

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

147317

YUNANİSTAN'IN KURULUŞU SÜRECİNDE

SAKIZ ADASI (1821-1829)

147317

Filiz YAŞAR

Danışman: Yard. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2004

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Tarih Bölümü Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Yrd. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Fevzi DEMİR

Üye

Yrd. Doç. Dr. Oktay ÖZEL

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

Enstitü Müdürü

16.10.2004

ÖNSÖZ

Yunanistan'ın kuruluşunu beraberinde getiren 1821 ile 1829 yılları arasında geçen Rum Ayaklanmasını Sakız Adası özelinde inceleyip değerlendirmeye çalıştık. Yüksek lisans tezimizde yoğun olarak Osmanlı İmparatorluğu'na ait kaynakları kullandık. Bu anlamda çalışmamız, Osmanlı İmparatorluğu'nun olaya bakışını ve gelişmeler karşısındaki tutumunu yansıtmaktadır.

Elimizden geldiğince yerli ve yabancı literatürden de yararlanmaya çalıştığımız tezimizin en önemli eksikliği Yunanca kaynakları yeterince kullanamamış olmamızdır. Bu nedenle de süreci, Rumlar açısından derinlemesine değerlendirme şansı elde edemedik. Fakat ulaşabildiğimiz sınırlı sayıdaki Yunan kaynakları ile bu eksikliği az da olsa gidermeye çalıştık.

Bu çalışmanın danışmanlığını üstlenerek bir buçuk yıl boyunca her konuyla titizlik ve büyük bir özveri ile ilgilenen, beni yönlendirip bilgilendiren öğrencisi olmaktan daima gurur duyduğum hocam, Yard. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE'ye, çalışmanın ilk gününden itibaren bilgi ve yardımlarını benden eksik etmeyen, çalışmamı satır satır okuyarak yorum ve eleştirileriyle çalışmamıza zenginlik katan değerli hocam, Doç. Dr. A. Nükhet ADIYEKE'ye, bizi, entelektüel zenginliği ve engin tecrübelerinden mahrum bırakmayan sayın hocam, Doç. Dr. Fevzi DEMİR'e, bir çok konuda yardım desteklerini esirgemeyen hocalarım, Doç. Dr. Şerife YORULMAZ ve Yard. Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN ve Mehtap ÇELİK ERGENOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Beni bu konuda çalışmaya sevk eden ve elindeki kaynakları benimle paylaşma büyüklüğünü gösteren, kendisini tanımış olmaktan büyük onur duyduğum saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Zeki ARIKAN'a, çok değerli vaktini ayırarak Rumca yer ve kişi adlarının

tanımlanmasında yardımlarını eksik etmeyen sayın Prof. Dr. Evangelia BALTA'ya ve Fransızca çeviriler için Doç. Dr. Ali DEMİR'e ayrıca teşekkür ederim.

Çalışmanın yazıya geçirilmesinde dilbilim alanındaki yardımları ve katkıları dolayısıyla arkadaşım Arş. Gör. Turgay SEBZECİOĞLU'na, yaşamım boyunca yanımda olan desteğini esirgemeyen, birçok fedakarlıkta bulunarak tüm sıkıntılarımı paylaşan anneme babama, kardeşlerim Fikret ve Ferit'e, bu çalışma temposunda bana gösterdikleri fedakarlık ve destekten dolayı dostlarım Ayşegül UZUNLU, Pınar İBE, Filiz ÇETİNTAŞ ve Melike KARA'ya ve emeği geçen herkese çok teşekkür ederim.

ÖZET

YUNANİSTAN'IN KURULUŞU SÜRECİNDE SAKIZ ADASI

(1821-1829)

1821-1829 yılları arasında gerçekleşen ve Yunanistan'ın kuruluşunu beraberinde getiren ayaklanma, kısa sürede Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Rumların büyük bölümü tarafından benimsenen bir eyleme dönüşmüştür. Mora yarımadasında başlayan ve Ege Adaları'nda yoğun olarak hissedilen olaylar, çok geçmeden Sakız Adası'nı da içine almıştır.

Osmanlı kaynaklarından elde ettiğimiz verilerden hareketle değerlendirmeye çalıştığımız ayaklanmada, denizlerde başlayan Osmanlı-korsan mücadelesini ada içindeki Osmanlı-asi çatışmaları izlemiştir. Sakızlı ve Sakızlı olmayan Rumlar, 1821 ile 1828 yılları arasında iki kez ayaklanmış ve ayaklanmalar süresince de ada, üç kez Rumlar tarafından kuşatılmıştır. Bu ayaklanmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun müdahalesi ile bastırılmıştır.

Ayaklanmalar sırasında Sakız'da siyasi, yönetsel, ekonomik ve sosyal açıdan değişimler olmuştur. Ayaklanma nedeniyle ekonomik yapı sarsılmış ve toplumsal yapıda özellikle asker-halk çatışması ciddi kayıplara neden olmuştur. Bu süreçte her iki taraf açısından da gıda, güvenlik ve barınma gibi ortak sorunlar yaşanmıştır.

Sonuçta, Osmanlı İmparatorluğu adada görevlendirdiği yöneticiler ve belirlemiş olduğu siyasi tutumları ile ayaklanmayı bastırmayı başarmış ve Sakız Adası ayaklanma sonrasında Osmanlı yönetimine bağlı kalmaya devam etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Rum Ayaklanması, Sakız Ayaklanması, Sakız adası, Rum cemaati.

ABSTRACT

THE CHIOS ISLAND DURING THE ESTABLISHMENT OF GREECE (1821-1929)

Arising between 1821 and 1829, the Greek Revolt was soon participated by most of the Greeks living under the auspices of Ottoman Empire. This huge action was resulted in the independence of Greece. The incidents firstly occurred in Peloponnessus, intensely felt on the Aegean Islands and sooner comprised the Chios Island.

Relying on the Ottoman resources, we have the idea that Ottoman-Pirates fight on the seas is followed by Ottoman-Rebel conflict within the island. People from Chios and other Greeks coming outside rebelled two times and besieged the island three times between 1821 and 1829. These are suppressed by the Ottoman powers.

During the uprisings, there happened political, governmental, economic and social changes. As a result, the economic structure of the island was greatly weakened. Those conflicts, especially the ones between soldiers and the civilians, were resulted in massive losses. During this process, there existed mutual problems about security, shelter and food.

As a result, The Ottoman Empire succeeded in suppressing the uprisings with the assistance of its administrators and a determined policy. Therefore, The Chios Island stayed affiliated to Ottoman authority.

Keywords: Greek Rebellion, Greek War of National Liberation, Chios Rebellion, Chios Island, Greek Community.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ix
TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
EKLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: RUM AYAKLANMASI.....	7
I. 1. Ayaklanma Öncesindeki Genel Durum.....	7
I.1.1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Rumlar.....	8
I.1.2. Milliyetçilik Akımının Rumlar Arasında Yayılması.....	10
I.3. Rum Ayaklanmasını Hazırlayan Gelişmeler.....	12
I.3.1. Fransız Devrimi'nin Etkileri.....	12
I.3.2. Rum Aydınlarının ve Burjuvazisinin İdeolojik, Kültürel ve Ekonomik Etkileri	14
I.3.3. Rum İhtilal Örgütlenmeleri.....	16
I.3.3.1. Filiki Eterya'nın Kurulması ve Etkinlikleri.....	17
I.3.4. Ayaklanmadaki Rum Liderler ve Etkileri.....	21
I.4. Rum Ayaklanması'nın Başlaması ve Gelişmesi.....	24
I.4.1. Ayaklanma Öncesindeki Durum.....	24
I.4.2. Tepedelenli Ali Paşa'nın Ayaklanması.....	25

I.4.3. Eflak-Boğdan Ayaklanması.....	27
I.4.4. Mora Ayaklanması.....	28
I.4.5. Ayaklanmanın Gelişmesi.....	29
I.5. Ayaklanmada Avrupa Devletlerinin Tutumu.....	31
I.6. Ayaklanmanın Sona Ermesi ve Bağımsız Yunanistan'ın Kuruluşu.....	37
1.6.1. Edirne Anlaşması ve Yunanistan'ın Kuruluşu.....	37
I.7. Yunanistan'ın Kuruluşu Sonrasındaki Gelişmeler.....	38

II. BÖLÜM: AYAKLANMANIN SAKIZ'A YANSIMASI – SAKIZ

AYAKLANMASI.....	42
II.1. Osmanlı Yönetiminde Sakız Adası.....	42
II.2. Ayaklanma Öncesinde Sakız Adası.....	47
II.3. Sakız Ayaklanması'nın Başlaması ve Gelişimi.....	49
II.4. Sakız Adasındaki Olaylar.....	52
II.4.1. Hacı ve Ticaret Gemilerine Saldırıları.....	53
II.4.1.1. Hacı Gemilerine Saldırıları.....	53
II.4.1.2. Ticaret Gemilerine Saldırı.....	59
II.4.2. Sakız Kuşatmaları.....	61
II.4.2.1. 1821 ve 1822 Kuşatmaları.....	62
II.4.2.2. 1826-1828 Kuşatması.....	72
II.5. Ege Adalarının Sakız Ayaklanmasındaki Etkileri.....	84
II.5.1. İpsara Adasının Durumu ve Sakız Adası İle İlişkileri.....	89
II.5.2. Sisam Adasının Durumu ve Sakız Adası İle İlişkileri.....	91
II.5.2.1. İpsara ve Sisam Adalarının Sakız'daki İsyana Etkileri..	94
II.5.3. Midilli Adasının Durumu ve Sakız Adası İle İlişkileri.....	95

III. BÖLÜM: SAKIZ'DAKİ AYAKLANMANIN LOJİSTİK BOYUTU....	99
III.1. Adanın Asker İhtiyacı.....	99
III. 2. Anadolu'dan Gelen Yardımlar.....	105
III.3. Ayaklanmada İzmir ve Çeşme'nin Sakız Adası Açısından Stratejik Ve Lojistik Önemleri.....	112
III. 4. Adada Görev Alan Askerlerin Niteliği.....	119
III. 4.1. Askerlerin Neden Oldukları Problemler.....	125
III.5. Ayaklanma Sırasında Kullanılan Savaş Malzemeleri.....	128
III.6. Donanmanın Ayaklanmanın Bastırılmasındaki Rolü.....	136
III.6.1. Donanmanın Yaşadığı Problemler: Ateş Gemileriyle Saldırı ve Donanma Kalyonunun Yanması.....	144
IV. BÖLÜM: SAKIZ AYAKLANMASI'NIN YÖNETSEL VE SİYASİ BOYUTU.....	149
IV.1. Ayaklanma Yıllarındaki Yönetsel Yapılanma.....	149
IV.1.1. Sakız adasına Atanan Yönetmel Görevliler ve Bunların Ayaklanmadaki Rollerini.....	150
IV.1.1.1. Vahid Paşa'nın Sakız Muhafızlığı.....	150
IV.1.1.1.1. Vahid Paşa Hakkındaki İddialar.....	153
IV.1.1.2. Adadaki Diğer Yönetmel Görevliler ve Ayaklanmadaki Rolleri.....	161
IV.2. Sakız Ayaklanmasının Siyasi Boyutu.....	169
IV.2.1. Avrupa Devletlerinin Sakız Ayaklanmasına Yönelik Tutumları Ve Ayaklanmadaki Etkileri.....	169

IV.2.2. Patrikhane'nin ve Din Adamlarının Sakız Ayaklanmasına Yönelik Tutumları ve Ayaklanmadaki Etkileri.....	180
IV.2.2.1. Sakız'daki Dinsel Mekanların Ayaklanmadaki Rollerini..	186

V. BÖLÜM: SAKIZ AYAKLANMASI SIRASINDA ADANIN EKONOMİK

VE SOSYAL YAPISI..... 190

V.1. Ayaklanma Sırasında Adanın Ekonomik Yapısı.....	190
V.1.1. Ayaklanmalar Sırasında Yiyecek İhtiyacı ve Kıtık Tehlikesi	196
V.1.2. Sakızlıların Mallarına El Konulması.....	200
V.1.2.1. Müsadereler.....	198
V.1.2.2. Yağma Edilen Malların Vergilendirilmesi.....	205
V.2. Ayaklanma Sırasında Adanın Sosyal Yapısı	210
V.2.1. Ada Halkının Sosyal Yapısı ve Sakızlı Rumlar.....	210
V.2.2. Ada Halkının Ayaklanmaya Katılması ve Firar Olayları	213
V.2.3. Ayaklanmış Sakızlıların Devlet Tarafından Affedilmeleri	218
V.2.4. Ayaklanma Sırasında Askerlerin Halka Zarar Vermesi.....	223
V.2.5. Sakızlı Rumların Esir Edilmeleri.....	228
V.2.6. Sakızlıların Ayaklanmaları Üzerine Alınan Sosyal Önlemler..	234
V.2.6.1. Sakız'ın İleri Gelenlerinin Tutuklanması.....	236
V.2.6.2. Sakızlıların Anadolu'ya Gönderilmeleri.....	243
V.2.6.3. İstanbul'daki Sakızlıların Sürgün Edilmeleri.....	245
SONUÇ.....	251
KAYNAKÇA.....	257
EKLER.....	269

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

agt. : Adı geçen tez

ATASE : Askeri Tarih Seminerleri

Bkz. : Bakınız

BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cev. Ask. : Cevdet Askeriye Tasnifi

Cev. Dah. : Cevdet Dahiliye Tasnifi

Cev. Har. : Cevdet Hariciye Tasnifi

ev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Gnkur. : Genel Kurmay Başkanlığı

H. : Hicri

HAT : Hatt-ı Hümeyun Tasnifi

Kg. : Kilogram

Km² : Kilometrekare

M. : Miladi

MD. : Mühimme Defteri

s. : Sayfa

ss. : Sayfadan sayfaya

TTK. : Türk Tarih Kurumu

vd. : ve diğerleri

vs. : vesaire

yay. haz. : Yayına hazırlayan

yy. : yüzyıl

TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 1: Tablo 1: 29 Mart 1828 Tarihinde Sakız'a Gönderilmesi Tasarlanan Asker.....	107
Tablo 2: Hüdavendigâr Vilayeti'nden Sakız Adasına Gönderilen Askerler.....	109
Tablo 3: Katık Bahası Alacak Askerler ve Askerlerin Geldikleri Yerler.....	124
Tablo 4: Ayaklanma Sırasında Sakız Adası ve Çevresinde Görev Yapan Devlet Görevlileri.....	168
Tablo 5: Miriye Geçirilen Gemiler.....	202
Tablo 6: Sakız Adasında Savaş Sırasında Ganimet Elde Edenlerin Elllerinde Bulunan Mal ve Esirlerin Kayıtları.....	206
Tablo 7: Evli ve Bekar Sakızlıların İstanbul'un Yerleşim Bölgelerindeki Dağılımı.....	248
Grafik 1: 1831 Nüfus Sayımında Adadaki Erkek Nüfus.....	45
Grafik 2: Sakızlı Rumların ayaklanmaya Katılımı.....	50
Grafik 3: Ayaklanma Yıllarında Müslüman ve Hıristiyan Nüfus.....	208

EKLER LİSTESİ

EK I: 19. Yüzyılda Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Sancaklarını Gösterir Harita.

EK II: 1908 Tarihli Cezayir-i Bahr-i Sefid Hariası.

EK III, 1827 Yılında Sakız Kalesinin İzbanditlerce Kuşatılmasının Gösterir Kroki

EK IV: Eugène Delacroix, *The Massacre of Chios*. 1824. Oil on canvas, Louvre, Paris, France.

EK V: Victor Hugo'nun Sakız'daki olaylar üzerine yazdığı *L'Enfant* adlı şiir.

EK VI: Sakız Kalesinde Alıkonulan Sakız Muteberlerinin İsim Listesi.

EK VII: Sakız Kalesinde İdam Edilen Rehinlerin İsim Listesi.

GİRİŞ

Yunanistan ve Türkiye'nin kesişim noktası olan Ege denizi, Akdeniz'in kuzeye doğru uzanan bir parçası durumundadır. Ege, Anadolu yarımadası ile Yunanistan yarımadası arasında bulunan irili ufaklı 3.000 kadar ada ve ada görünümündeki kara parçalarını içine alan yarı kapalı bir denizdir. Adaların çokluğu yüzünden buraya eskiden "Adalar Denizi" denilmiştir¹.

Bu ada gruplarından Mora yarımadasının doğusunda bulunanlara Kiklatlar, Batı Anadolu önünde bulunanlara Sporatlar, Yunanistan'ın orta bölümünün kıyıları önünde bulunanlara Kuzey Sporatlar, Ege denizinin orta bölümünde, Anadolu kıyılarına yakın olanlara Doğu Sporatlar, Batı Anadolu'nun güney ucunda yer alanlara da Güney Sporatlar, (yaygın deyim ile Oniki Ada) denir².

Doğu Ege adaları olarak bilinen Doğu Sporad adaları Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarıdır. Anadolu içine açılan istikametlerin karşısında yer alırlar. Bu nedenle Anadolu savunmasında ileri karakol, Anadolu'ya saldırıda ise ileri üs rolünü üstlenirler³.

¹Kuzeyden güneye uzunluğu 660 km.'yi bulan dikdörtgen şeklindeki Ege denizinin kuzeyde 270, orta kısımlarda 150, güneyde 400 km. civarında genişliği vardır. Bütün bu sınırlar içerisinde Ege denizi 214.000 km²'lik bir alana sahiptir. Bu denizin en önemli özelliklerinden birisi de Çanakkale Boğazı ile Marmara denizine, oradan da İstanbul Boğazı ile Karadeniz'e açılmasıdır. Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü*, Gnkur. ATASE Yayını, Gnkur. Basımevi, Ankara 1996, s. 1.

²Ege adaları şu şekilde sınıflandırılabilir:

Trakya Adaları: Kuzey Ege denizinde yer alan Taşoz, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada ve Limni adaları.

Kiklat Adaları: Yunanistan'ın Mora yarımadasının doğusunda bulunan Andros, Tinos, Siros, Mikanos, Maksos, Poros, Amorgos, Santorin, Anaafi, Milos ve Sifnos adaları.

Kuzey Sporad Adaları: Orta Yunanistan kıyıları önünde bulunan adalara denir. Bu adaların belli başlıları şunlardır: Skiathos, Skopelos, Alonisos, Pelagos, Skiros, Eğriboz.

Doğu Ege Adaları: "Doğu Sporad Adaları" ya da "Doğu Sporadlar" da denen bu adalar, Ege denizinin orta bölümünde ve Anadolu yarımadasına çok yakın konumdadırlar. Başlıcaları: Midilli, Sakız, Sisam'dır.

Oniki Ada: "Güney Sporad Adaları" ya da "Güney Sporadlar" da denen bu adalar, Batı Anadolu kıyılarının güneyinde ve kıyılara çok yakın konumdadırlar. "Oniki Ada" olarak adlandırılan adalar şunlardır. Rodos, Kasos (Türkçe Kaşot), Karpethos (Kerpe), Aliminya (Limoniyeye), Simi (Sömbeki), Tilos (İlyaki), Nisiros (İncirli), Mandraki (Yalı Adası), Kos (İstanköy), Astropalya (Stampalya, Koçbaba), Kalimnos (Kilimli), Levyos (Leros), Lipos (Lipso), Chalke, Kharki (Herke), Patmos, Meis. Taşkıran, age., ss.2-3.

³ İzzettin Çopur, "Ege Denizi, Ege Adaları, 12 Ada ve Girit Adasının Stratejik ve Jeostratejik Önemi ile Türkiye'nin Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi", *Stratejik Etütler Bülteni*, Sayı: 93, yıl: 33, Temmuz 1999, Ankara, s.39; Taşkıran, age., ss.2-3; Cevdet Küçük, "Ege Adalarında Türk Hakimiyeti Dönemi", *Yayına Hazırlayan; Ali Kurumahmut, Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 5.

Ege adaları, tarihin çok eski dönemlerinden beri yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Coğrafi konumları itibarıyla bütün Ege adaları Asya ile Avrupa arasında denizde bir köprü konumundadır. Bu özelliklerinden dolayı doğu ve batı medeniyetlerinin geçiş yolunu oluşturmuşlardır.⁴

Anadolu'ya en yakın adalardan biri olan Sakız Adası, Yunanistan'a ait olan Sakız vilayetinin merkezidir. Sakız vilayeti; Psara (İpsara) ve Oinoussai (İnos) adalarından oluşur. Yunanca adı "Scio" olan adaya üzerinde yetişen sakız ağacı dolayısıyla Türkçe'de "Sakız Adası" denmektedir.⁵ Anadolu'ya 4 deniz mili uzaklığındaki⁶ adanın yüz ölçümü; 842 kilometrekaredir. Kıyıların uzunluğu ise 213 km'dir⁷. İklimi yaz kış ılıman olan⁸ ada, bitki örtüsü bakımından oldukça zengindir. Denize bakan yamaçlarda, sahile inildikçe bitki örtüsü zenginleşir. En çok yetişen bitkiler; zeytin, incir, sakız, çeşitli meyveler, çam ve makilerdir⁹. Ancak adanın en ünlü bitkisi sakız ağaçlarıdır. En iyi cinsi buradan elde edilen sakız (mastika), sakız ağacının gövdesinden damlalar halinde çıkarılır¹⁰.

Sakız adası halkı denize ve toprağa bağlı ekonomik faaliyetler içindedir. Tarım en önemli iş gücü bölümünü oluşturur. Ancak arazinin küçüklüğü, ulaşım sınırlamaları ve pazarlama güçlükleri nedenleri ile tarım üretimi dar bir çerçevede kalmıştır. Bağcılık,

⁴ Şerafettin Turan. "Rodos ve Oniki Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı". *Bellekten*, Sayı:29/ 113, TTK Yayını. Ankara 1965, s. 77; Arif Müfit Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK. Basımevi, Ankara 1988, s. 42.

⁵ Şengül Ayoğuz, *Cezair-i Bahr-i Sefit Vilayeti*, Ege Ü. Sos. Bil. Ens. Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1989, s.41. Araplar ise adaya *Cazirat-al-Maştiki* demektedir. J.H Mordtman, "Sakız", *İslam Ansiklopedisi*, C.X, MEB. Yayınları İstanbul, 1989, s.94; Ali Cevad, *Memalik-i Osmaninin Tarih ve Coğrafya Lügatı*, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet, 1313, s. 430.

⁶ Ayoğuz, agt., s.41; Karaburun yarımadasından kuzeyde 16.2 km, güneyde 3.4 km ve Çeşme kasabasında 12 km, Midilli adasından 52.7 km, Pire'den 269 km ve Volos'tan 279 km uzaklıktadır. *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Mayıs-1995, s. 17.

⁷ *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 17;Fevzi Kurtoglu, Sakız adasının yüz ölçümünün 780 km kare olduğunu söyler. Fevzi Kurtoglu, *Yunan İstaklal Harbi ve Navarin Muharebesi*, İstanbul, 1944, s. 3.

⁸ Cengiz Bektaş, "Sakız", *Yapı*, Sayı: 188, Temmuz-1997, İstanbul, s. 66.

⁹ *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 17.

¹⁰ *İslam Ansiklopedisi*, C.X, s.94

zeytincilik, rakı ve şarap imali ile sakız üretimi önemli geçim kaynaklarıdır. Ada halkı çiftçilik, balıkçılık ve deniz ticareti yaparak geçimini sağlar¹¹.

Sakız Adası bunların yanı sıra, ticaret yolu üzerinde oluşu ile de önem kazanmıştır. Ayrıca Filistin, Suriye, Mısır gibi ülkeleri Avrupa ve Balkanlar'a bağlayan irtibat noktasıdır. Bununla birlikte Anadolu'ya hakimiyetin de kilit noktasıdır¹². Midilli adası ile birlikte değerlendirildiğinde, İzmir'e yönelik deniz ulaşım yollarını kontrol edebilecek bir konumda oluşu nedeniyle ayrı bir ekonomik ve stratejik öneme sahiptir. Urla yarımadasının güney kesimi ile İzmir Limanı'nın deniz ulaşım bağlantısını kesebilecek bir konumdadır¹³.

Son yapılan kazılarda Sakız adası tarihinin neolitik döneme kadar uzandığı anlaşılmıştır¹⁴. Adanın Büyük İskender döneminde inşa edildiği belirtilir¹⁵. Sakız Adası'nın Bizans İmparatorluğu'nun Roma'dan devraldığı topraklar arasında olduğu, ada'nın 6. yüzyılda Bizans'ın en etkin İmparatorlarından olan Justinianos'un egemenlik döneminden de önce Bizans egemenliğinde olduğu bilinmektedir¹⁶. Bizans egemenliği altındaki Sakız adası, 7. 8. ve 9. yüzyıllarda *Kbyraioton Thema*'sına dahildi¹⁷. 1124-25, 1172, 1204-25 yıllarında Venediklilerin eline geçen ada, 1346'dan 1566'ya kadar Cenevizlilerin egemenliği altına kalmıştır¹⁸. Daha sonra ise I. Balkan Savaşı'na kadar

¹¹ *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 18.; Bektaş, age., s. 66; Çetin Avuncan, "Ege Adaları" *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 495, Ekim 1976, İstanbul, 1976, s.14.

¹² Mücteba İlgürel, "Sakız'da Türk Vakıfları", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Sayı: I, Yıl: 1972, İstanbul, 1972, s. 7.

¹³ Çopur, age., s.40.

¹⁴ Bektaş, age., s. 67.

¹⁵ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IX., İstanbul, 1935, s.112.

¹⁶ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev: Fikret İşıltan), TTK Yayını, Ankara, 1995, Harita I.

¹⁷ Ostrogorsky, age., Harita II.

¹⁸ *İslam Ansiklopedisi*, C.X. s.94; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara, 1983, s.43; Turan, agm., s. 175; Bektaş, age., s. 67.

Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmış, bu savaş sırasında Yunanistan'a geçmiştir¹⁹.

Tezimizde ele aldığımız konu 1821 yılında başlayarak 1829 yılında bağımsızlığın elde edilmesiyle sonuçlanan Rum Ayaklanması'nın Sakız Adası'ndaki gelişimidir. Hareket noktamız ise Rum Ayaklanması'nın, 19. yüzyılda tüm dünyada görülen değişimin yarattığı iki etkenden biri olan ideolojinin²⁰, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yansıması olup olmadığı sorunsalıdır. 1821-1829 yılları arasında gerçekleşen, Yunanistan'ın kuruluşu ile sonuçlanan bu ideolojik dinamiğin yarattığı toplumsal hareketlilik bir ayaklanma olarak karşımıza çıkmıştır. Sakız Adası özelinde incelenen bu problematikte amacımız, olayın nedeni ve sonucundan öte gelişimini ele almaktır. Bu nedenle de Sakız Adası'ndaki ayaklanmayı elimizdeki kaynaklara göre anlattıktan sonra lojistik, yönetsel, siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamızda mümkün olduğunca birincil kaynak kullanmaya ve olayı orijinal verilerden aktarmaya çalıştık. Zaten Sakız Adası ile ilgili olarak bu konuda yapılmış bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Araştırmamızda; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Hatt-ı Hümayun tasnifi, Cevdet Askeriye, Cevdet Dahiliye, Cevdet Hariciye tasnifleri ve Mühime Defterlerine ait bir çok belge incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bunun dışında ayaklanma sırasında Sakız'da yaşayan Christopoulos Plato Castanis²¹ adlı reayanın anılarını kaleme aldığı ve Cultural Chapter of the Chian Federation tarafından Newyork'ta, 2002 yılında

¹⁹ Şerafettin Turan, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu", *Türk Yunan İlişkileri*, 3. Askeri Tarih Semineri, 1986 s.47; Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", s. 98 vd.

²⁰ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 60.

²¹ Christophorus Plato Castanis, *The Greek Exile*, Cultural Chapter of the Chian Federation Pres., Newyork, 2002. henüz 8 yaşında iken olaylara tanık olan Castanis, anılarını ilk kez 1851 yılında kaleme almıştır. Kitabın Yunanca adı: "Ο Έλληνας Εξόριστος (O Ellinas Eksoristos)"dur.

İngilizce çevirisinin yayınlandığı anılara ulaşarak olaya farklı bir bakış açısı katmaya çalıştık. Diğer yandan bir çok araştırmacı tarafından kullanılmış olan ve yazarı belli olmayan 1873 basım tarihli, *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*²² adlı eski yazı eserin ayaklanmanın ilk yıllarında Sakız Muhafızlığı yapan Mehmet Vahid Paşa'ya ait olduğunu tespit edince her iki anıyı karşılaştırmalı olarak inceleme fırsatı bulmuş olduk. Başta, Ahmet Cevdet olmak üzere dönemin *Tarih* kitapları konumuz çerçevesinde gözden geçirildi. Bunların dışında Ankara, İstanbul ve İzmir'deki kütüphanelerde yaptığımız çalışmalarda dönemin çeşitli incelemelerini ve güncel çalışmaları değerlendirdik.

Sınırlı imkanlarımız ve dil problemimiz nedeniyle Yunanca kaynakları kullanamadık. Bu nedenle tezimizi Osmanlı İmparatorluğu açısından değerlendirmiş olduk. Bu eksikliği İngilizce, Fransızca ve Türkçe'ye çevrilmiş Yunanca eserlerle az da olsa gidermeye çalışsak da tezimizdeki bu büyük eksikliği yok edemedik. Doktora veya daha sonraki çalışmalarımızda bu konuyu, eksik kalan boyutu ile daha kapsamlı olarak incelemeyi düşünüyoruz.

Çalışmamızda karşılaştığımız bir sorun da kavramlarla ilgilidir. Yunanistan'ın kuruluşu sürecini kapsayan 1821-1829 yılları arasındaki olaylar yerli literatürde; *Rum* veya *Yunan Ayaklanması* diye adlandırılırken Yunanca literatürde; *Rum İhtilali*, *Yunan Devrimi* (*Greek Revolution*) diye adlandırılmaktadır. Ayaklanma olarak başlayan ve bağımsızlığın kazanımı ile sonuçlanan bu eylem yabancı literatürlerde de *Yunan Bağımsızlık Savaşı* diye nitelendirilmektedir. Ulus olma bilinci ile hareket edilen ve Osmanlı tebaası iken Yunan ulusunu oluşturan bu gelişme bizce de *bağımsızlık savaşı* kavramı ile ifade edilmelidir. Bu ifade bahsedilen olayları daha doğru karşılamaktadır. Böylece Türkiye ve Yunanistan'ın bağımsızlık savaşlarının karşılıklı tanınması da mümkün olabilecektir. Çünkü Yunanlıların

²² *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, Dersaadet, H. 1290.

bağımsızlık mücadelesi, Türkiye’de Yunan veya Rum Ayaklanması diye adlandırılırken, Türk Kurtuluş Savaşı da Yunanistan’da *Küçük Asya Felaketi* veya *Anadolu İhtilali* olarak adlandırılmaktadır. Bu kullanımlarla her iki mücadeledeki bağımsızlık yanlısı unsurların göz ardı edilmesi bilimsel yaklaşımlara ters düşmekte ve olaya taraflı bakış açısını yansıtmaktadır.

Osmanlı kaynaklarında bu eylem genellikle Rum Ayaklanması ender olarak da *Akdeniz İhtilali* olarak nitelendirilmektedir. Biz her ne kadar bu olayın bağımsızlık mücadelesi olarak tanınmasını savunsak da olayı Osmanlı kaynakları ve bakış açısı ile ifade etmeye çalıştığımız için metinde Rum veya Yunan Ayaklanması ifadelerini de kullandık. Bu kullanım Yunan bağımsızlığına karşı bir önyargı değil, kullanılan kaynaklara sadık kalabilme kaygısından kimi zaman da Osmanlı yönetiminin bakış açısını yansıtmaya düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

I. BÖLÜM: RUM AYAKLANMASI

I. 1. Ayaklanma Öncesindeki Genel Durum

19. yüzyıl, var olan modern öncesi yapılanmanın çözülmeye başladığı bir süreçtir. Fransa'da yaşanan devrimle Yakın Çağ'ın doktrinleri ve buna bağlı olarak farklı bir dünya görüşü, yaşam biçimi, siyasi ve idari yapılanma ortaya çıkmıştı. Bu süreçte, Güney Amerika'da İspanya'ya karşı Napoli Ayaklanması ortaya çıktı. İspanya'nın Burbonyalıların despotizmine karşı gelmesi ile monarşinin temeli sarsılmaya başladı¹. Bu gelişmelere Kuzey Amerika'da başlayan ve bu topraklardaki İngiliz idaresine karşı yürütülen bağımsızlık savaşının etkileri de eklenmelidir². Tüm bu mücadeleler, toplumların bağımsızlığa olan inancını güçlendirmiş ve harekete geçirmiştir.

19. yüzyılda açık olarak görülmüştür ki siyasal bir düşüncenin eyleme dönüşmesi için toplum tarafından kabul görmesi gerekir. Siyasal düşünceler bilinçli bir toplumu arkasına aldığı zaman, bu düşüncelerin işaret ettiği hedefe ulaşılır. 1776'da Amerika'da daha sonra 1789'da Fransa'da gelişen olaylar, temel özgürlüklerin kazanılmasında ve ulusal egemenliklerin elde edilmesinde toplum bilincinin oynadığı rolü etkili bir biçimde ortaya koymuş ve bu bilinçle yapılan başarılı eylemler sonucunda birçok ulus bağımsızlığını elde etmiştir. Bu anlamda 19. yüzyıl, bağımsızlıkçı değişime ve hareketliliğe sahne olan bir dönemdir³. Türk tarihçiliğinde yaygın olarak "Rum

¹ 1819 yılında Küçük İspanya denilen Napoli şehrinde ayaklanma çıkmıştı. Ayaklananlar, cumhuriyetin ilanını istiyorlardı. Bu ayaklanmada asker ve subaylar da devlete isyan etmişti. Kamil Paşa, *Tarih-i Sıvasi Devlet-i Aliyye-yi Osmaniyye*, C.3, Matbaa-yı Ahmet İhsan, İstanbul, 1235, ss. 63-65; Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi*, İstanbul, 1984 s. 52-53; Nikos Svoronos, *Hellen Tarihine Bakış*, Yunanca'dan çev: (Panoya Abacı), İstanbul, 1988, s. 43.

² Refik Yurtseven, "Osmanlı İmparatorluğunda Yunan Ayaklanması (1821-1829)", *Askeri Tarih Dergisi*, Sayı: 2, yıl: 1, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Eylül 1976, s. 44.

³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 25 vd; Yurtseven, agm., s. 44.

Ayaklanması” diye adlandırılan Yunan bağımsızlık savaşını da bu sürecin bir parçası olarak görmek gerekmektedir.

I.1.1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Rumlar

Osmanlı İmparatorluğu en güçlü olduğu dönemlerde Anadolu ve Balkanlar olmak üzere Kuzey Afrika ve Ortadoğu’yu da kapsayan oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştı. Bu geniş coğrafyada farklı halkları ve kültür gruplarını yönetme zorluğu “millet sistemi” denen yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bu sistemde toplumlar, dinsel ve geleneksel yapılarına göre sınıflandırılarak tanımlanmaktaydı. Egemen sınıf olan Müslüman Milleti’nin yanısıra Ortodoks (Rum), Ermeni ve Yahudi milletleri bulunmaktaydı⁴. Bürokrasinin bütün nüfusu birbirine bağlayan ama bütünleştiremeyen yapısına karşın millet sistemi, kendi içinde toplumsal birlikteliği sağlıyordu⁵.

Müslümanlardan sonraki en büyük ve önemli topluluk Ortodoks Milleti’ydi⁶. Ortodoks milletine Millet-i Rum da denilmekteydi. Ancak bunlar sadece Rumlardan oluşmazdı, Rumların yanısıra Bulgarlar, Ulahlar, Romenler, Sırlar da aynı kategoride değerlendiriliyordu⁷. Dinsel açıdan Rumlar bir bütünlük oluşturmalarına karşın toplumsal açıdan sınıflara, tabakalara bölünmüştü ve yatay dilimlere ayrılan bir piramidi oluşturuyordu. Ayrıca Osmanlı’nın Rumlarla ilişkisi açısından da bölgeler arasında bazı

⁴ Nuri Adıyke, “İslahat Fermanı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.255, Ortaylı, age., s. 18. 19.yüzyılda bunlara Katolik ve Protestan Milleti de eklenmiştir. Clogg, . age., s. 22-23.

⁵ Maria Todorova, “Balkanlar’daki Osmanlı Mirası”, İmparatorluk Mirası Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası, (Derleyen: L. Carl Brown), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 74.

⁶ Adrian Fortescue, *The Orthodox Eastern Church*, Catholic Truth Society, London, 1911, s. 238.

⁷ Clogg, . age., s. 23; Ermeniler Ortodoks olmalarına rağmen ayrı bir millet olarak gruplandırılmışlardır.

farklılıklar göze çarpmaktadır. İstanbul'daki ve bazı Ege adalarındaki Rumlar diğer Rumlara göre ayrıcalıklıydılar⁸.

İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra Fener Rum Patriği, bütün Ortodoks milletlerin dini liderliğini üstlenmiştir. Tüm Ortodoks reaya hangi soydan olduğuna bakılmaksızın Fener Patrikliği'ne bağlanmıştır⁹. Bu durum, Rumlara diğer Ortodoks topluluklar üzerinde küçümsenmeyecek bir üstünlük sağlamış ve Fener Patrikhanesi'ni dünya Ortodokslarının merkezi haline getirmişti¹⁰. Osmanlı'nın cemaatlerin dinsel liderlerini kendi topluluklarından sorumlu kişiler olarak ataması ve bu temsilciler aracılığıyla millet sistemi içindeki toplulukları kontrol etmesi¹¹, kendi din adamları tarafından yönetilen bu milletlerin yönetsel bir özerkliğe sahip olduklarını¹² düşündürmektedir. Ayrıca bu topluluklar Osmanlı egemenliği altında Balkanlardaki diğer unsurlara oranla kendi dil ve kimliklerini de koruyabilmişlerdi¹³.

Bu sistem içinde yönetici sınıf Müslümanlardır. Fakat bu, Müslüman olmayanların devlet yönetiminde söz sahibi olmadığı anlamına gelmez. Sadece Balkanlarda değil, İstanbul ve Anadolu'nun bir çok yöresinde yaşayan Rumlar¹⁴, devlet yönetiminde önemli görevler almışlardı¹⁵. Ayrıca İmparatorluğun ürünlerini ve başta buğday olmak üzere Rusya'nın her türlü ürününü Avrupa'ya ihraç eden bu grup, ekonomik

⁸ Millas, age., s. 57.

⁹ Fortescue, age., s. 238; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz: Ahmet Kuyaş), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 148; Richard Clogg, "The Greek Millet in the Otoman Empire", *Christians and Jews in the Otoman Empire*, (Edited by: Benjamin Braude and Bernard Lewis), Volume I, Holmes & Meiser Publishers Inc, Newyork, 1982, s. 185.

¹⁰ Adıyeke, agm., s. 255.

¹¹ Fortescue, age., s. 238.

¹² Clogg, , age., s. 23.

¹³ Loukia Droulia, "La Révolution Française Et L'image De La Grèce: De L'Hellénisme Au Philhellénisme", *La Révolution Française Et L'Hellénisme Moderne*, Actes Du IIIe Colloque D'Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987), Centre de Recherches Néohelléniques F.N.R.S., Athènes, 1989, s.54.

¹⁴ Rumlar İmparatorluğun her tarafına yayılmış durumdaydı ama özellikle deniz kıyılarında ve büyük şehirlerde daha yoğun olarak bulunurlardı. Ancak çoğunluk olarak buldukları bölgeler ise; Mora, Ege Adaları ve Teselya idi. Bkz. E. Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V., 4. Baskı, TTK. Yayınları, Ankara, 1983, s. 107.

gücün büyük bir kısmını ellerinde tutmaktaydılar. Osmanlı Akdeniz ticaretinin büyük bir kısmında etkin olan Rumlar Avrupa ile yakın ilişki içindeydiler¹⁶. Örneğin 1826 yılında Avrupa ile ticaret yapan şirketlerin 15'inin Rumlara, sadece 6'sının ise Müslümanlara ait olduğu tespit edilmiştir¹⁷.

Millet Sistemi Osmanlı yönetimine farklı toplulukları bir arada tutma olanağı sağlamış ve toplumsal yapıyı oluşturan önemli bir unsur olmuştur. Ancak imparatorluk için çalkantılı bir dönem olan 19. yüzyılda sistem, Avrupa'nın bu cemaatler aracılığı ile Osmanlı İmparatorluğu'na müdahale edebilmesine olanak tanıdığı için Osmanlı'nın "yumuşak karnı"¹⁸ olmuştur. Böylece geleneksel Osmanlı toplumsal yapısı çözülmeye başlamış ve sonuçta Sırp isyanı ile başlayan karşı çıkış yerini ayrılıkçı hareketlere bırakmıştır.

I.1.2. Milliyetçilik Akımının Rumlarda Yayılması

Yeni Çağ'ın başına kadar Avrupa'da net bir Yunan¹⁹ imgesi yoktur. Fakat rönesans, hümanizm ve Fransız devrimi ile Yunan kültürü, felsefesi ve edebiyatına yönelme Avrupa'da Yunan sempatanlığına ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan Campo Formio anlaşması ile (17 Ekim 1817) İtalyan kent devletlerinin ortadan kalkıp bölgenin Fransa'nın denetimine girmesi devrim fikirlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarında yayılmasını kolaylaştırmıştır²⁰. Bu düşünsel yayılmanın etkisi öncelikle

¹⁵ Berkes, age., s.149.

¹⁶ Adıyke, agm., s.256.; Vassilis Panayotopoulos, "La Formation De La Pensée Politique Moderne Dans la Grèce du XIXe Siècle", *La Révolution Française Et L'Hellénisme Moderne*, Actes Du IIIe Colloque D'Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987), Centre de Recherches Néohelléniques F.N.R.S., Athènes, 1989, s.252; www adresi: <http://www.Balkan.gen.tr>, Erişim tarihi: 24 Aralık, 2002.

¹⁷ Charles Issawi, "Transformation of the Economic Posititon of the Millets in the Nineteenth Century", *Christians and Jews in the Otoman Empire*, (Edited by: Benjamin Braude and Bernard Lewis), Volume I, Holmes & Meiser Publishers Inc, Newyork, 1982, s. 267.

¹⁸ Adıyke, agm., s. 257.

Osmanlı Hıristiyan tebaası üzerinde görülmüştür. Bu gelişmelerden, Osmanlı Devleti vatandaşı (tebaası) olan Rumlar da etkilenmiştir. Bu etkilenmenin sonucu olarak Rumların geçmişlerine olan bağlılık ve hayranlıkları artmıştır²¹.

18. yüzyılda Osmanlı toprakları içinde ya da dışında oluşan varlıklı ve girişimci tüccar sınıfın aktif etkisi, Rumların ulusal hareketinin gelişiminde önemli bir unsur olarak görünmektedir²². Bir süre sonra bu tüccar sınıf zengin ve kentli olan burjuva sınıfını doğurmuştur. Daha sonra bu sınıfa tüccarların yanı sıra orta sınıftan bürokratlar, avukatlar, yazarlar da eklenmiştir²³.

Aydınlanma hareketinden ve Fransız Devrimi'nden etkilenen Rum burjuvazisi, Ortodoks Hıristiyan kimliği yanında Yunan olmanın da farkına varmış, bu düşünceyi vakıf okulları ve kütüphaneler aracılığıyla yaygınlaştırmaya çalışmıştır²⁴. Yunan Ayaklanması'nın ulusal bir harekete dönüşmesinde etkili olan diğer bir grup da Yunanistan dışında yaşayan "Dış Helenler" (Apodimi Ellines)'di. Ayaklanmayı ilk başlatan ve finanse edenler de onlardı. İlk üyeleri bu gruptan olan Filiki Eteryâ topluluğu bu akımın kurumsal anlamda öncülüğünü üstlenmiştir.²⁵

Bu arada İstanbul'da yaşayan Fenerli Rumlar da Montesquieu, Racine, Voltaire gibi Fransız aydınlarının kitaplarından tercüme yapımakta, gençlerini Avrupa

¹⁹ 1830 Londra Anlaşması öncesinde Yunan'dan ve özellikle Yunanistan'dan bahsetmek belirsizlik içermektedir. Bu dönemde yeni doğmakta olan ülkenin ulusu ya da vatani tam olarak belli değildir. Ancak bugünkü Yunanistan devleti sınırları içindeki coğrafyayı ifade etmek için "Yunanistan" ve bu coğrafyada yaşayan Rum halk için de "Yunan" veya "Yunanlı" tanımının yaygın kullanımı nedeniyle bu çalışmada da bu terimler tercih edilmiştir. Fakat, 1830 öncesi dönem için "Yunanistan" terimi ile siyasal, ekonomik, sosyal ve kurumsal yapısını oluşturmuş, devlet örgütlenmesini tamamlamış bir yapı; "Yunan" ile de bu yapıyı oluşturan nüfus kastedilmemektedir.

²⁰ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK. Yayınları, Ankara, 2000, ss. 66-67.

²¹ Karal, age., C.V, s. 108-109.

²² Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, (Çev: Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 37; Panayotopoulos, agm., s. 252.

²³ Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 61.

²⁴ Clogg, age., s. 40.

²⁵ Salahi Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?" *Belleten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, Nisan 1998, s. 109.

üniversitelerine göndermekte, oradaki fikir hareketlerini takip etmekte ve bilim adamlarıyla temas halinde bulunmaktaydılar²⁶. Böylece Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Rumlar kısa sürede Avrupa'daki milliyetçi rüzgarın etkisinde kalmıştır. Milliyetçilik birçok Yunanlı şair ve yazarı etkilemiştir.

Bu arada Çariçe Katerina da *Greek Projesini* ortaya atmıştır. Çariçe'nin bu projesine göre, Slavlar ve Rumlar Osmanlı yönetiminden kurtarıldıktan sonra Bizans diriltilecek ve Katerina'nın oğlu Konstantin tarafından yönetilecekti. Ancak, Rum Ortodoks dünyasında yankı ve kök bulan asıl düşünce, Fransız Devrimi'yle birlikte Avrupa'yı saran milliyetçilik düşüncesidir²⁷.

I.3. Rum Ayaklanmasını Hazırlayan Gelişmeler

I.3.1. Fransız Devrimi'nin Etkileri

1789 Temmuzunda başlayan ve dünyadaki siyasal dengeleri sarsan Fransız devriminin yarattığı bağımsızlık mücadelesi, bütün coğrafyalara yayılmaya başlar. Kendinden sonraki süreci mekan tanımaksızın etkileyen ve etki alanlarında siyasal ve sosyal değişimleri tetikleyen Fransız devrimi, 19. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda da etkisini göstermeye başlamıştır.

Fransa ve daha sonra Avrupa merkezli olarak yayılmaya başlayan bu gelişmeler, geç de olsa Avrupa'nın doğusuna da etki etmeye başlamıştı. Bu etki Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk olarak Balkanlar'da hissedilmişti. Yakın coğrafyalardaki özgürlükçü ve milliyetçi düşünceler ve bu düşüncelerin etkisiyle gerçekleştirilen bağımsızlık eylemleri

²⁶ Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk - Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821 - 1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s. 5.

bir süre sonra Yunan coğrafyasında yaşayan Rumları da etkilemeye başlamıştı. Böylece 1804 Sırp hareketi ile başlayan isyanlar, Osmanlı Rum cemaatinin ayrılıkçı eylemleriyle devam eder. İmparatorluğun “Rum İsyanı” olarak tanımladığı Yunan bağımsızlık savaşı, Fransız Devrimi’yle ortaya çıkan insanların özgürlüğü, ulusların egemenliği düşüncelerinin etkisinde gelişmişti²⁸.

Rumların Avrupa ile ilişkilerinin yoğunluğuna paralel olarak gelişen bu etki, bugünkü Yunan coğrafyasında ilk kez, Napolyon’un Ege’deki Yedi Ada’ya yerleşmesi ile görülmeye başlar²⁹. Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı “İnsan Hakları Beyannamesi”nin ve Napolyon’un Yedi Ada’ya³⁰ yerleştikten sonra burada yaşayan Rumlar arasında oluşan milliyetçiliğin Rumların Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmasında çok büyük bir etkisi olmuştur³¹. Ayrıca Fransız Devrimi ile İngiltere’nin Adriyatik Denizi’ndeki Yedi Ada’yı bağımsız bir bölge haline getirişi Yunanların bağımsızlık bilincini kuvvetlendiren etkenlerden biri olmuştur³².

Devrimin en büyük etkisi düşünsel alanda olmuştur. Birçok Rum aydını, Fransız Devrimi’nin etkisi altında kalmıştır³³. Devrim, Ortodoks Hıristiyan Rum toplum önderlerinden bazılarını da oldukça etkilemiştir³⁴. Ayaklanma, sadece devrimin yarattığı yeni düşünsel ortamın etkisinde kalmış olanlarca değil, aynı zamanda bu önderler tarafından başlatılmış ve yürütülmüştür. Fransız Devrimi, Rumları öylesine etkilemiştir ki

²⁷ Ş. Sina Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayınları, Ankara, 1993, s.27.

²⁸ Yurtseven, agm., s.33; Panayotopoulos, agm., s.252; Droulia, agm., s.55.

²⁹ Karal, age. C.V., s.109; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 124.

³⁰ Korfu, Paksos, Aya Mavros, Sergio, İtaki, Kefalonya, Zanta adaları Yedi Ada’yı oluşturmaktadır.

³¹ Karal, age. C.V., s. 108-109.

³² *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Mayıs-1995, s. 88.

³³ Yorga, *Osmanlı Tarihi (1774-1912)*, (Çev: B. Sıtkı Baykal), Cilt: V, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1948, s. 241; Yurtseven, agm., s. 40; Droulia, agm., s.51, 57.

³⁴ Sonyel, agm., s. 108.

Rumlar, İstanbul'da 14 Temmuz 1793'te "Demokrasi Bayramı" diye Bastille'in yıkılmasını kutlamış, ayrıca İnsan Hakları Beyannamesi'ni okumuşlardı³⁵.

Bu gelişmeler üzerine Osmanlı, sınırlarında yaşanan ayrılıkçı eylemleri önlemek amacıyla gayrimüslim cemaatlere ayrıcalıklar sunmuş, çeşitli reformlar gerçekleştirmişti³⁶. Fakat bütün bu yapılanlar milliyetçi hareketleri önlemediği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun Rum cemaatine sunduğu ayrıcalıklar iç ve dış ilişkilerde otoritesinin daha da zayıflamasına neden olacak yeni sorunlar yarattığı belirtilmektedir³⁷. Öte yandan reformların despotizmi artırdığı ve bu nedenle de ayrılıkçı eylemlerin ortaya çıkmasına neden olduğu da düşünülmektedir³⁸.

I.3.2. Rum Aydınlarının ve Burjuvazisinin İdeolojik, Kültürel ve Ekonomik Etkileri

Yunan Bağımsızlık Savaşı, düşünsel anlamda 1821 isyanından önce başlatılan bir süreçtir. Hümanizm ve Rönesans hareketleri, Avrupalı aydınların eski Yunan kültürü ile ilişki kurmalarını sağlamıştı³⁹. Bu hareketlerin etkisiyle Avrupalı aydınlar Yunan kültürü hakkında araştırmalar yapmak için birimler oluşturarak düşünce alanında Yunan sempatanlığı başlatmışlardır⁴⁰. Voltaire, André Chénier, Lord Byron, Victor Hugo

³⁵ Millas, age., s. 59-60.

³⁶ Panayotopoulos, agm., s.252; Cemal Özkan, "Yunan Bağımsızlık Savaşından Günümüze Kadar Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Ülkelerinin Tutumu", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 310, Yıl: 106, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, Temmuz-1987, s.14.

³⁷ Özkan, agm., s.14.

³⁸ Panayotopoulos, agm., s.252.

³⁹ V. Zeki Serter, *Yunan Emperyalizmi ve Türk Ulusu (1821-1976)*, Kıbrıs Türktür Derneği Yayınları, Lefkoşe, 1976, s.8.

⁴⁰ Karal, age., C.V., s., 108-109.

Rumları etkileyen aydınlardır. Avrupa'da başlayan bu ilgi "Yunan dostluğu" olarak da nitelendirilmiş⁴¹, bir süre sonra kendini *filhelenizm* ile ifade etmeye başlamıştı⁴².

Yunan Ayaklanması'nın başlıca tetikleyicilerinden biri olan "Dış Helenler" in de bu aydın harekette önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmişti. Yunan bağımsızlığına yönelik eylemlerin finansal kaynağını sağlayan bu grup, kültür ve edebiyata yönelik entelektüel harekete de destek olmuştu⁴³. Yunan dili ve kültürünü yaymak amacıyla Paris ve Viyana gibi merkezlerde dernekler kurulmuş⁴⁴, edebiyat alanında eski Yunan klasikleri tekrar tercüme edilerek basılmıştı⁴⁵. Ayrıca, Fransız düşünürlerinin yazdıkları eserlerin Rumca'ya çevrilmesi de oldukça etkili olmuştu⁴⁶.

Yunanistan'daki ve Avrupa'daki Rumlar arasında yeni akımlardan esinlenerek eserler veren Kozmas, Rigas, Korais gibi yazar, şair ve düşünürler ortaya çıkmıştı⁴⁷. Bunlar bir taraftan Rumları egemenlik düşüncesine hazırlarken diğer taraftan Avrupalı aydınları bu mücadele için yardıma çağırmışlardır⁴⁸. Bu yazar ve şairlerin eserleri bağımsızlık savaşına katılacak kitlelerin kazanılmasında etkili olmuştur.

Bağımsızlık savaşının ekonomik altyapı hazırlayıcısı olmuştur. Burjuva sınıfının kökeni deniz ticaretini elinde bulunduran Rum tüccarlara dayanmaktaydı. Ayaklanmaya maddi kaynaklık edecek servetlerin doğmasında bu unsurların Rus ticaretini ellerinde buldurmalarının çok büyük etkisi vardı⁴⁹. Genellikle ekonomik katkılarıyla bu eylemlere destek olan burjuvazinin iç yapısı ve gelişimi ile ilgili net verilerimiz yoktur.

⁴¹ Karal, age., s. 107; Droulia, agm., s. 53.

⁴² Zaten Bağımsız Yunanistan filhelenizm ile beslenmişti. 1822'de yayınlanan Rum Bağımsızlık Bayanamesi'nde bu ideoloji açıkça ortaya çıkmıştı. Droulia, agm., s. 55, 57.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sonyel, agm., s. 109.

⁴⁴ Özkan, agm., s. 15.

⁴⁵ Karal, age., C.V., s. 108-109.

⁴⁶ Yorga, age., s. 242.

⁴⁷ Hatipoğlu, age., s. 5.

⁴⁸ Karal, age., C.V., s. 109.

Fakat zengin Rumların oluşturduğu yeni dernekler kanalı ile yapılan yardımlarla İstanbul, Selanik, İzmir şehirlerinde ve Sakız ve Patnos adalarında çok sayıda okul kurulmuştu⁵⁰. Bu okullarda bağımsızlık düşüncesi aşılınmış ve derneklere planlı bir şekilde para yardımı yapılarak, silah temin edilmiştir⁵¹.

I.3.3. Rum İhtilal Örgütlenmeleri

Yunan bağımsızlık savaşının düşünsel altyapısının Fransız devriminin, Rum ve Avrupalı aydınların Yunan felsefe ve kültürüne yönelişiyle oluşturulduğu daha önce belirtilmişti. Ancak bu düşünsel yapının eyleme dönüştürülmesi aşamasında bir takım örgütlerin etkisi de unutulmamalıdır. 1821 isyanından önce, 1810-1811’de Yunanistan’ın kuruluşunu amaçlayan örgütlenmeler görülmeye başlamış ve Yunanistan sınırları içinde ve dışında Rum halka, Yunan kültürünü kazandırmak amacı ile birçok örgüt kurulmuştur⁵².

Bölgede bu dönemde kurulan etkinliği ve yapısı pek bilinmeyen Athena ve Phoenix⁵³ adlı iki örgütten başka 1812’de Kapodistria tarafından kurulmuş, “Müze Dostları” örgütü bilinen ilk örgütlenmelerdir⁵⁴. Bu örgütler kısa sürede Viyana, Paris, Napoli, Marsilya, Roma ve Trieste’de şubeler açmışlardı. Ayrıca isyanın etkin destekleyicilerinden ve ilk Yunan entelektüellerinden Anthimos Gazis de Viyana’da bir örgüt kurmuş⁵⁵ ve bu örgütün kültürel etkinliklerini yürütmüştü⁵⁶. Bunların yanısıra Yaş ve

⁴⁹ Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Kitap 2, (Çev: Babür Kuzucu), Belge Yayınları, İstanbul, Ekim 1987, s. 21.

⁵⁰ Yorga, age., s. 242; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 94; Burjuvazinin eğitimdeki desteği ayaklanma sonrasında da devam etmekteydi. Bkz. Haris Eksetzoglou, *Osmanlı’da Cemiyetler ve Rum Cemaati, Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebivesi*, (Çev: Foti-Stefo Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Şubat 2004, s. 2 vd.

⁵¹ *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 94.

⁵² Serter, age., s.8.

⁵³ Sonyel, agm., ss. 108-109.

⁵⁴ Serter, age., s.8.

⁵⁵ Yorga, age., s. 242.

Bükreş'te de batıdan gelen düşüncelerle "aydınlatılmış" örgütlere rastlanmaktadır⁵⁷. Bu örgütlerin en önemlisi aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız "Filiki Eteryadır".

Bu örgütler buldukları yerlerde propaganda faaliyetlerini yoğun bir şekilde yürütmüşlerdi. Örneğin; Gazis, Viyana'daki örgütte "Gelehrter Hermes" adında bir dergi çıkartıyordu⁵⁸. Ayrıca zengin Rum tüccarları bu örgütlere üye edilmekte ve onlardan para toplanmaktaydı⁵⁹.

Osmanlı topraklarında Rumlarca kurulan bu örgütler sadece Rumlar tarafından desteklenmemektedir. Yabancı ülkelerin bu örgütler üzerinde yoğun bir ilgisi ve katkısı olmuştur. Mora'da kurulmuş olan Athena adlı örgüt Fransa'nın yardımıyla; Phoenix adlı örgüt ise Rusya'nın yardımı ile bağımsızlığı elde etmeyi ümit etmekteydi⁶⁰.

I.3.3.1. Filiki Eteryanın Kurulması ve Etkinlikleri

Bağımsızlık savaşını destekleyen örgütler arasında en etkili olan "Filiki Eteryadır" (Hatariaton Philikon)⁶¹, 1814 yılının sonlarında Odessa'da (Hocabey)

⁵⁶ Arif Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşması ve Aramızdaki Rumlar Tarihi*, Ülkü Yayınları, Konya, 1971, s.128.

⁵⁷ Yorga, age., s. 242.

⁵⁸ Yorga, age., s. 242.

⁵⁹ Serter, age., s. 8.

⁶⁰ Sonyel, agm., ss. 108-109.

⁶¹ İki farklı örgütler olmasına karşın, Filiki Eteryaya genellikle Etnik-i Eteryaya ile karıştırılmakta ve kimi zaman aynı örgüt zannedilmektedir. Bkz. Serter, age., s. 8 vd.; Yurtseven, agm., s.39 vd.; Karal, age., C.V., s. 109 vd. Ortaylı'nın da vurguladığı gibi Etnik-i Eteryaya Kasım 1894'te krallık ordusunun yönetiminde ve zenginlerden toplanan zorunlu bağışlarla kurulmuştu. Cemiyet Makedonya'da Bulgar ve Sırp çeteleriyle savaşı organize ediyordu. Bkz. İlber Ortaylı, "Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu" *ATASE*, s.171. Esasen bu iki örgüt amaç ve nitelik bakımından da farklıydı. Filiki Eteryaya kültür ve edebiyat derneği olarak kurulan gizli bir ihtilal derneği iken Etniki Eteryaya krallık tarafından desteklenen, I. Skholi Evelpidhon adlı akademiden mezun Yunanlı subayların kurduğu resmi nitelikte bir dernekti. Hatipoğlu, age., s. 38; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 90; Ayrıca bunlardan biri 19. yüzyıl başında diğeri ise 19. yüzyıl sonunda kurulmuştu. Bu nedenle Yunan bağımsızlık mücadelesi sırasında etkin olan örgüt, Etniki Eteryaya değil Filiki Eteryadır.

kurulmuştur⁶². Rum isyanını hazırlayan Filiki Eteryacı cemiyeti, Emanuel İksanto, Vanardalı Nikola İskofu, Yanyalı Atnas Çekalof adlı üç Rum tüccar tarafından kurulmuştur⁶³.

Filiki Eteryacı'nın niteliği ve amaçları üzerine farklı görüşler vardır. Kimi çalışmalarda bu örgütün kültür ve edebiyat derneği olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmalarda, örgütün ayaklanmanın düşünsel yapısının oluşumunda, Rum ve Yunanlıların bir düşünce altında toplanmasında önemli rol oynadığı vurgulanmaktadır⁶⁴. Kimi çalışmalar da örgütün ihtilaldeki rolü ön plana çıkarılarak, bunun bir ihtilal derneği olduğu ve 1821 İsyanında Rumların düşünsel ve siyasi birliğini sağlamak için oluşturulduğu savunulmaktadır⁶⁵. Fakat kimileri de örgütün ayaklanmada düşünüldüğü kadar etkili olmadığı ve sonuç getirici bir rol üstlenmediği kanısındadır⁶⁶.

"Dostlar Cemiyeti" anlamına gelen Filiki Eteryacı'nın kuruluş amacı, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumlar arasında eğitim ve öğretimi yaygınlaştırmak olarak görünse de gerçek amacı, Rumlar arasında ulusalcı ve bağımsızlıkçı düşünceleri yaygınlaştırmaktır. Örgütün asıl amacının İstanbul'daki Yunan Patriğinin yönetiminde, eski Bizans İmparatorluğunu kurmak ve Yunan bağımsızlığını sağlamak olduğu savunulmaktadır⁶⁷. Bu düşünceye göre; zamanla amacını daha belirgin ve açık bir şekilde ortaya koyabilecek olan Filiki Eteryacı, ilk aşamada Mora'da bir Yunan devleti kuracak, sonra da Orta Yunanistan, Batı Trakya, Selanik, Ege Adaları, On İki Ada, Kıbrıs ve Batı Anadolu'yu Yunanistan'a

⁶² Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.11, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1301, ss.129-130; Sonyel, agm., ss. 108-109; Clogg, agm., s. 192; Hatipoğlu, age., s. 8-10; Serter, age., s. 8-9; Yurtseven, agm., s.39. Serter ve Yurtseven 1814'te Odessa'da kurulan örgütün adının Etniki Eteryacı olduğunu iddia eder.

⁶³ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, ss. 128-129; Mehmet Mansur, *Rum Fetretine Dair Tarih*, C. 1, Mehmet Çamlı Hanında Basılmıştır, 1288, s. 8; Kocabaş, age., s. 50; Fahrettin Seyfi, *1820-1827 Mora İsyanı*, İstanbul, 1934, s. 4; Fevzi Kurtoğlu, *Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi*, İstanbul, 1944, s. 6; Gizli bir dernek olarak kurulan Filiki Eteryacı adlı örgütün iki kez kurulmuş olduğu düşünülmektedir. İlk olarak 18. yüzyılda Rigas tarafından kurulan dernek Rigas'ın idamı ile dağılmış, ikinci olarak Manuel Eksanto tarafından 1814'te Odessa'da kurulmuştur.

⁶⁴ Yurtseven, agm., s. 38-39; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 124; Panayotopoulos, agm., ss. 252-253.

⁶⁵ Hatipoğlu, age., s. 7; Karal, age., C.V., s. 109; Serter, age., s. 8-9.

⁶⁶ Millas, age., s. 212.

katacağı ve İstanbul'u ele geçirerek Bizans'ı yeniden kurmayı hedeflemekteydi. Fakat bu dönemde örgütün bu denli kesin ve net sınırlar belirlediği söylenemez.

Bu dönemdeki Rum aydın sınıfının aydınlanma ekseninden biri de Antik Yunandır. Antik Yunan'ın keşfi ve incelenmesi Avrupalılarca da kabul ve destek gören bir gelişmedir⁶⁸. Aslında Avrupalıların ayaklanmayı desteklemelerindeki ana etken, Fransız Devrimi'nin ve aydınlanmanın etkisinden öte Antik Yunan'a sahip çıkma isteğiydi⁶⁹. Ulusçuluk güçlendikçe antik Yunan da benimsenir⁷⁰. Bu anlamda bağımsızlık öncesinde Yunan aydınları Bizans dönemini reddeder hatta temel suçlu sayar⁷¹. Bu tutum 19. yy. ortalarına kadar devam eder. Bağımsızlıktan sonra Bizans'a dönük eğilimler aydınların söylemine yansır ve Bizans'ı yeniden canlandırma idealleri bu dönemde ortaya atılmıştır⁷².

Filiki Eterya liderleri arasında ayaklanmanın nasıl devam edeceği ile ilgili çok net planlar yoktu. Çünkü örgüt üyeleri amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik ortak bir tavır sergilememekteydi⁷³. Örgüt, birbirinden farklı grupların çeşitli düşüncelerini bir arada bulundurmaktaydı ve dolayısıyla tek bir amaç veya hedef etrafında birleşmiyorlardı⁷⁴. Bu tutum örgütün ayaklanmada tahmin edildiği kadar etkili olmadığı görüşünü destekler. Ancak bu örgütün besleyici ve destekleyici etkisinin tamamen yok sayılması anlamına da gelmez.

Filiki Eterya, kurulurken bir önder arayışı olmuştu. Örgüt tarafından ilk düşünülen kişi, 1815'ten beri Nesselrode ile birlikte Rus Dışişleri Bakanlığı'nı yürüten "Kapodistrias"tır. Rum asıllı Kapodistria Rusya'da Filiki Eterya'nın en etkin

⁶⁷ Karal, age., C.V., s.110; Serter, age., s. 8-9.

⁶⁸ Millas, age., s. 47.

⁶⁹ Stefanos Yerasimos, "Avrupalıların Gözünde Truvalılar ve Türkler", *Toplumsal Tarih*, Ekim 2004 Sayısı, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2004, www adresi: <http://www.tarihvakfi.org.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=239>.

⁷⁰ Millas, age., s. 52.

⁷¹ Millas, age., s. 211.

⁷² Millas, age., s. 161.

destekleyicisidir⁷⁵. Rumlar Filiki Eterya'ya en uygun lider olarak onu görürlerken Kapodistria, kurtuluşu bir ayaklanmadan değil, kilise ve kültürel aydınlanmadan beklediği için⁷⁶ bu görevi kabul etmeyip "Aleksandr İpsilanti"yi önermiş ve örgütün liderliğine İpsilanti getirilmiştir. İpsilanti aynı zamanda, Rus Çarı'nın da savaş danışmanıdır⁷⁷.

1818'de örgüt merkezi, örgütün kurucularından Eksanto'nun İstanbul'daki evine taşınmıştır. Böylece örgütün nüfuzu İmparatorluk içine kadar yayılmış olur. Kısa bir süre sonra Sakız adasında da gizli olarak bir şube açılır. Daha sonra Konya, Bursa, Tekirdağ, İzmir, Selanik, Atina, Bükreş, Yaş ve Yanya'da da örgütlenir.⁷⁸ Ayrıca Avrupa kamuoyuna rahat ulaşabilmek amacıyla, Rumların yoğun olarak bulunduğu; Moskova, Odessa, Trieste, Marsilya'da şubeler açarlar⁷⁹.

İsyanı örgütleyen Filiki Eterya işlerini gizli bir şekilde yürütmekteydi. Filiki Eterya, Batı Avrupa'daki gizli mason cemiyetlerinin kuruluş ve işleyiş yöntemlerini benimsemişti⁸⁰. Teşkilatlar ve üyeler arası haberleşmeler şifreli yapılmaktaydı⁸¹, örgüte katılanlar, reisin kim ve nerede olduğunu bilmezlerdi⁸².

Filiki Eterya üyelerinin önemli bir kısmı Aydınlanma'nın etkisindeki, az sayıda okumuş insandan ve zengin tüccarlardan oluşmaktaydı⁸³. Kimi araştırmacılara göre

⁷³ Thomas Gallant, *Modern Greece*, Arnold Press, London, 2001, s. 18.

⁷⁴ Gallant, age., s. 18.

⁷⁵ Kocabaş, age., s. 52.

⁷⁶ Yorga, age., s. 245; Fahrettin Seyfi, age., s. 6; Yurtseven, agm., s. 31. Kapodistria bağımsızlığın kazanılması sonrasında ise büyük güçlerin kontrolünde monarşik bir yapıdan yana olacaktır. Vassias Tsokopoulos, "Influences de la Révolution Française Sur L'Idéologie de L'armée Grecque", *La Révolution Française et L'Hellénisme Moderne*, Actes Du IIIe Colloque D'Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987), Centre de Recherches Néohelléniques F.N.R.S., Athènes, 1989, s. 579.

⁷⁷ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 146; *Rum Fetretine Dair Tarih*, C. 1, s. 16; Yurtseven, agm., s. 39; Gürel, age., s. 28; Kocabaş, age., s. 55; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 90. 1828'den 1831'e kadar ayaklanmaya liderlik ederek Yunanistan'ın kuruluşu sırasındaki yöneticisi olmuştur. Tsokopoulos, agm., s. 579.

⁷⁸ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 130,134; Serter, age., s. 9.

⁷⁹ *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 94.

⁸⁰ Hatipoğlu, age., ss. 8-10.

⁸¹ Kocabaş, age., s. 50.

⁸² Fahrettin Seyfi, age., s. 4.

⁸³ Yorga, age., s. 252; *Rum Fetretine Dair Tarih*, C. 1, s. 8-9.

örgütün, kuruluşundan kısa bir süre sonra eyleme geçip başarılı olmasının sebebi, örgütü destekleyen zengin üyelerdi⁸⁴. Zira örgütün gücünü oluşturan önemli bir grup belirtildiği gibi tüccar ve gemicilerdi⁸⁵. Örgüt amacına uygun yerlerde okullar açmış, şirketler kurmuştu⁸⁶. Ayrıca halk üzerinde daha etkili propaganda yapabilmek için papazları kullanmıştı⁸⁷. Son katılım grubu ise örgütün silahlı gücünü oluşturan ve “kleft” denen dağlı eşkiyalardı.

Örgütün doğal ve gönüllü üyeleri arasında birçok alanın seçkin isimlerine rastlanmaktadır. Kurucu Eksanto, Patrik Gregoryus, Divan tercümanı Morozi, Çarın yaveri Aleksandr İpsilanti, kardeşi Dimitri İpsilanti, Çarın siyasi müşaviri Kapodistria, Mavro Kordato, Petros Metropolitidi Germanos, Mihalis ve zengin Rumlar, örgütün aktif üyeleri arasında idiler⁸⁸. Örgütün liderleri ve üyeleri aynı zamanda bağımsızlık savaşının da liderleri ve idarecileri olarak karşımıza çıkar. Bu dikkat çekici ortaklıktan yola çıkarak Yunan Bağımsızlık Savaşını organize eden örgütün Filiki Eterya olduğu söylenebilir.

1.3.4. Ayaklanmadaki Rum Liderler ve Etkileri

Rum isyanı sırasında Rum liderleri içerisinde en çok bilineni Adamanitius Korayis'tir. Sakızlı olan Korayis 18. yüzyıl sonlarına doğru Rumların düşüncelerini en açık şekilde ifade eden düşünürdü. Korayis, gençliğinde Avrupa'ya giderek tıp eğitimi almış, 45 yıl Fransa'da kaldığı için Fransız Devrimi düşüncelerinden etkilenmiştir. Baskıya ve zulme

⁸⁴ Serter, age., s. 9; Hatipoğlu, age., s.10.

⁸⁵ Mora'daki manyotlar, kleftler, tüccarlar ve gemiciler örgütün programını kabul ederek yardımlara başlarlar. Karal, age., C.V., s.110; Serter, age., s. 9.

⁸⁶ Fahrettin Seyfi, age., s. 4.

⁸⁷ Hatipoğlu, age., s. 10.

⁸⁸ Serter, age., s. 9.

karşı çıkan ulusalcı söylemleriyle tanınmıştır⁸⁹. İsyanın özellikle düşünsel alt yapısının oluşumunda etkili bir rol almıştır. Korayis, Yunancayı yeniden şekillendirmiştir⁹⁰. Rumcayı halk arasında yaymak için bu dilde eserler yazmış, çeşitli yerlerde kütüphaneler kurmuş ve Avrupa'nın birçok şehrinde Rumca yayınlar yapmıştır⁹¹.

Korayis ile birlikte gelişen ulusal bilincin oluşumunda Korayis'in dostlarından Anthimos Gazis de etkilidir. Korayis, Gazis'i kütüphanelerin kurulması ve Avrupa'da Rumca yayınlar çıkarılması konularında görevlendirmiştir⁹². Korayis'in düşüncelerinin uygulayıcısı olan Gazis, böylece Rumcanın halka yayılmasında da etkili olan bir kişi olmuştur.

Çağdaş Yunan aydınlarından olan Rigas da Yunan bağımsızlığının düşünsel alt yapısını hazırlayan liderlerdendir. Rum isyanının fikir öncüleri içinde Korayis'den sonra en önemli kişinin Rigas olduğu iddia edilmektedir. Rigas, iyi bir eğitim almıştır. En az 4-5 yabancı dil bilen Rigas, Balkan sınırları dışına açılabilmiş ve böylece düşünsel ortamın yarattığı bağımsız ve ulusalcı rüzgara kapılmıştır. Rumlara çağdaş ve bilimsel savaş yöntemlerini öğretmek için savaş üzerine eserler yazmıştır. Bu eserlerin bağımsızlık mücadelesinde askeri yapıya yön verdiği düşünülebilir. Yunan bağımsızlığı için Viyana'da bir örgüt kuran Rigas bir ara İstanbul'da da yaşamıştır⁹³.

Ayaklanmanın önemli liderlerinden bir diğeri de Aleksandr İpsilanti'dir. İpsilanti, eski bir Fenerli ailenin üyesiydi⁹⁴. Eflak beyi, Constantine İpsilanti'nin oğlu olan İpsilanti'nin dedesi de babası gibi Eflak-Boğdan'da yöneticilik yapmıştır⁹⁵. İsyanın

⁸⁹ Berkes, Niyazi, age., s. 154-155; Bilge, age., s. 128.

⁹⁰ Yorga, age., s. 241; Berkes, age., s. 155

⁹¹ Bilge, age., s. 128; Berkes, age., s. 155

⁹² Bilge, age., s. 128.

⁹³ Panayotopoulos, agm., s.249; Bilge, age., s.128-129; Berkes, age., s.155

⁹⁴ Gürel, age., s. 28.

⁹⁵ Yorga, age., s. 246.

örgütsel alt yapısını oluşturan İpsilanti'nin isyan hareketi içinde hem eylem hem de düşünce adamı olduğu söylenebilir. Filiki Eterya'nın liderliğini üstlenmesi üzerine Nisan veya Haziran 1820'de General Aleksander İpsilantis resmen en büyük lider olarak ilan edilir⁹⁶. Kardeşi Dimitri'nin de isyanın önemli liderlerinden biri olduğu söylenebilir. Özellikle Mora'da ayaklanan Rum asileri İhtilalden sonra Dimitri İpsilanti'nin idaresi altında toplanmışlardı⁹⁷.

Yunan bağımsızlığı için mücadele eden liderlerden eğitilmiş olanların bu mücadelenin düşünsel alt yapısını oluşturdukları, eğitim almamış olanların ise eylemsel açıdan etkin oldukları göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra bu liderlerin yurt dışında bağlantıları olması⁹⁸, yabancı ülkelerin Rum bağımsızlık eyleminden haberdar olduğu ya da bu eylemi desteklediğine dair ortaya konan iddiaları güçlendirmektedir. Gönüllü olarak gelen Avrupalı liderlerin⁹⁹ bu mücadelede yer alıyor oluşu bu iddiaları kuvvetlendirmektedir.

İsyanda görev alan liderler kişisel niteliklerinin yanı sıra görevlerinin niteliklerine göre de sınıflandırılabilir. Bağımsızlık hareketini yönetenlerin kimisi merkezdeki eylemleri kimisi de merkezden uzak olan alanlardaki eylemleri organize etmişti. Yetkin ve eğitilmiş kişiler daha geniş bölgelerde görev alırken, cesareti ve gücü ile ön plana çıkanlar ise daha küçük bölgelerde görevler almıştı.

Korayis, Rigas, İpsilanti gibi liderler ayaklanmayı merkezden organize etmeye çalışırken adalarda ve isyan merkezinden uzak bölgelerdeki liderler daha küçük organizasyonlara önderlik etmişti. Sakız adası ayaklanmasında rol alan liderlerin ise Rum halkını ayaklanmaya dahil etmeye çalışmış oldukları söylenebilir. Nitekim 1821'de

⁹⁶ Yorga, age., s. 245; Fahrettin Seyfi, age., s. 6; Yurtseven, agm., s. 31.

⁹⁷ Kurtoğlu, age., s. 53.

⁹⁸ Tsokopoulos, agm., s.579.

Samoslu Lykurgos Logothetis, bir filo ile Sakız adasına gelip Adalıları kışkırtmaya kalkmıştı¹⁰⁰. Bu şekilde isyanı daha geniş alanlara yaymaya çalışmışlardır.

Bu liderler kimi zaman propaganda ile kimi zaman da zor kullanarak halkı ayaklanmaya katmaya çalışmışlardır. Bu konuda bir Hatt-ı Hümayun'da Çeşme kasabasına bağlı olan Alaçatı köyü sahilinde yakalanan Sulucalı kaptan Santo'nun kayını Lazari ve diğer kayını Nikola ile Sulucalı kaptan Todori Çeyni'nin Sakız'a saldırmak üzereyken yakalandığı belirtilmektedir¹⁰¹. Ayrıca bir başka belgede belirtildiğine göre; İpsaralı Yorgi Korbafaki adlı asi Rum, Sakız yakınlarındaki ticaret gemilerine saldırmış ve daha sonra adamları ile beraber Sakız'ın etrafını kuşatmıştı¹⁰². Sakız adasındaki ayaklanmalarda kimi zaman adaya dışarıdan gönderilen liderler görevlendirilmişken kimi zaman da adadaki ayaklanmalar yerli Rum halk tarafından organize edilmişti¹⁰³.

I.4. Rum Ayaklanması'nın Başlaması ve Gelişmesi

I.4.1. Ayaklanma Öncesindeki Durum

Osmanlı döneminde Rumlar, bugünkü Yunanistan topraklarında ve özellikle Mora, Atina ve Teselya'da diğer bölgelere göre daha yoğun bir nüfus oluşturmaktaydılar. Kültür merkezleri Selanik, İstanbul, Ege Adaları; Osmanlı coğrafyası dışında Venedik, Viyana, Odessa gibi şehirlerdi¹⁰⁴.

Bu konuda isyanın ilk günlerinde yayımlanan “pederler öğretisi” ile “kardeşlik öğretisi” iki farklı bakış açısını yansıtır. Kardeşlik öğretisinde Grekler'in özgürlüğü

⁹⁹ Tsokopoulos, agm., s.579.

¹⁰⁰ Cengiz Bektaş, “Sakız”, *Yapı*, Sayı: 188, İstanbul, Temmuz-1997, s. 67.

¹⁰¹ BOA., HAT., No: 38570, 24 Cemazie'l-evvel 1237. (M. 16 Şubat 1822).

¹⁰² BOA., HAT., No: 32459, 1242. (M.1826-1827).

¹⁰³ BOA., HAT., No: 38570.

vurgulanırken, pederler öğretisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarları vurgulanır¹⁰⁵. Esasen Yunan Bağımsızlık Savaşı başlatıldığında bu savaş özellikle patrikhane çevrelerince, bağımsız bir devlet kurma girişimi olarak algılanmamıştır¹⁰⁶.

Rum aydınları ile Avrupalı aydınların yanı sıra Filiki Etery'a'nın faaliyetleri sonucu Rumlar arasında Osmanlı İmparatorluğu'na isyan ederek bağımsız bir devlet kurma düşüncesi doğmuş ve gelişmiştir. Başka bir deyişle kardeşlik öğretisi Rumlar arasında daha etkili bir taban bulmuştur. Ancak ayaklanma sırasında Rum toplumu arasında tam bir fikir birliği yoktu. Fransız gezginlerinin yazılarına dayanılarak hazırlanan çalışmada, Fenerli soylu ailelerin ve Patrikhane üyelerinin ayaklanmaya olumlu bakmadığı belirtilmektedir¹⁰⁷. Bu konuda isyanın başlangıcında patriğin ayaklanmaya destek vermediği; ancak ayaklanma planına göre isyanın İstanbul'a, Sultanın ayaklarına kadar gitmesi durumunda Ortodoks Patriğinin de isyanı desteklemek zorunda kalacağı belirtilmektedir¹⁰⁸. Patrikhanenin ayaklanmaya karşı olduğu iddialarının¹⁰⁹ yanı sıra ayaklanmanın başarılı olmasında etkin rol aldığı iddiaları¹¹⁰ da vardır.

I.4.2. Tepedelenli Ali Paşa'nın Ayaklanması

Rumların bağımsızlık mücadelesi öncesinde gerçekleşen ve belki de bu eylemi harekete geçiren en önemli olay Tepedelenli Ali Paşa isyanıdır. 1774'de Yanya'da nüfuzlu bir Arnavut ailede dünyaya gelen Ali Paşa, zorba bir adam olarak ünlenmişti. Bu yapısı

¹⁰⁴ Millas, age., s. 57.

¹⁰⁵ Millas, age., s., 159.

¹⁰⁶ Millas, age., s. 143.

¹⁰⁷ Arzu Etensel İldem, *Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlar*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2000, s. 45.

¹⁰⁸ Gallant, age., s.18.

¹⁰⁹ Millas, age., 143 vd; İldem, age., s.45 vd; Gallant, age., s. 18; Clogg, agm., s. 192-193.

nedeniyle devlet tarafından asayişî korumakla görevlendirilmişti. “Yanya Aslanı” lakaplı Ali Paşa kısa bir süre sonra Trikala Paşası olmuş, Trikala’dan sonra da Yanya’ya atanmıştı¹¹¹.

Ali Paşa Teselya ve Epir’i merkez alan bölgede güçlü bir egemenlik kurmuştu¹¹². Tepedelenli etrafında Alexandros Noutros, İoannis Kolettis, Manthos Oikonomou ve kardeşi Christos gibi, iyi eğitilmiş Rum ve Arnavutlardan oluşan bir kadro bulundurmaktaydı¹¹³. Onun bu bölgede kurduğu güçlü hakimiyet bir süre sonra merkezle arasının açılmasına neden olmuştur. Tepedelenli Ali Paşa ile saray arasındaki anlaşmazlık hakkında çok farklı görüşler vardır. 1788’den beri Yanya Valiliği’nde bulunan Tepedelenli Ali Paşa bölgedeki ayrılıkçı Rum faaliyetleri engellemek için önlemler almış ve onun zamanında yürütülen istihbarat çalışmaları sayesinde Rumların yaptıkları ayrılıkçı eylemler hakkında günü gününe haber alınmış ve gerekli tedbirler vakit geçirilmeksizin uygulanmıştı. Dolayısıyla Rum hareketlerinin Tepedelenli Ali Paşa ve adamları tarafından engellenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu durumdan rahatsız olan Rumlar ve bazı devlet adamları Ali Paşa’yı karalamak için ortak bir politikası yürütmüşlerdi. Padişahın mühürdarı Halet Efendi ile İstanbul Fener Patriği’nin işbirliği bu eylemlerde etkin olmuştur¹¹⁴.

Bu konuda hükümet ile kendi görevlisi arasında yaşanan çatışmanın Rumlar için fırsat yarattığı görüşü ileri sürülmüş ve olay şöyle değerlendirilmiştir. 1788’den beri Yanya valiliğinde bulunan Tepedelenli Ali Paşa’nın, görevden alınması üzerine başlattığı isyan, 1820-1822 yılları arasında sürmüş, devlet ile vali arasında meydana gelen bu

¹¹⁰ Şanizâde Mehmet Ataullah, . *Tarih-i Şanizâde*, Cilt 4, Ceride-yi Havadis Matbaası, Dersaadet, Hicri 1291, ss. 29-30; Kamil Paşa, . *Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliyye-yi Osmaniyye*, Cilt 3, Matbaa-i Ahmet İhsan, İstanbul, 1235, s. 35 vd; Bilge, age., s.127 vd; Serter, age., s.9 vd;

¹¹¹ Gallant, age., s. 16.

¹¹² Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, TTK. Yayınları, Ankara, 1987, s. 291.

çatışma Rum Bağımsızlık Hareketi'nin başlamasına zemin hazırlamıştı¹¹⁵. Benzer bir görüşe göre Ali Paşa Yunan sınırları içinde nüfuzunu pekiştirmiş hatta bu konuda Fransa ve İngiltere'yi de kullanmış, sonunda bölgesinde sultanla rekabet edecek kadar güçlenmiştir. Bu durum II. Mahmut'u rahatsız edince, İsmail Paşa'yı Ali Paşa'yı etkisizleştirmesi için görevlendirdi. Bu durum Rum asilerine fırsat yaratmıştı¹¹⁶. Ali Paşa'nın Filiki Eteryaya'nın varlığını tanıdığı hatta onunla ittifak içinde olduğu da iddia edilmektedir¹¹⁷. Gerçekten de Ali Paşa'nın en önemli danışmanlarının Filiki Eteryaya üyeleri olduğu düşünülünce bu iddianın çok da yanlış olmadığı söylenebilir.

Sonuç olarak, bölgede asayişin ortadan kalkması, bunun yerine bölgeye istikrarsızlık ve kargaşanın hakim olması, Rum çetelerinin ilk ayaklanma girişimlerine başlamalarına neden olmuştur.

1.4.3. Eflak-Boğdan Ayaklanması

Osmanlı ordusunun büyük bir kısmının Yanya'ya sevkedileceği tahmin edildiğinden isyan planına göre ayaklanma Eflak Boğdan, Mora ve İstanbul olmak üzere üç bölgede gerçekleştirilecek ve her bölge kendi mücadelesini verecekti¹¹⁸. İsyân hareketinin başkanı Aleksandr İpsilanti, Eflak ve Boğdan'da başlatacağı isyan ile Rus yardımını sağlamayı ve Eflak-Boğdan halkını, hatta diğer Ortodoks toplumları ayaklandırarak, Balkanlar'da genel bir ayaklanma çıkarmayı düşünmekte idi¹¹⁹.

¹¹³ Gallant, age., s. 16.

¹¹⁴ Karal, age., C.V., s.110; Kurat, age., s. 291.

¹¹⁵ Hatipoğlu, age., 1988, s. 13-14.

¹¹⁶ Gallant, age., s. 17.

¹¹⁷ Gallant, age., s. 17; Panayotopoulos, agm., s.253.

¹¹⁸ Gallant, age., s. 17.

¹¹⁹ Karal, age., C.V., s. 112.

Bu amaçla 6 Mart 1821'de Prut nehrini geçerek, halkı silaha sarılmaya çağırır ve hiçbir direnme görmeden Bükreş'e girer. Böylece, isyan başlamış olur¹²⁰. Örgütsüzlük, birliğin sağlanmayışı, Rumen, Sırp ve Bulgarların da harekete katılmayışı ile bu ilk girişim sonuçsuz kalmıştır¹²¹.

Leibach Kongresi'nde (Mart 1821) Avusturya Başbakanı Metternich'in, Çar Aleksander'ı bu türden ayaklanmalara karşı uyarması üzerine, Çar tutum değiştirmek zorunda kalmış ve İpsilanti Rus desteğinden mahrum kalmıştır. Bu başarısız isyan girişiminin ardından İpsilanti Avusturya'ya kaçmıştı. Burada Metternichçi yönetim tarafından tutuklanarak hapis cezasına çarptırılmıştı¹²².

I.4.4. Mora Ayaklanması

Mora'daki ayaklanmanın başarılı olması için şartlar daha uygundu. Burası Osmanlı İmparatorluğu merkezine fazlasıyla uzaktır. Dolayısıyla kontrol edilmesi oldukça güçtür. Ayrıca buradaki Rum-Ortodoks nüfus Müslüman nüfusa oranla daha fazladır. 1821'de Mora'da 350.000 kişilik Rum nüfusa karşın 40.000 kişiden oluşan Müslüman nüfusun olduğu iddia edilir¹²³.

Aleksandr İpsilanti'nin Boğdan'a girdiği sıralarda, kardeşi Dimitri İpsilanti ile Prens Kontakuzen de Mora'ya çıkmışlardı¹²⁴. Bunların ve Patras Piskoposu Pol Germanos'un kışkırtması ile¹²⁵ 6 Nisan 1821'de, Mora Rumları ayaklandılar. Kısa sürede gelişen ayaklanmada Mora yöresinde Osmanlı askeri yok denecek kadar azdı, olanlar da

¹²⁰ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, ss. 180-181; Gallant, age., 19.

¹²¹ Karal, age., C.V., s.112.

¹²² Ortaylı, age., s.49; Hatipoğlu, age., 1988, s. 18.

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kocabaş, age., s. 52-53; Svoronos, age., s. 43; Gallant, age., s. 17-19. Sonyel Bu sayının yaklaşık 50.000 olduğunun tahmin edildiğini vurgular. Bkz. Sonyel, agm., s.111.

¹²⁴ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 188.

Tepedelenli Ali Paşa'ya karşı, Yanya'ya gönderilmişlerdi. Rumlar bu durumdan yararlandılar. Bu arada Ege adalarında bulunan Rumlar, savaş gemileri haline getirdikleri ticaret gemileri ile ayaklanmayı Ege adalarına yaymaya başladılar. Böylece Mora ve Ege adalarında, genel bir Rum isyanı başlamış oldu¹²⁶.

İsyanlar, İstanbul'da büyük bir tedirginliğe neden oldu. İsyanı parmağı olduğu tespit edilen bazı Fenerli Rumlar, metropolitler ve vatan haini ilan edilen Fener patriği idam edildi¹²⁷. İsyanı Rumlar lehine hareket eden Halet Efendi de bir süre sonra öldürülmüştür. Olaylar bu şekilde gelişirken kendi himayesinde bir Yunanistan kurulmasını arzu eden Rusya harekete geçip, Küçük Kaynarca Antlaşması hükümlerini ileri sürerek, Osmanlı Devleti'nden Ortodoks uyruklular hakkında güvence istedi; fakat bu isteği Babıali tarafından reddedildi¹²⁸.

I.4.5. Ayaklanmanın Gelişmesi

Rumlar, Sırp isyanından 30 yıl önce 1770'de ilk ayaklanma provasını yapmışlar; fakat bir sonuç elde edememişlerdi. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rus filosunun Mora'ya gelip asker çıkarması, Rumlara ilk defa Osmanlı idaresine karşı isyan etme cesaretini vermişti¹²⁹.

1821'de artık durum farklıydı. Yunan bağımsızlığı için gerçekleştirilen eylemler beklenmeyen bir hızla Yunanistan ve Anadolu'da yayılmıştır. Çeşitli devrimci

¹²⁵ Gallant, age., s.19; Ortaylı, age., s. 50.

¹²⁶ Mehmet Atıullah Şanizâde, *Tarih-i Şanizâde*, C.4, Ceride-yi Havadis Matbaası. 1291, s. 94, 96,97; *Tarih-i Cevdet*, C. 11, ss. 224-225; Zeki Arıkan, "Yunan Ayaklanması" Askeri Tarih Bülteni, Gnkur. Yayınları, 1987, ss. 97-133.

¹²⁷ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 233.; *Tarih-i Şanizade*, C.4, s. 33; *Rum Fetretine Dair Tarih*, C. 1, s. 17.

¹²⁸ Yıldırım ve diğerleri, age., s. 14.

¹²⁹ Maurice Lachatre, "Greece", *Nouveau Dictionnaire Universel*, Tome II, (G-Z), Docks de la Librairie, Paris, (yayın yılı yok), s.63; Özkan, agm., s. 14; Serter, age.,s. 8.

gruplar ve gizli dernekler birbiriyle irtibat halindeydi. Savaş aynı amaçtaki birlikleri bir araya toplamıştı. Ancak karşılıklı itimatsızlığın ve iletişimsizliğin bu koordinasyonu bozduğu da olayın diğer boyutudur¹³⁰.

Yeniçeriliği ortadan kaldırmak isteyen, fakat yeni orduyu da henüz kuramayan II. Mahmut, ayaklanmayı bastırmakta güçlük çekmişti. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Yunanistan'a yolladığı ordu yardımıyla isyanı bastırmaya çalışmıştı. Yunan asilerinin de bu isyanda aşması gereken zor engelleri vardı. Bunların en önemlisi lojistik engellerdi. Rum halkta silah bulunmayışı, mücadelede eğitilmiş grupların oldukça az oluşu, ayaklanmaya katılan köylü kitlelerine savaş malzemesi bulma zorluğu isyan birliklerinin en önemli sorunlarıydı¹³¹. Mora'da başlayan bu ayrılıkçı eylem bir anda Ege Adalarını da içine alarak oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştı. Osmanlı ordusunun isyanı bastırmak için yaptığı müdahaleler sonuçsuz kalmış ve gittikçe yayılan bu ayaklanma durdurulamamıştı.

Ancak Yunanistan'daki köylüler Yunan davasına çok az sempati besliyordu. Ayrıca Patrik Grigoios'un idamı ayaklanmaya katılanların cezalandırılacağı korkusunu yaratmıştı. Bu da Yunan olmayan halkın ayaklanmaya soğuk bakmasına neden olmuştu¹³². Bu arada Avrupa devletleri 1822'de yapılan "Verona Kongresi"nde Yunanlıların bağımsız devlet kurmalarına karşı çıkmışlardı. Avrupa devletlerinin bağımsız bir Yunan devletine *şimdilik* karşı çıkmalarına rağmen, Avrupa kamuoyu Yunanlılara sempati beslemekteydi¹³³. Mücadele devam ederken, Yunanlılar 22 Ocak 1822'de *Epidauros* yakınlarında toplanıp senato oluşturmuşlardı. Ardından "Bağımsızlık Beyannamesi" ve

¹³⁰ Gallant, age., s. 17.

¹³¹ Gallant, age., s. 18.

¹³² Gallant, age., s. 19.

¹³³ Uçarol, age., s. 106'dan aktaran; Yıldırım ve diğerleri, age., s. 14.

daha sonraları “Epidauros Anayasası” diye de anılan anayasayı kabul ve ilan ettiler¹³⁴. Bu anayasanın o dönemin koşulları göz önüne alındığında oldukça liberal bir belge olduğu ve bunu hazırlayanların Avrupa’daki aydınlanma düşüncelerinden oldukça etkilendikleri görülmektedir¹³⁵. Dimitri İpsilanti’nin başkanlığında 59 üyeli bir senato ve 5 üyeli bir yürütme kurulu oluşturulmuş, Yunan Devletinin kurulduğu ilan edilmişti¹³⁶. İki yıl sonra 1824’te Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Mora ve Girit valiliklerinin kendisine verilmesi şartıyla Rum isyanını bastırabileceğini İstanbul’a bildirdi. İsyanın boyutları çok genişlediğinden Babıali bu isteği kabul etti. Mehmet Ali Paşa İbrahim Paşa komutasındaki bir orduyu Mora’ya çıkarır ve ayaklanmayı 1824-1827 döneminde bastırdı¹³⁷.

I.5. Ayaklanmada Avrupa Devletlerinin Tutumu

Yunan bağımsızlık savaşı, henüz ulus olma bilincinin Osmanlı topraklarında tam olarak yayılmadığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Diğer yandan Yunan bağımsızlık savaşı sadece Rumların kontrolünde gelişen bir olay değildi, aynı zamanda uluslar arası nitelik de taşımaktaydı. Eylemin çıkış noktasının var olan düzene karşı olması, değişen dünya düzeni gereği geleneksel sistemlerde yeni yapılanmaların gerçekleşmesi gerektiğine inanan dış unsurların olaya müdahale etmesine neden olmuştur. Bağımsızlık, ulusalcılık, eşitlik gibi kavramlar, başta Fransa, İngiltere olmak üzere Avrupa Devletleri’nin iç yapısında önemli değişikliklere neden olmuş, aynı zamanda uluslararası siyasetlerine de yön vermeye başlamıştır.

¹³⁴ Hatipoğlu, age., s. 20.

¹³⁵ Clogg, age., s. 53.

¹³⁶ Serter, age., s.13; Yurtseven, age., s.41; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 113; Kurtoğlu, age., s. 53.

¹³⁷ Gürel, age., 28.

Öte yandan Mısır Valisi'nin artan otoritesi sonucu Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfuzlu hale gelişi İmparatorluğun Rusya, İngiltere, Fransa ile ilişkilerini etkileyecektir. Dış politikada daha güçlü ve tutarlı bir Osmanlı ilişkileri zorlayacaktır. Özellikle Mehmed Ali Paşa'nın ayaklanmaya müdahalesi ile Avrupa Devletleri'nin etkinliklerini arttırması bu olasılığı güçlendirmektedir¹³⁸.

Mısır Valisi'nin olaya karışmasından kısa bir süre önce Leibach Kongresi'nde isyanı kınayan¹³⁹ İngiltere, Fransa, Rusya ayaklanmayı açıkça desteklemeye başlamışlardır. Çar I. Aleksandr'ın ölümü (Aralık 1825) üzerine Rusya'nın başına geçen I. Nikola, Yunan asilerine sempati duymaktaydı. I. Nikola, Doğu Akdeniz'i Mehmet Ali Paşa gibi güçlü bir komutan ve idarecinin denetimine bırakmayı ülkesinin çıkarlarına ters bulmuş ve Rum Ayaklanması'na yardım etmiştir. Bunun üzerine diğer Avrupa devletleri olaya müdahale etme gereği duymuşlardır¹⁴⁰. Düvel-i Muazzama (Büyük Devletler), Yunanlılara İmparatorluğa karşı koyabilmeleri için yalnızca siyasi destek vermemiş, daha önce belirtildiği gibi¹⁴¹ bu mücadelenin ideolojik misyonunu da desteklemiştir.

Batılı Devletlerin Yunanistan'ın lehine yürüttüğü politika ilk önceleri tek başlarına sergiledikleri ve gizlice uyguladıkları bir politikaydı. Ancak bu politika Osmanlı İmparatorluğu'nun bu ayaklanmaya karşı gücünü toparlayamıyor oluşu üzerine birlikte ve açıktan açığa yapılan müdahaleler şekline dönüşmüştü¹⁴².

Rumlara yapılan destekler İngiliz, Fransız ve Rus hükümetlerinin para, silah ve savaşçı gönderimi¹⁴³ şeklinde olmuştu. Bunun yanı sıra bu devletler Rumların her türlü

¹³⁸ Hatipoğlu, age., s. 23; Karal, age., C.V., s. 116.

¹³⁹ Kocabaş, age., s. 52-53; Svoronos, age., s. 43.

¹⁴⁰ Hatipoğlu, age., s. 23; Karal, age., C.V., s. 116.

¹⁴¹ Bkz. Bölüm I.2.2. Aydınların ve Burjuvanın İdeolojik, Kültürel ve Ekonomik Etkileri

¹⁴² Özkan, agm., s. 12.

¹⁴³ Tsokopoulos, agm, s. 579; Sonyel, agm., s. 120.

eylemine göz yummuşlar ve kendi haberleşme servisleri ile onlara yardım etmişlerdi¹⁴⁴. Hatta isyanı, Rum sorunu halinden çıkararak Avrupa kamuoyuna “Müslümanlık-Hristiyanlık” davası şeklinde göstermekten de çekinmemişlerdi¹⁴⁵. Oysa Avrupa’da düzeni korumak için her türlü isyan ve ihtilal hareketine karşı olunacağı kararı alınan Viyana Kongresi’nde (1815) Avrupa devletleri Avusturya Başbakanı Metternich’in önerisi üzerine çıkan ayaklanmaları bastırmayı ve ülkelerin iç işlerine müdahale etmemeyi kabul etmişlerdi¹⁴⁶. Fakat bu düşüncüyü Avusturya dışında sahiplenen olmamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu gibi çok uluslu bir imparatorluk olan Avusturya’nın Osmanlı İmparatorluğu’na karşı tutumu Viyana kongresinde belirlenen “Kutsal Bağlaşma” yönündeydi¹⁴⁷. Rusya’nın bölgedeki yayılma politikası için Rumları maşa olarak kullanması Avusturya’nın menfaatlerine aykırıydı. Bu yüzden Metternich, Rumların ayrılıkçı hareketine karşı tavrı almıştı. Ayrıca onu endişelendiren asıl şey hızla yayılan milliyetçiliğin çok milletli bir yapıya sahip Avusturya için de önemli bir tehlike oluşturmasıydı. Leibach Kongresinde Rus Çarı isyanı destekleyici bir tavrı ortaya koyarken, İtalya’daki asilerle uğraşan Metternich, Rum isyanını desteklemeyeceğine dair tavrını açıkça ortaya koymuştu¹⁴⁸.

19. yüzyıl başlarında Fransa, Kuzey Amerika’daki kolonilerini ve Kanada’yı kaybetmiş, ayrıca Napoleon’un uzun seferleri sonuç vermemiş ve Fransa kendini toparlama sürecine girmişti. Bu yıllarda Fransa ve Osmanlı’nın diplomatik ilişkilerinde çatırdamalar başlamıştı. Yüzyıllardır devam eden ticari anlaşmalar iki ülke arasında sorunlar yaratmaya başlamıştı. Bu sorun Mısır’ın işgal edilmesi ile tamamen gün yüzüne

¹⁴⁴ Sonyel, agm., s. 120.

¹⁴⁵ Özkan, agm., s. 16.

¹⁴⁶ Ortaylı, age., s. 49; Yurtseven, agm., s.34; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 113; Kocabaş, age., s. 69.

¹⁴⁷ Yurtseven, agm., s. 35.

çıkıyordu¹⁴⁹. Afrika'da bir sömürge imparatorluğu kurmak, Mısır'ı ele geçirerek Akdeniz'e egemen olmak isteyen Napoleon Bonaparte, Mora'daki Rumları kışkırtarak ve destekleyerek Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflatmaya çalışıyordu¹⁵⁰.

İngiltere ise sanayi devrimini gerçekleştirmiş, deniz aşırı ülkelere yayılma imkanı bulmuş ve üzerinde güneş batmayan imparatorluğunu kurmuştur. İsyanın başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma yanlısı olan İngiltere, 1821'de Rumların Mora'da isyan hazırlığı içinde olduğunu Babıali'ye bildirmiş ve önlem alınmasını önermişti¹⁵¹. Ancak bir süre sonra Rumlara yardım etmesi gerektiğini aksi halde Yunanlıların Rusya'dan destek alacağını ve Bağımsız Yunanistan'ın Rusya'nın nüfuzu altına gireceğini ve bunun da Rusya'nın Akdeniz'e hakim olmasına yol açacağını görmüştü. Kendi çıkarlarına ters düşen bu durum karşısında Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma yolunda bir politika izledi¹⁵². Bu durum İngiltere'nin isyanın ilk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde hareket etmeyişinin ve ayaklanmayı açık olarak desteklemeyişinin önemli bir nedenidir.

Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Rumları ayaklandırmak için ilk adım Rusya'dan gelmişti¹⁵³. Yunanistan Bağımsızlık Savaşında Rumlara destekte Rusya birinci sıradaydı¹⁵⁴. Rusya'nın söylenegeldiği üzere I. Petro'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu üzerinden sıcak denizlere ulaşma politikası vardı. Bu çerçevede Rusya'nın, Osmanlı

¹⁴⁸ Kongrede isyan oy birliği ile kınanır. Avrupalı Devletler arasında mutlak monarşi ilkeleri konusunda fikir birliği varsa da "şark meselesi" konusunda anlaşamazlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kocabaş, age., s. 52-53; Svoronos, age., s. 43; Özkan, agm., s. 15.

¹⁴⁹ Komnini Pidonia, "La Traduction Grecque D'un Manifeste Turc de 1798". *La Révolution Française eEt L'Hellénisme Moderne*, Actes Du IIIe Colloque D'Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987), Centre de Recherches Néohelléniques F.N.R.S., Athènes, 1989, s.119-120.

¹⁵⁰ Özkan, agm., s. 15.

¹⁵¹ Ahmet Lütfü Efendi, *Vak'atüvis Ahmed Lütfü Efendi Tarihi*, (Editör: Nuri Akbayrak), C.1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 19-20.

¹⁵² Karal, age., C. 5 s. 17; Kocabaş, age., s. 76-77; Yurtseven, agm., s.34.

¹⁵³ *Rum Fetretine Dair Tarih*, C. 1, s. 7. Bu nedenle birçok Rum savaş yıllarında kendilerine büyük ayrıcalıklar verileceği vaad edilen Rusya'ya (Kırım) göç ederler. Bkz. Yorga, age., s. 240; Panayotopoulos, agm., s.254.

Devleti bünyesindeki Hristiyan tebaayı koruma görüntüsü altında onları bağımsızlık mücadelesine itme politikası içinde olduğu açığı¹⁵⁵. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya Atina'da konsolosluk açma ve Osmanlı sınırlarındaki Ortodoksları himaye etme hakkına sahip olmuştu¹⁵⁶.

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ile Rus diplomasisinin Balkanlar'da bir zafer kazandığı iddia edilmektedir¹⁵⁷. Bu sonuç Yunan bağımsızlığı olarak değil, Rusya'nın zaferi olarak nitelenir. Bu dönemde Yunan sorununa Rusya'nın nasıl baktığını ortaya koyan, New York Daily Tribune'ün 19 Nisan 1853 günlü 3746. sayısında yayımlanan Engels imzalı başyazı şöyledir:

Yüzlerce Rus ajanı Türkiye'de dolaşp, birbirinin karşıtı iki düşünceyi içeren ikiyüzlü bir kışkırtma yapıyorlar. Ajanlar, Rum Ortodoks Hristiyanlara Rus Ortodoks Hristiyan Çarını Ortodoksların baş koruyucusu ve baskı altındaki Doğu Kilisesi'ni [yani İstanbuldaki Rum Ortodoks Patrikliği'ni] kurtaracak tek insan olarak tanıtıyorlar .... Ortodoks kilisesi'nin papazları bu güdümlü düşüncelerini yaymak için kısa sürede yaygın bir karıştırıcılık [fesat] ağı kurdular. Türk yönetimine karşı 1809 Sırp Ayaklanması ve 1821 Yunan Ayaklanması doğrudan doğruya Rus altını ve Rus etkisiyle oluşturuldu ve desteklendi. Türk paşalarının [Mora'da Tepedelenli ya da Yanya Ali Paşa'nın ve Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın] devlete karşı geldikleri her yerde Rus entrikası ve Rus altını her zaman etkin oldu...¹⁵⁸

Yunan sorununu Rusya'nın yararına çözümlenmek için harekete geçen Çar I. Nikola, 17 Mart 1826'da Babiâli'ye verdiği bir ultimatomla Bükreş Antlaşması'nın (1812) uygulanma şeklini gözden geçirmek istediğini bildirmişti. Osmanlı yönetimi, bu durum karşısında, Rum isyanının Rusya tarafından genişletilmesinden çekinerek görüşmeyi kabul etti. Ruslarla yapılan temaslar Akkerman Mukavelesi (7 Aralık 1826) ile sonuçlandı. Bu

¹⁵⁴ *Rum Fetretine Dair Tarih*, C. 1, s. 7; Yurtseven, agm., s.37.

¹⁵⁵ Özkan, agm., s. 14.

¹⁵⁶ Özkan, agm., s. 14. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, IV. Cilt, 2. Kısım, 2. Baskı, TTK. Yayınları, Ankara, 1989, s. 186; Karal, age., C.V., s. 109.

¹⁵⁷ Svoronos, age., s. 45.

belgede Yunan sorunundan hiç söz edilmemiş fakat Rusya bu mukavele ile Balkanlar'da bazı avantajlar elde etmişti¹⁵⁹.

Rusya Osmanlı İmparatorluğu ile Akkerman Mukavelesi görüşmelerini yaparken bir yandan da İngilizler ile Yunan sorunu hakkında görüşmelere başlamıştı. İngilizler, Doğu Akdeniz'de muhtemel bir Rus nüfusunun ortaya çıkabileceği düşüncesiyle Rusların Yunanlılar lehinde alınmasını teklif ettikleri önlemler konusunda görüşmeyi kabul etmişlerdi¹⁶⁰.

Görüşmeler sonucunda, daha Akkerman Sözleşmesi yapılmadan, 4 Nisan 1826'da "Petersburg Protokolü" imzalandı. Önce Rusya ile İngiltere 4 Nisan 1826 tarihinde imzalanan Saint Petersburg Protokolü ile Osmanlı İmparatorluğu'na Yunanistan'ın bağımsızlığı konusunda arabuluculuk önerisinde bulunmuşlardı¹⁶¹. Petersburg Protokolü, Yunanistan Devleti'nin kurulması yolunda, devletler arası diplomasi alanında atılan ilk adım oldu. Avrupa devletlerinden Avusturya ile Prusya protokole katılmayı reddederken Fransa ise kabul etmişti. Rusya ile İngiltere, protokol esaslarını Osmanlı Hükümeti'ne bildirerek uygulamaya konulmasını istemişti. Osmanlı Devleti ise gönderilen notaya kesin bir şekilde olumsuz yanıt vermişti¹⁶².

6 Temmuz 1827'de Londra'da imzalanan ayrı bir protokol ile Osmanlı Devleti'nin Petersburg kararlarını kabul etmesi durumunda isyan eden Rumlarla Osmanlı yönetimi arasında bir mütareke yapılmasını gerektirmekteydi. Yine de bu protokolde Yunanistan Devleti'nin kurulacağı, İstanbul'un bunu kabul etmemesi durumunda imzası

¹⁵⁸ Bu alıntı, Metin Erksan'ın "Mare Nostrum" adlı çalışmasının "Yunan Kimliği" başlıklı yazısından edinilmiştir. Metin Erksan, *Mare Nostrum: Bizim Deniz Yunan Sorunu*, Hil Yayınları, İstanbul, 1997, s.59.

¹⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatipoğlu, age., s. 23-24.

¹⁶⁰ Hatipoğlu, age., 1988, s.23-24.

¹⁶¹ Protokol için bkz. E. Z. Karal, age., s. 117; Özkan, agm., s.16; Sonyel, agm., s. 120; Serter, age., s. 16; Yurtseven, agm., s. 42; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 124.

¹⁶² Yıldırım ve diğerleri, age., s. 15.

bulunan üç devletin (İngiltere, Fransa, Rusya) Osmanlı Devleti'ne baskı uygulayabileceği öngörülmekteydi¹⁶³. Kimi yazarlar bu antlaşmayı “Yunanistan’ın barışa kavuşturulma” antlaşması olarak nitelemektedir¹⁶⁴.

Osmanlı Devleti, anlaşma şartlarını reddedince protokolde imzası olan devletler donanmalarıyla Mora’yı ve Çanakkale Boğazı’nı kuşattı. Navarin’de demirlemiş olan Osmanlı-Mısır birleşik donanması 20 Ekim 1827’de İngiliz-Rus-Fransız birleşik donanması tarafından yakıldı¹⁶⁵.

Rusya’nın 26 Nisan 1828’de Avrupa’dan ve Anadolu’dan başlattığı savaş devam ederken 15 Mayıs-16 Kasım 1828 tarihlerinde Londra’da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında düzenlenen konferans ve görüşmelerle, sonradan Osmanlı İmparatorluğu’nun da onayladığı “Londra Protokolü” 22 Mart 1829 tarihinde imzalandı¹⁶⁶. Bu protokol ile İngiltere, Fransa ve Rusya’nın himaye ettiği bir Yunan devletinin kurulması için ilk adım atılmış oldu.

1.6. Ayaklanmanın Sona Ermesi ve Bağımsız Yunanistan’ın Kuruluşu

1.6.1. Edirne Anlaşması ve Yunanistan’ın Kuruluşu

Rusya, 1828 Nisan’ında Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etti. Batıdan ve doğudan iki cephe açan Ruslar, doğudan Erzurum’a batıdan ise Edirne’ye kadar ilerlediler. Edirne’nin de düşmesi üzerine, Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı. Osmanlı ve Rus temsilcileri arasında Edirne’de yapılan görüşmelerden sonra 14 Eylül 1829’da “Edirne

¹⁶³ Hatipoğlu, age., s. 24.

¹⁶⁴ Özkan, agm., s. 16; Serter, age., s.17; Yurtseven, agm., s. 43.

¹⁶⁵ *Vak’anüvis Ahmet Lütü Efendi Tarihi*, C. 1, ss. 62-64; Karal, age., s. 118; Gürel, age., s. 29; Özkan, agm., s. 16; Kurtoğlu, age., s. 51-52; Sonyel, agm., s. 120; Lachatré, age., s.63; Serter, age., s. 17; Yurtseven, agm., s. 43; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 88-89.

Antlaşması" imzalandı. Edirne Antlaşması ile Yunanistan'a özerk bir yapı kazandırıldı¹⁶⁷. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti, Yunanistan Devleti'nin kurulmasını kabul etmiş ve böylece Yunan Devleti'nin kuruluşu resmi bir nitelik kazanmıştı¹⁶⁸. Edirne Antlaşması'ndan beş ay sonra, 3 Şubat 1830 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan yeni bir "Londra Protokolü" ile bağımsız Yunanistan Devleti'nin kurulduğu ilan edildi. Osmanlı Devleti de 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etti¹⁶⁹.

Mayıs 1832'de İngiltere, Fransa ve Rusya Yunanistan'a son şeklini veren bir anlaşma yapmışlardı. Bu anlaşmaya birlikte Yunanistan'ın kuzey sınırı "Arta-Volo hattı" olarak kabul edilmişti. Böylece, Yunanistan'a Attik ve Mora yarımadaları bırakılmış oldu. Ayrıca bu yarımadaların çevresindeki tüm adalar ile kuzey Sporadlar, Ege'nin ikinci büyük adası Eğriboz dahil olmak üzere birçok ada Yunanistan'a bağlandı¹⁷⁰. Kurulan Yunan Krallığı'na da Bavyera Kralı Louis'in oğlu Otto seçildi¹⁷¹.

I.7. Yunanistan'ın Kuruluşu Sonrasındaki Gelişmeler

Yunan Bağımsızlık Mücadelesi ile hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Yunanistan için yeni bir dönem başlamıştı. Her iki taraf da bu eylem sonucunda gerçekleşen değişimin yarattığı sorunlarla ilgilenmek zorunda kaldı. Yunan Ayaklanması, İmparatorluğun hem siyasi hem de sosyal yapısını değiştirmişti. Bünyesindeki diğer

¹⁶⁶ Ortaylı, age., s. 51; Özkan, agm., s. 16; Sonyel, agm., s. 120; Serter, age., ss. 16-18; Yurtseven, agm., s. 43-44; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 89; Kocabaş, age., s. 80-81.

¹⁶⁷ *Vak'anüvis Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi*, C. 1, ss. 498-512; Robert Lafont, *et Sté des Encyclopédies Quid*, 6, Place St-Sulpice, Paris, 1984, s.; Karal, age., C.V., s.120-121; Özkan, agm., s. 16; Sonyel, agm., s. 120; Serter, age., s. 18; Lachatré, age., s.63; Yurtseven, agm., s. 43-44;Kocabaş, age., s. 81.

¹⁶⁸ Edirne Antlaşması'nın 10. maddesine göre Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Londra'da 6 Temmuz 1827'de ve buna dayalı olarak yine Londra'da 22 Mart 1829'da aralarında yaptıkları, Yunanistan Devleti'nin kurulmasını ve bağımsızlığını öngören anlaşma ve protokolü kabul edecektir. Hatipoğlu, age., s. 25; Svoronos, age., s. 45; Ortaylı, age., s.51.

¹⁶⁹ *Vak'anüvis Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi*, C. 1, ss. 478-486.

¹⁷⁰ Svoronos, age., s. 45; Özkan, agm., s. 16; Sonyel, agm., s. 120; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 89.

¹⁷¹ Yıldırım ve diğerleri, age., s. 17.

ulusları elde tutmak için geleneksel sisteminden uzaklaşmak zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu, yeni ideolojiler geliştirerek, imtiyazlar vererek, hukuksal ve sosyal reformlar gerçekleştirerek İmparatorluğu elde tutmaya çalışıyordu.

Ayaklanma, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal yapısını değiştirdi. Rumlar "cemaat sistemi" örgütlenmesindeki eski ayrıcalıklı ve üstün konumlarını yitirdiler. Ayaklanma öncesinde Osmanlı bürokratik yapısı içinde yer edinmiş olan Rumlar Osmanlı İmparatorluğu topraklarından ayrılınca diğer bir gayr-ı müslim cemaat olan Ermeniler bürokratik yapı içerisinde yer almışlardı. Yunan Ayaklanması sonrasında, Babıali'de, Tercüme Odası'nda ve Hariciye Nezareti'ndeki görevlere Ermenilerin yerleştirildiği görülmekteydi¹⁷².

Yunan Ayaklanması'nın 1830'da Yunan Krallığı'nın kuruluşu ile sonuçlanması yurttaşlığa ve yönetime ilişkin reformların gerekliliğini göstermiş, Avrupa ile ticari ve mali ilişkilerin gelişmesi ile Osmanlı Devletindeki gayr-ı müslimlerin yaşamında büyük değişiklikler olmuştu. Devletin reform yanlısı bürokratları Yunan bağımsızlık mücadelesi sırasında yaşanan olaylar sonucu merkezi otoritenin zayıflamasından dolayı otoriteyi tekrar sağlamaya, ortak bir kimlik anlayışı yaratmaya ve çeşitli halklar arasında daha kapsamlı bir vatandaşlık kültürünü teşvik etmeye çalıştılar. Bu reformist çabalar Avrupa'daki büyük devletlerin Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmaya başlamasına neden olmuştu¹⁷³.

Yunanistan'ın kopması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü bozulmuş, dolayısıyla gücü ve otoritesi sarsılmış, Doğu Akdeniz'in kontrolü Osmanlı İmparatorluğu

¹⁷² İlber Ortaylı, "Ermeni Sorunu: Soykırım İddialarının Ardındaki Gerçekler", *Popüler Tarih Dergisi*, Sayı: 8, Dünya Yayınları, Ocak 2002, s. 44; İlber Ortaylı, "Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, s. 356.

aleyhine el deđiřtirmiřti¹⁷⁴. Ayrıca Yunanistan'ın bağımsızlığının ardından Eflak ve Boğdan Beyliklerinin özerklikleri genişletilmiş, Sırbistan da özerklik yolunda önemli bir ilerleme kaydetmişti. Bunun yanı sıra devlet adamları çeşitli alanlarda reform hareketlerine girişmişlerdi. Bu reform hareketlerinden en önemlisi hiç kuşkusuz Tanzimat Fermanı'ydı. Tanzimatla, çeşitli millet gruplarına dahil vatandaşların hukuki statüsündeki farklılıkların kaldırılması, yani gayr-ı müslimlerin Müslümanlarla birlikte "Osmanlı Vatandaşı" statüsüne geçirilmesi amacı güdülmüřtü¹⁷⁵.

Bunların yanı sıra Yunan Ayaklanması Osmanlı dış politikasını da etkilemişti. Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na müdahale şansı artmış, Osmanlı'nın Büyük Devletlerin güdümünde hareket etme kuşatılmışlığı başlamıştı. Ayrıca Osmanlı Amerika ilişkilerinin temelini Yunan Ayaklanması sonrasındaki gelişmelere bağlayanlar da vardır. Yunan Ayaklanması sırasında neredeyse tüm Avrupa'yı karşısında bulan Bab-ı Ali, yeni müttelikler arayışı içine girmiş ve Amerika ile 7 Mayıs 1830'da "Seyr-i Sefain ve İcra-yı Ticarete Dair" bir "Muahede-i Hümayun" imzalamıřtı¹⁷⁶.

Bağımsızlık mücadelesi sonrası dönem Osmanlı İmparatorluğu için olduğu kadar Yunan Krallığı için birçok sorunu da beraberinde getirir. Bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşması sonucunda kendi bağımsız devletlerini kuran Yunanlılar, devletlerinin kurumsallaşması, ekonomik ve sosyal yapının oturtulması, siyasi ve bürokratik çözümler üretilmesi gibi problemlerle karşı karşıya kalmıştı.

Krallığın ilk sorunu savaş nedeniyle oluşan problemleri çözmek ve kurumsal alt yapıyı oluşturmaktı. Bu dönemde ticaret savaş nedeniyle yok olmuştur ve Selanik, İzmir

¹⁷³ Celalettin Yavuz, "Ermenilerin Arkasında Hep Birileri mi Olacak?" *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt III, Sayı: 1, Bahar 2001, ss. 3-25.

¹⁷⁴ Yurtseven, agm., s.32.

¹⁷⁵ Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, TTK. Yayınları, Ankara, 1989, s. 2.

gibi ticaretin yoğun olduğu şehirler de Osmanlı yönetiminde kalmıştı¹⁷⁷. Daha önce hiç bir devlet alt yapısı bulunmadığı bu topraklarda ortaya çıkan sorunlardan biri *Yunan kimliği* yaratma gereksinimiydi¹⁷⁸.

Yunanistan'ın kuruluşunun ardından gelen ve Osmanlı İmparatorluğu'nu ilgilendiren diğer bir olay da Bağımsız Yunan Kilisesi'nin kuruluşudur. Yunan Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılmasının hemen ardından Yunan Hükümeti kurulur kurulmaz Yunanlılar, kendi kiliselerinin Fener Patrikhanesi'nden ayrıldığını ve bağımsız olduğunu bildirmişlerdi¹⁷⁹. Yunanistan'ın siyasi bağımsızlığının yanı sıra dini bağımsızlığını da kazanması ulus devlet olma sürecini hızlandırmıştı¹⁸⁰. Yunanistan, bağımsızlığın ardından belki de Osmanlı İmparatorluğu ile tüm bağlarını koparmak adına kendi bağımsız kilisesini kurmuştu.

Ülkede anayasal gelişmelerin yaşanması konusunda çok çeşitli tartışmalar vardı. Bu konuda siyasi partiler etkin role sahipti. Kökleri bağımsızlık savaşı döneminde atılmış olan, gelişimini tamamlamamış partiler siyasal yaşamın odak noktasıydı¹⁸¹. İngiliz, Fransız, Rus Partileri olarak bilinen bu siyasal partiler, bu devletlerin elçileri aracılığıyla kendi siyasetini belirlemiştir¹⁸². Fakat bağımsızlık sonrası kurulan krallık 1844'te darbe sonucu Kral Otto'ya zorla kabul ettirilen anayasaya kadar siyasal sistemde pek bir değişiklik olmamıştır.

¹⁷⁶Mensur Akgün, "Amerika Keşifleri", *Hürriyet Gazetesi*, Erişim tarihi 24 Aralık 2002, www adresi: http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/abd_dehseti/19_mensur.asp.

¹⁷⁷ Clogg, age., s. 68.

¹⁷⁸ Clogg, age., s. 65.

¹⁷⁹ İlber Ortaylı, "Tanzimat Döneminde Balkanlar'da Ulusal Kiliseler ve Rum-Ortodoks Kilisesi" *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitebevi, Ankara, 2000, s.286; Mehmet Ali Gökaçtı, *Geographika: Yeniden Keşfedilen Yunanistan*, İletişim Yayınları, İstanbul., 2001, s. 545; Fortescue, age., s. 312; Clogg, agm., s.193.

¹⁸⁰ Gökaçtı, age., s. 546.

¹⁸¹ Clogg, age., s. 70.

¹⁸² İldem, age., s. 209.

II. BÖLÜM: AYAKLANMANIN SAKIZ'A YANSIMASI – SAKIZ

AYAKLANMASI

II.1. Osmanlı Yönetiminde Sakız Adası

Osmanlı yönetiminin Sakız adasına ilk müdahalesi 1380'de Yıldırım Beyazıt'ın Sakız şehrine ve çevre köylerine yönelik saldırısıyla gerçekleşmiştir¹. Bu saldırı sonrasında Ceneviz egemenliğindeki Sakız Adası, Osmanlı İmparatorluğu'na vergi vermeye başlamıştı². 16. yüzyıla kadar devam eden bu ilişki Sakızlıların 3 yıl üst üste vergi ödemeyişi ve Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde hareket edişi sonucu değişti ve adanın alınması gerekliliği ortaya çıktı³. Ayrıca Sakız Adası Osmanlı İmparatorluğu açısından hac yolunun güvenliğini sağlamak için de önemli bir merkezdi⁴.

Kanuni Sultan Süleyman, Zigetvar seferine çıkmak üzere iken Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'ya vergisini düzenli ödemeyen ve Malta Şövalyelerine yardım eden Sakız adasının fethini emretmişti. Bu emir üzerine İstanbul'dan hareket eden Piyale Paşa, 70 kadirga ile Sakız Adası karşısındaki Çeşme limanına demirleyip kendisini ziyarete gelen Sakız idarecilerini tutuklayıp, adayı Osmanlı hakimiyeti altına almıştı⁵. Böylece 220 yıl Ceneviz egemenliğinde kalmış olan ada, 15 Nisan 1566'da Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine geçmiş oldu⁶. Fethin ardından adada güvenlik önlemi olarak yerli halkın Sakız'dan ayrılması yasaklanmıştı⁷.

¹ Dukas, *Bizans Tarihi*, çev: V.L. Mirmiroğlu, İstanbul Matbası, İstanbul, 1956, s.28.

² Şerafettin Turan, "Sakız'ın Türk Hakimiyeti Altına Alınması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6-7, Ankara, 1966, s.183.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, TTK. Yay., Ankara, 1983, s. 6; Turan, agm., s. 185.

⁴ Uzunçarşılı, age., C. III, 7.

⁵ Katip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar*, (Basım yeri ve yılı yok), ss. 37-38; M. Şükrü, *Esfar-ı Bahriyye-ı Osmaniyye*, C.I, İstanbul, 1306, s. 409; Jeannez Stephanapoli, *İles de l'Egee Avey Documents et Notes Statistiques*, Athenes, 1912, s.48; Charles A Frazee, *Catolics And Sultans, The Churc And The Otoman Empire*, Cambric University Press, London, 1983, s. 44.

⁶ Turan, agm., s. 187.

⁷ Turan, agm., s. 188.

Sakız adası Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altına girince Kaptan Paşa eyaletine bağlanmıştı⁸. Bu eyalette Sakız ile birlikte Gelibolu, Eğriboz, Karlılı, İnebahtı, Midilli, Rodos ve Cezayir-i Mağrib olmak üzere toplam sekiz sancak bulunmaktaydı. Sancak merkezlerinden biri olan Sakız adası, 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne kadar bu vilayete bağlıydı. Daha sonra ise Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine bağlanmıştı⁹. Sakız sancağı kısa bir süre bahsedilen eyaletin sancak merkezi de olmuştu¹⁰. Cezair-i Bahr-i Sefid vilayetinin saliyane ile idare edilen üç sancağından biri olan Sakız adası ile birlikte toplam on üç sancağı vardı¹¹. Adanın fethi ile sancakbeyliği 50.000 akçe ile Kırşehir Beyi Gazanfer Bey'e verilmişti¹².

Sakız sancağı, şehir merkezine bağlı kaza ve köylerden oluşmaktaydı. Ada ile aynı isimdeki Sakız şehri sancak merkeziydi¹³. İpsara, Nikarya, Patnos, Arki, Lipsos, Leryos, Kalimnos ve Astropalya adaları Sakız Sancağına bağlı kazalardı¹⁴. Adaya bağlı köyler dağ köyleri ve mastaki köyleri¹⁵ olmak üzere iki gruptur¹⁶. Evliya Çelebi'nin 25 adet olduklarını söylediği dağ köyleri, geliri hazineye ait has köyleriydi¹⁷. Bunlar, mirliva hassı idi¹⁸. Ayaklanma sırasında toplam 24 adet olduğu tespit edilen Mastaki Köyleri,

⁸ Mordtman. J.H. "Sakız", *İslam Ansiklopedisi*, C.X. MEB. Yayınları, İstanbul. 1989, s.96; Ali Cevad. *Memalik-i Osmaninin Tarih ve Coğrafya Lûgatı*, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet, 1313, s. 430.

⁹ Cevdet Küçük, "Ege Adalarında Türk Hakimiyeti Dönemi", Yayına Hazırlayan; Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 74. İ. H. Uzunçarşılı, bu eyalete, *Kaptan Paşa Eyaleti* de denilmeye devam edildiğini belirtir. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV-2, TTK Yayınları, Ankara, 1986, s. 248.

¹⁰ *İslam Ansiklopedisi*, C. X, s. 96; Küçük, age, s.74.

¹¹ Uzunçarşılı, age., C.IV-2, s. 248-249.

¹² Turan, a.g.m. s. 189; Uzunçarşılı, a.g.e. c.III, s.7.

¹³ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IX., İstanbul, 1935, s. 125; *İslam Ansiklopedisi*, C.X, s.97.

¹⁴ *İslam Ansiklopedisi*, C.X, s.96. Hacı Beyzade Ahmed Muhtar, *Osmanlı Memleketleri*, Alim Matbaası, (Basım yeri yok), H. 1314, s. 53, 172, 240-241, 256, 296-297, 19.Yüzyılın son çeyreğinde Sakız sancağına bağlı kazalar şunlardı: İstanköy, Leryoz, Kalimnoz, İpsara, Rodos. Sömbeki, Kaşot, Kerpe, Meis, Ayoğuz, Şengül, *Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1989, ss. 41-49.

¹⁵ Mastaki, sakız ağacından çıkan sakız maddesine verilen addır ve adada sakız üreten köylere *Mastaki Köyleri* denmiştir.

¹⁶ *Seyahatname*, C. 9, s. 125; *İslam Ansiklopedisi*, C.X, s.97.

¹⁷ BOA., HAT., No: 40544 B, 13 Şevval 1237 (M. 3 Temmuz 1822).

¹⁸ *Seyahatname*, C. 9, s. 114.

Valide Sultan hassı idi ve adanın meşhur sakız üretimi buralardan sağlanmakta idi¹⁹. Evliya Çelebi bir de birkaç katlı kargir binalardan oluşan toplam 9 ova köyünden bahsetmektedir²⁰. Bunun dışında şehrin etrafındaki köyler de Molla Nahiyesi olarak sınıflandırılmıştı²¹. Ancak belgelerde bu iki köy gruplarına dair kesin bilgilere rastlayamadık. Bunun dışında Çeşme kasabası ve köyleri de idari açıdan Sakız adasına bağlıydı.

Ege adalarında, halk tarafından seçilen ve genellikle 12 kişiden oluşan *dimoyerandiya* denen meclisler temel yönetsel birimlerdi²². Meclis, üyeleri adanın ileri gelenleri arasından seçilirdi²³. Bahsedilen yönetsel yapıya Sakız'da da rastlanmaktaydı²⁴. Sakız'ın fethinden sonra Osmanlılar burada Bizanslılar ve Şövalyeler tarafından başlatılmış olan dimoyerandiyaları devam ettirmişti²⁵. Halk tarafından bir yıl için oluşturulan bu idari yapı, yerel meclis niteliğindedir. Üyeleri seçimle işbaşına gelmekteydi²⁶. 12 üyeli bu meclislerin başkanı,²⁷ bir tür belediye başkanı gibiydi.

Mülk işletimi, hukuk, eğitim gibi bir çok alanda yetki sahibi olan²⁸ dimoyerandiya, özellikle vergi sistemi çerçevesinde etkinlik göstermişti²⁹. Bu kurum, kadı,

¹⁹BOA., HAT., No: 40342 A, 5 Şaban 1237, (M. 27 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 40342 B, 5 Şaban 1237, (M. 27 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 38209, 19 Şaban 1237, (M. 11 Mayıs 1822); Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.12, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1301, s.45. Evliya Çelebi bu köylerin 25 tane olduğunu söyler. *Seyahatname*, C. 9, s. 114; Christophorus Plato Castanis, *The Greek Exile*, Cultural Chapter of the Chian Federation Pres., Newyork, 2002, s.62.

²⁰*Seyahatname*, C. 9, s. 125; *İslam Ansiklopedisi*, C.X, s.97.

²¹*Seyahatname*, C. 9, s. 114; *İslam Ansiklopedisi*, C.X, s.96

²²Küçük, age., s.75; Şerafettin Turan, "Rodos ve Oniki Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", *Belleten*, Sayı: 113, TTK Yayını, Ankara 1970, s. 80.

²³Stephanopoli, age., ss. 54-55.

²⁴Stephanopoli, age., s. 59.

²⁵Stephanopoli, age., s.48.

²⁶Nuri Adıyke, "Rum Cemaat Örgütlenmesi Olarak "Dimoyerandiya"lar: Girit Örneği", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri*, 2003. Yayınlanmamış bildiri, ss. 7-9.

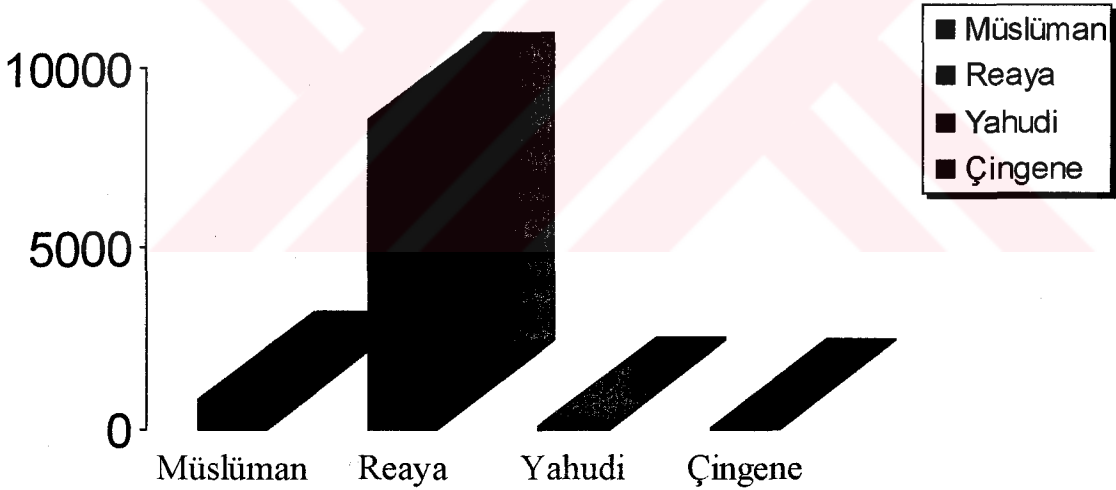
²⁷Turan, agm., *Belleten*, s.80; Adıyke, agm., s. 8. Stephanopoli, bu meclislerin 3'ü Ortodoks, 2'si Katolik olmak üzere 5 kişiden oluştuğunu belirtir. Stephanopoli, age., ss. 54-55.

²⁸Adıyke, agm., s. 7; Hukuk işlerine kadı bakardı ancak yargı denetimi bu meclisin elindeydi. Stephanopoli, age., s. 57.

²⁹Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı 1*, Yeni Türkiye Yayını, Ankara, 1999, s.111; Stephanopoli, age., s. 56.

mütesellim ve muhafız gibi adanın idari amirlerince de tanınmaktaydı³⁰. Bu anlamda resmi kurumlarla işbirliği içindelerdi. Meclis, ayaklanmanın ilk yıllarında idari yetkisini kaybetmişti. 1822 Ayaklanması sırasında görevine ara vermiş olan meclis, iki yıl sonra (1824) Sakız Muhafızı Yusuf Paşa ile yapılan görüşme sonucu yeniden işlevsellik kazanmıştı. Osmanlı yönetimi, kendisine sadık kalmak ve otoritesini kötüye kullanmamak şartıyla dimoyerandiyaya yeniden etkinlik kazandırmıştı³¹.

Sakız adasında Rum nüfus çoğunlukta olmak üzere, Müslüman, Latin, Yahudiler de bulunmaktaydı³². Adada yaşayan nüfusa ilişkin en erken bilgiler 17. yüzyıla rastlamaktadır. Bu dönemde 25.000'i Rum, 8.000'i İtalyan, 6.000'i de *Türk* (Müslüman) olmak üzere yaklaşık 40.000 kişi yaşamaktaydı³³. Ayaklanma yıllarında ise yaklaşık 1.000 Müslüman, 80.000 de Rum, yaşıyordu³⁴.

Grafik 1: 1831 Nüfus Sayımında Adadaki Erkek Nüfusu

Ayaklanmadan kısa bir süre sonra gerçekleşen ilk nüfus sayımında, Grafik 1'de de

³⁰ Stephanopoli, age., s. 56; Adıyeke, agm., s. 10.

³¹ Stephanopoli, age., s. 56.

³² Corneille Le Broyn, *Voyages ou Levant*, Paris, 1725, s.534.

³³ Jean Thevenot, *L'Empire du Grand Turc*, Calmann-Levy, 1965, s. 256.

³⁴ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, Dersaadet, 1290, s.11; Ali Fuad, *Adalarımız*, Kastamonu Vilayeti, H. 1338, s. 27; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.40.

gösterildiği gibi, adada, 791 Müslüman, 8.558 Reaya, 16 Çingene, 69 Yahudi olmak üzere toplam 9.434 erkek nüfus bulunduğu tespit edilmişti³⁵. 19. yüzyıl sonlarına doğru ise Sakız şehrinin 14.250 kişilik nüfusunun olduğunu belirtilmektedir³⁶. Bu yüzyılın sonunda ise adanın toplam nüfusu 70.000 idi³⁷. Görüldüğü gibi ayaklanma sonrasında nüfusta azalma olmuş ve daha sonra ise tekrar artmaya başlamıştır. Ayrıca adadaki Hıristiyan nüfusun diğerlerine oranla her dönem daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Bunlar içerisinde yüksek oranda Katolik mezhebine bağlı kimseler vardı. Sakız'da Osmanlı yönetimi öncesinden itibaren yoğun bir Katolik nüfus vardı. Fetihten 12 yıl sonra (1578) Osmanlı Sakız'da Katolik piskoposluğu oluşturarak buradaki Katolikleri resmen tanımıştı. Cizvit ve Dominikenlerin etkin olduğu bu sosyal yapıda adanın Katolik nüfusu 17. yüzyıla gelindiğinde yaklaşık 8.000 civarındaydı³⁸. 18. yüzyılda Osmanlı'daki gayrimüslimleri Katolikleştirmek için yoğun çaba gösterildiği vurgulanarak bunların en kuvvetli olduğu yerin de Sakız adası olduğu belirtilmektedir³⁹. Hatta 19. yüzyıla gelindiğinde Sakız'da 11.000 katolığın yaşadığı söylenmektedir⁴⁰.

Sakızlılar, başta deniz ticareti olmak üzere tarım, hayvancılık gibi pek çok ekonomik etkinliklerde bulunuyorlardı. Adanın en önemli gelir kaynağı sakız üretimidir. Bununla birlikte özellikle limon ve portakal bahçelerinin olduğu adada, bahçe tarımı oldukça yaygındır⁴¹. Bunun yanı sıra zeytin üretimi ve bağcılık da gelişmiştir⁴². Ayrıca dokumacılık da ilerlemiş bir sektördü. Özellikle 17-18. yüzyıllarda Sakız'da renk, süsleme

³⁵ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu, (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Nisan 2003, s.154; Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara, 1943, s. 211.

³⁶ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, Paris, 1894, s. 421.

³⁷ Şemsettin Sami, *Kamusu'l-A'lam*, C. IV, İstanbul, 1894, s.2485.

³⁸ Frazee, age., ss. 117-119.

³⁹ Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931, s.127.

⁴⁰ İlber Ortaylı, "Tanzimat döneminde Balkanlar'da Ulusal Kiliseler, Rum Ortodoks Kilisesi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, s. 287.

⁴¹ Pitton Tournefort, *Relation D'un Voyage Du Levant*, Paris, 1717, s. 80; *Memalik-i Osmaninin Tarih ve Coğrafya Lügati*, s. 430.

⁴² Le Broyn Corneille, *Voyages Du Levant*, Paris, 1725, s. 534.

ve kalite itibariyle dikkat çekici kumaşların dokunduğu yerlerden biriydi. Sakız'da dokunan ipekler çok kıymetliydi⁴³, ayrıca ticareti de yapılmaktaydı. Adadaki ekonomik etkinliklerin en yaygını ticaretti⁴⁴.

II.2. Ayaklanma Öncesinde Sakız Adası

1236 yılı Paskalya gecesi (H. 19 Recep 1236, M. 22 Nisan 1821)⁴⁵ ayaklanmayı planlayan Rumlar, bu düşünceyi gizli bir şekilde yaymaya başlamışlardı. Fakat belirlenen tarihten önce birkaç yerde ayaklanma sinyalleri verilmişti. 12 Şubat 1821'de Eflak-Boğdan isyanının bastırıldığı sırada Aleksandr İpsilanti'nin kardeşi Dimitri Mora'da bir isyan başlatmış⁴⁶ ve Patros Başpiskoposu Germanos, Kalavryta Kalesi'ne İstiklal Bayrağını çekerek, isyanı ilan etmiştir⁴⁷. Fakat bu gelişmeler Rum ihtilalinin her yerde başladığı anlamına gelmiyordu.

Ayaklanma aslında vakitsiz sıkılan bir kurşun ile başlamıştır⁴⁸. 17 Mart 1821 tarihinde İnebolu'da Yenişehirli İbiş ve Hayta Hasan adlı iki kişinin sarhoş bir halde iken pazarda silah patlatmaları üzerine Rumlar Paskalya gecesi başlatılacak eylemler için işaret verildiğini zannedip harekete geçmişlerdi⁴⁹. Böylece Rumların ayaklanma düşünceleri

⁴³ Uzunçarşılı, age., C. IV-2. Kısım, ss. 571-572; Uzunçarşılı, age., C.II, s. 628; Berkes, age., s. 149.

⁴⁴ Corneille, age., s. 535.

⁴⁵ Paskalya, her yıl Nisan ayının ilk Pazar günü kutlanır. Ortodoks Kiliseleri Gregoryen takvimi yerine daha eski olan Julian Takvimi'ni kullandıklarından bütün dini bayramların tarihi batı kiliselerinden farklı tarihlere denk gelir. www adresi: <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=paskalya>. Erişim tarihi: 20 Nisan 2004.

⁴⁶ V. Zeki Serter, *Yunan Emperyalizmi ve Türk Ulusu (1821-1976)*, Kıbrıs Türktür Derneği Yayınları, Lefkoşe, 1976, ss. 12-13; Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi*, İstanbul, 1984, s. 55.

⁴⁷ Cemal Özkan, "Yunan Bağımsızlık Savaşından Günümüze Kadar Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Ülkelerinin Tutumu", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 310, Yıl: 106, Gn. Kur. Ask. Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, Temmuz-1987, s. 15; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Mayıs-1995, s. 90; Kocabaş, age. 64.

⁴⁸ Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", 3. *Askeri Tarih Semineri*, Genel Kurmay Yayınları, Ankara, 1988, s. 133.

⁴⁹ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 214.

yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı. Planlandığı tarihten daha erken patlak veren ayaklanma, 6 Nisan 1821 tarihinde bütün Mora'ya yayılmıştı⁵⁰.

İhtilale katılan Rum gemilerinde Çamlıca Kocabaşları Giriya Koriza, Anagnosti ile Rafna ve Kançelarya makamında olan Corci adlı kişilerce hazırlanmış olan “patente kağıtlar” ele geçirilmişti. Ele geçirilen bu broşürlerin hazırlanırken bunların izbandit gemilerine dağıtılması ve bu yolla izbanditlerin ihtilal için örgütlenmesi amaçlanmaktaydı.

İhtilal çağrısı yapan bu yazının Türkçe'ye çevrilmiş şekli şöyledir⁵¹:

Süret-i Terceme

Be nam-ı huda iş bu vech ile tahrir ve inha ideriz ki dört yüz seneden berü Rum milleti kölelik ile islamın zir-i dest-i hükümetinde mustar ve mahkum olub bu esirlikden halas ve giriftar oldukları selasil-i raiyyetden reha-yab olmaları zımında cümlesi yek-dil ve yek-niyet silaha el uzadub taraf taraf bu arzu ile [...] oldular. Çamlıca sekenesi cenge hazır ve amade ve bu hususda Çamlıcalılar rüesa olmak şartıyla maslahat karar-dade olmağla gayretimizden hic bir şeye ihtiyacımız olmayarak işe mübaşeret ve şüru' itdik ve çünkü bizler cezire-i mezbureyi idare idenleriz cümlesinin sergerdesi olduğumuz halde bu def'a on iki pare top vesair ince eslihayı müstemil yeni icad bayrakla (ezkule) tabir olunur bir kanadının süvarisi Nikola veled-i Yorgi'ye izin virdik ki işimiz zuhur iden mahalde hidmet idererek Rum Milletinin bu hususlarına bakub Müslümanlar ile berr ü bahrda halasımıza kadar ceng ü cidal ve azaldığımız mukarrer oluncaya değin levazım-ı muharebe ve mücadeleyi istikmal ide imdi düvel-i nasaranın berr ü bahrda kumandanları işimize halel getürmeyüb mümkün ise bize ianet

⁵⁰ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 214; Kütükoğlu, agm., s. 133 vd.; Salahi Sonyel, “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?” *Bellekten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, Nisan 1998, s. 110; Özkan, agm., s. 15 vd.; Kocabaş, agm., s. 64 vd.; *Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 90. Türk araştırmacılar, isyanın başlangıcı hakkında farklı tarihler vermektedir. Verilen tarihler kimi zaman çelişkili kimi zaman da kronolojiye ters düşmektedir. Yunanca kaynaklar bu konuyu daha net ifade etmiştir. Yunan ihtilali her yerde aynı günde başlamamış, 21-31 Mart 1821 tarihinde ilk tepkiler gözlenmiştir. İlk hareket bilindiği gibi Mora yarımadasında başlamış ve sonrasında güney ve güney batı bölgelerini içine alarak yayılmıştır. 28 Mart'a kadar Tripoliçe ve Lala bölgesi hariç tüm Mora ayaklanmıştı. İhtilal, iki ay içinde tüm Rumlar arasında etkisini göstermeye başlamıştı. 25 Mart 1821'de Kalavryta'daki Agia Lavra Manastırı'nda piskopos Palaion Patron Germanos, manastırın Meryemana tasvirli bayrağını kaldırmış ve Rumlara “ya özgürlük ya ölüm” antı içirmiş, bu şekilde Yunan ihtilalini ilan etmişti. Bu nedenle bu tarih ayaklanmanın başlangıç tarihi olarak alınmakta ve halen Yunanistan'da Milli Bayram olarak kutlanmaktadır. Ayrıca 25 Mart Meryemana'nın çocuk doğuracağını müjdelendiği (Evangelismos) inancından hareketle Rum-Ortodoks halkı için kutsal bir nitelik de taşımaktadır. Bk. *Istoria tou Ellinikou Ethnous* (Yunan Milletinin Tarihi), Ekdotike Athenon, Atina, 1975, 12. cilt, ss. 82-84. Bu bilgileri bize ulaştıran Georgios C.Liakopoulos'a teşekkür ederiz.

⁵¹ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 6-7.

eylemeleri yahud işimize karışmamaları niyazımızdır zira bizim muradımız Osmanlının köleliğinden kurtulmak olub bu cihetle hakk yedimizde bulunduğundan bize mani' ve müzahim olmamaları iktiza ider.

Bu yazıdan da anlaşıldığı üzere Rumlar kendi aralarında ihtilalin zeminini yavaş yavaş oluşturuyor ve ihtilal düşüncesini yaymaya çalışıyorlardı. Bunun dışında isyan öncesinde Mora'nın kasaba ve köylerine papazlar gönderip halkı ikna etmeye çalışmışlardı⁵². Bu sırada Sakız adasında buna benzer bir girişime henüz rastlanmamıştır. Ayaklanma öncesinde Sakızlıları ikna etmek için bu tür bir eyleme rastlanmamış olması hem isyanın sadece Mora yarımadası ve bazı adalar⁵³ için planlandığını hem de Sakız adasının ve belki de diğer Ege adalarının dahil olacağı genel bir bağımsızlık savaşının planlanmadığını düşündürmektedir.

Mora merkezli isyan kısa sürede Ege adalarına sıçramıştır. Ege adalarının büyük bir çoğunluğu ayaklanmış, henüz ayaklanmaya katılmamış olanlar da katılmak için fırsat gözetmekteydi⁵⁴. Mora İhtilali büyüdükçe ihtilalci Rumların Sakız'a saldıracakları haberi de yayılmaktaydı⁵⁵. Bir kaç ay sonra Sakız'da tahmin edilen isyanın belirtileri yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Adada ayaklanma girişimleri 1821'in Mayıs hatta Nisan aylarından itibaren görülmeye başlanır. Ne var ki elde bulunan verilerle Sakız'ın isyan öncesindeki durumuna yeterince açıklık getirilememektedir.

II.3. Sakız Ayaklanması'nın Başlaması ve Gelişimi

Mora Ayaklanması Teselya ve Atina'nın ardından yakın adalara yayılmıştı⁵⁶. Kısa bir süre sonra Sakız adasında da ayaklanma belirtileri ortaya çıkmaya başlamıştır.

⁵²Tarih-i Cevdet, Cilt: 11, s. 213.

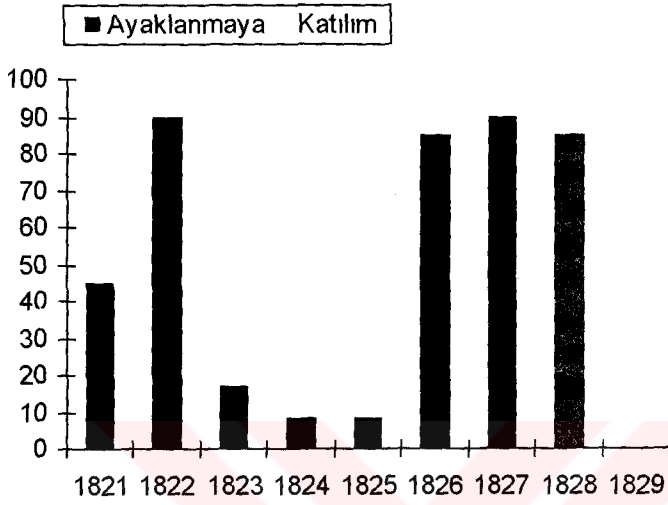
⁵³Kıbrıs, Sisam, İpsara'da ayaklanma öncesi örgütlenmeler vardır. Bu konuya ileride değinilecektir.

⁵⁴BOA., Cev. Har., No: 750, Evasıt-ı Zi'l-kade 1236 (10-20 Ağustos 1821), (Ferman müsvettesi). Tarih-i Cevdet, Cilt: 11, s. 213 vd.

⁵⁵Adalarımız, s.27.

⁵⁶Sonyel, agm., s. 112; Serter, V. Zeki, Yunan Emperyalizmi ve Türk Ulusu (1821-1976), Kıbrıs Türktür Derneği Yayınları, Lefkoşe, 1976, s. 13; Nikos Svoronos, Hellen Tarihine Bakış, (Yunanca'dan çev: Panoya Abacı), Belge Yayınları, İstanbul, 1988, s. 41.

Adadaki ayrılıkçı eylemler beklendiğinden daha şiddetli olmakla birlikte belirli bir süreklilik göstermemişti. Bu eylemlerin parça parça gerçekleşmesinde, her seferinde devletin müdahalesi ile bastırılmış oluşunun etkisi büyüktü. Nitekim devlet sürekli olarak

Grafik 2: Sakızlı Rumların Ayaklanmaya Katılımı

adadaki ayaklanmayı bastırılmış fakat Rumlar her fırsatta yeniden ayaklanmışlardı.

Genel ayaklanmanın ilk yılı olan 1821'de adada gerek "izbanditlerin" gerek komşu adalardaki Rumların gerekse bazı provokatörlerin kışkırtması ile Sakız'da ayaklanma başlamıştı. İsyan bir takım

önlemler veya devlet görevlilerinin etkisi ile bastırılmıştır. Ancak ertesi yıl ada, dışardan gelen Rumlar tarafından kuşatılmış ve bundan cesaret alan yerli Rum halk da ayaklanmıştı. Osmanlı donanmasının gelişyle yeniden bastırılan bu ilk isyan 1826'da yeniden canlanmış ve Rumlar Sakız Kalesi'ni yeniden kuşatarak ayaklanmayı büyütüştü.

Yunan bağımsızlık savaşının Sakız adasındaki ayaklanmaya olan etkisi farklı görüşler etrafında ele alınmaktadır. Kimi araştırmacılar Rumların Sakız adasına gemilerle gelip Sakızlı Rumları ayaklandırdığını söylemektedir. Kimileri ise komşu ada halklarının kışkırtması ile kimileri de izbanditlerin Sakız yakınındaki tüccar gemilerine saldırmasıyla Sakızlıların isyan ettiğini düşünmektedir.

Sakız adasındaki gelişmeleri Ege Denizi ve Mora'dakilerden ayrı düşünmemek gerekir. Rum denizcileri, 1821 Martında gemilerine farklı bayraklar çekerek gruplar

halinde Ege Denizi'nde dolaşp, önlerine gelen ticaret gemilerine saldırıyorlardı⁵⁷. Zaten ayaklanmanın Rumların, ada yakınından geçen Osmanlı ticaret gemilerine saldırılarıyla başlamış olduğu görüşü yaygın bir kabuldür⁵⁸. Ayaklanmanın diğer adalarda da tüccar gemilerine saldırılara başladığı ve sürdüğü⁵⁹ düşünülecek olursa Sakız adasındaki olayların da aynı şekilde başladığı kabul edilebilir. Bu saldırılar paralelinde "tüm reaya ihtilalden" yavaş yavaş etkileniyordu⁶⁰ ve çok geçmeden başta Sakız adası olmak üzere bazı adaların gemileri Yunan bayrağı çekerek bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ayaklanma, doğrudan bu olay ile başlamamış olsa bile bunun ayaklanmada etkili olduğu düşünülebilir. Zira bunun ardından Yunan bandıralı gemiler Sakız etrafında etkin olmaya başladı. Nitekim, Sakız muhafızı Vahid Paşa anılarında 1821 Şubatından itibaren Rumların Ege Denizi'ndeki ticaret gemilerine saldırmaya başladıklarını ve bu gemilerin bir kısmının Sakız adasına gelerek ayaklanmaya neden olduklarını yazmaktadır⁶¹. Dönemin resmi belgelerinde de sıkça karşımıza çıktığı gibi korsanlar, adaya çok sayıda baskın düzenlemiş⁶² ve ada halkı da bu baskınlarda çoğu kez onlarla işbirliği içerisinde olmuştur.

Farklı bir görüşe göre; Mayıs 1821'de Yakomi Tombazis komutasında çok sayıda gemi Sakız adasına gelerek⁶³ buradaki yerli Rumları ayaklandırmaya çalışmıştı. Bu sırada ayaklanmış olan Sisamlılar gibi Sakızlıların da ayaklanmaya katılacakları

⁵⁷ BOA., HAT., No: 40614, 23 Şaban 1236 (M. 26 Mayıs 1821); *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 3.

⁵⁸ Kocabaş, age., s. 86.

⁵⁹ Çevre adaların tüccar gemilerine saldırı için örnekler; BOA., HAT., No: 32459; BOA., HAT., No: 40614.

⁶⁰ Aynı belge.

⁶¹ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 3.

⁶² İzbandit baskını örnekleri; BOA., HAT., No: 40263, 25 Safer 1238 (M.11 Kasım 1822); BOA., HAT., No: 40198, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1821); BOA., HAT., No: 40188, 1243 (M. 1827-1828).

⁶³ Bu konuda iki farklı iddia söz konusudur: Kurtoğlu, Tombazis'in 4 Mayıs 1821'de 36 brik ile geldiğini belirtmesine karşın İslam Ansiklopedisi'nde Tombazis'in 4 Mayıs değil de 8 Mayıs tarihinde ve 25 gemilik filo ile adaya geldiği belirtilir. Ayrıca Kurtoğlu Tombazis'in Sisam'dan Sakız'a geldiğini belirtirken, İslam Ansiklopedisi'nde Tombazis'in İpsara adasına ait bir filo ile geldiği belirtilir. Kurtoğlu, age., s. 13; *İslam Ansiklopedisi*, C.X, s.96.

düşünülmüştü ne var ki bu hareketler Osmanlı tarafından kısa sürede bastırılınca⁶⁴ beklenen sonuç elde edilememiştir⁶⁵.

Bir başka görüşe göre, Sisamlıları ayaklanmaya teşvik eden Samoslu Logothetis 1821'de bir filo ile Sakız adasına da gelip, adadaki Rumları ayaklanmaya çağırmişti⁶⁶. Osmanlı'ya ait resmi belgelerde böyle bir bilgiye henüz rastlanmamıştır. Sakızlıların ayaklanmaya katılması için çevre adalardan sürekli bir kışkırtma olduğu ve kimi zaman da bunun için adaya birçok Rum'un geldiği bilinmektedir.⁶⁷ Ayaklanmanın henüz Sakız adasında başlamamış olduğu bir sırada Logothetis'in Sisamlıları ayaklandırmaya çalıştığı düşünülecek olursa Sisam'dan sonra Sakız'a gelip aynı girişimde bulunmuş olması çok da uzak bir ihtimal değildir. Nitekim Sakızlıların Sisam adası halkının kışkırtmalarıyla ayaklanmaya katıldıkları yaygın bir görüştür⁶⁸.

Adadaki ayaklanmanın başlamasıyla ilgili varsayımlar, genelde eylemlerin dışardan gelen desteklerle gerçekleştiği doğrultusundadır. Yukarıda bahsedilen tüm bu olasılıklar adadaki bağımsızlık hareketini güçlendiren etkenler olarak düşünülebilir.

II.4. Sakız Adasındaki Olaylar

Mora yarımadasındaki ayaklanmalar Anadolu'ya ve Ege adalarına yayıldığı sıralarda Sakız adasında henüz ciddi anlamda bir kıpırdanma yoktu. İlk günlerde bir çok adamın ayaklanmasına rağmen Sakız'ın sakin kalmasının nedeni, ada halkı içerisinde onları

⁶⁴ Kurtoğlu, age., s. 13; *İslam Ansiklopedisi*, C.X, s.96.

⁶⁵ Olayın nasıl sonuçlandırıldığı konusunda ise ayaklanma sırasında Sakız'da yaşayan Christophorus Castanis adlı Rum'un anılarında Tombazis ile gelen donanmanın adadaki bağımsızlık savaşını başlatmayı hedeflediğini ancak adadaki Hristiyan din adamlarının ayaklanma teklifini kabul etmeyişi üzerine Tombazis'in geri çekilmek zorunda kaldığı belirtilir. *The Greek Exile*, s.24.

⁶⁶ Cengiz Bektaş, "Sakız", *Yapı*, Sayı: 188, Temmuz-1997, İstanbul, s. 67.

⁶⁷ Sakızlılara komşu adalardan gelen müdahalelere örnek olarak bkz: BOA., HAT., No: 38209, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822); BOA., HAT., No: 40305 İ, 8 Recep 1237 (M. 31 Mart 1822); BOA., HAT., No: 38544 C, (Tarih yok); BOA., HAT., No: 40417; BOA., HAT., No: 40305 K, 11 Recep 1237 (M. 3 Nisan 1822).

⁶⁸ Kocabaş, age., s. 86. Ayrıca Lycurgus, Tombazis kumandasındaki ayaklanmada da yer almıştır. *The Greek Exile*, s. 24.

harekete geçirecek ihtilal öncülerinin olmayışından kaynaklanmaktaydı. Oysa Sakız'a komşu olan İpsara ve Sisam Adalarında bu tür liderler vardı ve ayaklanmaya katılmak için hazırды. Yine de ayaklanma haberinin duyulması Sakızlıların bir kısmında heyecan yaratmıştı. Adadaki öğrenciler “*Yaşa Özgürlük!*” (*Zeto e Eleutheria*) sloganları ile ayaklanmaya destek vermişti. Bununla birlikte devletle ilişki içindekiler ve din adamları ayaklanma karşıtı tepkiler göstermiş ve adanın tarafsızlığını sağlamaya çalışmışlardı⁶⁹.

Bu anlamda Rum ihtilalinin ilk günlerinde ciddi bir eyleme rastlanmayan Sakız adasında bir süre sonra bağımsızlık yanlısı hareketler görülmektedir. Adadaki olaylar iki farklı dönemde ve nitelikte değerlendirilebilir. Birincisi henüz Sakız kıyılarında yani denizde gerçekleşen ilk ayaklanmalar, ikincisi ise denizden Sakız topraklarına sıçrayan asıl ayaklanmalardır.

Denizdeki olaylarda rolü olmayan Sakızlı Rumlar, Sakız'a yayılan eylemlere doğrudan katılmışlardır. İki aşamada gerçekleşen bu ayaklanmadan ayrıntılı olarak bahsetmek gerekmektedir.

II.4.1. Hacı ve Ticaret Gemilerine Saldırıları

II.4.1.1. Hacı Gemilerine Saldırıları

Rumların Osmanlı'ya karşı yaptığı bağımsızlık mücadelesinin Sakız adasına ilk önce denizlerdeki saldırılar ile sıçradığından daha önce bahsedilmişti. Elimizdeki kaynaklar Sakız kıyılarındaki bu saldırıların hacıları taşıyan Osmanlı gemileriyle Osmanlı ticaret teknelerine yönelik olduğunu göstermektedir. Bu saldırılara Sakızlıların aktif bir şekilde katılmadığı düşünülmektedir. Onların adının bu saldırı olaylarında geçmemesi bu savı güçlendirmektedir. Hacı gemilerine saldırılar Osmanlı'nın “İzbandit” dediği korsanlar

⁶⁹ *The Greek Exile*, s.22.

tarafından gerçekleştirilmekteydi. Sakız ve civarı da bu gemilerin konuşlandığı önemli bir merkezdi.

Rum gemileri ayaklanmayı yaymak amacıyla Ege denizinde bir takım eylemlerde bulunuyorlardı. Ayaklanmanın Sakız adasına yansması da bu eylemlerle gerçekleşmişti. Elimizdeki kaynaklarda Sakız Ayaklanmasıyla ilgili verilen en erken tarih 1821 yılının Nisan ayı başlarıdır. Bu tarihte Rum gemilerinin Ege'de yeni tasarladıkları kendi bayraklarıyla dolaştıkları ve önlerine gelen hacı ve ticaret gemilerine zarar verdiklerine işaret edilmektedir⁷⁰. Bunlardan bir kısmı 24 adet izbandit teknesi ile Sakız adasının Paşa Limanı önüne gelip demir atmıştı. Limana gelen teknelerdeki Rumların Sakız'ın yerli Rum halkı ile görüşmeye başlaması Sakız'daki Müslüman halkı kuşkulandırmıştı. Bunun üzerine Sakız'ın metropolitini ve Sakız kocabaşlarını ve Rum tüccarlardan yaklaşık 40 kişiyi rehin alarak kaleye hapsedmişlerdi. Bu sayede Rum gemileri adayı terk etmişlerdi⁷¹. Rum teknelerinin belki de nabız yokladığı bu ilk kıskırtma eylemi üzerine merkezden adanın savunulması için yeterli sayıda asker istenmiştir. Merkez, Ege denizindeki durumu da göz önüne alarak adanın güvenliği için istenen savunma gücünü göndermiş, ve adaya yeni yönetsel görevliler atamıştı⁷².

Hacı gemilerine yönelik saldırılarla ilgili en detaylı veriler 11 Mayıs 1821'de başlayan olaylara aittir. Bu tarihte İstanbul, Rumeli ve Anadolu hacılarını (434 erkek, 10 kadın) taşıyan Osmanlı gemisi, Sakız ve Midilli Adaları arasında asilerin saldırısına uğramış ve hacılar esir alınmıştı⁷³. Bu olaydan iki gün sonraki bir saldırıda esir olan ve bir şekilde asilerden kurtulup İstanbul'a gelen Hacı Mehmet Efendi, kendilerinden iki gün

⁷⁰ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 3.

⁷¹ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 229; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 3-4; Yorga, *Osmanlı Tarihi (1774-1912)*, (Çev: B. Sıtkı Baykal), Cilt: V, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1948, s. 254; Fahrettin Seyfi, age., s.12.Kurtoğlu, age., s. 13.

⁷² *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 229; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 4.

⁷³ BOA., HAT., No: 40614.

önce Rumeli, İstanbul ve Anadolu'dan gelen 400 hacının esir alınarak İpsara adasında altı gün esir edildiğini anlatmıştı. Hacı Mehmet, kaptan ve tayfaların öldürüldüğünü, kendi gemisindeki hacılarla birlikte sadece 124 hacının kurtulduğunu söylemişti⁷⁴.

Asi Rumların hacı gemilerine 13 Mayıs 1821'deki saldırısı Edirne sakinlerinden El-hac İnce Mehmet Ağanın anlattığına göre şöyle olur⁷⁵: İnöz İskeleyi'nden gelip, Rumeli'den aldığı 25 hacı ile İskenderiye'ye giden gemiye, İnöz İskeleyi'nden, Konstanti adlı Reis, kaptanlık etmekteydi. Midilli adasının küçük kalesi önüne ulaştıklarında İpsaralı Acı Kaptan'ın Osmanlı bayraklı, reis ve tayfası da Osmanlı vatandaşı şeklinde olan iki direkli gemisine rastlarlar. Acı Kaptan, "gemi kaptanına sorumuz var" diye Reis Konstanti'yi kendi sandalı ile gemisine götürür. Konstanti, gemiye geri döndüğünde hacılara "korkmayın bunlar zararsızdır" diye haber verir. Fakat bunun hemen ardından hacı gemisine iki filika ile 60 silahlı Rum gelip hacıların silahlarını, paralarını, eşyalarını alır ve ellerini bağlayarak onları kırk-elli kişi kontrolünde İpsara adasına götürür. Hacılar, adada İki gün önce yakalanan hacılarınla birlikte dört gün esir edilirler. Dört gün sonunda ise hem iki gün önce yakalanan hem de yeni yakalanan hacılara onları gemilerine götüreceklerini, mallarını iade edip kendilerini serbest bırakacaklarını ve ardından da Kuşadası'na götüreceklerini söyleyip tüm hacıları kendi gemilerine bindirirler. Fakat onları ambarda bir kamaraya doldurup ambarın kapağını kapatırlar. İlk ele geçirilen geminin kaptan ve tayfaları Müslüman olduğundan bunlar başka bir gemiye bindirilir.

Hacı gemisi gece yola çıkar ve Sakız'a dokuz saat mesafedeki Venedik Kayası önüne demir atar. İzbanditler, öncelikle diğer gemideki kaptan ve tayfaları öldürürler. Daha sonra ise hacılar, bir filika ile gemiye gelen yedi silahlı adam tarafından, karaya çıkarma bahanesiyle beşer altışar, kaptan ve tayfalarının öldürüldüğü gemiye götürülüp

⁷⁴ Aynı belge.

⁷⁵ Aynı belge.

öldürülürler. Ambarda olan hacılar, götürülenlerin öldürüldüğünü anlayınca ambardan çıkar ve silahlılarla “yaka yakaya” mücadele ederler. Buradaki asileri etkisiz hale getirince ele geçirdikleri bir sandalla diğer gemiye gidip oradaki bir çok asiye de öldürdükten sonra geminin demirini kesip Venedik Kayası önünden ayrılırlar.

Asilerin ellerinden kurtulan 120 hacı Sakız adasına gelir. Sakız muhassılı Ahmet Bey onlara bir miktar harçlık ve elbise verip kendilerine çadır ve gerekli malzemeyi sağlamıştır. Muhassıl, merkeze gönderdiği arızasında Sakız ve civarının durumunu bildirir ve Sakız’da misafir olan hacıların merkezin yardımına ihtiyaç duyduğunu ifade eder, memleketlerine dönmeleri konusunda nasıl bir emir vermesi gerektiğini sorar⁷⁶.

Padişah, Sakız adasına çıkmış olan hacıların “vatan ve memleketlerine” ulaştırılmalarını ve bunlara on bin kuruş harçlık gönderilmesini emreder.⁷⁷ Ancak izbanditlerin elinden kurtularak Sakız adasına çıkan 124 hacıdan sadece 70’i Sakız’da bulunmaktadır⁷⁸. Geriye kalan 54 hacıyla ilgili, bir kısmının kara yolu ile İstanbul’a gittiği⁷⁹ dışında herhangi bir bilgiye sahip olunamamıştır. Muhassıl, hala adada bulunan hacılara Sakız mahkemesinde 79 kuruştan toplam 5530 kuruş dağıtır⁸⁰. Bununla birlikte o anda Sakız’da bulunmayan hacıların ise -asilerin elinden kurtulup Sakız’a gitmiş fakat oradan kendi imkanlarıyla memleketlerine dönmüş olduklarını şahitlerle ispatlamaları koşuluyla- paylarına düşen yetmiş dokuzar kuruşa birer kuruş eklenerek paralarını 80 kuruş olarak alabilecekleri belirtilmektedir⁸¹.

⁷⁶ BOA., HAT., No: 40614; bahsedilen 120 hacı ile beraber 7 kişilik haremünün de kurtulduğu belirtilir. *Tarih-i Cevdet*, ss. 255-256.

⁷⁷ Aynı belge; *Tarih-i Cevdet*, C.11, ss. 255-256.

⁷⁸ BOA., HAT., No: 24614, 1238 (M.1822-1823).

⁷⁹ Aynı belge.

⁸⁰ Aynı belge.

⁸¹ BOA., HAT., No: 24614. Sakız’daki hacılara 5530’unun dağıtıldığından, geriye kalan 54 hacıya da 80’er kuruştan 4320 kuruş dağıtılacağı varsayılacak olursa Padişahın hacılara paylaştırılmak üzere gönderdiği 10.000 kuruştan 150 kuruşunun dağıtılmadığı tespit edildi. Bu para, hacılara yapılan masraflar için ayrılmış olabilir.

Aynı tarihlerde gerçekleşen bir başka olay şöyle olmuştu: “Evasıt-ı Şaban”da (13-23 Mayıs) Mısır Mollası Yazıcızade Seyyid Mehmed Said Efendi ve bazı hacıların olduğu gemi İstanbul’dan hareket etmişti. Gemi Sakız Adası önlerine geldiğinde korsan saldırısına uğramış ve korsanlar gemiyi ele geçirmişlerdi. Gemidekileri öldürüp Molla Mehmed Efendi’yi ve “daire halkını” Anadolu sahilindeki Yunda adalarından birine götürmüşler. Bu sırada Mehmed Efendi’nin iki adamı ormana kaçıp saklanmış ve birkaç gün sonra da bir gece kayık ile adadan ayrılmışlardı. Korsanlar, Mehmed Efendi’yi işkence ile öldürdükten sonra gemi direğine asmış ve birkaç gün adalar arasında dolaştırmışlardı⁸².

Kısa bir süre önce (Mayıs ayı başlarında) Sisam Adası halkı da ayaklanmaya katılmıştı ve Çamlıca, Suluca, İpsara gibi adaların korsanları Sisam Adası civarında Osmanlıya ait hacı ve ticaret gemilerine saldırmaktaydı. Mora’da da durum kötüye gitmekteydi. Halk kalede mahsur kalmıştı ve bölge asker, malzeme ve yiyecek ihtiyacı içindeydi. Bunun üzerine 15 Mayıs 1821 tarihinde Şeyhülislam konağında toplanan mecliste ayaklanmaların olduğu bölgelerde ihtiyaç olan malzemelerin gönderilmesi kararı alındı. Fakat bu sevkiyatın en hızlı ve rahat yapılabileceği deniz yolu bahsedilen izbandit tekneleri tarafından tutulmuştu. Dolayısıyla yardımlar deniz yolundan yapılamaz ve kara yolu ile gönderildi⁸³. Fakat Ege denizinin korsanların eline geçmeye başlaması ve bu yüzden devletin gerek adalara gerekse ayaklanmanın merkezine yardım gönderemiyor oluşu deniz yolunu açmak ve düzeni sağlamak için donanma göndermesini gerekli kılmıştır. Rumların Ege denizinde bu gibi huzursuzluklar yaratması üzerine merkezden donanma gönderilmişti.⁸⁴ Donanma, ilk olarak hacı gemilerine saldırıları nedeniyle Sakız yakınındaki izbanditleri etkisiz hale getirmişti.

⁸² *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 255.

⁸³ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 249.

⁸⁴ BOA., HAT., No: 40614; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 4-5.

Ayrıca padişah, Akdeniz'e gönderilen donanma yeterli değilse buna bir çözüm bulunmasını emretmişti. Plana göre donanma, Sisam Adasındaki isyanı bastırmaya çalışacaktı. Padişah bu konuda şunları söyler⁸⁵: "...Lakin bu tahrirata nazaran Bahr-i Sefid'e giden donanma kafi değil buna bir çare bulunmalı mukaddemki tertib üzere donanmamız gidüb Sisam adasını külliyyen feth idüb reayasını cümleten katl ve seby ve istirkak idebilürler ise sairinin dahi gözleri korkub sırasına girer ma'azallah olamadığı suretde sonu güç olur ". Bunun için tersaneden büyük küçük ayırt etmeksizin uygun olan gemilerin gönderilmesi için emir çıkmıştı⁸⁶.

Bu durumda Ege'ye gönderilen donanmaya ek olarak birkaç gemi daha göndermeye kara verildi. Bunun üzerine İstanbul Limanı'ndaki birkaç ticaret gemisi arasında "cege elverebilecek" 8 gemi bulunup donanımları tamamlanarak bölgeye gönderildi⁸⁷. Donanmanın gelişi ile asilerin iki gemisi dışında tüm gemileri 18 Mayıs'ta Sakız'daki Paşa Çeşmesi'nden ayrılmış ve Suğra ve Midilli adalarına gitmişti⁸⁸.

Bu olaylardan başka Hidra, Spetsa ve Psara adası Rumları da hacca gitmekte olan Müslüman gemilerine saldırmışlardı⁸⁹. Hidralı ve Speçyalı Rumlar Kaptan Sahtoris ve Pintosizin komutalarında, iki brik ile Mısır yolunda bir hacı gemisini ele geçirmişti⁹⁰. Aynı şekilde merkeze gönderilen bir yazıda izbanditlerin, Sakız Adası yakınlarında bir başka hacı gemisine saldırarak içindeki herkesi öldürdüğü bildirilmekteydi⁹¹.

Hacı gemilerine saldırılar merkezde Ege denizinin güvenliğine yönelik daha sıkı önlemler alma kaygısı yaratmıştı. Bu sırada Yanya dolaylarında "Beğlik Sefinesi" yanmıştı. Sakız'da olduğu gibi Yanya'da da Osmanlı yönetimi saldırıların önlenmesi işini

⁸⁵ BOA., HAT., No: 40614.

⁸⁶ Aynı belge.

⁸⁷ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 255-256.

⁸⁸ BOA., HAT., No: 40614;

⁸⁹ Sonyel, agm., s. 112.

⁹⁰ Kurtoğlu, age., s. 13.

⁹¹ BOA., HAT., No: 40614.

kaptan paşaya havale etmişti. Cevdet Paşa, Osmanlının bu tutumunu olayları kaptan paşalara havale ederek başından savma olarak değerlendirir ve merkezin bu tutumunu kınar⁹². Bu anlamda Osmanlı Devleti'nin Rum isyanı karşısında yetersiz kalmış hatta yenilmiş olmasının en önemli nedenlerinden biri olarak -örneklerden de anlaşıldığı gibi- bu olayları önemsememiş olması gösterilebilir.

II.4.1.2. Ticaret Gemilerine Saldırı

Hacı gemilerine yapılan saldırıların, Sakız yakınından geçen Osmanlı yük gemilerine de yöneldiği görülmektedir. 1821'in Mayıs ayında tüccar ve cariyeye taşıyan bir gemi Tunus'tan İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Bir başka gemiye aktarma yapmak için İzmir'e giderken Sakız ve Midilli arasında isyan eden Rumların saldırısına uğramış ve gemide bulunan herkes öldürülmüştü. Gemiden sağ olarak sadece kendini denize atarak Sakız adasına çıkan bir cariyeye kurtulmuştur. Aynı şekilde İzmir'den Girit'e giden ve içerisinde 60 tüccarın bulunduğu gemi, Sakız Adası önünde asi Rumlarla çatışmış ve beş saat süren çatışma sonrasında tüccarlar teslim olmamak için gemilerini yakmışlardı⁹³.

Aynı dönemde benzer bir olay daha yaşanmıştı. Ayaklanma nedeniyle Mayıs 1821 yılında donanmanın Ege'deki adalara yardım etmek amacıyla gönderildiği sırada Sisam Adası, Rum korsanların tehdidi altındaydı. Bu nedenle adaya yardım götürmek amacıyla 9 adet ticaret gemisi görevlendirilmişti. Gemiler, Sisam'a geçmek üzere Çanlı Köyü'nde bekleyen askerleri taşımaktaydı ve donanmanın Mora'ya hareket etmesi emri üzerine donanmadan ayrılmak zorunda kalmışlardı. Rum korsanları bu gemilerin donanmadan ayrıldığını görünce onlara saldırmışlardı. İçlerinde hızlı hareket edebilen bir

⁹² *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 255-256.

⁹³ BOA., HAT., No: 40614.

gemi kaçıp kurtulmayı başarmış ancak diğerleri asilerin ellerinden kurtulamamış ve geminin kaptanları gemiyi ateşe vermişlerdi⁹⁴. Bu iki olayda da gemiler yakılmıştır. Bunun nedenini tam olarak bilemiyoruz ama gemilerin asilerin eline geçme tehlikesi kaptan ve tayfaları gemileri yakmaya sevk etmiş olabilir. İlginç bir olay da daha önce Bektaş Kaptan adlı kişinin komuta ettiği iki büyük kalyonun Suğra açıklarında yalnız yatarken Rumlar tarafından yakılmasıdır⁹⁵.

Sakızlı Rumların bu saldırılara katılıp katılmadıkları konusunda net bir bilgiye sahip değiliz. Ancak hacı gemilerine saldırılarda olduğu gibi Sakız adası önünde gerçekleşen çatışmalarda da Sakızlılardan bahsedilmiyor oluşu adadaki Rumların bu saldırı eylemlerine katılmadıklarını düşündürmektedir. Bu olaylarla ilgili merkeze Sakız adasına “ne taraftan yardım mümkünse yapılması”⁹⁶ konusunda bir yazı gönderilmiştir. Bu bilgi, adanın bu saldırılar nedeni ile korunmaya ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Adalıların yardıma ihtiyaç duyması ve bu yardımların Müslüman ya da Rum diye ayırt edilmeksizin tüm halk için istenmesi de Sakızlı Rumların bu çatışmalarda etkin bir rol almadığını göstermektedir.

Ayrıca bu tür saldırılar sadece Sakız adası yakınlarında gerçekleşmemiştir. 1821 yılında Girit’ten İstanbul’a giden büyük bir ticaret gemisi de Rodos açıklarında 17 korsan gemisinin saldırısına uğramıştı⁹⁷.

İsyan başladıktan, hatta Osmanlı yönetimi ilk isyanı bastırdıktan sonra bile ticaret gemilerine saldırılar devam etmiştir. 1827’de İpsaralı Yorgi Korbafaki adlı Rum’un İzmir Boğazı ve Koyun Adaları aralarından gelip geçen tüccar gemilerine ve kayıklarına saldırdığı ve daha sonra ise adamları ile beraber Sakız’ın etrafını büyük küçük gulet, tekne,

⁹⁴ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 5-6.

⁹⁵ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 5-6.

⁹⁶ BOA., HAT., No: 40614.

⁹⁷ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 256.

firkateyn ile sardığı bilinmektedir⁹⁸. Bu saldırılar, isyanın ada kıyılarından karaya yayıldığı yıllarda bile denizdeki çatışmaların devam ettiğini göstermektedir.

Ticaret gemilerine yönelik saldırılar ilerleyen dönemlerde ayaklanmanın ilk yıllarında rastlanan sıklıkta değildir. Zira sonraki yıllarda ticaret gemilerinden savaşılabilecek olanlar donanmaya alınmıştır. Bunun yanı sıra savaşlar nedeniyle Ege denizinde güvenliğin sağlanamaması ticaretin yavaşlamasına ya da durmasına neden olmuş, bu da ticaret gemilerinin azalmasına yol açmış olabilir. Ancak bu ticaretin durduğu anlamına da gelmez. Bu anlamda ticaret veya hacı gemilerine ayaklanmanın ilk yıl hatta ilk aylarında yapılar saldırılar belki de Rumların ihtilali duyurma adına yaptıkları eylemlerdi. Devlet bu sorunu çözmek için bölgeye donanma sevk etmişti. Ancak bu konuda devletin hızlı davrandığı söylenemez. Merkez, olayları ilkin önemsememiş, ancak olaylar bölgedeki görevlilerin tek başlarına çözemeyecekleri kadar büyüyünce müdahale etmişti

II.4.2. Sakız Kuşatmaları

Ayaklanma, Sakız adasında diğer adalara oranla daha geç ortaya çıkmışsa da Anadolu kıyılarından daha erken başlamıştır. Bunun en önemli nedeni ise adadaki ve çevresinde Rumların çoğunlukta oluşudur. Örneğin Ayvalık Müslüman halk ile çevrelenmiş olduğundan buradaki reaya birden bire ayaklanmaya cesaret edememişti⁹⁹. Bu nedenle izbandit ve asi Rumların hacı ve ticaret gemilerine yönelik saldırıları devam ederken adanın içinde de ihtilal hareketlerinin başladığı görülmektedir. Nitekim Mayıs ayından itibaren denizlerin yanı sıra karada da olaylar ortaya çıkmıştır. Çatışmalarla başlayan eylemler adanın ve kimi zaman da Sakız Kalesi'nin Rumlar tarafından kuşatılması ile Osmanlı İmparatorluğu'na zor anlar yaşatmıştır. Adadaki olaylar Osmanlı

⁹⁸ BOA., HAT., No: 32459.

⁹⁹ Zeki Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", *Belleten*, C. LII, Ağustos 1988, Sayı, 203, Ankara, 1988, s. 587.

askerleri ile Rumlar arasında meydana gelen ciddi bir çatışmaya dönüşmüştür. Nitekim İstanbul'da bulunan Sakız vekilleri ve bazirganları (tüccarları) da kuşatmaya kadar Sakız'da pek bir sorun olmadığını, her şeyin gayet normal ilerlediğini belirtmişlerdi¹⁰⁰.

Sakız'daki ayaklanma 1821-1822 ve 1826-1828 yıllarını kapsamak üzere iki ayrı dönemde gerçekleşmiştir. 1822 ile 1826 yılları arasında adada ayaklanma girişimleri tamamen sona ermemişse de çok ciddi olaylar da yaşanmamıştı. Bu iki ayaklanma sürecinde Sakız, asiler tarafından üç kez kuşatılmıştır. Kuşatmalar kimi zaman komşu ada halkları tarafından kimi zaman asi Rumlar tarafından kimi zaman da izbanditlerce gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki 1821 yılında , ikincisi birinci ayaklanmanın hala devam etmekte olduğu 1822 yılında, üçüncüsü ise 1826 yılında başlamıştır. 1821 yılındaki kuşatma hem oldukça kısa sürmüştü, hem de diğerlerine nazaran daha az zarar vermiştir. Ertesi yıl gerçekleşen kuşatma çok uzun sürmemesine rağmen ekonomik, toplumsal ve yönetsel açıdan çok büyük hareketlilik yaratmıştır. Son kuşatma ise yaklaşık 2 yıl sürmüştür. Bunun dışında kimi zaman kuşatmalar sırasında kimi zaman da sonrasında bir takım çatışmalar yaşanmıştır.

II.4.2.1. 1821 ve 1822 Kuşatmaları

Mora Ayaklanması'nın hemen ardından Sakızlılar da ayaklanmakta gecikmediler. Denizlerde hacı ve ticaret gemileriyle olan çatışmalar devam ederken 18 Mayıs 1821'de Sakız adasına Çamlıca, Suluca ve İpsara'dan otuz kadar gemi gelip, boğazlara set çekmek suretiyle Sakız'ı kuşattılar. Kuşatma nedeniyle Çeşme'den Sakız'a geçilememekte, böylece adaya gönderilen yardımlar engellenmekteydi. Asiler, bir süre sonra Sakız Kalesini de kuşattılar. Kalede bulunan Sakız muhassılı, kocabaşları ve

¹⁰⁰ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s.10.

ihtiyarlarından yirmi otuz kişi kalede mahsur kaldı. Ada'nın Anadolu ile irtibatı kesilmiş, üstelik adaya yardım etmesi için gönderilen asker de henüz gelmemiştir. 18 Mayıs günü kuşatma devam ederken asilerin gemileri Paşa Çeşmesi'nden kalkıp, Suğra ve Midilli'ye doğru yola çıkar ve Sakız önünde sadece iki gemileri kalır¹⁰¹. Bu iki gemi ablukayı sağlayamaz ve kuşatma kendiliğinden kalkmış olur.

İlk kuşatma çok güçlü değildi ve zaten kendiliğinden kalkmıştı. Kuşatmanın kendiliğinden kalkması, asilerin henüz kuşatmaya hazırlıklı olmadığını ya da bu girişimin bir kuşatma denemesi olduğunu gösterir. Asiler bu sayede hem adayı askeri açıdan değerlendirmiş hem de yönetimden gelecek tepkileri ölçmüş olacaktı. Her iki varsayım da bu kuşatmanın uzun soluklu olduğunu ve kesin bir sonuç beklenerek başlatılmadığını ortaya koymaktadır.

İlk kuşatmanın kaldırılmasının ardından Sisam ve Çamlıca adalarında Sakız adasına saldırma hazırlığı yapıldığı haberi yayılmıştır. Kısa bir süre sonra Sisam Adası tarafından yaklaşık 50 kayık ile yaklaşık 15 izbandit gemisi Sakız önlerinde görünmüştü. Bunların Sakız'a saldıracakları anlaşıldığından adanın korunması için daha önce Aydın ve Saruhan Sancaklarından toplanan askerler (Saruhan'dan 200, Aydın'dan 450) hızlı bir şekilde donatılarak adaya sevk edilmişti¹⁰².

Bu askerler henüz adaya ulaşmamışken adaya saldırmak ve kaleyi işgal etmek üzere yola çıkmış olan Sisamlılar 22 Mart 1822 (H. 28 Cemazie'l-ahir 1237)¹⁰³ günü 60 küçük, 17 büyük gemi ile adaya ulaştılar¹⁰⁴. Bunun üzerine Sakız Muhafızı hemen kale

¹⁰¹ BOA., HAT., No: 40614.

¹⁰² BOA., HAT., No: 39048, Selh-i Cemazie'l-ahir 1237 (M. 23 Mart 1822)

¹⁰³ Sisamlıların adaya geliş tarihi tam olarak belli değildir. Sisamlıların 1 Mart 1822 tarihinde adaya sefer düzenlemek için yola çıktığı belirtilir. *The Greek Exile*, s. 24. Cevdet Paşa ise 14 Mart 1822 tarihinde adaya geldiklerinden söz eder. *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41. Ancak Sisam'dan Sakız'a 13 günden çok daha az bir sürede gelineceği bilindiğinden her iki tarihte de yanlışlık olduğunu düşünüyoruz. Aynı olay *Tarih-i Vak'a-ı Sakız*'da 22 Mart 1822 tarihli olarak verilir, s. 16; Vahid Paşa'nın merkeze gönderdiği yazısı da 23 Mart 1822 tarihli olduğundan bu tarihi 22 Mart olarak kullandık.

¹⁰⁴ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79; *Tarih-i Vak'a-ı Sakız*, s. 13; *The Greek Exile*, s.24.

savunmasını güçlendirmiş ve kalenin dışındaki Müslümanları kale içine almıştır. Ertesi gün Rumlar, Timyana köyü sahiline yanaşmış ve karaya asker çıkarmıştı. Bundan sonra sahildeki karakol kuvvetleri ile çatışmaları başlamıştı¹⁰⁵. İki saat kadar sonra Sakızlı Rumlar da isyan bayraklarını açmışlardı, böylece Sakızlı Rumların isyan için fırsat kolladığı ortaya çıkmıştı¹⁰⁶.

Sisamlıların bu saldırısının Yunan hükümeti ile bağlantısı yoktu ve senato tarafından da onaylanmamıştı. Sisam Valisi Lycurgus ve Sakız emekli askeri Burnias bu saldırıları organize etmekteydi. Burnias birkaç kaçak Sakızlıyı kumanda ediyor ve Lycurgus ise yaklaşık 200 savaşıyla birlikte 40 küçük gemiyi, özellikle yelken gemilerini kumanda ediyordu. Plan, Sakız'ı Osmanlı'dan almaktı. Bu amaçla ada kıyılarına gelip karaya asker çıkarmışlardı¹⁰⁷.

Bu mücadelede Sakız köyleri halkı da ihtilale katılmış ve böylece ayaklanma büyümüşür¹⁰⁸. Çatışmanın dördüncü günü 400 Osmanlı askeri dizdar kapısından kale dışına çıkmışlardı. Rumlara saldırıp kale meydanındaki binaları ve dükkanları yakmışlar ve asileri etkisiz hale getirip kaleye geri dönmüşlerdi. Kale Meydanı ele geçirilerek kale burcu ve meydanının asayişi sağlanmıştı. Kale Meydanı'ndaki mücadelenin diğer günlerinde de büyük çatışmalar yaşanmıştı. Çatışmalar sırasında Azaban Kapısı önündeki evlerden Müslüman halka ateş açılmıştı¹⁰⁹. 28 Mart 1822 günü (H. 5 Recep 1237) askerler Tophane Kapısı'ndan girip yağlı paçavralar ile kasaphaneyi tutuşturdular. Bir çok menzil ve dükkan yandı. Yangın sırasında asiler kalenin etrafını ve ada sahillerini kuşattılar. Bu nedenle sadece Liman Burcu'ndan asker gönderilebilmekteydi fakat asiler buradan da asker

¹⁰⁵ Cevdet Paşa ve Kamil Paşa, 6.000 asi Rum'un geldiğinden bahseder. *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79; *The Greek Exile*, s. 25.

¹⁰⁶ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 16.

¹⁰⁷ *The Greek Exile*, s. 24.

¹⁰⁸ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79.

¹⁰⁹ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s.23.

çıkarılmasına engel olmuştur. 29 Mart'ta top ve tüfek atışları devam etti. Ertesi gün ise asiler gümrük önüne 9 çapında bir top yerleştirmiş, kale burcunu topa tutmuş ve burç birkaç yerinden zarar görmüştür¹¹⁰.

7 Nisan 1822 günü (H. 15 Recep 1822) gece saat 5'te Rum gemileri Liman Burcu'na gelmişler fakat askerlerin top ve humbara atışları üzerine geri dönmüşlerdir. Ertesi gece saat 5'te 9 gemi yine karaya asker çıkarmak için yanaşmıştır. Karadan gemilere top atışı yapılması üzerine 4 gemi batmıştır. Diğer gemiler de kaçmak zorunda kalmışlardı.

9 Nisan 1822 günü Lapseki önünden hareket eden ve ertesi gün saat dört buçuk sularında Sakız adası önüne demir atan yirmi parça izbandit teknesi Sakız'ı yeniden denizden kuşatmıştı¹¹¹. Adaya Sisam ve diğer adalardan yaklaşık dört bin izbandit gelmiştir. Sakız'ın gayrimüslim halkı da bunlara katılarak kale arkasındaki Torloti adlı manastıra ve kale etrafındaki evlere toplanarak kaleyi top ateşi altına almışlardı. Manastırın tepesine tabya ve metrisler yapılarak buralara toplar yığılmıştı. Ayrıca kaleye bakan evlerin pencerelerinden ve camilerin minarelerinden de kale burcundaki askerlere ateş edilmişti. Böylece Rumlar, karadan ve denizden Sakız kalesini kuşatmışlardı¹¹².

Kaledeki 1500 asker dışarı çıkıp muharebe etmeye çalışsa da başarılı olunamamıştı. Kaleyi karadan sıkıştıran asiler muharebeye devam ettiler¹¹³. Sakız muhafızı Vahid Paşa'nın emrindeki askerler yirmi gün gece gündüz "top topa tüfek tüfeğe" savaştılar¹¹⁴. Kuşatmanın yirminci günü kasaba ve kasabanın varoşu üzerine top atılmasından vazgeçilmiş ve sadece asi tabyalarına ateş edilmesine karar verilmişti.

¹¹⁰ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 42.

¹¹¹ BOA., HAT., No: 40382, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

¹¹² BOA., HAT., No: 40198; BOA., HAT., No: 40382; *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41; Kale oldukça eskidir; Venediklilerle 1685'te yapılan deniz harekati için Ege Denizi'nde üs olarak Foça Limanı seçilir. Bu amaçla Sakız'da Fener Kulesi karşısına bir kale inşasına başlanır. Hazım İşgüven, "Koyun Adaları Deniz Muharebesi ve Sakız adasının Kurtarılması (11-27 Şubat 1695)" *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 16, Şubat 1984, Ankara, 1984, s.4.

¹¹³ BOA., HAT., No: 40382.

¹¹⁴ BOA., HAT., No: 40198; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 31.

Asilerin kaleye ateş etmeye devam etmesi askerleri ve kale savunmasını güç durumda bırakmıştı¹¹⁵. Askerler kimi günler sadece bir iki saat dinlenip gece yaralarına kadar savaşıyorlardı. Elbette bu yoğunluktaki çatışmalara savaş malzemesi de yetmemekteydi. Stoklar oldukça azalmıştı ve kuşatmanın birkaç gün daha devam etmesi halinde ise tamamen tükenecekti¹¹⁶. Bu nedenle adanın acilen yardıma ihtiyacı vardı.

Kuşatma sırasında, ada oldukça harap olmuştur. Sakız adasının her tarafı “baykuş yuvasına” dönmüş, kale dışında oturacak yer kalmamıştır. Ayrıca Sakız muhafızının da emrinde asker kalmamıştır¹¹⁷. Sakız Muhafızı Vahid Paşa'nın daha önce yazdığı ve Sakız'ın durumunu belirttiği yazısı padişaha bildirilmiştir. Vahid Paşa, kalenin içerden ve dışardan kuşatıldığını Sakız reayasının da isyan ettiğini isyanı bastırmak ve Sakız'ı asi saldırılarından kurtarmak için bir an önce donanmanın gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir¹¹⁸. Adanın yardıma ihtiyaç duyduğu merkezce de fark edilince İstanbul'dan Tahir Paşa komutasında bir donanma hazırlanarak gönderilmesine karar verilmişti.¹¹⁹ Aslında daha önce donanmanın Mora İsyanı'nın şiddetlenmesi üzerine Mora'ya gönderilmesine karar verilmişti; fakat donanmaya Sakız'da ihtiyaç duyulması nedeniyle Sakız'a gönderilmişti¹²⁰.

Toplanan köy ve şehir halkı kaleye saldırmak üzere hazır bekliyorken 11 Nisan günü donanma kalyonları gelip kale önüne demir atmışlardı¹²¹. İlk gün donanma

¹¹⁵ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 43.

¹¹⁶ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 32.

¹¹⁷ BOA., HAT., No: 38209 G, 29 Şaban 1237 (M. 21 Mayıs 1822).

¹¹⁸ BOA., HAT., No: 40198; BOA., HAT., No: 39087, 1237 (M.1821-1822).

¹¹⁹ BOA., HAT., No: 39093, (Tarih yok); BOA., HAT., No: 40198.

¹²⁰ BOA., HAT., No: 40417; *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 43.

¹²¹ BOA., HAT., No: 40198. Bu belgede donanmanın geliş tarihi 11 Nisan olarak belirtilirken, BOA., HAT., No: 40417, tarihli belgede donanmanın 12 Nisan 1822'de geldiği belirtilmektedir. 11 Nisan tarihinde donanmanın ilk kalyonlarının geldiği ertesi gün de diğer parçalarının da gelerek donanmanın tamamen adaya ulaşması nedeniyle böyle bir tarih karışıklığı ortaya çıkmış olabilir. Bununla birlikte Cevdet Paşa ise donanmanın 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822) tarihinde Nasuhzade Ali Paşa kumandasında yola çıkarıldığını söylemektedir. Ancak aynı yerde donanmanın 19 Recep'de adaya ulaştığı belirtilmektedir. 21 Recep'te yola çıkan donanmanın 19 Recep'te ulaşması mümkün olmayacağından Cevdet Paşa'nın belirttiği tarihlerde karışıklık olduğunu düşünüyoruz. *Tarih-i Cevdet*, C. 12, ss. 43-44. Ayrıca Kamil Paşa

gemilerinden sadece 8'i gelmişti¹²². Donanma ile birlikte kalede mahsur kalan askerlerin durumunu öğrenmek, çok sayıda mühimmat ve cephane getirildiğini haber vermek ve adaki isyanın son durumunu Vahid Paşa'dan öğrenmek amacıyla bir divan katibi de gelmişti¹²³.

Asiler donanmayı sahile yanaştırmamak için yoğun bir top ve tüfek ateşine başlamışlardı. Ayrıca donanmanın, Paşa Çeşmesi önünde sahile yakın duran bir fırkatasını da top ve tüfek atışına tutmuşlardı. Daha sonra ise küçük kayıklar ile saldırmaya devam ederek fırkata içindeki 90 kalyoncunun ölümüne neden olmuşlardı. Ardından fırkatayı kıyıya çekip, içindeki topları ele geçirdikten sonra yaktılar¹²⁴. Bunun üzerine donanmadan karaya yaklaşık 800 asker çıkarılmıştır¹²⁵. Donanmadaki askerın "derya sersemliğine" bakılmayarak savaşa başlanmıştı¹²⁶. Mezbaha, değirmen duvarları, camiler ve su yollarının korunması için donanma kalyonlarından bu bölgedeki asiler üzerine top atışı yapılmıştı¹²⁷. Asiler de Osmanlı donanmasını top atışına tuttular. Özellikle, Kaptan Paşa donanmadan karaya asker çıkarmaya çalıştığı sırada, asilerin top atışı yoğunlaşmıştır¹²⁸. Fakat asilerin mavna ve gemileri donanma karşısında pek fazla direnç gösterememiştir¹²⁹.

Donanmanın yardımlarının yanı sıra kuşatmayı kaldırmak için İzmir ve çevresinden tekrar iki üç bin seçilmiş asker toplanması kararlaştırılmıştır. Bu anlamda Mora'nın yanısıra Sakız için de asker toplanması emri çıkmıştı¹³⁰. Bu askerlerin Çeşme'ye sevk edilerek buradan donanma ile Sakız'a geçirilmeleri Vahid Paşa ile Kaptan-ı Derya Ali

---

da donanmanın Nasuhzade Ali Paşa komutasında olduğunu söyler. *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79; *The Greek Exile*, s. 25.

¹²² *The Greek Exile*, s. 25.

¹²³ BOA., HAT., No: 40382.

¹²⁴ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 44; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 33.

¹²⁵ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 44.

¹²⁶ BOA., HAT., No: 40417.

¹²⁷ BOA., HAT., No: 40198. BOA., HAT., No: 39476 A, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822); *The Greek Exile*, s. 25.

¹²⁸ BOA., HAT., No: 40198.

¹²⁹ BOA., HAT., No: 39476 B, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

¹³⁰ BOA., HAT., No: 29067 C, 9 Şaban 1237 (M. 1 Mayıs 1822).

Paşa komutasında diğer askerlere katılmaları ilgililere emredilmişti¹³¹. Bu durumda donanma karşı yakadaki askerleri de adaya geçirmeye başlamıştı. Kale içindeki askerler kale kapılarını açıp hendek ve metrislere çıkmışlardı¹³². Donanmadan ve kaleden top, metrislerden tüfek atışları 3 buçuk saat boyunca devam etmişti¹³³.

Top atışları devam ederken donanma kalyonlarından karaya iki üç kayak tüfekçi başı, komutan ve emirlerindeki askerler çıkarılmıştı. Bunlar Vahid Paşa'nın kaleden gönderdiği delil başı kulları, sağ ve sol kol ağaları ile birleşip toplam 4500 asker ile kalenin varoşuna iki koldan saldırmışlardı¹³⁴. Askerler bir koldan tabakhane değirmenleri tarafında toplanarak Torloti Manastır tepesine çıkmış, manastırı ve tabyasını ele geçirmişlerdi. Diğer bir koldan da kalenin Azaban Kapısı karşısındaki Mahalle-yi Kübra girişindeki menzillere saldırarak bazı menzilleri ve üç adet topu ele geçirdiler. Bir grup asker de iskele tarafından Ok Meydanı değirmenlerine doğru hareket ettiler, şehrin etrafının bir kısmını ele geçirerek malları ve ganimetleri yağmaladılar¹³⁵. Bütün varoşu iki koldan ele geçiren askerler çoğu yerleri ateşe verdiler¹³⁶. Bu çatışma akşama kadar sürdü ve akşam savaşa ara verildi. Fakat asiler manastır ve evlerden ateş açmaya devam ettiler¹³⁷.

12 Nisan günü askerler asiler üzerine şiddetli bir saldırı düzenlediler. Zaten tutulan esirlerden öğrenildiğine göre, tüm asiler Cuma günü (12 Nisan) kaleye saldırmayı planlıyordu¹³⁸. Bu saldırıda isyan etmiş olan Sisamlı ve Sakız'lı Rumlar askerlere karşı koyamamış ve bir süre sonra Rum teknelerinin hepsi top ve cephanelerini terk ederek firar

¹³¹ BOA., HAT., No: 39476 A; BOA., HAT., No: 40382.

¹³² *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 44; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 35.

¹³³ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 44; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 35.

¹³⁴ BOA., HAT., No: 40198; BOA., HAT., No: 40382; BOA., HAT., No: 40417.

¹³⁵ BOA., HAT., No: 40198; *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 44; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 35-36.

¹³⁶ BOA., HAT., No: 40382.

¹³⁷ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 44; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 36.

¹³⁸ Aynı belge.

etmişler, dağılmışlardı¹³⁹. Böylece Sakız ve kalesi kuşatmadan kurtulmuş¹⁴⁰ ve Sakız “maslahatının taht-ı rabtı” sağlanmıştı¹⁴¹. Sisamlıların yoğun etkisiyle başlatılan ilk ayaklanma, bu halkın adayı terk etmesiyle sona ermişti. Donanmanın gelişiyile Sisamlıların adayı terk edişi, Sakızlıları Osmanlı askerlerine karşı yalnız bıraktığını ve halkın savunmasız kaldığını düşündürmektedir¹⁴².

Kuşatma sona erince ve İzmir’den de yeteri kadar asker gönderilince donanmanın Sakız sularında kalması gerekmediğinden Çeşme’deki askerin Sakız adasına geçirilip Mora’ya doğru hareket etmesi emri gelmiştir¹⁴³.

Asilerin ayrılması üzerine kale varoşu ve kasabanın mahalleleri tamamen askerlerin eline geçmişti. Kuşatmada ada limanında bulunan yerli kayıkların 20’si yanmıştı. Asilere ait, 15 kayık, büyük küçük 30 adet top ve pek çok mühimmat ele geçirilmişti¹⁴⁴.

Sakız muhafızı, Sakız halkının perişan olduğunu, kendi maiyetinde bulunanlardan kimisinin yaralı, kimisinin şehit olduğunu geride kalanların da savaşmaktan usandığını merkeze bildirmiştir. Ayrıca, Sakız nüzul emini ve muhassılı olarak görevlendirilmek üzere iki kişinin adaya gönderilmesini de istemiştir¹⁴⁵.

Asi Rumlar bir ara varoş mahallelerini ele geçirmiş ve intikam almak amacıyla toplara el koymuştu¹⁴⁶. Bunun yanı sıra köyleri ve Rumları itaat altına almak için iki koldan hareket eden üç bin beş yüzden fazla asker silahtar komutasında Karadağ’a ve çevresinde bulunan dağ köylerine ulaştı. 6 Mayıs’ta gönüllü askerlerden dört bin kadarı

¹³⁹ BOA., HAT., No: 39476 B; BOA., HAT., No: 40198; BOA., HAT., No: 40382; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 33.

¹⁴⁰ BOA., HAT., No: 39476 B; BOA., HAT., No: 40382.

¹⁴¹ BOA., HAT., No: 40417.

¹⁴² Frazee, age., s. 251.

¹⁴³ BOA., HAT., No: 29067 C.

¹⁴⁴ BOA., HAT., No: 40382; *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 44; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79.

¹⁴⁵ BOA., Cev Ask., No: 45033/2, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

¹⁴⁶ BOA., HAT., No: 40342 A, 5 Şaban 1237; BOA., HAT., No: 40342 B, 5 Şaban 1237.

mir mirandan Abdi Paşa komutasında hareket etti. Fakat tahmin ettikleri kadar Rum bulamadılar. Buldukları bir kaç yüz silahsız Rum öldürülmüş, silahlı olanlar da sorguya çekilmişti. Sorguya çekilenler Rumların gece kayıklarla İpsara adasına kaçtığını ihbar ettiler. 8 Mayıs akşamı Silahtar askerleriyle birlikte geri döndü¹⁴⁷.

Kuşatma sonrasında dağlara kaçan asiler takip edildi ve bazı asiler çeşitli köylerde ele geçirildi¹⁴⁸. Ancak dağlara gönderilen devriyeler tarafından İpsara Adası önüne Rumlar tarafından elli altmış civarında izbandit teknelerinin ulaştığı haberi verildi. Diğer eşkiyaların ateş gemileri ile donanma üzerine saldırma planı hazırladıkları haberi alınsa da¹⁴⁹ asilerin yeni bir saldırısı gerçekleşmemiştir.

Böylece ilk büyük kuşatma sona erdi. 1822 yılı Sakızlılar ve Osmanlı yönetimi için zorlu bir yıldır. Kuşatma yaklaşık iki ay sürdü ve çok çetin çatışmalar yaşandı. Komşu ada halklarının başlattığı kuşatma bir çok izbanditin de katılımıyla kısa sürede büyümüştü. Kuşatma sırasında Sakızlılar da asilere katıldılar. İlk kuşatmada Sakızlıların benzeri bir girişimine rastlanmamasına rağmen bu ve bundan sonraki olaylarda Sakızlılar da ihtilal yanlısı eylemlerde bulunmuşlardır. Askerler kuşatmanın sona ermesinden sonra da dışardan gelenleri ve Sakızlı asileri rahat bırakmamış ve cezalandırmıştı.

Sakız'ın konumu gereği karadaki geleneksel savunma ve saldırı biçimlerindeki başarı kadar deniz savaşlarındaki başarı da ada için önemliydi. Bu çerçevede yönetim için donanma, asiler için de izbanditler önemli hale geliyordu. Kuşatma sona erdikten sonra izbanditlerin yeniden saldırı hazırlığı içinde oldukları haberi alınmıştır. Bunların reaya ile birleşerek yapacağı saldırıları karşı Sakız'da bulunan askerlerin adayı korumaya

¹⁴⁷ BOA., HAT., No: 40417.

¹⁴⁸ BOA., HAT., No: 40382.

¹⁴⁹ BOA., HAT., No: 40417; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 37.

yetmeyeceği düşünüldüğünden adaya Anadolu'dan yardım gönderilmesine karar verilmişti¹⁵⁰.

1823'de "Akdeniz'de" dolaşan izbandit gemilerinden 3 martiko, 5 büyük kayık, 8 tarata, 5 tırhandil ve 4 iskanpavnededen oluşan filo Sakız önlerine gelmişti. Filo Mastaki köylerini basmayı amaçlıyordu. Bunun için sabaha karşı Paşa Limanı'na çok sayıda asker çıkarmıştı¹⁵¹. Zaten Kaptan Paşa, asilerin çatması (savaşmak üzere düşman gemisine yanaşmak) konusunda uyarılmıştı. Ancak kaptan asi teknelerinin hafif ve hızlı hareket ediyor olması dolayısıyla hedeften kaçabildiklerini belirtmiş, rüzgarı da kollayarak hareket ettiklerinden bu teknelere yanaşmanın zor olduğundan yakınmıştır: "Mahlasları Asitane-yi Saadet'te iken bu gavurların teknelerine çatmak hususunu ifade buyurmuş idiniz bu gavurların tekneleri hafif ve yürüyürgür [olduğundan] çatmak menzilinden savuşurlar..." Kaptan Paşa bu kez farklı bir strateji belirleyerek bütün askeri kuvveti toplayıp asiler üzerine hareket etmiş, Rum gemilerine çatarak veya top atışı ile saldırmıştır. Rum gemilerinin seri hareket edişleri ve hafif oluşları hedeften kolay kaçmalarına neden olmuştur. Ancak bu kez top ateşi ile gemiler etkisiz hale getirilmişlerdir¹⁵².

1822 kuşatmasından 6-7 ay sonra yeniden gerçekleşen bu saldırı fazla uzun sürmemişti. İzbandit tekneleri bu kuşatma sonrasında kısa bir sürede toparlanıp yeniden saldırmış olabilirler. Yalnız bu çatışmada dikkat çeken şey yine Anadolu'dan yardım istenmesidir. Anlaşıldığı kadarıyla hafif çatışmalar da bile sürekli Anadolu'dan yardım alınmıştır. Bu aynı zamanda bir olgunun da göstergesidir; demek ki ada her türlü çatışmada Anadolu'nun yardımına muhtaçtır. Üstelik ilk ayaklanma daha yeni sona ermişti ve kısa bir süre önce ada, 4-6 bin asi ile savaşacak kadar askeri güce sahipti. Tekrar yardım isteği bu kadar kısa sürede askeri gücün dağıtılmış olduğu anlamına gelir. Oysa Rum Ayaklanması

¹⁵⁰ BOA., HAT., No: 38031, 1238 (M. 1822-1823).

¹⁵¹ BOA., HAT., No: 40263.

¹⁵² BOA., HAT., No: 37795, 5 Zi'l-hicce 1238, (M. 13 Ağustos 1823).

en ateşli dönemlerini yaşıyordu. Bir kaç ay önce Epidavros Anayasası hazırlanıp ve senato oluşturulmuş ve ihtilal komitesi kurulmuştu. Neredeyse tüm Ege'de ve Mora yarımadasında savaş vardı. Böyle bir zamanda adanın askersiz bırakılması tedbirsizce bir hareketti. Görülen o ki devlet bu dönemde karışıklıklar nedeniyle nereye asker yollayacağını bilemez hale gelmiştir. Bu anlamda Sakız'daki bu yardım çağrısının henüz bitmiş olan büyük bir kuşatmanın yeniden alevleneceği kaygısıyla yapıldığını düşünmek mümkündür.

II.4.2.2. 1826-1828 Kuşatması

Adada dört yıllık görece bir rahatlama yaşanmıştır. Fakat, 1826 Eylülünde Sakız Adası yeniden kuşatılmıştır. Sakız muhafızı Yusuf Paşa, adanın asiler tarafından sıkıştırılmış olduğunu ve Rum milletinden olan asilerin her geçen gün kaleye daha fazla yaklaştığını merkeze haber vermiştir. Çaresizliklerinin her geçen gün artışı nedeniyle bir donanma gönderilmesi gerektiğini de bildirmiştir¹⁵³.

Kuşatmadan dolayı kalede saldırılara karşı her türlü tedbir alınmışsa da kalenin kara tarafındaki kagir binalar savaş harabelerine dönmüştür. Rumlar, sokak ağzlarını, kaleye bakan bina aralarını sarmışlardı. Torloti Tepesi'ne bir tabya düzenleyip, kalenin "baş tabyasını" top atışına tuttular. Adadaki askerler, tabyanın altından tabakhane önünden, sekiz arşın uzaklığındaki deniz kenarına kadar hendek kazmışlardı. Bunun yanı sıra Sapanlar, Metrisler ve aşağı tarafta sahilde "Baba Türbesi'ne" ve Liman Burcu'na, 65-22 çaplarında 11 adet havan topu yerleştirmişlerdi. Kalenin Su Kapısı'na bakan bir yere üç toplu bir tabya daha yapılmış, türbe civarındaki tarlalara da üçü deniz kenarında olmak üzere iki toplu bir tabya daha inşa edilmişti. Ayrıca kalenin aşağı kapısı önünden, iskeleye

¹⁵³ BOA., HAT., No: 40236 B. 11 Safer 1242 (M. 14 Eylül 1826).

gidilen yolda bir hendek oluşturulup tersane köprüsü önünden hendek duvarına bitişik olarak mezarlığa kadar bir başka hendek kazmışlardı¹⁵⁴.

Osmanlı askerinin bu denli metris oluşturmasına rağmen Rumların, top, tüfek ve humbaraları bu hendek içine “yağmur gibi yağmaktadır”. Bu durumda Osmanlı askeri ateş altında kalır ve bu saldırılara karşı koyamaz. Rumlar minarelerden ve kendi metrislerinden top ve tüfek atışları yapar. Osmanlı askerinden ölü sayısı her geçen gün daha da artmaktadır, Sakız Kalesi çok sıkı bir kuşatma altındadır¹⁵⁵. Eylül ayında başlayan Rum kuşatması aynı yoğunlukta devam edememiş, kuşatmanın biraz kırılmasıyla kale ve ada iki aylık geçici bir rahata kavuşmuştur.

11 Aralık günü (H. 11 Cemazie'l-Evvel) çatışmalar tekrar başladı. Saat sekizden on ikiye kadar Torloti Tepesi'nden Baştabya'ya, tepenin altına, kazılan hendek ve metreslerden top mazgallarına ateş atılmaya başlandı. Hazır olan havanlar ile kale içine ve Liman Burcu tarafındaki iki tabyadan Liman Burcu tarafına olan top ateşi devam etti. Liman Burcu'ndaki askerlerin çoğu denize düşüp boğuldular. Burcun büyük bölümü asiler tarafından tahrip edildi. Burç top ateşleri nedeniyle harabeye dönüştü ve burcun iskeleyle bakan duvarları yıkıldı. Bu durumda askerlere savaştıkları ve saldırıdan korunacak yer kalmamış, buna rağmen askerler yerlerinden ayrılmamıştı¹⁵⁶.

Sakız muhafızı Yusuf Paşa, merkeze durumu bildirmiştir. Liman Burcu'nun topları bitirse kalenin durumunun çok kötü olacağını belirterek, henüz top bitmeden, vakit varken Bab-ı Ali'den donanmanın bir an önce buraya gönderilmesini istemiştir.¹⁵⁷ Havanın da kötüye gidiyor oluşu ayrıca bir dezavantajdı. Hava şartları nedeniyle saldırılara karşı

¹⁵⁴ Aynı belge.

¹⁵⁵ Aynı belge.

¹⁵⁶ Aynı belge.

¹⁵⁷ Aynı belge.

koyulamaz ve Sakız Kalesi içinde sıkışan askerlerin durumu iyice zorlaşır. Böyle bir durumda donanmaya olan ihtiyaç daha çok kendisini hissettirmiştir¹⁵⁸.

1827 yılında da izbanditlerin Sakız'daki etkileri devam etmekteydi. "Akdeniz'de dolaşan izbandit eşkiyası" gözüne kestirdiği yerleri ve kayıkları ele geçirmeye çalışmaktadır¹⁵⁹. 24 Ocak 1827'de Rumlara ait bir firkateyn ve bir korvet, kaleyi topa tutmuş ve Rumlar karadan da kaleye birkaç taraftan ateş etmeye başlamışlardı¹⁶⁰. Aynı şekilde bir Nemçeli brik gelip Topaltı semtine demir atmıştı, buna karşın kaleden gemiye çok sayıda top atışı yapılmıştır. Top ve humbara atışlarına maruz kalan gemi kaçmak zorunda kalır¹⁶¹. Bu sırada Çeşme ve diğer yerlerden asker ve yardım ve gelemeyeceği anlaşıldığından, gönderileceği daha önce söylenen donanmanın acil olarak ulaştırılması halinde asilerin adadan çıkarılabileceği, böylece adadaki Müslümanların güvenliğinin sağlanarak zahire ve mühimmat ihtiyacının da giderilebileceği merkeze bildirilmiştir¹⁶². Fakat merkez donanma gönderilmesini henüz uygun bulmamıştır.

Kuşatma, Ekim 1827'den itibaren o denli yoğunlaşmıştı ki Rumlar adeta adanın etrafında "kuş uçurtmuyorlardı".¹⁶³ Adanın savunması için aylıklı Kırçalı ve sekban askerleri Mastaki köyleri sahilinde, Mansure askerleri ise Timyana Limanı'nda görevlendirilmişti. Bu sırada asi tekneleri gelip geçmeye başlamış ve Rumlar Sakız köylerinden Kalimaşya altındaki Timyar Limanı'na sahilden asker çıkarmışlardır. Her bir tekneden dörder beşer filika ile karaya azar azar asker çıkarılmıştı. Rumlar bu şekilde yaklaşık 3.000 kişiyi karaya çıkarmışlardı. O gün akşama kadar savaşıldı. Asiler, diğer

¹⁵⁸ BOA., HAT., No: 40236 B. Belgede donanmanın gönderildiği yazar ancak bu tarihte donanma gönderildiği konusunda bilgiye rastlayamadık. Nitekim bu belgede de donanmanın gönderildiği dışında her hangi bir detay yok. Bu nedenle donanmanın ne zaman ve kimin komutasında yola çıkarıldığına rastlayamadık. Bu anlamda donanmanın gönderilip gönderilmediği de şüphelidir.

¹⁵⁹ BOA., HAT., No: 40188.

¹⁶⁰ BOA., HAT., No: 38925, 11 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 1 Kasım 1827).

¹⁶¹ BOA., HAT., No: 40681 A.

¹⁶² BOA., HAT., No: 38925.

¹⁶³ Aynı belge. Bkz. EK III, 1827 Yılında Sakız Kalesinin İzbanditlerce Kuşatılmasının Gösterir Kroki.

Rumlardan da destek bulduğundan Osmanlı askerinin karşı koymaya gücü yetmemiş ve Osmanlı askeri geri çekilmiştir¹⁶⁴.

Rum saldırıları üzerine aylıklı sekbanlar Mastaki köylerinin ötesine geçememiş ve büyük bir kısmı kale sınırları içerisinde sıkışıp kalmıştı. Rumlar, kale dışını ele geçirmişlerdi ve asilerden yana olan Sakızlılar ile birleşip, karadan ve denizden saldırarak kaleyi kuşatmışlardı. Bu saldırılarda Sakız firarilerinin liderinin Yeteronikoğlu Lorinci, İplati Damari Köstendi Pagaoğlu Pavli ve Kaptan Yamandi Damari Mendinil oğlu İstemat olduğu anlaşılmıştı¹⁶⁵.

Sakız Kalesi'nde oturan ve kuşatma nedeniyle kaleye sığınmış olan ulema, süleha, eşraf, ağalar, zabitler, ihtiyar ve bir çok kişi, Rumların kalenin dört yanını gece gündüz obüs topu ve 65 çapında iki havan, 36-22 çaplarında 11 havan ile dövdüğünü, bütün evlerin harap olduğunu ve insanların da zarar gördüklerini özellikle çoluk çocuk ve kadınların *feryad figan* içinde olduklarını bildirmişlerdi¹⁶⁶. Bu durumda merkeze, halkın çok zor durumda olduğu, beklenen yardımın 5-10 gün daha gecikmesiyle çok daha güç durumda kalacağı bildirilmiştir¹⁶⁷.

30 Ekim 1827 günü (H. 9 Rebiü'l-ahir 1243) 11 brik, 4 gulet, 6 tarata ve birkaç kayık ile Rum tekneleri Sakız önünde Okmeydanı denen yere demir atmıştır. Bunun üzerine askerler adayı savunmaya geçtiler. Savunma askerlerine kaleden yardım gönderilmiş ancak asilerin sayısının çok fazla oluşu nedeniyle karşı koyulamamış, bunun üzerine askerler kaleye çekilmek zorunda kalmıştı. Ertesi gün de bir firkateyn ve bir korvet

¹⁶⁴ BOA., HAT., No: 38925.

¹⁶⁵ BOA., HAT., No: 38925; Kütükoğlu, agm., s.139.

¹⁶⁶ BOA., HAT., No: 40681 D, 17 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 7 Kasım 1827); BOA., HAT., No: 40681 A.

¹⁶⁷ BOA., HAT., No: 40681 A.

gelip asilere katılmış ve kale iyice sıkıştırılmıştı¹⁶⁸. Kuşatma devam ederken guletler Aşağı Sayda adasına doğru gitmişlerdi. Fakat bu kez adadan uzaklaşıp kuşatmayı gevşetmiyorlar, kuşatma nedeniyle asker ve havan getirmeye gidiyorlardı¹⁶⁹. Eylül 1826'dan itibaren başlamış olan kuşatmayı, Rumlar birkaç kez kısmen de olsa adadan ayrılarak zayıflatmıştır. Bu her iki taraf için de soluklanma vesilesi olmuştur.

Bu kez getirilen yardımla daha da güçlenmiş olan Rumlar, kalenin bitişiğinde ve dışında hendek gibi sağlam tabyalar yapmış ve buraları her geçen gün daha da sağlamlaştırmışlardı. Bir süre sonra Sakız halkı da ayaklanmaya katılmış, metrislere gelerek askerlere karşı savaşmışlardı¹⁷⁰.

Kuşatma nedeniyle Sakız muhafızı Yusuf Paşa, Müslüman halkın donanma ile yardım gönderilmesi konusundaki feryadını Bab-ı Ali'ye bildirmiştir. Bunun ardından bir yazı daha göndererek, Sakız Kalesi'nin yanı sıra adanın her tarafının asilerin saldırısına uğradığını, kalenin sürekli top ve humbara atışlarıyla sıkıştırıldığını, kalenin yiyecek, mühimmat ve asker ihtiyacı içerisinde olduğunu bildirmiştir¹⁷¹. Bu durumda padişah Sakız'a yardım edilmesini emretmiştir¹⁷². Bunun üzerine İzmir muhafızına ihtiyaç duyulan yardımların yapılması emri verilmiştir. Ayrıca Sakız'a gönderilmek üzere İzmir'den 250 asker ve 18 sandık Asakir-i Mansure-yi Muhammediye tüfeği ve 30 varil barut-ı siyah, 50 kıyye çiriş¹⁷³, 68 kile pirinç ve 100 baş keçi Çeşme'ye teslim edilmiştir. Bu yardımlar kısa

¹⁶⁸ Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. I. Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s.55; Charles Mc. Farlane, "Çeşme ve Sakız'da Birkaç Gün" *Donanma Mecmuası*, 8 Muharrem 1330-25 Teşrin-i evvel 1330, s. 1482

¹⁶⁹ BOA., HAT., No: 38925.

¹⁷⁰ BOA., HAT., No: 40681 D.

¹⁷¹ *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 1, s.55.

¹⁷² BOA., HAT., No: 38925.

¹⁷³ Kıyye: Okka, 400 dirhemden ibaret ağırlık ölçüsü. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1986, s. 186. Çiriş: Çiriş otunun kökünün öğütülmesi ile yapılan ve su katılarak tutkal gibi kullanılan esmer sarı bir toz. *Türkçe Sözlük Türk Dil Kurumu*, C.1, (A-J), TTK. Yayınları, Ankara, 1998, s. 489. Çirişin gemilerin onarımı için kullanıldığını düşünüyoruz.

bir süre içinde adaya ulaştırılmıştır.¹⁷⁴ Kalenin sıkıştırılması ve sık sık yardım istenmesi üzerine padişah “yaver-i harb makamından” birinin haseki kılığında sokularak acele bir şekilde adaya gönderilmesini ve olayın iç yüzünün aydınlatılmasını ister¹⁷⁵. Fakat donanmaya olan ihtiyaç çok artmış, Yusuf Paşa üçüncü kez merkezden donanma istemiştir¹⁷⁶. Ancak adaya olan yardımlar yine yakın çevrelerden gönderilenlerle sınırlı kalmıştır.

Şubat 1828 tarihinde kara yolu ile süratli bir şekilde silahtarlar ve bir gün sonra da sekban askerleri gönderilmişti. Askerlere komuta etmek üzere de Binbaşı İbrahim Ağa görevlendirilmişti. Askerler kara yolu ile önce boğaza ve oradan da yine kara yolu ile Çeşme yakasına gitmek üzere yola çıkarılmıştır¹⁷⁷. Adaya yardım için, Binbaşı İbrahim Ağa emrinde zabitler ve 60 topçu askeri ve sekban askerlerinden oluşan 1500 kişi hazırlanmıştı. Askerler, 17 Şubat 1828 tarihinde Bahr-i Sefid Boğazı'na ulaşmıştır. Boğazdan Çeşme yakasına ulaşınca kadar birer gecelik yem ve yiyeceklerin kazalardan alınması için gerekli yol emri verilmiş ve bu konuda Tataran odabaşısı mühimmattan sorumlu kişi olarak görevlendirilmiştir. Ancak Boğaz sularında fazla oyalanılmaması tembih edilmiştir.¹⁷⁸ Sakız'da durum kötüleşince Binbaşı İbrahim Ağa'ya merkezden özel bir mektup gönderilmiş ve hiçbir yerde oyalanmayarak “iki konağı bir ederek” bir an önce görev yerine ulaşmaya çalışması emri verilmiştir¹⁷⁹. Aynı şekilde silahtara giden bir yazıda kuşatma nedeniyle İstanbul'dan gemi gönderildiği ve gemi ulaşana kadar İzmir'de toplanması planlanan 1.000 askerin İzmir muhafızı ile görüşülerek seri bir şekilde toplanıp Çeşme'de hazır duruma getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğer fırsat bulunur ise

¹⁷⁴ BOA., HAT., No: 40236, 15 Cemazie'l-evvel 1243 (M. 4 Aralık 1827)

¹⁷⁵ *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 1, s.55.

¹⁷⁶ *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 1, s.55.

¹⁷⁷ BOA., HAT., No: 39093.

¹⁷⁸ BOA., HAT., No: 40089, 3 Şaban 1243 (M. 19 Şubat 1828).

¹⁷⁹ BOA., HAT., No: 39093.

donanmanın ulaşmasını beklemeden toplanan askerin hemen Sakız'a geçirilmesi ayrıca belirtilmiştir¹⁸⁰.

Sakız'ın zahire ihtiyacını karşılayacak Ömer Lütfü Efendi'ye yazılan özel bir mektupta da bu askerler ve görevliler Sakız'a varıncaya kadar kendisinin Çeşme'ye ulaştıracağı zahireleri bir an önce hazırlaması gerektiği bildirilmiştir¹⁸¹.

Bu emir üzerine Çeşme yakasındaki askerler de donanmayı beklemeden Sakız'a geçirilmiştir. İzmir muhafızı Hasan Paşa Çeşme'de iki gün üç gece konaklaması sırasında Sakız Kalesi'ne üç gecede 821 "güzide ve silahlı asker" geçirilmesine ve muhafaza için bazı tedbirler alınmasına tanık olmuştur. Daha sonra tekrar İzmir'e dönen muhafız Sakız'da ihtiyaç duyulan askerin Çeşme'den adaya geçirilmesinin kolay olduğunu, bundan sonra azar azar zahire ve mühimmatın da geçirileceğini bildirmiştir.¹⁸² Fakat Çeşme'den Sakız'a geçirilen Mansure askerlerinden haberdar olan Rumlar buna engel olmaya çalışmışlardır¹⁸³.

Bu arada kuşatma ve çatışmalar tüm hızıyla devam etmekteydi. 11 Kasım'da Konkoron adlı Rumların "derya sergerdesi" (denizlerdeki lideri) de adaya gelerek çatışmalara katılmıştı. Konkoron ve idaresindekiler Sakız Kalesi önüne gelince kaleden üzerlerine top atışları başlamıştır. Çatışma sırasında atılan toplardan biri geminin baş direğine isabet etmiş ve direk kırılmıştır. Konkoron direği onarmak için gemiyi Ada Arası tarafına götürür¹⁸⁴. Sakız kuşatmasında Rum liderlerinin doğrudan yer alıyor olması çatışmaların çok çetin geçtiğinin göstergesidir.

¹⁸⁰ Aynı belge.

¹⁸¹ Aynı belge.

¹⁸² BOA., HAT., No: 38929, Gurre-i Recep 1243 (M. 18 Ocak 1828).

¹⁸³ BOA., HAT., No: 40681, 27 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 11 Kasım 1827).

¹⁸⁴ Asilerin elinde esir olan ve iki gün önce kaçıp kurtulan bir Çeşmelinin anlattığına göre; bu çatışmada Rum milletinin denizdeki bir diğer lideri Çamlıcalı Miyagoli'nin kardeşi de Konkoron'un gemisinin askerlerindedir ve kırılmış olan direğin parçalarından yaralanır ve yaralı Mikanos adasına gönderilir. BOA., HAT., No: 40681.

Yaklaşık beş aydır aralıksız olarak kuşatma altında kalan kaleye Mart 1828'de humbara ve top ateşi devam etmekteydi¹⁸⁵. Gece gündüz ara vermeksizin top ve humbara atıldığından kaledekiler çok zor durumda kalmışlardır¹⁸⁶. Kale içindeki evler ve menziller yıkılmış ve kalede oturulacak yer kalmamıştı. Kale halkının burada barınmalarının oldukça güçleşmesi nedeni ile Çeşme'ye geçirilmeleri planlanmıştır. Fakat Rum tekneleri Çeşme-Sakız arasında dolanıp Osmanlı askerinin buradan geçmesini engellemekteydiler¹⁸⁷. Çeşme'ye geçirilmesi düşünülen kale sakinleri içinde askerler yoktur, sadece kadın, çocuk ve yaşlılar vardır.¹⁸⁸

Yusuf Paşa'nın sık sık donanma ihtiyacını dile getirmesi, kuşatmanın adayı çok güç bir duruma sokması ve çevreden gelen yardımların yeterli olmayışı nedeniyle üç ay sonra 2 Mart 1828'de donanma gönderilmesine karar verilmiş¹⁸⁹ ve bu karar adaya bildirilmişti¹⁹⁰. Sonunda 14 Mart 1828 (27 Şaban) günü donanma, Binbaşı İbrahim Paşa komutasında Sakız'a ulaşır¹⁹¹. Bundan önce donanma Sakız'a geldiğinde halk itaat altında olduğundan geminin adanın her tarafına yanaşması mümkündür. Şimdi kalenin yanı sıra adanın dört bir yanı hendek ve metrislerle kapanmıştı.¹⁹² Dolayısıyla donanmanın adaya yanaşması önemli bir sorundu.

Adanın kurtarılması için görevlendirilen Binbaşı İbrahim Paşa, asi gemileri ile savaşırken bir fırsat bularak Çeşme'de bulunan preme ve kayıklara Osmanlı askerini bindirip, Sakız'a göndermişti. Ne yazık ki kötü hava şartları nedeniyle gemilerin bir kısmı alabora olmuş, geride kalan kısmı ise on üç gün sonra (M. 27 Mart/ H.11 Ramazan, gece

¹⁸⁵ BOA., HAT., No: 38101 B, 11 Ramazan 1243 (M. 27 Mart 1828).

¹⁸⁶ BOA., HAT., No: 40681 A.

¹⁸⁷ Aynı belge.

¹⁸⁸ BOA., HAT., No: 38101 B.

¹⁸⁹ *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 1, s.56.

¹⁹⁰ BOA., HAT., No: 40681 A.

¹⁹¹ BOA., HAT., No: 38101 D.

¹⁹² BOA., HAT., No: 40681 A.

saat 2'de) Sakız Kalesine ulaşabilmişlerdi¹⁹³. Zaten aynı gün geride kalan asi gemileri adadan tamamen ayrılmışlardı¹⁹⁴.

Donanmanın gelişinin ertesi günü sabaha karşı asiler mandekorte denen 1 firkatayn, 2 brik, birkaç gulet ve 5-6 parça tarata¹⁹⁵ ile Sakız'a geldiler. Daha önce Sakız Çeşme arasına demir atıp buradaki geçişlere engel olan bir direksiz asi teknesi yeniden bu bölgeye gelmiş ve Çeşme'den her türlü geçişe engel olmuştur. Fakat 26 Mart günü bu tekneler Koyun Adaları tarafına çekildiler¹⁹⁶.

Sonunda Sakız'ı kuşatmış olan Rumlar kale etrafındaki top, havan, yıkılmış olan tabyaları ve metrisleri terk ettiler. 14 Mart 1828 gecesi asiler kuşatmayı kaldırdığını ilan ettiler ve kuşatmanın kaldırılmasıyla Mastaki köylerinden Pirgi Köyüne kaçtılar¹⁹⁷. Osmanlı askeri asileri takip etti. Askerlerden köy halkına ılımlı davranmaları ve onları rahatsız etmemeleri istenmiştir. Bu anlamda "raiyyet edip, istiman" talep edenler rahat bırakılacaktır¹⁹⁸.

18 Mart günü askerler, asi Rumların üzerine yürüdüler¹⁹⁹ ve asilerin saklandıkları tespit edilen köye sekiz gün boyunca saldırdılar.²⁰⁰ Bu nedenle köy halkından "raiyyet" kabul etmeyenler bütün mal-mülk, çoluk-çocukları ile Mastaki köylerindeki "Kokina (veya Fökne) Limanından" kayık, preme ve teknelere binerek İpsara ve diğer adalara kaçtılar. Asiler limana kadar kovalanmış ve Kokina denen Paşa Limanı'na yarım saat kala asi Rumlarla Osmanlı askeri karşılaşmıştır.²⁰¹ Bunun üzerine limana bir çok asker çıkarılarak geride kalan henüz kaçmamış dört yüz asi ile karada ve denizde dört saat

¹⁹³ BOA., HAT., No: 38101 E, 11 Ramazan 1243 (M. 27 Mart 1828).

¹⁹⁴ BOA., HAT., No: 38101 D.

¹⁹⁵ BOA., HAT., No: 38101 D. Numaralı belgede tarataların sayısı 7-8 olarak verilir.

¹⁹⁶ BOA., HAT., No: 38101 E; BOA., HAT., No: 38101 D; Farlane, agm., s. 1482.

¹⁹⁷ BOA., HAT., No: 38101 E.

¹⁹⁸ BOA., HAT., No: 38101 D; BOA., HAT., No: 38101 E.

¹⁹⁹ BOA., HAT., No: 38101 D.

²⁰⁰ BOA., HAT., No: 38101 E.

²⁰¹ BOA., HAT., No: 38101 E; BOA., HAT., No: 38101 D.

boyunca savaşılmıştır. Limanda asilerin tabyası ve gemileri Osmanlı askerleri tarafından topa tutulmuş ve askerler asileri takibe devam edememiştir. Kaçan asiler ise liman karşısındaki küçük bir adaya çekilmiş ve böylece asi Rumlar Mastaki köylerinden çıkarılmıştır²⁰². Sadece dağ köylerinde ve bazı orman aralarında üç beş asi kalmış ancak bunlar bulunamamıştır. Mastaki köylerindeki isyan bastırılmış ve asiler köylerden gönderilmiştir.

Bunların yanı sıra dağ köylerinde de benzer olaylar yaşanmış ve yönetim bunları da kontrol altında tutmaya çalışmıştır²⁰³. Sakız'ın dağlarındaki ve deniz kenarındaki köylerinde saklanmış asileri ele geçirebilmek için çok sayıda asker görevlendirilmişti²⁰⁴. Muhafız Yusuf Paşa huzurunda toplanan mecliste askeri görevlilerini bu iş için İbrahim Paşa'nın emrine vermişti²⁰⁵.

Kuşatmanın sona ermesi üzerine asilerin ellerinde bulunan 85-90-65 çaplarında üç havan, 22-18 çaplarında altı havan, 13 karış 9 kıyyelik Farskari, bunun dışında dört top, 5 buçuk karış 7 kıyyelik İspankari sanduka ve sürme kundaklı altı top ele geçirilmişti²⁰⁶. Bunların dışında 3 "dil" (esir) zincire vurulup İstanbul'a gönderilmişti²⁰⁷. Sonunda Sakız'ın "*fethinin*" başarı ile tamamlandığı haberi İzmir muhafızı Hasan Paşa tarafından İstanbul'a ulaştırılmıştır²⁰⁸.

Bu son kuşatma oldukça uzun ve yıpratıcı olmuştu. Eylül 1826'da başlayan kuşatmaya ancak Mart 1828'de son verilmiştir. Geçen bir buçuk yıl içinde zaman zaman kuşatmaya ara da verilmişti. 1826 Eylül'ü ortalarında sıkı bir şekilde başlayan kuşatma, hafifleyerek Aralık ortalarına kadar devam etmişti. İki aylık durgunluğun ardından Aralıkta

²⁰² BOA., HAT., No: 38101 E; BOA., HAT., No: 38101 D.

²⁰³ BOA., HAT., No: 38101 D.

²⁰⁴ BOA., HAT., No: 38101 E.

²⁰⁵ Aynı belge.

²⁰⁶ BOA., HAT., No: 38101 D.

²⁰⁷ BOA., HAT., No: 38101 E.

²⁰⁸ BOA., HAT., No: 38101, 13 Ramazan 1243 (M. 29 Mart 1828).

yeniden alevlenmiş, Ocak 1827 sonlarında iyice şiddetlenen kuşatmaya kış şartları nedeniyle ara verilmiştir. Böylece Ekim ayına kadar uzun bir rahatlama dönemi geçirilmiştir. Yaklaşık 10 aylık süre içinde ciddi bir olay yaşanmamıştır. Fakat Ekim 1827 ile Mart 1828 arasında çok sert bir kuşatma yaşanır. Ayaklanma sırasındaki en şiddetli kuşatma bu 5 aylık döneme rastlar, kuşatma aralıksız devam etmiştir.

Bu arada tüm yardımlar Anadolu ve yakın çevrelerden sağlanmaktaydı. Ayrıca beş aylık sert kuşatma dönemi içinde merkezden asker, mühimmat ve yiyecek yardımı gönderilmiştir. Ancak dikkat çeken önemli bir nokta ise bir buçuk yıl içerisinde istendiği halde Sakız'a bir türlü donanma gönderilmeyişidir. Tespit edildiği kadarıyla bu süre içinde Sakız muhafızı donanma ihtiyacı için üç ayrı yazı göndermiş ama olumlu yanıt alamamıştır. Önceki kuşatma daha kısa olmasına rağmen donanma bir kaç gün içinde hatta kuşatmanın ilk ayında gönderilmişti. Oysa çok daha uzun ve şiddetli olan bu kuşatmada aynı hassasiyet gösterilmemiş, yakın çevrelerden ve karadan yapılan yardımlarla yetinilmiştir.

Bu kuşatmada bir öncekinde olduğu gibi kuşatmanın sona ermesiyle olaylar sona ermemiş, askerler donanmadan destek alınca asilere ve halka saldırmışlardı. Bu anlamda son iki kuşatmada da askerin ganimet elde etmeye çalıştığı ve yağmalama eylemlerinde bulunduğu görülmektedir. Ayrıca her iki kuşatmada ortak olan bir diğer nokta Sakızlıların her fırsatta ayaklanarak asilere katılmasıdır.

Adanın kuşatılmasına katılanların dışında dışardan gelen Rumların da köylere saldırdığı gözlenmektedir. Kuşatmaların sona erdiği yıl Yusuf Paşa'nın korumakla görevli olduğu Lanokadeh ve Kardemile Faman köyelerine, Rum saldırıları gerçekleşmiştir. Bu amaçla 5 büyük kayık, 9 tarata, 4 işkanpavne her iki köyün limanına ulaştı. Asiler köyleri yağmalayıp esirleri kurtarmayı planlamaktaydı. İzbanditler, bu köylerdeki reayanın isyan

etmelerini engellemek için görevlendirilmiş olan askerlere saldırıp köylere zarar vermekteydiler. Bunun üzerine Çeşme yakasından Sakız'a geçecek kayıkların güvenliği ve saklanmaları için daha önce inşa edilmiş olan 21 arşınlık muharebe fırkatası (firkateyn) içine asker konmuş ve asilere karşı gönderilmiştir²⁰⁹.

Denizden gönderilen bu takviye kuvvetin yanı sıra karadan da sekban askerleri ve "piyade hayta" gönderilmişti. Sabaha karşı, deniz yolu ile gönderilen fırkata ve karadan giden askerler asilerle çatışmaya başladılar. Üç saat süren çatışma sonunda asiler etkisiz hale getirildiler. Çatışmada izbandit teknelerinden 3 büyük kayık ve 1 tarata ele geçirildi. 2 *işkanpavne* cinsi gemi ise içindekilerle beraber yakıldı. Kayıkların içindeki Rumların bazıları yaralı olarak kendini denize atmış, bazıları da sandallara binerek kaçmıştır²¹⁰.

İki büyük ayaklanma olarak karşımıza çıkan Sakız Ayaklanması, yaklaşık 7-8 yıl boyunca siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan adada çok zor günlerin yaşanmasına neden olmuştu. Sakız Ayaklanması ve Osmanlı'nın ayaklanmayı bastırmak üzere gösterdiği çaba Avrupa ve Amerika kamuoyunda da büyük yankılar uyandırmış ve birçok aydın ve sanatçı bu olayı eserlerine konu etmişti. Örneğin Eugène Delacroix "The Massacre of Chios" adlı tablosuyla 1822 yılındaki ayaklanmayı resmetmeye çalışmıştır²¹¹. Victor Hugo da "L'Enfant (Çocuk)" adlı şiirinde, Sakız Ayaklanması sırasında yaşanan "savaşı" esas alarak savaşların kötülükleri ile çocukların masumiyetleri arasındaki zıtlığı vurgulayarak anlatmak istemiştir²¹². Osmanlı yönetimi adanın egemenliğini elde tutmak için çok sıkı önlemler almış ve yoğun çaba göstermişti. Sonuçta ayaklanma bastırılmış ve Osmanlı egemenliği devam etmişti.

²⁰⁹ BOA., HAT., No: 40188.

²¹⁰ Aynı belge.

²¹¹ Tablo için bkz. EK IV: Eugène Delacroix, *The Massacre of Chios*. 1824. Oil on canvas, Louvre, Paris, France. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2004, www adresi:

<http://www.abcgallery.com/D/delacroix/delacroix40.html>

²¹² Şiir ve Türkçe çevirisi için bkz. EK V: Hugo'nun Sakız'daki olaylar üzerine yazdığı L'Enfant adlı şiir. Victor Hugo, *Chios de Poésies Lyriques*, Classiques Larousse, Paris, 1949, ss. 24-25.

II.5. Ege Adalarının Sakız Ayaklanmasındaki Etkileri

Fransız Devriminin Ege Adaları üzerindeki etkisi Napolyon'un Ege'deki Yedi Ada'ya yerleşmesi ile daha da hissedilmiştir. Dolayısıyla adalarda isyan öncesindeki düşünsel altyapı oldukça eskiye dayanmaktadır. Örneğin Sisam Adası ayaklanma öncesinde isyan fikrine oldukça hazırlıklıydı. Adadaki liderler de halkı ikna etmeyi başarmıştı ve 1821 yılı başlarında Sisamlılar isyan için ilk işareti bekliyordu²¹³. Bu nedenle ayaklanma başlar başlamaz yayıldığı ilk alan Ege Adaları olmuştur. Ege Adalarına yayılan isyan kısa sürede Anadolu'ya da etki etmiştir. Sakız Adası ile Anadolu'ya iyice yaklaşan isyan dalgası Yeni Foça ve Kozluca'da görülebilmektedir.²¹⁴

1821 yılında Osmanlı İmparatorluğu Mora İsyanı ile uğraşırken Eğriboz halkının da ayaklandığı haberi alınır²¹⁵. Mora ve Eğriboz isyanının ardından Çamlıca ve Soliça (Suluca) Adaları da isyan eder. Bu adalardaki isyan diğer adaları da etkilemiştir. Bu adalardaki halkın büyük gemileri bulunmaktaydı ve bu gemiler isyan sırasında korsan gemilerine dönüştürülerek madalyonun bir tarafına göre "Akdeniz'in güvenliğini" sarsan²¹⁶, diğer tarafına göre de "Akdeniz'in kurtuluşunu" sağlayan²¹⁷ eylemlerde bulunuyorlardı. 21 Nisan ayında Hidra, Spetsa ve İpsara Adalarının Rum halkı da asilere katılmış ve Osmanlı bayrağı taşıyan gemilere saldırmışlardı²¹⁸. Fakat isyan genelde yakın adalarda başarı kazanmış, uzak adalardan yalnız Sisam ihtilalin sonuna kadar dayanabilmiştir²¹⁹.

²¹³ *The Greek Exile*, s.22.

²¹⁴ BOA., HAT., No: 40305 J, (Tarih yok).

²¹⁵ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 218.

²¹⁶ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 224; Fahrettin Seyfi, *1820-1827 Mora İsyanı*, İstanbul, 1934, s. 1.

²¹⁷ *The Greek Exile*, s. 24 vd.

²¹⁸ Kurtoğlu, age., s. 13; Sonyel, agm., s. 112.

²¹⁹ Sonyel, agm., s. 112; Serter, age., s. 13; Svoronos, age., s. 41; Serter, age., s. 8.

Merkez, İpsara, Çamlıca ve Suluca gibi bir çok adanın isyan ile birlikte taşkınlıklar sergilemesi dolayısıyla²²⁰ bu bölgeleri korumak ve ayaklanmanın yayılmasını engellemek amacıyla askeri önlemler almıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Ege Adalarının da ihtilale katılma tehlikesine karşı aldığı tedbirlerden biri egemenliği altındaki adaların reayasından üç beş kişiyi rehin alıp İstanbul'a göndermekti²²¹.

İhtilalin örgütlü bir şekilde ilerlediği adalardan biri de Kıbrıs'tı. Kıbrıs halkı ihtilal öncesinde bu eğilimini hissettirmişti²²². Baş Piskopos Kipriyanis, Paskalya gecesini saat altıda Lefkoşe'de top atıldıktan sonra Rumlar'ın Lefkoşe'ye saldırmalarını, bütün Müslümanları katletmelerini, kaleyi zaptetmelerini tembihleyen bir mektup göndermiş ve bu mektup kilisede okunmuştu. Daha sonra mektubun diğer kiliselerde de okunması planlanmıştı²²³. Fakat bu olaylar önceden öğrenilmiş ve gerekli önlemler alınmıştır. Ayaklanmaların ilk günlerinde Kıbrıs'ta henüz bir hareketlilik gözlenmemiş olmasına rağmen devlet, adaya asker göndererek önlem almaya çalışmış ve daha sonralarda da asker sevkini yoğunlaştırmıştı²²⁴.

Rodos adasındaki ayaklanma çok erken tarihlerde başlamıştı. Bu anlamda Ege'ye ilk gönderilen donanmanın Rodos'taki düzeni sağlamak üzere gittiği bilinmektedir. Rodos'taki gelişmeler Midilli'deki gibi Sakız ile paralel gelişmiştir. Rodos'ta da kıpırdanmaların başlaması üzerine Sakız adasında olduğu gibi adanın ileri gelenlerinden birkaç kişi alıkonarak ayaklanmaya engel olunmaya çalışılmıştır²²⁵. Rodos'taki olaylar

²²⁰ BOA., HAT., No: 40614.

²²¹ BOA., HAT., No: 38979 A, 5 Cemazie'l-evvel 1237 (M. 28 Ocak 1822).

²²² Kütükoğlu, agm., s. 134.

²²³ BOA., HAT., No: 37750 J, 21 Ramazan 1236 (M. 22 Haziran 1822).

²²⁴ BOA., Cev. Har., No: 750, (Ferman müsvetesi).

²²⁵ BOA., HAT., No: 38031 (Tarih Yok).

nedeniyle Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın donanması Rodos'a giderek olayları kontrol altına almaya çalışmıştır²²⁶.

Ticaret ve hacı gemilerine saldırılar sırasında (Haziran-Temmuz 1821) isyan Girit adasına da sıçramıştı. İsfakiye Nahiyesi Rumları isyan edip Müslüman kasaba ve köylerine saldırmıştır. Ramazan Bayramı'nda İsfakiye'de başlayan ayaklanma diğer yerlere de yayılarak devam etmiştir. Asiler Resmo'ya saldırıp Resmo'nun yanı sıra Hanya, Acısu ve İsfakiye'yi kuşattılar. Bu durumda Hanya muhafızı Vezir Lütfullah Paşa'nın kethüdası Necib Efendi, emrindeki askerlerle asilerin üzerine yürümüş ve böylece kuşatma sona ermiştir. Girit'deki asiler Çamlıca Suluca ve diğer adalardan yardım alıyorlardı. Asiler toparlanıp aynı yerleri yeniden kuşatmışlardı. İhtilal sırasında adada ciddi anlamda veba salgını da vardı. Sonunda Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın yardımı ile 1239 (M. 1823-1824) yılında Girit'deki isyan bastırılmıştır²²⁷.

1821 yılında Girit'den sonra Semadirek adasında da isyan başlamıştı. Semadirek'de durum daha farklı olmuştu. Ada halkı asilerle işbirliği yaptı ve isyan etti²²⁸. Fakat buradaki Müslüman halk ayaklanmanın büyümesini engellemiştir²²⁹.

Bu sırada ayaklanmış olan İmroz adasına 200 asker gönderilmişti. Rumlar, 2 brik ile ada kıyılarına geldiklerinde askerler bunları etkisiz hale getirmişti²³⁰. İmroz Adası saldırılara uğradıysa da yerli halkın asilerle işbirliği yapmaması ve askeri önlemlerin alınması sonucu ada kolaylıkla savunulabilmiş ve asiler etkisiz hale getirilmiştir²³¹.

Limni Adası önceleri pek karışık değildi. Nurullah Paşa idaresindeki adanın askere ihtiyacı yoktu. Bu yüzden Sakız Adası ve Limni adasına kısa bir süre önce

²²⁶ BOA., HAT., No: 38986 F, 21 Ramazan 1236 (M. 22 Haziran 1821).

²²⁷ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 228; Kütükoğlu, agm., ss. 139-140.

²²⁸ Kütükoğlu, agm., s.135.

²²⁹ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 264.

²³⁰ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 264.

²³¹ Kütükoğlu, agm., s. 135.

gönderilen asker ve mühimmatın yeterli olup olmadığı sorulmuş, yeterli değilse bildirilmesi istenmiştir²³².

Ayaklanmalar büyümeye başlayınca Osmanlı yönetimi çok sıkı önlemler alarak en kısa zamanda duruma hakim olmaya çalışmıştır. Her hangi bir adada başlayan ayaklanmanın diğer adalara da yayılması engellenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda Midilli, Rodos ve Kıbrıs adaları Sakız ihtilalinin bastırılması üzerine tasarladıkları ihtilale cesaret edememişlerdi²³³.

İhtilal sırasında adalar konusunda yaşanan en büyük sorunlardan biri merkezle iletişimin kurulamamasıydı. İzbanditlerin denizlerin hemen her yerinde konuşlanması Osmanlı devletinin adalara ulaşmasını engellemekte, adaların merkezle iletişimini güçleştirmekteydi²³⁴. Bu yüzden adaların ihtiyaçları da karşılanamamaktaydı. Adalar, Anadolu kıyısındaki bağlantı merkezleriyle ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış ama bu onlar için yeterli bir çözüm olmamıştır.

Osmanlı Devleti bir yandan adalardaki ayaklanmayı bastırmaya çalışırken diğer yandan da ayaklanmanın başka yerlere yayılmaması için önlemler almaktaydı. Bu yüzden ayaklanma bölgelerine ve yakınlarına asker sevk ediyor, buralara güçlü idareciler atıyordu²³⁵.

Sakız adasındaki isyanın diğer adalardaki isyandan farklı bir niteliği vardı, Osmanlı adadaki isyanı bastırma bile asiler Sakız etrafından ayrılmamaktaydılar. Yakın adalardan gelen asi tekneleri ya ada yakınlarında dolaşmaya devam etmekte veyahut da diğer adalara gidip Sakız'a tekrar gelmek için yeni bir fırsat beklemekteydiler. 1822 yılında Sisam ve İpsara Rumlarının isyanda gösterdikleri ısrarlı direniş her fırsatta isyan

²³² BOA., HAT., No: 16676 (Tarih Yok).

²³³ BOA., Cev. Dah., No: 3120, (Tarih Yok); Kocabaş, age., s. 86.

²³⁴ Kütükoğlu, agm., s. 137.

²³⁵ Kütükoğlu, agm., s. 140.

edebileceklerini Osmanlıya göstermiştir²³⁶. Nitekim 1824 yılında İpsara Rumlarının adaya gelişiyle başlayan çatışma askerlerce kazanıldıktan sonra bile etraftaki adalarda onar on beşer tarata dolaşmakta ve bunlar fırsat buldukları her yere saldırmak üzere beklemekteydiler. Bu nedenle Sakız'daki görevliler merkeze gönderdikleri yazılarda sürekli olarak asilerin yeniden gelebileceğini ve her zaman çok dikkatli olunması gerektiğini bildirmişlerdi²³⁷.

Sakız'daki isyanın şiddetli geçmesine neden olan en önemli unsur adanın karadan ve denizden kuşatılmasıydı. Bu kuşatmaların bir kısmı Ege adaları sakinlerince gerçekleştirilir. İzbanditlerin de katıldığı bu kuşatmaların ilki 18 Mayıs 1821'de Çamlıca, Suluca ve İpsara'dan gelen yaklaşık otuz gemi ile gerçekleşmişti²³⁸. İkinci kuşatma ise 1822 yılında Sisam ve diğer adalardan gelen yaklaşık 4.000²³⁹ izbanditin kaleyi kuşatması ile gerçekleşmişti²⁴⁰. Kuşatmalar sırasında Rum ayaklanmacıların ve izbanditlerin lojistik merkezleri adalardı.

Sakız Adası için, Sisam ve İpsara adaları ayrı bir önem kazanmıştı. İsyan etmiş olan Sisamlı ve İpsaralı Rumlar, Sakız'da da isyan başlatmaya çalışmışlardı²⁴¹. Sakızlılar adalarına gelen komşu ada halklarıyla birlikte dağlara çıkıp isyan etmişler, öyle ki Osmanlı askerleri asiler üzerine yürüdüğünde isyan eden ada halkı da diğer ada sakinleriyle beraber kendi adalarını terk etmişlerdi²⁴². Hatta asiler Sakız çevresinde ele geçirdikleri Osmanlı vatandaşlarını da bu yakın adalarda esir etmişlerdi²⁴³.

²³⁶ BOA., HAT., No: 40417.

²³⁷ BOA., HAT., No: 38675, 17 Cemazie'l-ahir 1239 (M. 18 Şubat 1824); BOA., HAT., No: 40342 E, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 38209; BOA., Cev. Ask. 45033, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822); BOA., Cev Ask 45033/2; BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B.

²³⁸ BOA., HAT., No: 40614.

²³⁹ 6.000 olduğu da söylenir. *Tarih-, Cevdet*, C. 12, s. 41; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79.

²⁴⁰ BOA., HAT., No: 40198; BOA., HAT., No: 40382.

²⁴¹ BOA., HAT., No: 39476 A.

²⁴² BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B.

²⁴³ BOA., HAT., No: 40614.

II.5.1. İpsara Adasının Durumu ve Sakız Adası İle İlişkileri

İhtilal sırasında İpsara adasının Sakız ile ilişkileri ayaklanmayı buraya da yayma girişimleri paralelinde gelişmiştir. İpsara ahalisi, kimi zaman sadece kendi ada halkı ile kimi zaman da diğer askerler ile birleşerek Sakız'da da ayaklanma başlatmaya çalışmışlardır. Bu anlamda Sakız'daki ayaklanmalarda oldukça etkili olmuşlardır. Bunda İpsara'nın Sakız'a çok yakın olmasının da önemli bir etkisi vardı. Mora Ayaklanması'ndan kısa bir süre sonra Sakız'da İpsaralıların faaliyetleri görülmeye başlandı. Mayıs 1821'de 15 geminin İpsara Adasında bulunduğu ve adalar üzerine çıkmak üzere olduğu anlaşılmıştı²⁴⁴. Bu İpsara adasından Sakız'a saldırıların başladığı tarihtir.

İpsara odaklı isyan güçleri Sakız'ın merkezle ve Anadolu ile iletişimini kesmeye çalışmışlardır. Bu anlamda İpsara gemileriyle izbandit teknelerinden oluşan toplam 60 gemi Sakız adasının etrafında dolaşmaya başlamıştı. 22 Mayıs günü donanma Sakız'dan ayrılıp Suğra'ya doğru hareket edince İpsaralılar da içinde bulunduğu asi gemileri Sakız önüne gelip Çeşme'den geçişi engellemişlerdi. Çeşme Sakız'ın tek bağlantı kapısıydı ve İpsara asileri bunun farkındaydılar. Fakat İpsara asileri donanmanın müdahalesi ile başarılı olamadılar. İzmir, Foça ve Limni'den donanmaya katılmak için gelen kayıkların bazılarını ele geçirerek adaya gelen yardımları önlemeye çalışmışlardır²⁴⁵.

İpsara küçük bir adaydı. Askeri açıdan stratejik önemi pek yoktu. Buna rağmen İpsaralılar birçok kez Sakız'daki Osmanlı askerini zor duruma sokmuştu. 16 Şubat 1824'te İpsara Rumları altı büyük tekne ve yirmi beş tarata ile Sakız Adasındaki bazı köylere ansızın baskın düzenlediler. Bu baskını İpsara'nın liderlerinden Karaburun idare etmekteydi. Paşa Limanı'nda yardımcı kuvvet olarak adaya çıkan İpsaralılar, saat dört buçuk sularında Karyis Köyüne saldırdılar. Köyü korumakla görevli askerler ile üç dört

²⁴⁴ Aynı belge.

²⁴⁵ BOA., HAT., No: 38511, 6 Ramazan 1236 (M. 7 Haziran 1821).

saat savaştılar ve onları zor durumda bıraktılar. İpsaralılara tek başlarına karşı koyamayan askerler, Sakız muhafızı Yusuf Paşa'dan yardımcı kuvvet istediler ve ancak gereken yardım sağlanınca saldırganlarla baş edebildiler²⁴⁶.

Asiler yenilince limana doğru kaçtılar. Çatışma sırasında Karaburun ölmüştür. Mansure askerleri, asilerin peşini bırakmamış ve onları Liman'a kadar kovalamışlardır. Asiler teknelerle kaçacakken Osmanlı askeri, limanın etrafını kuşattı. Bir buçuk saat süren çatışmada İpsara asileri yaralanmış ya da ölmüştü. Asilerden can korkusu ile kendini denize atanların çoğu boğulmuştu²⁴⁷.

İpsara Rumları aynı gün gece saat sekizde Çeşme'ye bağlı Alaçatı karyesindeki Ovacık'a saldırıp davar sürülerini çalmayı planlamışlardı. Ancak Alaçatı'nın muhafazası için görevlendirilen askerler asilerin üzerine yürümüş, onlar da orayı terk etmek zorunda kalmışlardı²⁴⁸. Bu olay İpsaralı Rumların Sakız'a gelmelerindeki tek amacın isyanı yaymak olmadığını göstermektedir. Özellikle çatışma sırasında İpsaralıların ele geçirdikleri 400 hayvan²⁴⁹ olayın ekonomik boyutunun da olduğunu gösteren delillerden birisidir.

İpsara Adası Sakız için lojistik bir merkez olduğu gibi asiler için de bir sığınaktı. Herhangi bir tehlike anında kaçılacak yer İpsara adasıydı. Öyle ki isyanın adaya yansıdığı ilk günlerde Sakız'ın "büyük kalpaklı tüccar" Rumları önceden bütün mal ve eşyalarını İpsara adasına nakletmişlerdi.²⁵⁰

²⁴⁶ BOA., HAT., No: 38675.

²⁴⁷ Aynı belge.

²⁴⁸ BOA., HAT., No: 38805 A, 17 Cemazie'l-ahir 1239 (M. 18 Şubat 1824).

²⁴⁹ BOA., HAT., No: 38805 A.

²⁵⁰ BOA., HAT., No: 38924, 21Recep 1237 (M. 13 Nisan 1821).

II.5.2. Sisam Adasının Durumu ve Sakız Adası İle İlişkileri

Sisam adasının Sakız Ayaklanması'daki rolü İpsara'ninkinden çok da farklı değildi. Zaten kimi zaman her iki ada halkının birleşerek hareket ettiğini görmekteyiz. Sisam Rumları bağımsızlık eylemleri için tetikte beklemekteydi, bu anlamda Sisam'ın iyi örgütlenmiş bir üs olduğu da söylenebilir. Bu nedenle Sakızlılarda henüz bir kıpırdanma yokken Sisam adasında ayrılıkçı eylemler gözlenmeye başlanmıştı²⁵¹. İzbandit filosuna bağlı bir Speçya gemisi 30 Nisan 1821'de Vati Limanı'na demir atmıştı. Lycurgus Logotedis adlı doktor Sisamlıları isyana teşvik etti.²⁵² Aynı günlerde Sisam ve diğer küçük adalarda her geçen gün isyana olan eğilimin gittikçe şiddetlendiği bilinmektedir. Nihayet Sisamlılar ayaklanmaya katılmış, adanın hakim ve voyvodasını tutuklayarak bunların görevlerine son vermişlerdi (Nisan-Mayıs 1821). Fakat bunlar bir şekilde kaçıp kurtulmuşlardı²⁵³. Adadaki diğer Osmanlı görevlileri de etkisiz hale getirilince adanın idaresine Lycurgus getirilmişti²⁵⁴.

Ayaklanma sırasında adada ticaret veya misafirlik amacıyla bulunan 215 kişi ve 8 mellahıyla²⁵⁵ bir gemi reisi işkence ile öldürüp malları yağmalanmıştı. Ayrıca Sisam çevresinde dolaşan korsan tekneleriyle anlaşılan Sisamlı asiler buradan geçen Osmanlı Devleti'ne ait kayıklara saldırmışlardı. Bunun yanı sıra Kuşadası sahilinden insan ve hayvan kaçırıyorlardı. Sisam ve Sakız Boğazlarını keserek Osmanlı ticaret gemilerine saldırıyorlardı. Bu olayların ardından ayaklanmanın Ayvalık ve birkaç adaya da yayıldığı haberleri gelmekteydi²⁵⁶.

²⁵¹ Kurtoğlu, age., s. 13.

²⁵² Kurtoğlu, age., s. 13.

²⁵³ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 228.

²⁵⁴ *The Greek Exile*, s. 24.

²⁵⁵ Mellah: Gemi ile seyahat eden ve gemicilik ilmini bilen kişi, gemici. Bkz. Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1398.

²⁵⁶ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 228. Arıkan, agm., ss. 586-587.

Bağımsızlık düşüncesiyle hareket eden Sisamlılar ayaklanmaya katılmalarının hemen ardından Sakızlılara da bu düşüncüyü aşılama görevini üstlendiler. Bundan dolayı isyanın ilk yılında Sisamlı asiler Sakızlıları ayaklandırmaya çalışmıştı ve Sakız Rumları'nın çoğu Sisam Rumlarına uyararak ayaklandılar. Sisamlılar adaya çıkar çıkmaz gece gündüz askerlerle çatışmış, askerleri kalede mahsur bırakmışlardı²⁵⁷. Anadolu'dan ve merkezden gelen yardımlarla ayaklanma önlenmişti ama Sisamlı Rumların çabası sona ermemiştir.

Aynı tarihlerde, Çeşme'ye bir saat uzaklıktaki Ovacık Köyü'ne bir kaç defa Sisam Rumlarının saldırdığı köy halkı tarafından dile getirilmiştir. Bunun üzerine Çeşme voyvodasına köyün civarı ve sahilinin çok dikkatli bir şekilde korunması gerektiği bildirilmiştir²⁵⁸. Ayrıca Sisam adasının bu eylemleri nedeniyle Sisam adası halkının katledilir ya da esir alınır ise gözlerinin korkacağı aksi takdirde bu eylemlerin sonu gelmeyeceği düşünülerek²⁵⁹ Sisam için katı önlemler alınmıştır.

Bahsedilen önlemlerin uygulanıp uygulanmadığını bilmiyoruz. Ancak 1822'de Sisamlıların yeniden harekete geçmesi, 10-20 gemi ve 40-50 kayık ile Sakız adasına asker çıkarıp kaleyi top atışına tutması ve askerlerin buna karşı koyamaması devletin olaylara yeterince önlem alamadığını ve gerektiği gibi müdahale edemediğini gösterir. Tıpkı İpsara Rumlarıyla olan mücadeledeki gibi askerlerin Sisamlı asileri etkisiz hale getirmeleri kolay olmamış, hatta bir süre askerler kalede mahsur kalmıştı.²⁶⁰ 1821 yılı içerisinde İzmir ve çevresinden gönderilen askerlerin hepsi Sakız'daki Vahid Paşa ve Kaptan-ı Derya Ali Paşa tarafından Sisam asileri üzerine gönderilmişti. Donanmadan top ve humbara atılmış ve

²⁵⁷ BOA., HAT., No: 40305 İ.

²⁵⁸ BOA., HAT., No: 38673, 17 Ramazan 1238 (M. 28 Mayıs 1823).

²⁵⁹ BOA., HAT., No: 40614.

²⁶⁰ BOA., HAT., No: 40305 K; BOA., HAT., No: 40382.

sonunda isyancı Sisamlı ve Sakız'lı Rumlar daha fazla karşı koyamamış²⁶¹ ve ayaklanma bastırılmıştı.

Asiler, 30 Ekim 1827'de Sayda Adası ve Sakız kıyılarına geldiler. 6 brik, 4 gulet, 6 tarata gibi kalabalık bir gemi grubuyla gelen asilerin gemilerinde aralıksız yerleştirilmiş filikaların sayısının fazla oluşu dikkat çekmekteydi. Bu nedenle Sakız'daki asker ve yöneticiler gelenlerin bir tuzak kurduğundan şüphelenmişlerdi²⁶². Bu arada gelecek olan Osmanlı donanması dört gözle beklenmekteydi. Adalardan gelen ani baskınlar, izbandit ve isyan eden Rum saldırıları Osmanlı için şimdiye kadar sıkıntı yarattığından Sisam'dan gelen bu gemilerin de böylesi bir problem yaratabileceği düşünülmüştür.

Sisamlı Rumlar, ayaklanmanın başladığı ilk günden tamamen bastırıldığı son güne kadar ayaklanma üzerinde etkili olmuşlardı. Hatta adadaki ayaklanmaların gelişimi Sisamlıların ayaklanma üzerindeki etkileri düşünülmeden anlaşılabilir. Sisamlılar kimi zaman tek başlarına kimi zaman da diğer Rumlarla birleşerek ihtilalin Sakız'a taşınmasında önemli bir rol almışlardır. Sisam'ın etkisi ve gücü konusunda ayaklanma sırasında adada bulunan bir Sakızlı şöyle demektedir: "...iki komşumuz İpsara ve Samos, [Sisam] bizim özgürlüğün topa tutulmasını duymamızla birlikte gürlendi. Asya sınırlarının bu iki nöbetçisi masum Scio [Sakız] kıyıları sallanırken İslam gücüne itaatsizliği emrederek kendi gurur kayaları üzerinde duruyorlardı."²⁶³

Belirtilmesi gereken bir başka önemli nokta ise Sisamlılar diğer Rumları da yanlarına alarak çok iyi örgütlenebiliyorlardı. Şöyle ki Sisamlılar her şeyden önce saldıracakları zamanı çok iyi ayarlıyorlardı; ya adada çok sayıda asker yokken veya adadaki çatışmalar henüz sona ermişken adaya geliyorlardı. Sisamlı Rumlar, askerlerin

²⁶¹ BOA., HAT., No: 39476 A.

²⁶² BOA., HAT., No: 38925.

²⁶³ *The Greek Exile*, s. 22.

ayaklanmayı bastırmalarından hemen sonra, dinlenmelerine bile fırsat vermeden bir saldırı daha düzenliyorlar, böylece Osmanlı askerinin direnme güçlerini zayıflatıyorlardı. Bazen donanmanın adadan ayrılması üzerine hızla adaya geliyorlar isyan eylemlerini devam ettiriyorlardı. Bu şekilde adadaki halkı ayaklanmaya katılma konusunda kışkırtıp örgütleyebiliyorlardı. Bu girişimler sonucunda Sakızlılar Sisamlılarla birlikte çatışmalara katılmıştır.

II.5.2.1. İpsara ve Sisam Adalarının Sakız'daki İsyana Etkileri

İpsara ve Sisam ada halkları ilk günlerden itibaren ihtilal bilincine varmış ve bağımsızlık mücadelesine başlamışlardı. Ayrıca her iki adada ayaklanma öncesindeki hazırlıklar tamamlanmış, halkın ihtilal konusunda birleşmesi için gerekli zemin oluşturulmuştu. Ayaklanma öncesinde Sakız adasında böylesi bir girişim yoktu. Bir çok adaya ihtilali örgütleyecek liderler gönderilmesine rağmen Sakız'a böyle bir lider gönderilmemişti²⁶⁴. İhtilal sürecinde önemli rolü olan iki adanın, Sisam ve İpsara, halkı Sakız'daki eylemlerde kimi zaman birlikte hareket ederek adayı ayaklandırmaya ve kurtarmaya çalışmışlardır. Kısacası, Sisam ve İpsara Rumları Yunan bağımsızlık mücadelesinin Sakız'da başarıya ulaşması için sayısız girişimde bulunmuştur.

İlk olarak Mayıs 1821'de İpsara Rumları isyanı Sakız adasına da yaymak için gemileriyle Sisam adasına gitmiş ve buradan aldıkları 4.000 kişi ile birlikte Sakız'a ulaşmışlardı. İsyanı Sakız'a taşımaya çalışan bu ittifak karşısında adayı korumaya çalışan devlet Anadolu'dan asker ve malzeme göndererek bu ittifaka karşı önlem almaya çalışmıştır.²⁶⁵

²⁶⁴ *The Greek Exile*, s. 22.

²⁶⁵ BOA., HAT., No: 38544 C,1237, (M. 1821-1822).

1823'te İpsara Adasından firar eden Rumlarla Sisam adasının asileri birleşerek büyük ve küçük tekneler ile Sakız adası ve Çeşme yakası sahilinde dolaşmaya başladılar. Aynı yıl gerçekleşen İpsara ve Sisam asilerinin saldırılarına karşı koymak için üç bin askere ihtiyaç duyulmaktaydı. Ne var ki o anda Osmanlı görevlilerinin ellerinde bin beş yüz kişinin bulunduğu bildirilmiş, kalan bin beş yüz askerin ise toplanması önerilmiştir²⁶⁶. İpsara ve Sisam asilerinin saldırılardan korunmak için sırasında ihtiyaç duyulan askerlerin bir kısmı Hüdavendigar, Aydın ve Saruhan Sancaklarından toplanmıştı²⁶⁷.

Sakız'ın Mastaki köyleri Sisam ve İpsara karşısında olduğundan her iki ada halkı taratalar ile zaman zaman buralara gelip, değerli eşyaları, hayvanları zorla alıyorlardı. Bunun önüne geçmek için Mastaki köylerine asker görevlendirilmişti. Buna rağmen 11 Kasım 1822'de 30 asi Rum, bir tarataya binerek sahile yanaştılar. Asiler sahile çıkarken askerler asilere saldırarak taratayı ele geçirmişlerdi. Birkaç kişiyi tüfekle öldürüp, birini canlı yakalamışlardı. Bir kısmı kendini denize atmış, gemide kalanlar ise firar etmiş²⁶⁸, yaralılar ise Sisam adasına kaçmışlardı²⁶⁹.

II.5.3. Midilli Adasının Durumu ve Sakız Adası İle İlişkileri

Sakız'ın Midilli ile ilişkisi diğer adalardakinden farklı olmuştur. İpsara, Sisam ve diğer adalardan Sakız'a yönelik saldırılar oldukça fazla iken Midilli adasından Sakız adasına böyle bir girişimde bulunulmamıştır. Diğer ada halkları sık sık Sakız adasına gelerek baskınlar düzenlemiş, adada isyan başlatmaya çalışmışken Midilli halkı bütün bunların dışında kalmıştır.

²⁶⁶ BOA., HAT., No: 38971, 1238, (M. 1822-1823).

²⁶⁷ Aynı belge.

²⁶⁸ BOA., HAT., No: 38768, 1 Rebiü'l-evvel 1238 (M. 16 Kasım 1822).

²⁶⁹ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 45.

Fakat bu durum Midilli'nin Sakız Ayaklanması'nın tamamen dışında kaldığı anlamına gelmiyordu. Midilli adası çok az da olsa, Sakız'daki ayaklanmalarda Rumlar tarafından stratejik üs olarak kullanılmıştır. Sakız'a saldıran Rum gemileri tehlikede oldukları zaman özellikle donanmanın geldiği sıralarda yakın adalara kaçıyorlardı. Kaçan Rumlar, İpsara ve Sisam adaları gibi Midilli'ye de sığınıyorlardı. Örneğin 1821 Mayıs'ı saldırılarında Sakız önünden ve Paşa Çeşmesi'nden kalkan Rum gemileri, Suğra ve Midilli'ye gitmişlerdi²⁷⁰. Ancak asiler Midilli adasını İpsara ve Sisam kadar kullanmamışlardı.

Midilli'nin Sakız adası ile diğer adalardan daha farklı bir ilişki içinde olmasında devletin önemli bir rolü vardır. Devlet her iki adayı da kontrol altında tutmak için elinden geleni yapıyordu. Midilli Adasındaki asilerin de Sakız'da olduğu gibi sert önlemlerle etkisiz hale getirilmesine karar vermişti²⁷¹. Örneğin Midilli Muhafızı Reşid Paşa, 1821 yılında manastır içinde ve dışında saklanmış Rumları öldürerek ayaklanmayı sona erdirmeyi planlamıştı²⁷². Aynı şekilde 1822 yılında Sakız'daki ilk ayaklanmanın bastırılması üzerine Midilli Muhafızı askeri kuvvetlerin oraya da gönderilip ayaklananların cezalandırılmasını önermişti²⁷³.

Ayrıca merkez, her iki adanın sorunlarını birlikte gidermeye çalışmıştı. Şöyle ki 1822 yılında sultan Sakız'a yardım edilmesi emrini verdiği Midilli'ye de biraz asker gönderilmesini emretmişti.²⁷⁴ Benzer şekilde İzmirli Robollo'nun oğlu Cuvanni adlı Rum bazı isyan liderleri ile görüşmüş bunların bir kaç gün içinde Midilli'ye saldırmayı ve adayı ele geçirmeyi planladıklarını öğrenmişti. Bunun üzerine merkez Midilli ile birlikte Sakız'a

²⁷⁰ BOA., HAT., No: 40614. 23 Şaban 1236 (M. 26 Mayıs 1821).

²⁷¹ BOA., Cev. Dah., No: 3120.

²⁷² *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 258. Sakız'daki benzeri olaylara daha sonraki bölümlerde değinilecektir.

²⁷³ BOA., Cev. Dah., No: 3120. Zi'l-kade 1237 (Temmuz/Ağustos 1822).

²⁷⁴ BOA., HAT., No: 38925; BOA., HAT., No: 40305 İ.

da yardım etmeye karar vermişti²⁷⁵. Aynı yıl donanma her iki adaya birden gönderilmişti²⁷⁶. Bu durumun her iki adanın da aynı anda yardıma ihtiyaç duymasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla devletin bu iki ada konusundaki sabit politikası her ikisinin birden korunmasını sağlamaktı. Örneğin tersanedeki gemilerden bir kaçının tamir ve donanımı tamamlanınca bunlarla her iki adanın donanma ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır²⁷⁷.

Her iki ada için yürütülen politika Çanakkale Boğaz'ının güvenliğini sağlamak için gerçekleştirilmek istenmiş olabilir²⁷⁸. Bunun dışında devlet, isyanın başarılı olduğu Sisam ve İpsara Adalarına karşın Midilli ve Sakız'ı elde tutmaya çalışıyor olabilir. Yönetim, Sakız'da olduğu gibi Midilli adasında da isyanı ciddi bir şekilde engellemeye çalışmıştır²⁷⁹. İki adaya sürekli yiyecek, asker ve savaş malzemeleri nakli yapılarak adalar koruma altına alınmıştır²⁸⁰.

İki adanın iletişimini birlikte yürütmek çoğu zaman merkezin kolayına da geliyordu. Böylece hem adaların güvenlikleri sağlanmış hem de birbirleri ile yardımlaşmaları sağlanmış oluyordu. İsyanın ilk aylarında iki adanın donanma kaptanları da işbirliği içerisindeydi. Örneğin, 22 Haziran 1822 günü Sakız donanması Sakız'ın ihtiyaçlarını karşılamak için Midilli'den odun ve su almıştı²⁸¹.

Sonuç olarak Sakız'daki ayaklanma, Ege Denizi'ndeki gelişmelerin etkisi altındaydı. 1821 yılı ortalarında Rumlar, Sakız'da olduğu gibi tüm Ege adalarında harekete geçmişti. Sakızlı Rumların ayrılıkçı eylemleri önce ada kıyılarında başlamış daha sonra ise

²⁷⁵ BOA., HAT., No: 40305 İ.

²⁷⁶ Aynı belge.

²⁷⁷ BOA., HAT., No: 28530, 1241 (M. 1825-1826).

²⁷⁸ BOA., HAT., No: 28530.

²⁷⁹ BOA., HAT., No: 40417.

²⁸⁰ BOA., HAT., No: 28530; BOA., HAT., No: 38929; BOA., HAT., No: 38580.

²⁸¹ BOA., HAT., No: 38582 G, 7 Şevval 1237, (M. 27 Haziran 1822).

karaya da yayılarak büyümüşü. Ayaklanmanın ilk yılında başlayan olaylar 1828 yılına kadar çeşitli aralıklarla devam etmişti.

III. BÖLÜM: SAKIZ'DAKİ AYAKLANMANIN LOJİSTİK BOYUTU

III.1. Adanın Asker İhtiyacı

Sakız adasının konumu dolayısıyla ayaklanma sırasında adaya lojistik¹ desteğin sağlanması problemi çok önem kazanmıştı. Rum ayaklanmasının Sakız adasına yansması, adanın güvenliğini tehlikeye atmış ve bu nedenle de adada savunma önlemleri alınmıştır. Bu dönemde askeri açıdan en önemli sorun asker ihtiyacı ve yarattığı sorunlardı. Adanın askere ihtiyaç duyuyor oluşunun dört temel nedeni vardır. Birincisi, ayaklanmanın henüz başlamış olduğu günlerde, olası saldırılara karşı alınan önlemdir. Bu dönemde Sakız muhafızı ve adanın ileri gelenleri, savunma için yeterli asker olmadığını belirtmişti. Özellikle yakın adalarda ayaklanmanın başlaması bu tehlikeyi giderek arttırmış ve adada görevlendirilecek asker talebi yeniden gündeme gelmişti.

Asker ihtiyacının ikinci nedeni de Sakız'da da ayaklanmanın başlaması üzerine askere ihtiyaç duyulmasıydı. Bu dönemde adadaki askerlerin savunma için sayısal olarak yetersiz olduğu tespit edilmiş ve yeniden asker gönderilmesi istenmişti. Daha önce mevcut askerin adayı savunabilecek sayıda olduğu düşünülmesine rağmen adaya olan saldırılar sayısal olarak beklendiğinden daha büyük gruplarca gerçekleşince daha fazla askere ihtiyaç duyulmuştu. Aşağıda değinileceği gibi 1822 yılında asilerin saldıracağı haberi üzerine adaya asker gönderilmesi istenmişti. Bunun yanı sıra kuşatmaların çok yoğun olduğu dönemlerde daha önce gönderilen askerler yetersiz gelmeye başlamıştı. Bu nedenle gerek 1822 kuşatmasında gerekse 1826-1828 yılları arasındaki kuşatmalarda mevcut askerin savunmada yetersiz kalması üzerine yeniden asker ihtiyacı duyulmuş, merkezden asker gönderilmesi istenmişti.

¹ Bu bölümde adanın gıda ihtiyacının karşılanması konusuna lojistik bir boyutu yansıtması açısından değinilecekse de bu konu ekonomi ile olan ilişki nedeniyle diğer bölümde kapsamlı olarak ele alınacaktır.

Üçüncü neden olarak, çatışmalarda zarar gören askerlerin yerine de yeni askerlere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Adadaki askerlerin çatışmalarda yaralanması veya ölmesi üzerine bu ihtiyaç, yeniden gündeme gelmişti. Asker ihtiyacının son nedeni ise, özellikle topçu, humbaracı gibi nitelikli askerlerin kaybı, bunların yerine sıradan askerin görevlendirilememesi nedeniyle adaya asker gönderilmesi gerekliliğiydi. Bütün bu nedenler adanın savunma problemini ve asker ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Daha önce de farklı olaylarda adanın asker ihtiyacı sorun olmuş, bu ihtiyaç kimi zaman Anadolu'nun yakın yerlerinden kimi zaman da adada yaşayan Müslümanlardan sağlanarak giderilmişti.

Asker ihtiyacı ilk kez Sakız Muhafızı Vahid Paşa'nın göreve başladığı günlere rastlar. Eylül-Ekim 1821 (Muharrem 1237)'de adanın kale ve varoşunun gereği gibi savunulabilmesi için en az 5.000-6.000 silahlı askere ihtiyaç duyulduğu tespit edilmişti². Kendisinin de belirttiği gibi bu günlerde Sakız'daki iç ve dış problemlerden dolayı daha fazla askere sahip olmak gerekmektedir.

Aynı şekilde Sakız adasının ileri gelenleri de daha fazla askere ihtiyaç duyulduğunu vurgulamakta ve İlyas Ağa ile birlikte gelen ve Vahid Paşa emrindeki askerlerin yanısıra güçlü komutanlarla birlikte 3.000 askerin daha hazırlanması gerektiğini ifade etmekteydiler. Aynı zamanda bunlar askerlerin yeterli miktarda yiyecek stokuyla beraber gönderilmelerini istemişlerdi³. Fakat Sakız Muhafızı bu kadar çok askerin gelmesinin olumsuz sonuçlar yaratacağını ileri sürerek daha az, fakat daha vasıflı askerin gönderilmesini istemiştir. Adanın savunulması için gereken askerler ve onların ihtiyaçları Anadolu'nun yakın kentlerinden adaya gönderilmişti⁴. Bu dönemde yani ayaklanmaların ciddi anlamda henüz başlamadığı günlerde, adanın savunulmasında ihtiyaç duyulan asker sayısı ortalama bir rakamla merkeze bildirilmişti. İstenilen askerler gönderilmesine rağmen

² BOA., HAT., No: 40548, 21 Muharrem 1237 (M. 18 Ekim 1821)

³ Aynı belge.

⁴ Aynı belge.

ileriki yıllarda sürekli olarak adaya asker gönderilmesinin istenmesi, adada beklenenden daha yoğun çatışmalar yaşandığını göstermektedir. Bu da gösteriyor ki, Osmanlı İmparatorluğu adada böylesine bir ayaklanma beklememekteydi.

Bu konuda Vahid Paşa, Çeşme naibi ve voyvodasıyla olan bir yazışmasında *Devlet-i Aliyye*'ye karşı gelen Rumların *Sakız'a göz diktiğini*, bu nedenle ilk zamanlar Sakız'ın korunması için gönderilen askerlerin ihtiyaçtan fazla olduğunu, ama şimdi şiddetle onlara ihtiyaç duyduğunu ve burada bulunmaya devam etmelerinin gerektiğini bildirmiştir⁵. Önceleri adanın savunulması için bulundurulmuş askerlerin ihtiyaçtan fazla olmasının sorun yaratacağını düşünen Sakız Muhafızı'nın daha sonra bu askerlere ihtiyaç duyduğunu belirtmesi olayların beklenmedik bir hızla ve genişlikte geliştiğini göstermektedir.

1822 yılındaki ayaklanmalar oldukça şiddetli geçmiş ve özellikle kuşatma öncesinde ve sırasında çok sayıda askere ihtiyaç duyulmuştur. Saldırı öncesinde İpsara ve Sisamlıların ayaklanacağına ve ardından Sakız'a saldırabileceğine dair bilgi Osmanlı yönetimi tarafından elde edilmişti⁶. Rumların saldırıları karşısında adanın savunması için 3.000 askere ihtiyaç duyulduğu tespit edilmişti. Oysa adada Vahid Paşa'nın idaresinde 400, İlyas Ağa'nın yanında ise 500-600 kişi bulunmaktaydı. Sakız halkı arasından savaşabilecek 400 asker, topçu ve humbaracı da toplanabilirdi ancak bu kadar kişiyle sadece kale korunabilirdi. Adanın savunması için ayrıca askere ihtiyaç duyulduğu merkeze iletilmişti⁷. Adadaki asker sayısı 1.500'ü bile bulmuyordu Hatta bunlardan sadece 1.000 askerin hemen hazırlanabileceği geriye kalanının da daha sonra toplanabileceği belirtilmiştir⁸. Bu anlamda adanın savunma problemi yaşamasının en büyük nedeni adada yeterli miktarda

⁵ BOA., Cev. Ask., No: 31237, 20 Muharrem 1237 (M.17 Ekim 1821).

⁶ BOA., HAT., No: 38031.

⁷ Aynı belge.

⁸ BOA., HAT., No: 38971.

asker bulunamayışıdır. Dolayısıyla bu dönemde adanın ani bir saldırıya hiç hazır olmadığı açıktı. Sakız'daki görevliler saldırıların ancak bir kısmından önceden haberdar olmuş, bir kısmını da tahmin etmişlerdi. Dolayısıyla adanın her an savunma yapabilecek kadar askere sahip olması gerekmektedir.

Bunun üzerine Anadolu'dan asker toplanıp, gönderilmişti. Ancak Anadolu'dan gönderilen düzensiz birlikler ihtiyaca karşılık verememişti. Özellikle kale savunması için beş altı bin düzenli askere ihtiyaç duyulmaktaydı⁹. Aynı yıl Çeşme Muhafızı Abdi Paşa da Sakız'ın korunması için düzenli askere ihtiyaç duyulduğunu, Edirne'den gelecek aylıklı askerler gibi nitelikli askerlerin gönderilmesini istemişti¹⁰. Aynı şekilde İpsara ve Sisam asilerinin Mastaki köylerine saldırması durumunda bu köylerin ancak 3.000-4.000 askerle korunabileceği ancak bu savunmanın askerlik eğitimi almamış sıradan insanlarla yapılamayacağı üzerinde ısrarla durulan önemli bir sorundu¹¹. İhtiyaç duyulan 3.000 düzenli askerin 1.500'ü adada bulunmaktaydı, diğer 1.500'ünün ise başka yerlerden toplanması önerilmişti¹².

Adadaki ayaklanmaların önlenmesi için daha fazla askere ihtiyaç duyulduğu açıktır. Ancak ayaklanmaların ilk günlerinde adaya hiçbir askeri eğitimden geçmemiş ve gönüllü olarak katılan insanlar gönderilmiş ancak bunlar çatışmalarda doğal olarak başarısız olmuştur. Ayrıca çatışmalarda zarar görmüş askerlerin yerine yeni askerlerin gönderilmesi istenmekteydi. Rumlar tarafından 1822 yılında meydana gelen ayaklanma bastırılmış fakat İpsara adasından birçok Rum'un Sakız'a tekrar saldırabileceği gerçeği Osmanlı yönetimi için devam eden bir tehlike olarak kalmıştır¹³. Bu yüzden adadaki görevliler merkezden bir an önce "asakir-i cedide" askerlerinin gönderilmesini istemiştir.

⁹ BOA., HAT., No: 38209, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822).

¹⁰ BOA., HAT., No: 38977 B, 27 Ramazan 1237 (17 Haziran 1822).

¹¹ BOA., HAT., No: 38971, 1238 (M. 1822-1823)

¹² Aynı belge.

¹³ BOA., HAT., No: 38209 G, 29 Şaban 1237 (M. 21 Mayıs 1822).

Özellikle *asakir-i cedide* askerlerine vurgu yapılmış olmasının sebebi onların yeni, eğitilmiş ve düzenli birlikleri meydana getiriyor olmalarıydı. Kısacası kuşatılma tehlikesinde olan adanın bu tip birliklere ihtiyacı vardı.

Haziran 1822'de daha önce Sakız Kalesi'ne gönderilmiş olan topçu ortalarından kimi ölmüş, kimi yaralanmıştır. Adada topları idare etmek için yeterli sayıda topçu ortası kalmamıştı. Bu yüzden merkezden topçu ortası gönderilmesi istenmiştir. Aynı yazıda kalede humbaracı sayısının da yeterli olmadığı belirtilmiştir¹⁴. Haziran 1822'de bu isteklere cevap verilmiş, donanmanın gelmesiyle çetin ve zorlu geçen kuşatma kaldırılmıştır.

Nitelikli asker ihtiyacı sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1825 yılında Dergah-ı Ali topçu ocağından bir piyade ortası ve Şam Valisi Derviş Paşa emrinde görevlendirilmiş iki top takımı hazineden kendilerine verilen ödeneği alarak yola çıkmıştır. Mihaliç İskeleyi'nden gemiye bindirilerek, Üsküdar'a ulaşan askerler oradan Sakız'a gitmişlerdir¹⁵. Görüldüğü gibi özellikle topçu ve humbaracı gibi uzman asker ihtiyacı taşradan gönderilen niteliksiz askerlerle değil, merkezden gönderilen eğitilmiş askerlerle giderilebilirdi. Ancak merkezden gönderilen uzman askerlerin adaya kavuşması ulaşım yolları açısından oldukça zordu.

1826'da başlayıp iki yıl süren ayaklanmada da aynı durum söz konusudur. Oldukça uzun süren bu kuşatmada askere daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Kalenin kuşatıldığı dönem havanın da kötü gitmesi kaleye yardım gönderilmesini daha zorunlu hale getirmişti¹⁶. Bu dönemde Sakız Kalesi ağır bir kuşatma geçirmişti. Daha önce de belirtildiği gibi, Rumlar kale önünde ve dışında oldukça sağlam tabyalar yapmışlar ve her

¹⁴ BOA., HAT., No: 40544 K, Şevval 1237 (M. Haziran-Temmuz 1822).

¹⁵ BOA., HAT., No: 39024, (Tarih yok). Tarihi belli olmayan bu belgede askerlerin 9 Rebiü'l-evvel Cumartesi günü yola çıktıkları bilgisinden hareket ederek bu tarihin 1241 senesine denk geldiğini tespit ettik.

¹⁶ BOA., HAT., No: 40236 B, 11 Safer 1242 (M. 14 Eylül 1826).

geçen gün daha da güçlenerek saldırmışlardı. Bu nedenle donanma takviyesi ve iki tabur Asakiri-i Mansure-yi Muhammediye askeri istenmişti. Kale sakinleri ayaklanmanın şiddetini ve bu yüzden duyulan asker ihtiyacını dile getirmek için yazdıkları dilekçede içinde buldukları durumu şöyle ifade etmektedirler: “Allah aşkına [...] sabi sıbyana merhameten... asakir-i mevcuduna şefkaten hemen üç beş gün zarfında şu donanma-yı hümayun ile rica-mend olduğumuz der-aliyye tertibatında iki tabur Asakir-i Mansure-yi Muhammediye'nin imdadımıza yetişmesi...”¹⁷. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere kale gerçekten büyük bir yardıma ihtiyaç duymaktaydı.

1826-1828 yılları arasındaki ayaklanmada, sadece asker yetersizliği değil, aynı zamanda donanmanın getireceği malzemelere duyulan ihtiyacın giderilememesi de savunma sırasındaki şartları zorlaştırmıştı. Asker, yiyecek gibi ihtiyaçlar donanma ile birlikte gelmişti. Bu dönemde ada için donanmanın gelmesi asker gönderilmesinden daha önemliydi. Merkez ile yazışmalarda asker gönderilmesi talep edilmiş ama öncelikle donanmanın gönderilmesi istenmiştir. Ayaklanmanın Sakız'a da yayılacağı tahmin edilmediği dönemlerde bile olası bir saldırıya karşı adanın savunması için gerekli askerler hızlı bir şekilde adaya gönderilmiştir¹⁸.

Sonraki yıllarda da ihtiyaçların karşılanması için merkezle yazışmalar devam etmiştir. Rum ayaklanmasının bir çok yerde patlak vermesi üzerine merkezden sürekli olarak asker ve mühimmat yardımı istenmiştir. Kimi zaman merkez bu ihtiyaçlara karşılık verememiş ya da geç karşılık vermiştir. Örneğin Nisan 1822 (Şaban 1237)'de Vahid Paşa, beş top ustası gönderilmesi için toplam üç kaime ve bir şukka yazmıştı¹⁹. Sonuçta topçu ustalarının gönderilip gönderilmediğini bilmiyoruz fakat bu konuda toplam dört yazının

¹⁷ BOA., HAT., No: 40681 A. (Tarih yok, Belgede 58 kişinin adı ve mührü vardır.).

¹⁸ BOA., HAT., No: 38031.

¹⁹ BOA., HAT., No: 40342 B, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

gönderilmesi ihtiyacın büyüklüğünü ve merkez tarafından hemen karşılanmadığını ortaya koymaktadır.

Adadaki asker ihtiyacı kimi zaman merkezden kimi zaman Anadolu'nun Sakız'a yakın bölgelerinden kimi zaman da Anadolu'nun adaya en yakın kıyı şehri olan İzmir'den gönderilen askerlerle giderilmeye çalışılmıştır. Askerlerin bir kısmı donanma ile birlikte bir kısmı da ayrı gruplar halinde gönderilmiştir²⁰.

III. 2. Anadolu'dan Gelen Yardımlar

Sakız adasının ihtiyaç duyduğu asker malzeme ve yiyeceğin Anadolu'dan veya doğrudan doğruya İstanbul'dan sağlandığı önceki bölümlerde ifade edilmişti. Merkezden gelen yardımlarla karşılaştırıldığında Anadolu'dan gelen yardımların daha sık olduğu görülmektedir. Anadolu'dan gelen yardımlar, savaş ve gıda malzemeleri ve asker ihtiyacının karşılanması şeklinde sınıflandırılabilir. Bu yardımlar genelde Anadolu'nun Sakız'a yakın vilayetlerinden sağlanmaktaydı.

Anadolu'nun Sakız için askeri ve ekonomik açıdan taşıdığı önem oldukça eskiye dayanmaktadır. 1185-1186 (M. 1771-1773) yıllarında ve sonrasındaki seferlerde Manisa, Sığla, Mentеше ve Saruhan sancaklarından yetenekli komutanların emrinde bazen iki bin bazen dört bin yerli asker (o eyaletin askerleri) gönderilmiş, bu seferler sırasında ada bu askerlerle savunulmuştu. Sakız Muhafızı Vahid Paşa Sakız'ın muhafazası için elli yıldır yerli asker gelmiş olduğundan kalenin muhafazasının sağlam olduğunu belirtmektedir.²¹

Izmir ve Çeşme gibi adanın Anadolu ile bağlantılarını kuran bölgelerle Aydın, Saruhan ve Muğla gibi adaya yakın bölgeler, adaya gerekli olan malzemenin sağlandığı

²⁰ BOA., HAT., No: 4069, 27 Recep 1243 (M. 13 Şubat 1828).

²¹ BOA., HAT., No: 40548.

yerlerdi. Özellikle asker ihtiyaçları dolayısıyla Anadolu vilayetlerinin adanın kışlası olduğu söylenebilir. Ayaklanmaların ciddi boyutlara ulaşmadığı günlerde adanın savunması için gönderilen görevli bile yakın Anadolu vilayetlerindendi. Bu iş için Sığıla Mütessellimi İlyas Ağa görevlendirilmişti²². Adaya askeri destek sağlamak için yakın bölgelerin tercih edilmesinin iki nedeni olabilir. Birincisi daha kısa sürede asker ihtiyacını karşılamak, ikincisi ise yolculuktan yorulmamış dinç askerlerin adaya gelmelerini sağlamaktı.

Özellikle 1822 kuşatması sırasında ada ile anakara arasında sıkı bir askeri iletişim görülmektedir. Ancak daha zorlu geçen 1828 kuşatmasında elimizdeki verilere göre Anadolu'dan daha az yardım alınmıştır. Bunun nedeni 1828 kuşatması sırasında adanın ihtiyacı olan yardımı donanmanın sağlayabilmesi olabilir. Ayrıca 1822 kuşatması sırasında bu bölgelerden gelen niteliksiz askerlerden memnun kalınmaması ve bir takım olumsuzlukların yaşanması 1828 kuşatmasında özellikle merkezden yardım istenmesine neden olmuş olabilir.

Adaya yakın bölgelerden sadece asker değil, yiyecek ve mühimmat da istenmiştir. Ayaklanmalar büyüdüğünde Sakız Muhafızı Vahid Paşa ve ada sakinlerinin tespit ettiği, mühimmat ve zahire ihtiyacı Kuşadası ve Manisa'dan gönderilmiş, cephane, mühimmat, ihtiyacı için de Sığıla sancağı mütessellimi İlyas Ağa görevlendirilmiştir. Aynı şekilde ada için toplanan topçu ve humbaracılarla birlikte İlyas Ağa'nın emrindeki 1.000 asker de gönderilmişti.²³

İlyas Ağa 1.000 asker getirmekle görevliydi ama ağanın adaya ne kadar asker ile geldiği tam olarak bilinmemektedir. Sakız Muhafızı Vahid Paşa'nın merkeze bildirdiğine göre İlyas Ağa'nın komutasında 500 yada 600 asker vardı²⁴. Bir belge, asker

²² BOA., Cev. Ask., No: 45033, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

²³ BOA., HAT., No: 38031; BOA., HAT., No: 40548.

²⁴ BOA., HAT., No: 38031.

sayısının tam olarak 600 olduğunu söylemektedir²⁵. Bir başka belgeye göre ise bu sayı 500'dür²⁶. İstenen 1.000 askerin tam olarak gönderilmediği konusunda farklı kaynaklar birbirlerini doğrulamaktadır. Nitekim merkezle olan yazışmalarda da Sakız'a eksik sayıda askerin gönderildiği belirtilmektedir²⁷.

Bunun üzerine asker açığını kapatmak için Anadolu'nun çeşitli yerlerinden 1.750 asker daha toplanmıştır. Bu askerlerin komutanlarıyla birlikte vakit kaybetmeden Sakız'a gönderilmeleri de yetkililere bildirilmiştir. Tablo 1, bu askerlerin toplandığı bölgeleri, komutanlarını ve miktarını göstermektedir²⁸.

Askerlerin Toplandığı Yer	Komutan	Toplanan Asker Sayısı
Aydın Sancağı Kazaları	Güzelhisar Müteselimi Küçük Ahmet Bey	750
Saruhan Sancağı Kazaları	Manisa'da Sabık Tüfenkçi Başı Molla Ağa ve Kalender Paşa	500
İzmir Sancağı Kazaları	Kestellizade Ahmet Ağa	500
Toplam		1.750

Tablo 1: 29 Mart 1828 Tarihinde Sakız'a Gönderilmesi Tasarlanan Asker.

Ancak askerlerin hepsi birden gönderilemez. Şubat 1822'de Kestellizade Ahmet Ağa komutasında İzmir'den gönderilecek 500 askerden sadece 100'ü gönderilmiş, ve geri kalan 400 askerin gönderilmesi sonraya kalmıştı²⁹. Fakat daha sonra, İzmir'in savunması için de askere ihtiyaç duyulduğundan, kalan 400 askerin gönderilemeyeceği bildirilmiştir³⁰.

²⁵ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, Dersaadet, 1290, s.11; Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.12, Matbaa-yı Osmaniyye, Dersaadet, 1301, s. 40.

²⁶ BOA., HAT., No: 38971.

²⁷ BOA., HAT., No: 38031.

²⁸ Aynı belge.

²⁹ BOA., HAT., No: 38570, 24 Cemazie'l-evvel 1237 (M. 16 Şubat 1822); BOA., HAT., No: 38570 E, (Tarih yok).

³⁰ BOA., HAT., No: 38544 C, (Tarih Yok).

Bir ay sonra Saruhan Sancağı'ndan gönderilecek 500 askerin 300'ü Kalender Paşa komutasında adaya geldi³¹. Aydın'dan ise sadece 350 asker gönderildi³². Herhangi bir saldırının söz konusu olmadığı dönemlerde bu tür gecikmeler problem yaratmamıştı. Ancak yeterli sayıda askerin bulunmadığı sıralarda yapılan ani baskın ve saldırılar adadaki görevlileri telaşlandırmıştı. 1822 yılı Mart ayı başlarında izbanditlerin adaya saldıracakları anlaşılınca, İzmir Muhafızı, Aydın sancağından gönderilememiş 450, Saruhan'dan da 200 askerin ada için toplanan 5.000 kile buğday ile birlikte acil olarak adaya ulaştırılması gerektiğini haber vermişti.³³ Bunun üzerine Aydın ve Saruhan mütesellimleri bir iki gün içinde istenen askerlerin bir kısmıyla birlikte birkaç yüz piyade ve süvari askerinin oluşturduğu yardımcı bir birlik de göndermişlerdi³⁴. Asker ihtiyacının karşılanması için adaya yakın bölgelerin seçilmiş olması bu tür durumlarda hızlı haberleşmeyi ve yardımlaşmayı da sağlamış, bu da savunmayı güçlü kılmıştır. Ayrıca çatışma sırasında beklenmeyen askeri problemlerin giderilmesine de yardımcı olmuştur. Örneğin Saruhan'dan gönderilen Kalender Paşa komutasındaki askerler, Paşa'nın çatışmada ölümü üzerine dağılmıştı. Bunun üzerine dağılan askerlerin yerine yine adaya yakın bir Anadolu kasabası olan Kuşadası'ndan sevkiyat yapılması önerilmiştir³⁵. Kuşatma sona erince gerek Aydın ve Saruhan Sancaklarından gelen komutanlar gerekse Sığla Sancağı Mütesellimi İlyas Ağa vilayetlerine geri dönmüşlerdi³⁶.

Aydın ve Saruhan sancaklarından gönderilen askerlere rağmen 1822 yılında İpsara ve Sisam asilerinin yaptığı saldırıları önlemek için 3.000 askerin daha gönderilmesi

³¹ BOA., HAT., No: 40305 L, 11 Recep 1237 (M. 3 Nisan 1822).

³² BOA., HAT., No: 32109, 3 Recep 1237 (M. 26 Mart 1822).

³³ BOA., HAT., No: 32109; BOA., HAT., No: 40305 K, 11 Recep 1237 (M. 3 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 28730, Gurre-i Cemazie'l-ahir 1237 (M. 23 Şubat 1822); BOA., HAT., No: 39048, Selh-i Cemazie'l-evvel 1237 (M. 23 Mart 1822).

³⁴ BOA., HAT., No: 40305 K; BOA., HAT., No: 39048. Eksik kalan askerler daha sonra gönderilecektir.

³⁵ BOA., HAT., No: 40305 L.

³⁶ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

istenmişti. Bu ihtiyaç üzerine 500 asker Hüdavendigâr'dan, 250'şer asker Aydın ve Saruhan'dan olmak üzere toplam 1.000 asker adaya gönderilmiştir³⁷.

Nisan 1822'de donanma adada olmasına rağmen adanın Anadolu'dan asker telesi devam etmiştir. Dolayısıyla İzmir'in yanı sıra diğer Anadolu şehirlerinden yeniden asker toplanmıştır³⁸. Hüdavendigâr sancağından 1.000 asker gönderilmesi istenmiştir. Hüdavendigâr sancağı mutasarrıfı İbrahim Paşa kendisinde 1.500'den fazla asker olduğunu fakat kendisinin de 1.000 asker bulundurması gerektiğini bildirmiştir. Bu durumda İbrahim Paşa, daha önce Kocaeli ve Hüdavendigâr sancaklarından toplanan *yazlık* 2.000 askerin "bedel-i seferleri" verilerek yerlerine 2.000 kişilik aylıklı askerin toplanmasına karar vermiştir. Toplanacak askerin 1.000 tanesinin *kırcalı*³⁹ askerden oluşmasını ve bunların başına yetkin bir komutan atanarak Sakız Muhafızı emrine gönderilmesini önermiştir. Bunların ulufeleri de her ay İbrahim Paşa tarafından ödenecektir.

Sonuçta Hüdavendigâr vilayetinden 2.000 asker toplanmıştır. Bunların 1.000'i Sakız'a gönderilmiş, diğer 1.000'i ise Hüdavendigâr'ın savunması için orada kalmıştır⁴⁰. Tablo 2, İbrahim Paşa'nın topladığı askerlerin gönderildikleri yerleri, sayılarını ve komutanlarını göstermektedir⁴¹.

Askerin Toplandığı Yer	Komutan	Toplanan Asker Sayısı
Gülpazarı Kazası	Ayan-ı Silahşöran Hassa'dan Mehmet Ağa	150
Ayanın askerlerinden	Sekban olarak	50
Göynük Kazası	Ayan-ı Silahşöran Selman Ağa	200
Lefke Kazası	Ayan Cebecizade Mehmet Ağa	50

³⁷ BOA., HAT., No: 38971.

³⁸ BOA., HAT., No: 40342 B.

³⁹ Yazlık ve Kırcalı askerler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm: III.4. Adada Görev Yapan Askerlerin Niteliği.

⁴⁰ BOA., HAT., No: 40558 D. (Tarih yok).

⁴¹ Aynı belge.

Yenişehir-i Bursa	Ayan Cebecizade Mehmet Ağa	50
Ayan Cebecizade Mehmet Ağa'nın askerlerinden	Ayan Cebecizade Mehmet Ağa	100
Sındırgı Kazası	Ayan Süleyman Ağa	100
Ayan Süleyman Ağanın askerlerinden	Ayan Süleyman Ağa	100
Ayan Süleyman Ağa'nın askerlerinden	Sekban Olarak	100
Akhisar Kazası	(?)	100
Toplam		1.000

Tablo 2: Hüdavendigâr Vilayeti'nden Sakız Adasına Gönderilen Askerler.

İleride de ayrıntılı bir şekilde değinileceği gibi Anadolu'dan gönderilen askerlerin büyük bir çoğunluğu eğitilmiş değildi. Bu askerlerle Sakız'da yeterli savunma yapılamadığından bir süre sonra bu askerlerin adaya gönderilmemesi istenmişti. Örneğin Sakız Muhafızı Abdi Paşa, Nisan 1822'de donanmanın adadan ayrılışının ardından, Rum saldırılarının tekrarlanarak ayaklanmanın yeniden başlaması olasılığı üzerine adanın korunması için 5.000 *güzide* askerin adada bulundurulmasının uygun olduğunu söylemiş ancak ihtiyaç duyulan askerin "gavga görmüş ve silah kullanmış" askerlerden seçilmesini istemiştir. Paşa bu niteliklerdeki askerin Anadolu'da bulunamayacağını, bu nedenle tamamı olmasa bile en azından 3.000 kadarının Rumeli'den gönderilmesini rica etmiştir⁴². Nitekim Edirne'den 1.000 asker istenmiş ancak bunların nitelikli olan aylıklı askerlerden olması gerektiğini hatırlatmıştır⁴³. Diğer taraftan, Manisa'nın ileri gelenlerinden Tüfekçibaşı Kara Mustafa Ağa'nın 300 asker ile Sakız için görevlendirildiği sırada Abdi Paşa, Sakız'ın korunması için düzenli askere ihtiyaç duyduğunu, Edirne'den gelecek

⁴² BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

⁴³ BOA., HAT., No: 38582 C. (Tarih Yok); BOA., HAT., No: 38977 B.

aylıklı askerler gibi askerlerin gönderilmesini istemiştir⁴⁴. Dolayısıyla Rumeli'den gelen askerlerin daha vasıflı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Rumeli'den de asker gönderiliyor oluşu adanın asker ihtiyacının yalnızca İstanbul'dan ve Anadolu'dan sağlanmadığını göstermektedir.

Anadolu'dan gelen destek yukarıda da değinildiği gibi sadece askeri yardım ile sınırlı değildi. Adanın yiyecek ve malzeme ihtiyacı da buralardan karşılanmaktaydı. Yiyecek ihtiyacı daha çok kuşatmalardan sonra ortaya çıkmıştı. Kuşatma sırasında adaya hiçbir yerden yardım gönderilemediğinden bütün stoklar tüketiliyordu. Nitekim 1822 kuşatmasının henüz kaldırıldığı günlerde, kalede buğdayın azaldığı ve iki aylık zahireye ihtiyaç duyulduğu merkeze bildirilmiş, İzmir ve diğer yerlerden buğday ve 7.500 kantar peksimet gönderilmesi istenmişti. Ayrıca Sakız'ın menzil eminine ve muhassılına gönderilmesi istenen bu yiyecekler için gerekli yazılar yazılmıştı⁴⁵. Yiyecek ihtiyacı daha uzak yerlerden de sağlanıyordu. Örneğin, 1828 yılında adaya gönderilen donanma, adanın yiyecek ihtiyacını Lapseki ve Gelibolu civarından karşılamak, yiyecek ve içecek (peksimet ve su) almak için burada bir kaç gün beklemişti.⁴⁶

Bu yardımlardan halkın yararlanıp yararlanmadığını bilmiyoruz. Yardımların daha çok askerler için gönderildiği düşünülebilir. Fakat bu yardımlar sadece adadaki askerler için değil aynı zamanda Çeşme'de bekleyen askerler için de gönderilmiştir. Örneğin 1822 yılında Çeşme yakasındaki askere dört günlük zahire, levazım ve fişek yardımı yapılmıştır⁴⁷.

⁴⁴ BOA., HAT., No: 38977 B.

⁴⁵ BOA., HAT., No: 40342 B.

⁴⁶ BOA., HAT., No: 38016. 18 Şaban 1243 (5 Mart 1828).

⁴⁷ BOA., HAT., No: 40342 A. 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 40342 B.

III.3. İsyân'da İzmir ve Çeşme'nin Sakız Adası Açısından Stratejik ve Lojistik Önemleri

İzmir sancağı ve Çeşme kasabası Sakız adasının lojistik ihtiyaçlarının karşılandığı ana merkezlerdir. Adanın asker, yiyecek ve malzeme ihtiyacı öncelikle İzmir ve Çeşme'den, oralarda yok ise Anadolu'nun diğer vilayetlerinden sağlanmaktaydı. İzmir, yiyecek, asker ve malzeme gibi yardımların toplandığı ve organize edildiği yerd. Bu anlamda İzmir adanın diğer bölgelerle olan bağlantılarını da kurmaktaydı. Çeşme ise her türlü yardımın Sakız'a geçirildiği yerd. Ayrıca her iki idari birim de adanın haberleşme kaynağıydı. Bu anlamda ulaşım, haberleşme, beslenme ve savunma sorunları İzmir ve Çeşme üslerinden sağlanmaktaydı.

Her türlü ihtiyaç ilk olarak İzmir'den sağlanmaya çalışılırdı. İzmir'deki görevliler ve hatta halk, bu sorumluluğu yeterince taşımaktaydı, öyle ki adadan gelen yardım çağrısına cevap verebilmek için bütün kaynaklarını seferber etmişlerdi. Örneğin yukarıda anlatıldığı gibi 1822, yılında adaya asker gönderilmesi gerekmektedir. Fakat bu sırada İzmir'de istenildiği kadar asker yoktu. Bunun üzerine İzmir Muhafızı divanında, “ulemâ, sülehâ, eimme, hutebâ, vücûh-ı ahali, ocaklu, fukara ve beraya” toplanarak yeteri kadar asker toplanması için “bayrak güşadına” (savaş için asker toplanmasına) karar vermişti.⁴⁸

Ancak şehrin ileri gelenleri ile yapılan görüşmelerde istenen miktardaki askerin toplanmasına güçlerinin yetmeyeceğini belirtmişlerdi. Yine de toplanabilecek kadar asker toplayıp adaya sevk etme konusunda görüş birliğine varılmış, hemen ardından bu kararı uygulamaya koymuşlardı. Bir iki gün içinde 100 kişi toplayarak adaya göndermeye

⁴⁸ BOA., HAT., No: 38544 C.

çalıştılar. Hatta etraftaki kazalardan normalden daha fazla ulufe verilerek talep edilen kalyoncular toplanmış, ancak bu bile talep edileni karşılamaya yetmemiştir⁴⁹.

Ancak İzmir'in ihtiyaca yanıt verebileceği durumlarda hiç vakit kaybetmeden yardım ettiği bilinmektedir. Hatta bir keresinde şehirde bulunan iki tabur Mansure askerinin hepsi adaya sevk edilmiştir⁵⁰.

Bunun yanı sıra birçok savaş malzemesinin de kaynağı İzmir'di. İzmir'den gönderilen ve adanın ihtiyaç duyduğu malzemelerin taşındığı premeler, Sakız'daki savunmada kullanılmak üzere adada kalmıştı⁵¹. Her türlü ihtiyaçta İzmir adanın imdadına yetişmekteydi. Örneğin çatışmanın çok uzun sürdüğü yıllarda kış mevsiminde yağmurdan dolayı tabyalarda durulamayınca İzmir Muhafızından 20 adet "çirge" (çadır) istenmiş, İzmir Muhafızı da elindeki on çadırı Sakız'a göndermişti⁵². Aynı şekilde Şubat/Mart 1822'de İzmir Muhafızı Sakız'ın yardıma ihtiyaç duyduğunu öğrenmiş, İzmir'e döndüğü gün 100 asker, 100 kantar peksimet, çeşitli mühimmat ve cephaneyi Sakız'a göndermişti⁵³.

Bunların yanı sıra İzmir Muhafızı'nın adaya asker sevki için Anadolu eyaletlerini organize ettiği de görülmektedir. 1822 yılı başlarında adaya Saruhan ve Aydın'dan gidecek askerlerin bir kısmı daha önce gönderilmişti ve İzmir muhafızı Hasan Paşa geriye kalan kısmının gönderilmesi için mütesellimlerle yazışmaktaydı⁵⁴. Birçok yazışmada Sakız Muhafızı tarafından verilen bilginin İzmir Muhafızı tarafından da aynen merkeze iletiliğini görmekteyiz.

Ayaklanmadan doğrudan etkilenen İzmir'in de zor durumda kaldığı zamanlar olmuştur. Hem adanın ihtiyaçlarının İzmir merkezli olarak karşılanması hem de ayaklanma

⁴⁹ BOA., HAT., NO: 38544 C.

⁵⁰ BOA., HAT., No: 38580, (Tarih Yok).

⁵¹ BOA., HAT., No: 38929, Gurre-i Recep 1243 (M. 18 Ocak 1828).

⁵² BOA., HAT., No: 40236, 15 Cemazie'l-evvel 1243 (M. 4 Aralık 1827).

⁵³ BOA., HAT., No: 38929.

⁵⁴ BOA., HAT., No: 40305 K; BOA., Cev. Dah., No: 2236, 21 Şaban 1236 (M. 24 Mayıs 1821).

nedeni ile ticaretin durması⁵⁵ şehri maddi açıdan güç duruma sokmuştu. İzmir yönetsel bir merkez olduğundan İstanbul'dan gelen adaya yönelik emirlerin uygulanmasını sağlayan bir konumdaydı. Dolayısıyla merkezi yönetim hem Sakız'dan gelen bilgilerle hem de İzmir'le yapılan yazışmalarla adadaki olayları takip etmeye çalışmıştır.

Çeşme'nin de Sakız için ayrı bir önemi vardır. Adanın Anadolu ile en yakın bağlantısı olan Çeşme her türlü iletişimin ve ihtiyacın sağlandığı ilk noktadır. Çeşme tehlike anında Sakız için sığınak görevindeydi. Örneğin, 1694'te Venedikliler Sakız Kalesi'ni ele geçirdiklerinde kaledeki askerler ve halk gemilerle Çeşme'ye taşınmıştı⁵⁶. Dolayısıyla Sakız tehlikede olunca Çeşme güvenli bölge olarak kullanılmaktaydı. Bu durumda Çeşme'nin güvenliği ile Sakız'ın güvenliği birbirine bağlıydı. Dolayısıyla yalnızca Sakız'ın değil Çeşme'nin de korunması için asker gönderilmiştir. Bu nedenle Karaburun, Urla, Menemen ve Aydın'dan 1.000 piyade toplanmıştır. Ancak askerler Çeşme için bile gönderilseler uygun bir zamanda Sakız'a geçirilmekteydiler.⁵⁷ Çeşme'deki askerlerin her an Sakız'a yardım etmek üzere bekletildiği de düşünülebilir. Nitekim Sakız adasına yönelik her hangi bir saldırıda Çeşme yakasında toplanmış askerler bölük bölük Sakız adasına geçirilmekteydi⁵⁸.

Kimi zaman bu durum Çeşme için farklı sorunlar oluşturabilmekteydi. Çeşme yakasında toplanan askerlerin Sakız adasına geçememe durumu uzun sürerse günlük zahire bile bulmaları zorlaşıyordu⁵⁹.

Adanın Anadolu ile bağlantısı doğal olarak sadece deniz yolu ile yapılabilmekteydi. Bu da en yakın bağlantı noktası olan Çeşme'nin ada için önemini

⁵⁵ BOA., HAT., No: 38544 C.

⁵⁶ Hazım İlgüven, "Koyun Adaları Deniz Muharebesi ve Sakız Adası'nın Kurtarılması (11-27 Şubat 1695)" *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 16, Şubat 1984, Ankara, 1984, s.8; Pınar İlhan, "Venediklilerin 1694 Sakız İşgali ve İzmir'i Tehditlerine Dair Bir Seyahatname-Hatırat", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 30, Tarih Vakfı Yayınları, 1996, s.57.

⁵⁷ BOA., HAT., No: 38580, (Tarih yok).

⁵⁸ BOA., HAT., No: 39476 B, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

⁵⁹ BOA., HAT., No: 40305 K.

arttırmaktaydı. Adanın kuşatıldığı dönemlerde Çeşme ile bağlantılar kesiliyordu. Bu durumda Anadolu'dan veya merkezden gönderilen yardımların hiçbir anlamı kalmıyordu. Çünkü Çeşme ile bağlantılar koptuğunda her türlü iletişim ve ulaşım da kopmuş olmaktaydı. Örneğin 1822 yılında kuşatma nedeniyle İzmir'den yaklaşık 700 veya 800 asker toplanıp Çeşme'ye gönderilmişse de bunlar Sakız'a geçmeyi başaramamışlardı⁶⁰. Çeşme-Sakız arasının ele geçirildiğinde her türlü iletişimin kesildiğini fark eden Rumlar, her fırsatta bu bölgeyi ele geçirmeye çalışmıştır. Bu nedenle Rum gemilerini sık sık bu bölgeye demir atmışken veya burada gezinirken görmekteyiz⁶¹. Zaten bir Rum gemisinin Sakız-Çeşme arasına gelmesi buradan geçmeyi engellediğinden ada, denizden kuşatılmış olmaktaydı⁶². Denizden sağlanacak ulaşımda Çeşme, zorunlu olarak kullanılmaktaydı. Kuşadası'na gönderilecek asker bile Çeşme'de bekletilmekteydi⁶³. Görüldüğü gibi Çeşme bu yönüyle yalnız Sakız için değil diğer bölgeler için de geçiş noktasıydı.

Ayaklanmalar nedeniyle Sakız Kalesi'ndeki cephane ve humbarahanenin boşalmak üzere olduğu, levazımat ve hintanın (buğday) çok az kaldığı durumlarda bu ihtiyacın İzmir'den karşılanması beklenmekteydi. Bu yardımlar kimi zaman İzmir'i imkanlarıyla kimi zaman da başka yerlerden gönderilenlerle toplanıyordu. Bu durumda İzmir'de toplanan yardım karayolu veya deniz yolu ile Çeşme'ye gönderilir, Çeşme'den de uygun bir zamanda gemilerle Sakız'a gönderilirdi.⁶⁴ Bu anlamda ayaklanmalar sırasında İzmir ve Çeşme'nin koordineli bir şekilde çalıştığını söyleyebiliriz.

1827 yılı sonlarında kalenin ağır bir kuşatma altında olduğu günlerde ada, daha fazla yardıma ihtiyaç duymuştu. Bu ihtiyacın karşılanması sürecinde de yine İzmir - Çeşme ilişkisi karşımıza çıkmaktadır. Kalenin ihtiyacı olan 18 sandık Asakir-i Mansure-yi

⁶⁰ Aynı belge.

⁶¹ BOA., HAT., No: 38101 E, 11 Ramazan 1243 (M. 27 Mart 1828).

⁶² BOA., HAT., No: 38101 D, 11 Ramazan 1243.

⁶³ BOA., HAT., No: 40305 H, 3 Recep 1237 (M. 26 Mart 1822)

⁶⁴ BOA., HAT., No: 40698, 27 Recep 1243 (M. 13 Şubat 1828).

Muhammediye tüfeği, 30 varil siyah barut, 50 kıyye çiriş, 68 kile pirinç ve 100 baş keçi havanın da uygun olduğu bir zamanda İzmir'den Çeşmeye getirilmiş ve oradan da Sakız'a teslim edilmiştir⁶⁵.

Bu geliş gidişlerde Çeşme-Sakız yolunda bazı sorunlar çıkabilmekteydi. Malzemelerin Sakız'a geçirilmesi çok büyük bir problem oluyordu. Malzemenin Çeşme'de bulunan kayıklarla Sakız'a geçirilmesi güvenli olmamakla birlikte, 1828 Şubatında Sakız limanındaki kayıkların, gulet ve martikoların Rumların limana attığı top ve humbaralarla batması üzerine mühimmatı Çeşme'deki kayıklarla geçirmekten başka çare kalmamıştı. Mühimmat geceleri azar azar adaya geçirilmeye çalışılsa bile Rum tekneleri her tarafı kuşatıp ada etrafında gezerken gerekli olan yardımın ulaştırılması oldukça zor olmuştur.⁶⁶

Çeşme'de sevkiyatta kullanılmak üzere bir preme inşa edildiği bilinmektedir. Bunun yanısıra Çeşme iskelesindeki premeler de tamir ettirilerek kullanılmıştır. Bunların dışında 1822 yılında sevkiyatta kullanılmak üzere Çeşme'de 70'er kişilik 2 preme ile 15 veya 20'şer kişilik 3 preme bulunmaktaydı⁶⁷. Donanma gemilerinin de sevkiyatta sıkça kullanıldığı görülmektedir⁶⁸. Donanmanın henüz ulaşmadığı veya adadan ayrıldığı durumlarda genellikle Çeşme'deki araçlar kullanılmıştı⁶⁹. Çeşme'deki araçlar için Çeşme iskelesindeki kayıkların reisleriyle görüşülüp anlaşılmaktaydı. Çeşme'dekilerin yanı sıra Midilli Nazırı'ndan Midilli önünde bulunan gemi istenmişti. Fakat geminin gönderilmemesi üzerine sadece Çeşme iskelesindeki kayıklar kullanılmıştı⁷⁰.

Şüphesiz bu durumun Çeşme açısından olumsuz sonuçları da olmuştur. Örneğin az önce bahsedilen sevkiyat için Çeşme'den Sakız'a her gece 10-20 kişinin

⁶⁵ BOA., HAT., No: 40236.

⁶⁶ BOA., HAT., No: 40698.

⁶⁷ Aynı belge.

⁶⁸ BOA., HAT., No: 406681 A.

⁶⁹ BOA., HAT., No: 39093, (Tarih Yok).

⁷⁰ BOA., HAT., No: 38929.

gönderilmesi, kasabanın savunması için sadece 500-600 kişinin kalmasına neden olmuştu. Böylesi zor bir durumda yine İzmir Muhafızı imdada yetişmiş ve Sakız'a her gece yapılan malzeme ve asker sevkinin devam etmesi için kendi emrinde olan binden fazla Mansure askerini 2 yüzbaşı komutasında göndermişti⁷¹.

Sevkiyat sırasında Rum saldırıları veya yolların kapanması nedeniyle bazı problemler yaşanmaktaydı. Bundan dolayı sevkiyatın devamı için Sakız-Çeşme arasındaki deniz yolu trafiğinin sürekliliği korunmalıydı. Aksi halde askerin ve malzemenin adaya sevki gerçekleşmemekteydi. İzbanditlerin ve diğer Rumların bu bölgeyi ele geçirdiklerinde yaptıkları ilk şey Sakız - Çeşme güzergahını tutmak olmuştur. Nitekim Sakız'a gitmek üzere yolda olan aylıklı 1.000 asker Sakız'a ulaşana kadar Sakız-Çeşme arasının kontrol edilmesi gerekmişti⁷².

Ulaşımın çok güç olduğu anlarda bile sevkiyat devam etmiştir. Çeşme'den adaya gönderilecek yarım tabur Mansure askeri Rumların denize pusu kurmuş olması nedeniyle gönderilememekteydi. Fakat Çeşmeliler, askerleri Sakız'a geçirmekten vazgeçmeyerek uygun bir fırsat beklemekteydiler. 18 Kasım 1827 (H. 27 Rebiü'l-evvel 1243) gecesi deniz fırtınalı olduğundan Rum teknelerinin demir almak zorunda kalacağı tahmin edilerek askerler adaya geçirilmeye çalışılmıştı. Fırtınada gulet ve diğer tekneler *bata çıka* Çeşme'ye ulaşmış ve sonunda 254 Mansure askeri adaya geçirilmişti⁷³. Aynı şekilde Kasım 1827 yılında adaya ulaştırılmak istenen asker ve yiyecek yardımı Rum teknelerinin Çeşme-Sakız güzergahında olmaları nedeniyle çok zor yapılmaktaydı. Askerlerin yarısı (120 kişi) bir şekilde kaleye ulaştırılmış ancak diğer yarısı Çeşme'de

⁷¹ Aynı belge.

⁷² BOA., HAT., No: 38582 C.

⁷³ BOA., HAT., No: 38925, 11 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 1 Kasım 1827)

kalmıştı. Çeşme’de kalan askerler de bir gece beş kayıkla adaya götürülmüş ve toplam sevk edilen asker sayısı 450 olmuştu⁷⁴.

Bu işlemler geceleri hava “limanlık” (süt liman) olduğunda premeler ile rüzgarlı olduğunda ise kayıklarla yapılmaktaydı⁷⁵. Yalnız Sakız’ın çok sıkıştığı durumlarda sevkiyat hem gece hem gündüz yapılıyordu⁷⁶. Hava rüzgarsız olduğunda kayıklar kullanılmadığından adaya kürekli preme gönderiliyordu. 1828 Ocak’ında kürekli preme ile ihtiyaç duyulan 83 asker 3 premeye bindirilip Sakız’a gönderilmişti. Ertesi gece hava yine uygun olduğu için büyük kayıklar ile 473 kişi Sakız’a gönderilmişti. Daha sonraki gece de hava rüzgarsız olduğundan yine preme ile 118 kişi Sakız’a ulaştırılmışti. Ayrıca 106 kişiden oluşan kürekçi tayfalar da Sakız’a ulaştırılmışti. Böylece üç gecede Sakız’a toplam 821 *güzide ve silahlı* asker gönderilmişti⁷⁷. Bu sevkiyatlarda küçümsenmeyecek kadar çok sayıda asker adaya geçirilmişti. Daha önce de bir gecede 254 asker geçirildiğini görmüştük. Bu sayılar adanın savunulması için ihtiyaç duyulan askerin kısa sürede adada toplanabileceğini göstermektedir.

Yardıma en çok ihtiyaç duyulan 1828 yılında donanma Çeşme’den Sakız’a geçirilmek üzere asker, mühimmat ve yiyecek getirmişti⁷⁸. Bu konuda Çeşme’deki görevliler ve kasabanın ileri gelenleri de oldukça özverili davranmışti. Ocak 1828’de Sakız’a gönderilecek mühimmat, cephane ve zahire her gece kayıkların her birine konan 10’ar 20’şer kişi ile gönderilmişti⁷⁹.

⁷⁴ BOA., HAT., No: 40681, 27 Rebiü’l-ahir 1243 (M. 17 Kasım 1827).

⁷⁵ BOA., HAT., No: 38929.

⁷⁶ BOA., HAT., No: 40698.

⁷⁷ BOA., HAT., No: 38929.

⁷⁸ BOA., HAT., No: 38016.

⁷⁹ BOA., HAT., No: 38929.

III. 4. Adada Görev Alan Askerlerin Niteliği

Sakız adasında görevlendirilen askerleri uzman ve acemi birlikler diye ikiye ayırmak mümkündür. Birinci grup, adanın savunulmasında oldukça etkin olup askeri açıdan birinci derecede rol alan ve sürekli görevli olan uzman birliklerdi. İkinci gruptakiler ise çok etkin olmayıp askeri boyutun seyrini pek etkilemeyen ve sadece ihtiyaç duyulduğu zaman adaya gelen birliklerdi.

Ayaklanma başlamadan önce Sakız Muhafızının maiyetinde, kılavuz, tüfekçi ve sekban gibi gruplara ayrılan yaklaşık 800 yerli asker ve subay bulunmaktaydı⁸⁰. Ayrıca ihtiyaç nedeniyle Anadolu'dan gönderilmiş 750 asker vardı⁸¹. Bunların dışında adada Müslümanlar arasında ihtiyaç halinde toplanabilecek eli silah tutan 1.000 kadar kişi olduğu da anlaşılmaktadır⁸². Buna göre ani bir durumda adadan 2.500 civarında asker toplanabilecekti.

Sakızlı Rumların ayaklanma olasılıkları üzerine adaya başka yerlerden de asker gönderilmişti. Dışardan gelecek askerleri komuta üzere İlyas Ağa adlı kişi görevlendirilmişti⁸³. İlyas Ağa komutasında Eylül-Ekim 1821 (Evahir-i Muharrem 1237)'de adaya ulaşan askerler ise rençber, deveci ve Türkmen gruplarından oluşan "derme çatma" birliklerdi⁸⁴. Nitekim ilerleyen günlerde askerlerin çoğu dağılmıştı⁸⁵. Bu yüzden ayaklanma daha başlamadan tedbirli olmak için alınan bu önlem pek de işe yaramamıştı.

Sakız'da olaylar alevlenince adadaki asker, çatışmaları önlemekte veya bastırmakta yetersiz kalmıştı. Bunun üzerine adada görevlendirilmek için asker toplanması

⁸⁰ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 2.

⁸¹ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 11; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 40.

⁸² BOA., HAT., No: 40548.

⁸³ BOA., HAT., No: 3897, 1238; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 11.

⁸⁴ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 11; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 40.

⁸⁵ BOA., HAT., No: 38971.

için tekrar bir emir çıkmıştı⁸⁶. Özellikle yakın bölgeler olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinden adaya askerler gönderilmişti⁸⁷.

Anadolu'dan toplanıp gönderilen askerlerin çoğu gönüllü askerlerdi. 1822 yılında Aydın ve Saruhan sancaklarından toplanıp gönderilen askerler, gönüllü birliklerdi. Bunun dışında İzmir ve diğer Anadolu şehirlerinden gönüllü askerler toplanarak Sakız'a gönderilmişti. böylece donanma askerleri dışında Sakız'da 10.000 gönüllü asker toplanmıştı⁸⁸. Aynı yıl İzmir, Eski ve Yeni Foça ve Boğaz'dan gelip donanmaya katılmak isteyen gönüllü birliklere de rastlanmaktadır. Yakın bölgelerden gelen 2.000'i aşkın gönüllü, donanma askeri olarak yazılmıştı⁸⁹. Nisan 1822'de İzmir ve çevresinden gönderilen gönüllü askerlerin mücadelesi sonucunda birçok asi Rum etkisiz hale getirilmiş ve adadan kaçmak zorunda bırakılmıştı⁹⁰. Fakat bir ay sonra gönüllü birliklerle uzun vadeli başarılar kazanılamayacağı anlaşılınca düzenli askerler istenmeye başlanmıştır⁹¹.

11 Mayıs 1822 tarihinde adada 10.000'i aşkın gönüllü asker bulunmaktaydı. İstenilen görevleri yerine getiremedikleri için bu askerlerin pek yararlı oldukları söylenemez. Çatışmalardan görüldüğü kadarıyla savaşçı bir niteliğe sahip değillerdi ve sadece maddi kazanç elde etmek amacıyla adaya gelmişlerdi.⁹² Zaten katıldıkları çatışmanın hemen ardından adadan ayrılmışlardı⁹³. Nitekim Mayıs ayında Sakız'da bulunan İzmir, Aydın, Saruhan ve Sığla'dan gelen askerlerinin çatışmalarda kazanmış oldukları mal, eşya ve esirleri alıp adadan ayrılmayı düşündükleri görülmektedir⁹⁴. Gelişen

⁸⁶ BOA., HAT., No: 29067 C, 9 Şaban 1237 (M. 1 Mayıs 1822).

⁸⁷ Bu konu ileride ayrıntılı olarak incelenecektir.

⁸⁸ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2; BOA., HAT., No: 40417, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822).

⁸⁹ BOA., HAT., No: 40417.

⁹⁰ BOA., Cev. Ask., 45033.

⁹¹ BOA., HAT., No: 38209.

⁹² BOA., HAT., No: 40417.

⁹³ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

⁹⁴ BOA., HAT., No: 38209; BOA., HAT., No: 38750 E.

olaylar bu geçici nitelikteki askerlerle adanın gereği gibi korunamayacağını ortaya koymuştu⁹⁵.

Askeri nitelikten yoksun bir başka acemi grup da “esnaf ve ehl-i hırfet” (esnaf ve zanaatkar), “erbab-ı ziraat, hırsaset ve tevaif-i aşiret” (çiftçi ve aşiret üyelerinden)’den oluşan birliklerdi. Sakız’ın saldırılardan kurtulması için İzmir, Aydın ve Saruhan sancak ve kazalarından esnaf ve zanaatkar getirildiği görülmektedir. Bunlar askeri niteliğe sahip insanlar arasından oluşturulmuş birlikler değildi. Aksine “eli ayağı tutan”, muharebede görev alabilecek her türlü insan arasından toplanmış bu birliklerdeki kişiler işlerini, tarlalarını ve hayvanlarını kendi istekleri dışında devlet zoruyla bırakmış ama bunun için her türlü talepleri kabul edilmiş kişilerdi⁹⁶.

Sakız’daki büyük kuşatmanın devam ettiği 1828 yılında adanın, her zamankinden daha fazla askere ihtiyacı vardı. Bu nedenle kuşatmayı delmek için adaya niteliğine bakılmadan her türlü insanın gönderildiğini görmekteyiz. Ancak bu insanların adaya gönderilmesi hem kendilerinin “zanaat ve ziraatlerine” ara vermelerine hem de kazalarından alınan vergilerin azalmasına neden olmuştu. Aynı zamanda bu birliklere aylık da verilmekteydi. Dolayısıyla bunların askere alınması ekonomik açıdan devlete külfet getirmekteydi. Bununla birlikte onların “ziraat ve zenaat erbabı” olduklarından işlerine ara vermiş olmaları ve işlerinin durması onları endişelendirdiğinden⁹⁷ askerlik hizmetini de yeterince yerine getiremedikleri düşünülebilir.

Anadolu’dan toplanan, heterojen yapıda olan ve belgelerin ifadesiyle “ecnas-ı muhtelifeden” oluşan düzensiz ve uyumsuz birliklerin savaşlarda kontrol edilmesi de oldukça güçtü⁹⁸. Sakız’daki çatışmayı başarı ile yürüten ise uzman askerlerden oluşan

⁹⁵ BOA., HAT., No: 40417.

⁹⁶ BOA., HAT., No: 38101, 13 Ramazan 1243 (M. 29 Mart 1828).

⁹⁷ BOA., HAT., No: 38101.

⁹⁸ BOA., HAT., No: 38209 G.

düzenli birliklerdi. Düzensiz ve acemi birliklerin pek başarı gösterememiş olması nedeniyle uzman ve sürekli askerlere görev verilmesi gerekli olmuştu. Örneğin, Mayıs 1822 yılından itibaren ayaklanmanın ancak uzman askerlerle engellenebileceği anlaşılmış ve çok gerekmedikçe merkezden düzensiz asker istenmemiştir.

Özellikle kale savunmasında görevli askerlerin eğitilmiş uzman olması gerekmektedir bu yüzden 1822 yılında kalenin korunmasında, bu tür düzenli birlikler görevlendirilmek istenmişti⁹⁹. Sakız Kalesi askerleri uzak seferlerde görev almamış, çoğunlukla kaledeki görevlerinden ayrılmamışlardı¹⁰⁰. Fakat bu delil başı kulları, sağ ve sol kol ağaları gibi askerler kale dışındaki çatışmalarda rol almışlardı. Örneğin 1822 çatışmalarında bunların da aralarında bulunduğu toplam 4.500 asker kale dışındaki çatışmalara katılmıştı¹⁰¹.

1828 kuşatmasında adanın korunması için bir kaç bin uzman asker istenmişti¹⁰². Bu birlikler içerisinde “aylıkçı” denen gruplar da vardı. Çatışmalarda, ayda bir ücret aldıkları dışında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız bu askerler tercih ediliyordu.

Uzman birliklerin içerisinde eskiden beri ihtiyaç duyulan “aylıkçı” koruma askerleri Çirmen Sancağı ve çevresindeki bölgelerde yaşayan ve Kırçalı aşiretinden toplanıyordu. Bunların sürekli görev yaptıkları söylenemese de düzenli birlikler içinde anılabilir. Kırçalı askerler de denen bu askerler eğitilmiş değil; fakat savaşçı nitelikteydi. Bu tür askerler Aydın ve Saruhan Sancaklarından¹⁰³ da toplanıyor ve aylıkları bu sancaklardan gönderiliyordu. Bunlar, savunma açısından diğer acemi ve gönüllü askerlerden daha

⁹⁹ BOA., HAT., No: 38209.

¹⁰⁰ BOA., Cev. Ask., No: 31237.

¹⁰¹ BOA., HAT., No: 40198, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

¹⁰² BOA., HAT., No: 38101.

¹⁰³ Reşat Ekrem “Kırçalı asker” terimini, Rumeli ayanlarının milislerini tanımlamak için kullanmıştır. Reşat Ekrem Koçu, *Tarihimize Garip Vakalar*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2003, s. 27.

başarılıydılar. Öyle ki Kırcalı askerler adaya ulaşınca İzmir yerlilerinden ve kazalarından toplanan aşiret askerlerinin geri gönderilmeleri düşünülmüştü¹⁰⁴. Fakat Sakız muhafızı Yusuf Paşa tarafından gönderilen ve tarihi belli olmayan bir belgede Çirmen askerlerinin görevleri uzun sürdüğünden *barış zamanı* memleketlerine dönmek istedikleri belirtilmektedir¹⁰⁵. Askerlerin savaş çıktığında tekrar geri dönme şartıyla mı memleketlerine gittikleri belli değildir. Ancak yazışmalarda bu askerlerden bir kısmının işe yaramadığı da belirtilmekteydi¹⁰⁶. Yine de diğer *derme çatma* birliklere göre adanın savunmasında daha etkili ve başarılı idiler. Kırcalı askerler gibi sürekli olmayan asker gruplarından biri de *yazlık* askerlerdi. Bunlar geçici bir süre için adada faaliyet gösteren ve askeri nitelikleri pek bilinmeyen ve Anadolu'dan gönderilmiş askerlerdi¹⁰⁷.

Donanma askerleri de uzman ve acemi birlikler açısından çeşitlilik göstermekteydi. Donanmada her iki gruptan askerler vardı. Örneğin, donanmanın adaya ilk gelişinde (11 Nisan 1822) kalyonlarda tüfekçibaşlar, komutanlar ve emirlerindeki düzenli birliklerin yanı sıra gelişigüzel toplanmış askerler de bulunmaktaydı¹⁰⁸. Bunun yanı sıra uzman askerlerin kontrolünde acemi askerlerin kullanıldığı da görülmüştür¹⁰⁹.

Askerlerin ihtiyaçlarını kimi zaman yerli halk, kimi zaman gönderildikleri bölgeler, kimi zaman da devlet karşılamaktaydı. Adada aylık ile çalışan askerlerin ücretleri Sakız muhafızı tarafından ödenmekteydi¹¹⁰. Ayrıca Vahid Paşa ve maiyetinin masrafları yerli halk tarafından karşılanmaktaydı. Esasen Vahid Paşa'dan önce de Sakız muhafızının ve emrindeki askerlerin masrafları adanın ileri gelenlerince karşılanmaktaydı¹¹¹. Ancak adada asker ihtiyacının başladığı 1821 yılında Sakız ileri gelenleri gönderilen asker

¹⁰⁴ BOA., HAT., No: 38101; BOA., HAT., No: 40523, 3 Şaban 1238 (M. 15 Nisan 1823).

¹⁰⁵ BOA., HAT., No: 40558 D.

¹⁰⁶ Aynı belge.

¹⁰⁷ BOA., HAT., No: 40558 D. (Tarih Yok).

¹⁰⁸ BOA., HAT., No: 40198.

¹⁰⁹ Aynı belge.

¹¹⁰ BOA., HAT., No: 38971.

¹¹¹ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 10.

ihtiyaçlarını karşılayamayacaklarını, bu ihtiyaçların miri olarak devletten sağlanması gerektiğini Sakız muhafızına bir dilekçe ile bildirmişlerdi¹¹². Nitekim aynı dönemde Vahid Paşa'nın merkezle olan yazışmasında ihtiyaç duyulan askerler için gıda malzemeleri ve para da gönderilmesi istenmiştir. Bu yazışmada gönderilmesi istenen ihtiyaçların miktarı belirtilmemiştir¹¹³.

Askerlere *bedel-i sefer* ödendiği de görülmüştür. Gittikler sefer karşılığında belli bir ücret alan bu askerler belirli bir süre görev yapan geçici birliklerdendi. Yazlık askerler bu şekilde ücret almaktaydı¹¹⁴. Ayrıca kimi askerlerin katık bahası ile (katık bedeli verilen akçe) çalıştırıldığı bilinmektedir. 1822 yılında İpsara ve Sisam Rumlarının saldırıları sırasında adanın savunması için ihtiyaç duyulan 3.000 düzenli askerden 1.500'ünün katık bahası ile toplanması önerilmişti¹¹⁵. Toplanan 700 askere 45'şer kuruş ödenmesi uygun görülmüştü. Tablo 3, katık bahası verilecek toplanan askerleri ve toplandıkları yerleri göstermektedir¹¹⁶.

Askerlerin Toplandıkları Yer	Toplanan Asker Sayısı
Kayseri	150
Bozok	150
Ankara	100
Çankırı	100
Konya	100

Tablo 3: Katık Bahası Alacak Askerler ve Askerlerin Geldikleri Yerler.

¹¹² BOA., HAT., No: 40548.

¹¹³ Aynı belge.

¹¹⁴ BOA., HAT., No: 40558 D.

¹¹⁵ BOA., HAT., No: 38971.

¹¹⁶ Aynı belge. Toplam 700 asker olması gerekirken veriler 600 askeri göstermektedir. 100 askerin nereden gönderildiği tespit edilememiştir.

Görüldüğü gibi bu askerler, diğer askerler gibi yakın bölgelerden değil, Anadolu içlerinden toplanıp gönderilmiştir. Aynı yıl Kuşadası'ndan gönderilecek askerlerin katık bahası yine Kuşadası tarafından ödenecekti¹¹⁷.

III. 4.1. Askerlerin Neden Oldukları Problemler

Adada görev yapan askerler zaman zaman farklı problemler yaratmışlardı. Bu problemler daha çok 1821 yılında yoğunlaşmıştı. Bunun ayaklanmanın ilk günlerinde adaya gönderilen acemi askerlerden kaynaklandığı düşünülebilir. Diğer taraftan uzman askerlerin de zaman zaman problem çıkardıkları olmuştu. Askerler kimi zaman komutanlara kimi zaman da yerli Rum halka zarar vermişti.

Acemi ve düzensiz birlikler, savaşma yeteneğinden yoksun, savunmada pek başarı gösteremeyen, kazanç elde etmek amacıyla adaya gelmiş ve kontrol altına alınması güç olan askerlerden oluşmaktaydı. Sakız muhafızı, ayaklanmanın ilk günlerinden itibaren adada görevlendirilen bu askerlerin sayıca çokluğu ve niteliksizlikleri nedeni ile halkı korkutacağını söylemişti. Ayrıca bu askerlerin bir takım karışıklıklara neden olabileceğini ileri sürmüş, *derme çatma* 5.000 asker yerine *sekban* gibi ve iyi komutanların yönetiminde 2.000 seçme asker gönderilmesinin daha iyi olacağını belirtmişti¹¹⁸. 1821 yılında Ege'ye gönderilen donanma için gerekli gemici ve topçu personel bekar odalarından toplanmıştı. 400 mürettebatın 330'u *serserilerden* ibaretti¹¹⁹.

Başka yerlerden toplanıp gönderilen askerlerin yarattığı en önemli problem *fırac* etmeleriydi. Üstelik askerler çatışmalarda elde ettikleri ganimetleri alarak adayı terk etmişlerdi. Hatta bazen adada on beş gün bile durmayıp çatışmaya katılmadan

¹¹⁷ BOA., HAT., No: 38031, (Tarih Yok)

¹¹⁸ BOA., HAT., No: 40548.

¹¹⁹ Fevzi Kurtoglu, *Yunan İstaklal Harbi ve Navarin Muharebesi*, İstanbul, 1944, s. 15-16.

kaçmışlardı¹²⁰. Bu konuda Vahid Paşa “devletimizin hukuku için savaşalım diyen” bir tek kişinin bile olmadığını herkesin hatta kendi maiyetindekilerin çoğunun bile bir an önce gitmek istediğini belirtmektedir¹²¹.

Kimi zaman adaya gelmeden firar edenler de olmuştu. Örneğin adaya 1.000 asker getirmekle görevlendirilen İlyas Ağa, sadece 500 asker ile Sakız’a ulaşmıştı. Halbuki merkezden bir tek kişinin bile eksik olmaması gerektiğini emri gelmişti.¹²² Bazı görevliler askerlerin zorla gönderilmelerinin bu tür sorunlara yol açabileceğini düşündüğünden savaşa katılmak istemeyenlerin gönderilmemesini istemişlerdi. Örneğin Hüdavendigâr sancağı mutassarı İbrahim Paşa, gitmemek için bahaneler ileri sürenlerin zorla gönderildiği takdirde yolda firara kalkışacağını, adaya ulaşırsalar bile orada da bir işe yaramayacaklarını belirtmiştir¹²³. Nitekim endişelerinde haklı çıkmıştır.

Aynı şekilde 1828 yılında adaya gönderilen çiftçi ve zanaatçı gruplar da benzeri bir sorun yaratmışlardı. Farklı meslek gruplarından toplanan bu birlikler, adada kalarak işlerini aksattıkları için bir an önce memleketlerine gitmeyi planlamaktaydılar. Bu nedenle de gerekli hizmetleri yeterince yerine getirememekteydiler¹²⁴. Zaten bu eğitimsiz birlikler savunmada pek de başarılı olamadılar. Dolayısıyla Sakız’ın bu birliklerce savunulması Osmanlı açısından tatmin edici bir başarının elde edilememesine neden olmuştur.

Problemler sadece düzensiz birliklerden kaynaklanmamaktaydı, kimi zaman düzenli birliklerdeki askerlerin de sorun yarattığı görülebilmekteydi. 1821 yılında kale görevlisi 202 asker firar etmek, subaylara itaatsizlik etmek gibi suçlar işlemişlerdi. Bunun üzerine bu askerler başka savaşlarda görevlendirilmişlerdi. Ayaklanmanın henüz

¹²⁰ BOA., Cev. Ask., No: 31237.

¹²¹ BOA., HAT., No: 38209 G.

¹²² BOA., HAT., No: 38971.

¹²³ BOA., HAT., No: 40558 D.

¹²⁴ BOA., HAT., No: 38101.

başlamadığı sıralarda adadaki düzenin sağlanmış olması gerekmekteydi. Böylesi bir durumda askerlerin görevlerini terk ediyor oluşu ciddi bir problemdi. Bu nedenle Sakız Muhafızı Vahid Paşa bu askerlerin yerine uzman ve nitelikli askerlerin gönderilmesini istemişti. Fakat Ekim 1821’de bu askerlerin savaş kurallarına uyup, görevlerinin gereğini yerine getirip taşkınlıklara son verdikleri takdirde yeniden adaya çağrılacakları söylenmişti. Eğer bir problem çıkarırlarsa “Ocak Zabitanına” teslim edilmeleri konusunda uyarılar yapılmıştı.¹²⁵ Bunun üzerine Sakız Kalesi müstahfizlar, azablar, topçular, hurc-u liman, sağ taraf gönüllüleri ve sol taraf gönüllüleri, cebeciler, humbaracılar ve lağımcılarından Çeşme kasabası ve köylerinde bulunanların adaya tekrar çağrılmaları istenmişti. Çağrılan 202 askerin yarısı gönderilmişti. Diğer yarısı da sıra ile (“münavebe ile”) gönderilecekti. Çeşme köylerinden sıra ile gelmeleri beklenen askerlerin, diğer yarısı da çağrıldı. Bu askerlerin hazırlanması için tezkereler yazılmış ve çavuşlar gönderilmişti ancak istenen askerlerin gelmeyeceği haber verilmişti. Zaten gelen 101 asker de gerekli hizmeti yerine getirmemiş, başına buyruk hareket etmişti. En sonunda izinsiz olarak adadan ayrılmışlar ve yeniden Çeşme’ye firar etmişlerdi¹²⁶.

Bu durum askerler içerisinde de karışıklığa neden olmuştur. Yukarıda belirtilen kale görevlilerinin güveni suiistimal etmeleri nedeniyle subaylar, önlem amacıyla olsa gerek, diğer kale görevlilerine ve uzman askerlere de *başıboş takımlara* gösterdikleri muameleleri uygulamaya başladılar. Görevini başarı ile yerine getiren askerler ise bu tavrılardan şikayetçi olmuşlardı¹²⁷.

Askerler yerli halk üzerinde de huzursuzluk kaynağı olmuşlardı. Halktan toplanan askerlerin yanı sıra uzman askerler bile yerli Rumların mallarını yağmalama veya

¹²⁵ BOA., Cev. Ask., No: 31237.

¹²⁶ BOA., Cev. Ask., No: 31237.

¹²⁷ Aynı belge.

onları esir alma girişimlerinde bulunmuşlardı¹²⁸. Özellikle ganimet elde etmek amacıyla adaya gelen askerler halka zarar vermişti. Ayrıca saldırgan askerleri kontrol etmek de oldukça zordu. Örneğin, Şubat 1822 yılında İzmir'den gönderilen askerler daha çatışmalar başlamadan huzursuzluk yaratmaya başlamış, bunun üzerine askerlerin görev yerleri değiştirilmişti.¹²⁹

Adadaki askerleri komuta edecek kıdemli askerlerin yokluğu da önemli bir problemdi. 1828 kuşatmasındaki başarısızlıktan dolayı adaya güvenilir komutanların gönderilmesi istenmiş, askerlerin iyi komuta edilmediğinden şikayetçi olunmuştu¹³⁰.

Bunların dışında, askerlerin sağlık sorunları da askeri yapıyı olumsuz etkileyen gelişmelerdendi. Hastalık askerlerin başarısını olumsuz yönde etkilemiş ve çok ciddi problemler yaratmıştı. Haziran 1822'de donanmadaki askerlere hastalık bulaşmış, askerlerin bir kısmı ölmüş, bir kısmı da savaşamayacak kadar hasta olmuştu. Olay öyle ciddi bir hal almıştı ki neredeyse donanmayı idare edecek asker kalmamıştı¹³¹. Askerlerin yarattığı sorunlar savunmayı güç durumda bırakmışsa da bu sorunlar, önlemez boyutlarda olmamıştı.

III.5. Ayaklanma Sırasında Kullanılan Savaş Malzemeleri

Osmanlı'nın asileri etkisiz hale getirmesinde en etkili araç gemilerdi. Adada ayaklanmanın askerler ve yöneticiler tarafından baş edilemez bir hal aldığı dönemlerde donanma, olayın seyrini değiştirmeyi başarmıştı. Sakız'a gönderilen donanmada yer alan belli başlı gemiler; firkateyn, korvet, brik, uskuna, şalope gibi hafif gemilerdi. Zaten ağır gemilere gerek de yoktu çünkü asiler de büyük gemilere sahip değildi. Bunun dışında bazı

¹²⁸ BOA., HAT., No: 38209 G; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45. Bu konuya daha sonraki bölümlerde daha geniş yer verilecektir.

¹²⁹ BOA., HAT., No: 38570.

¹³⁰ BOA., HAT., No: 40059.

¹³¹ BOA., HAT., No: 38582 G, 7 Şevval 1237 (M. 27 Haziran 1822).

durumlarda gulet, martiko, kalyon, preme, kapak gibi büyük gemiler de kullanılmıştı. Genellikle hafif gemiler izbandit tekneleriyle olan çatışmalarda tercih edilmişti. Büyük ve ağır gemiler ise asker ve malzeme taşınmasında kullanılmıştı. Ancak bunların çatışmalarda da kullanıldıklarına rastlanmaktadır.

Sakız'a gönderilen donanma gemilerinin içerisinde hem yelkenli hem de kürekli gemiler vardı. Yelkenli gemilerin en önemlilerinden biri kalyonlardı. 1821 yılında Ege Denizi'ndeki problemler için Mansuriye adlı kalyon gönderilmişti¹³². Kalyon, Avrupa devletlerinde daha çok kullanılmaktaydı¹³³. Bunlar üç direkli büyük savaş gemileriydi. Bu gemiler iki ve üç ambarlılar diye ikiye ayrılmıştı. Güge, barça, burton, karaka, karavele, firkateyn ve kapak kalyon çeşitlerindendir¹³⁴.

Sakız'a gönderilen kalyonlar *firkateyn* ve *kapak* idi. Firkateyn üç direkli yelkenlilerden olup seri hareket ederdi. Bu gemilerin hem güvertelerinde hem de ambarlarında topları vardı. Firkateynlerin büyüklükleri genelde 45-55 zirâ¹³⁵ arasında değişmekteydi¹³⁶. Donanmadaki bir diğer kalyon çeşidi de *kapak* adı verilen her tarafında iki çeşit topu olan eski bir tür gemiydi. İkinci sınıf ve üçüncü sınıf diye ikiye ayrılan bu gemiler, iki ambarlıydı. Bu ambarlardan biri top ambarıydı. Bu gemilerin ikinci kat güvertesinde de top bulunmaktaydı. İkinci sınıf *kapaklar*, 80-100 top ile 800-1.000 arasında mürettebata, üçüncü sınıf olanlar da 60-80 top ile 600-800 mürettebata sahip çok büyük gemilerdi¹³⁷. Mora Ayaklanması'nın ilk yıllarında iki kapak, üç firkateyn ve üç

¹³² Kurtoğlu, age., s.15-16.

¹³³ Katip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar*, (Yayına Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 225.

¹³⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK. Yayınları, Ankara 1986, s. 469-470.

¹³⁵ 24 parmağa karşılık gelen arşın. Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 648.

¹³⁶ Uzunçarşılı, age., s. 471.

¹³⁷ Uzunçarşılı, age., s. 472.

brikten oluşan bir donanma, Seyit Ali Bey komutasında Çanakkale'ye gönderilmişti¹³⁸. 1828'de Sakız'a, iki kapak ve bir firkateyn gönderilmesi istenmiştir¹³⁹.

Sakız ayaklanmasında kullanılan bir diğer yelkenli gemi de *korvet* idi. Korvet de üç direkli savaş gemilerindendi. Güvertesinde 20-30 top bulunan korvetler 33-39 zirâ uzunluğundaydı. Bu gemilerdeki mürettebat, diğer gemilerdeki kadar çok değildi, yaklaşık 175 kişiden oluşmaktaydı¹⁴⁰. *Brik* ise kalyon ve korvete oranla daha küçük bir gemiydi. İki direkli ve tek ambarlı olan bu gemi, oldukça seri hareket ettiği için hem Rumlar hem de Osmanlı tarafından çok fazla tercih edilen gemilerdendi. Sakız Ayaklanması'nda Osmanlı'nın kullandığı iki direkli gemilerden biri de *uskuna* idi. Bunlar, 16 topu ve 90 mürettebatı olan gemilerdi¹⁴¹. Sakız'da kullanılmış olan bir diğer yelkenli gemi de *şalope* idi. Bu yelkenli gemiler içerisinde en küçüğü olan şalopeler iki direkli, ambarsız, 27 zirâ uzunluğundaydı¹⁴².

Yelkenli gemiler, büyük ve çok sayıda mürettebatı olan gemilerdi. Kürekli gemiler yelkenlilere oranla daha hızlı hareket eden fakat daha küçük gemilerdi. Osmanlı Donanmasında *Mavna* adı verilen ve genellikle yelkenli ve kürekli olan, *çektirilere* topçu desteği sağlayan büyük bir çeşit gemi bulunmaktaydı. Sakız isyanı sırasında izbanditlere karşı bu gemiler kullanılmıştı¹⁴³. Mavnalar çift kürekli, 6 zirâ uzunluğunda, 24 top taşıyabilen gemilerdi¹⁴⁴. Bunlar yaklaşık 600 kişilik mürettebatı kapsayan oldukça büyük

¹³⁸ Fahrettin Seyfi, *1820-1827 Mora İsyanı*, İstanbul, 1934, s. 12-13.

¹³⁹ BOA., HAT., No: 40698.

¹⁴⁰ Uzunçarşılı, age., s. 468.

¹⁴¹ Uzunçarşılı, age., s. 466-467.

¹⁴² Uzunçarşılı, age., s. 466.

¹⁴³ İşgüven, agm., s. 2. Aynı araç Venedik ile Koyun adaları savaşında da kullanılır ve Venedik gemilerine karşı düşük nitelikte kalmıştır.

¹⁴⁴ *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar*, ss. 225-226; Uzunçarşılı, age., s. 460-461.

gemilerdi¹⁴⁵. Kürekli gemiler içerisindeki *işkampavyeler*, çoğunlukla haberci gemisi olarak kullanılmaktaydı¹⁴⁶.

Sık kullanılan gemiler içerisinde premeler ve kayıklar da bulunmaktaydı. Bunlar, özellikle yiyecek ve mühimmat taşımada ve Çeşme-Sakız arasındaki ulaşım için kullanılmıştır. Havanın rüzgarlı olduğu günler kayıklar, durgun olduğu günler de ise premeler tercih edilmekteydi.¹⁴⁷ Aynı şekilde İzmir'den gönderilen yardımların ulaştırılması için de bu araçlar kullanılmıştır. Hatta yoğun çatışmaların olduğu dönemlerde bu gemilerin savaşa sokulduğunu da görmekteyiz. 18 Ocak 1828 tarihinde İzmir'den Sakız'a gönderilen premeler, Rumlara karşı kullanılmak üzere adada alıkonulmuştu¹⁴⁸.

Rumların çoğunlukla kullandığı gemiler ise brik, gulet, tarata ve *mezekörte* (veya *mandekorte*) denen bir tür firkateyindir¹⁴⁹. Bunun yanı sıra daha etkili olan ve kaleyi topa tutarken kullanılan korvet ve firkata da vardır¹⁵⁰. Ayaklanmada hem Rumlar hem de Osmanlı tarafından kullanılan firkate, hafif gemilerdendi¹⁵¹. Kürekli gemilerden olan firkatalar, Rumların en fazla kullandığı gemilerdi. Daha çok nehirlerde kullanılmak üzere tasarlanmış olan bu gemiler, çok hızlı hareket ettikleri için Osmanlı gemilerini çoğu zaman güç duruma sokmuşlardı.

Donanmada kullanılacak gemiler, tersanede onarımdan geçip, çatışmalara hazır hale getirilmekteydi. Bu onarımlar sırasında gemilerin biçimlerinde değişiklikler yapılabiliyordu. Örneğin 1826-1827 yıllarında donanma için hazırlanan *İskenderiye* adlı firkateynin keşide ve direkleri çıkarılmış, Nusret adlı kalyon da firkateyn şekline

¹⁴⁵ *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar*, s. 226.

¹⁴⁶ Uzunçarşılı, age., s. 458.

¹⁴⁷ BOA., HAT., No: 38929.

¹⁴⁸ Aynı belge.

¹⁴⁹ BOA., HAT., No: 38101 D; BOA., HAT., No: 38925.

¹⁵⁰ BOA., HAT., No: 38925.

¹⁵¹ Uzunçarşılı, age., s. 459.

dönüştürülmüştü¹⁵². Bu değişiklikler ihtiyaç duyulan gemi cinsi nedeniyle gerçekleştirilmiş olabilir. Çünkü ayaklanmada firkateyn ve kalyonların her ikisinin birden kullanıldığını görmekteyiz. Yalnız o anda çatışmalarda kullanılmak üzere firkateyn ihtiyacı olduğundan kalyonun firkateyn şekline dönüştürülmüş olduğu düşünülebilir. O sırada firkateyne büyük ihtiyaç duyuluyor olmalıdır. Tersanede bulunan Bahr-ı Seb'a adlı firkateynde hiçbir değişiklik yapılmaması bu olasılığı kuvvetlendirmektedir¹⁵³.

Ayaklanmada kullanılan gemilerle ilgili dikkat çekici bir başka nokta da bu gemilerin oldukça eski olmaları ve tamire ihtiyaç duymalarıdır. Öyle ki Padişah, Bahr-ı Seb'a firkateyninin köhne olduğunu ve tamir edilince bile işe yarayıp yaramayacağından emin olmadığını belirtmişti¹⁵⁴. Ayaklanmada Osmanlı'nın başarısızlıklar göstermesinin nedenlerinden biri de eski ve işe yaramaz gemilerin kullanılıyor oluşudur. Tersanedeki bu gemilerin tamir ve donanımından sonra Midilli ve Sakız gibi Boğaza yakın olan adaların korunması da planlanmaktaydı. Bunlarla sahillerden yiyecek ve asker nakli de yapılacaktı¹⁵⁵.

Donanma gemileri yalnız askeri değil, taşıma amaçlı da kullanılmışlardı. Özellikle kuşatmalar sırasında ihtiyaç duyulan asker, yiyecek ve mühimmat donanma sayesinde taşınmıştır. Gerek merkezden gönderilen ve gerekse Çeşme'de toplanmış olan yardımlar, deniz yolu ile adaya ulaştırılmak zorunda olduğundan gemilere çok fazla ihtiyaç duyulmaktaydı. Merkezden gönderilen yardımlar, kötü hava şartlarında ya da deniz yolunun asiler tarafından kuşatılmış olduğu zamanlar, kara yolu ile sağlanıyordu. Karayolu taşınması ise develerle yürütülüyordu. Örneğin Sakız'a gönderilecek gıda malzemelerinin İzmir'den gemiye yüklenerak adaya gönderilmek üzere iken Rumlar, denizden geçişi

¹⁵² BOA., HAT., No: 28530.

¹⁵³ Aynı belge.

¹⁵⁴ Aynı belge.

¹⁵⁵ Aynı belge.

engelleyince deniz yolu ile gönderilmesinden vazgeçilmiş ve İzmir'den Çeşme'ye deve ile gönderilmesine karar verilmişti¹⁵⁶. Daha önce de bahsedildiği gibi Çeşme'de toplanan yardımlar da uygun zamanlarda azar azar adaya geçirilmekteydi.

Osmanlı Devletinin elindeki tüm gemiler ayaklanma için seferber edilmişti. Eski ve yıpranmış gemiler tamir edilmiş, güvenli bölgelerdeki gemiler Ege'ye aktarılmıştır. Diğer denizlerdeki gemilerin Ege'ye sevk edilmesi, Ege sularına dayanıklı olmayan gemiler için problem yaratmıştır. Nitekim böyle bir olay Şubat 1828'de yaşanmıştı. Sakız adasına gönderilecek askeri taşıyan 9 gemi, 17 Şubat'ta Boğaz'a varmıştı. Ertesi gün diğer gemilerden dördü, 19'unda da üçü Sakız'a ulaşmıştı. Ancak bu gemilerden Bölükbaşı Arnavut Süleyman'ın 120 asker ile bindiği gemi geride kalmış ve gece Şehirköy kazası sahilleri önünde karaya oturmuştu. Gemi Karadeniz'de kullanılmak üzere inşaa edildiğinden derin sularda rahat hareket edebilirken Ege ve Akdeniz gibi koyların ve sığlıkların çok olduğu bölgelerde rahatça ilerleyememekteydi¹⁵⁷. Bu olayda kaptanın Ege Denizi'ni iyi tanımıyor oluşu da etkili olabilir. Her halükarda bu durum Osmanlı'nın Ege Denizi'ni savunmak için yeterli sayıda gemiye ve donanıma sahip olmadığını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, kötü hava şartları dolayısıyla da bir çok gemi zarar görmüştü. Bu olaylar hem işlerin aksamasına hem de araç gereç kaybına neden olmaktaydı. Örneğin Sakız'ın kurtarılması için görevlendirilen Binbaşı İbrahim Paşa, muharebe ederken bir fırsatını bulup Çeşme'de bulunan preme ve kayıklara askerleri bindirip, Sakız'a ulaştırmaya çalışmıştı. Fakat hava muhalefeti nedeni ile gemilerin bir kısmı alabora

¹⁵⁶ BOA., HAT., No: 32109.

¹⁵⁷ BOA., HAT., No: 40089. Bu durumda hemen Gelibolu ayını Hasan Bey'e yazı yazılıp, tatar gönderilir. Geminin durumu araştırılarak gemideki 120 askerden, Süleyman Paşa ile birlikte sadece 14 asker bulunup, Gelibolu'ya getirilir. Gereken yardım yapılarak ayın 3. günü askerin yük ve eşyası için 60 araba, gereken kişilerin binmesi için de 40-50 baş beygir ile Çeşme yakasına gitmek üzere yola çıkılır.

olmuştu. Geride kalan kayıklar Sakız Kalesi'ne ulaştırılmışsa da¹⁵⁸ böyle bir olay çatışmalar sürerken Osmanlı Devleti açısından bir kayıp olmuştur. Benzeri bir olay Haziran 1822'de yaşanmıştır. Divanhane Çavuşu Tatar İbrahim Midilli'den çıkıp kayık ile Ayazmend'e gelirken bindiği kayık havanın sert oluşu nedeni ile devrilmiş ve Çavuş boğulmuştu.¹⁵⁹ Hava şartları Rumlara da zarar vermiştir. 30 Ocak 1828 gecesi büyük bir fırtına çıkmış, Rum teknelerinin bir kaç tanesi batmıştı¹⁶⁰.

Ayaklanmada Osmanlı askerlerinin en çok kullandığı savaş aleti tüfektir. Genelde dirhemsiz tüfekler ve dokuz dirhemlik tüfekler kullanılmaktaydı. Adadaki tüfek ihtiyacının çok ciddi boyutlara ulaştığı anlarda merkezden gönderilecek dirhemsiz yani dokuz dirhem olmayan tüfeklerin yerine askerlerin tamamen tüfeksiz kalmamaları için yedişer dirhemlik tüfekler de istenmiştir¹⁶¹.

Ayrıca askerlere yeni tüfekler de gönderilmiştir. Sakız'da görevli bir tabur asker, İzmir'den gönderilecek bir tabur asker ve Midilli, Bozcaada ve Bahr-i Sefid Boğazı'nda da görevlendirilecek askerin ellerindeki tüfeklerin dirhemsiz oluşu nedeniyle ihtiyaç olduğunda rahatlıkla kullanılamayacağından, yeni alınan tüfeklerden 1.472 tüfeğin İzmir ve Sakız'daki taburlara, 736 tüfeğin Midilli'de olan tabura ve 736 tüfeğin de Bozcaada ve Bahr-i Sefid Boğazı'ndaki tabura gönderilmesi emredilmiştir¹⁶². Bunun üzerine 7 Şubat 1828 (21 Recep 1243) tarihinde İzmir'e ve Sakız'a paylaştırılmak üzere istenen miktarda (1.472) siyah kundaklı tüfek gönderilmişti. Ayrıca İzmir'e 164 adet iki ayrı cins tüfek de gönderilmişti¹⁶³.

¹⁵⁸ BOA., HAT., No: 38101 D.

¹⁵⁹ BOA., HAT., No: 38582 G.

¹⁶⁰ BOA., HAT., No: 40059.

¹⁶¹ BOA., HAT., No: 38580.

¹⁶² Aynı belge.

¹⁶³ BOA., HAT., No: 40073 A.

Adada görev yapan Mansure askerlerindeki tüfeklerin cinsi *filintaydı*. İzmir ve Sakız savunmasında bu tüfeklerden 1.236 adet kullanılmıştı. Bunlardan 836'sının Sakız'daki iki tabur Mansure askerlerin ellerinde, 400'ünün İzmir'deki askerlerin ellerinde, 100'ünün de İzmir'deki süvarilerin ellerinde olduğu bilinmektedir¹⁶⁴. Tüfeklerde kullanılan fişekler merkezden gönderilmekteydi. Fişeklerin temini de oldukça zaman almaktaydı¹⁶⁵.

Rumların en çok kullandığı aletler havan ve toplardı. Rumlar tarafından ateşli ağır silah olarak ayrıca obüs topu kullanılmıştı. 1828 Şubatında Torloti Tepesi'ne yerleştirilen bir obüs¹⁶⁶ topu, Osmanlı askerini güç durumda bırakmıştır. Bunun yanı sıra havan da yaygın olarak kullanılmıştı. Sakız Kalesinin, kale varoşundan iskeleye kadar 22-65 çaplarında 11 adet havan yerleştirilmiş ve askerlere karşı kullanılmışlardı.¹⁶⁷ Asilerin adadan ayrılması ile ele geçirilen mühimmat arasında; 85-90-65 çaplarında üç havan, 22-18 çaplarında altı havan, 13 karış 9 kıyyelik Farskari, ayrıca dört top, 5 buçuk karış 7 kıyyelik İspankari sanduka ve sürme kundaklı 6 top bulunmaktaydı¹⁶⁸.

Ayaklanma boyunca Osmanlı askerlerinin savaş malzemesine ihtiyaç duyduğu ve adadaki yöneticilerin bunların temini için merkezle yoğun yazışmalar gerçekleştirdiği görülmektedir. Elimizdeki verilerden edindiğimiz bilgilere göre bu malzemeler çoğunlukla merkezden, ender olarak da Anadolu'nun çeşitli yerlerinden sağlanmaktaydı. Ne yazık ki kullanılan malzemeler hakkında daha geniş bilgilere sahip değiliz. Mühimmat eksikliği ilk günden beri ciddi sorunlar yaratmaktaydı. Nitekim Sakız Muhafızı Vahid Paşa, görevinin ilk günlerinde ada ile ilgili verdiği raporda bu problemi dile getirmişti¹⁶⁹.

¹⁶⁴ BOA., HAT., No: 38580.

¹⁶⁵ BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B.

¹⁶⁶ BOA., HAT., No: 40698. Belge "kobüs" topu diye yazılıştır. Ancak "kobüs" cinsi bir topa rastlamadığımızdan, topun cinsinin "obüs" olduğunu ve yanlışlıkla "kobüs" şeklinde yazıldığını tahmin ediyoruz.

¹⁶⁷ BOA., HAT., No: 40698.

¹⁶⁸ BOA., HAT., No: 38101 D.

¹⁶⁹ BOA., HAT., No: 40548; *Tarih-i Vaka-yı Sakız*, s. 11.

III.6. Donanmanın Ayaklanmanın Bastırılmasındaki Rolü

Osmanlı Devleti, Rum Ayaklanmasının ilk günlerinde bu bölgelere donanma göndermemişti. Önce Eflak ve Boğdan, sonrasında Mora ve adalardaki Ayaklanmalar nedeniyle donanma gönderilmesi gerekmekteydi. Osmanlı donanmasına özellikle *Akdeniz*'deki korsanlık faaliyetlerinin etkisiz hale getirilmesi için ihtiyaç duyuluyordu. Fakat ayaklanmalarda Rusya'nın rolü olduğu düşünüldüğünden olası bir Rus saldırısına karşın donanma gemileri, İstanbul'un güvenliği için de bekletilmekteydi¹⁷⁰.

Mora ayaklanmasının şiddetlenmesi üzerine nihayet bölgeye donanma gönderilmesine karar verilmişti¹⁷¹. Donanmanın, yola çıktıktan sonra Anadolu sahilinde yer alan Sakız, Midilli, Sisam, Rodos'taki korsanların üzerine gitmesi ve buraları güvence altına aldıktan sonra yola devam etmesi kararı alınır¹⁷². Mora'ya gönderilen bu donanma hafif gemilerden oluşmaktaydı. Ağır gemiler ise İstanbul'da bırakılmıştı. Seyyit Ali Bey komutasında bir başka donanma da Çanakkale'ye gönderilmişti¹⁷³.

İlk günlerde Sakız adasına donanma gönderme ihtiyacı duymamış olan Osmanlı, ayaklanma kontrol edilemeyecek kadar büyüyünce ve adadaki askeri birlikler yeterli gelmeyince karar değiştirerek Sakız'a donanma göndermeye karar vermişti¹⁷⁴. Donanma, hem denizdeki çatışmalarda hem de karadaki kuşatmalarda kullanılmıştı. Donanmanın sade askeri gücü değil, aynı zamanda getirdiği yiyecek ve malzemeler de önemliydi.

Donanma Mora yarımadası ve Ege Denizi'nin hemen her yerinde beklenmekteydi. İzbandit gemilerinin batırıldığı veya ele geçirdiği Osmanlı ve Mısır

¹⁷⁰ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 250; Fahrettin Seyfi, age., s. 12-13. Nitekim ayaklanmanın sonlarında Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açması devletin kaygılarını haklı çıkarmıştır.

¹⁷¹ BOA., HAT., No: 40417; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 43.

¹⁷² *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.43; Fahrettin Seyfi, age., s. 12-13.

¹⁷³ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.43; Fahrettin Seyfi, age., s. 12-13.

¹⁷⁴ Aynı belge: *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 250.

gemilerinin sayısı 32'ye çıkmıştı. Bunun üzerine Ege Denizi'nde asayişini sağlamak üzere donanmaya katılmak üzere yeni gemiler gönderilmesine karar verilmişti¹⁷⁵. Gemiler, Boğazdan çıkıp Midilli adasını dolanarak, Anadolu sahiliyle, Sakız, Sisam ve Rodos boğazlarından geçerek *Akdeniz*'i tarayacaklardı. Buralardaki izbanditlerle mücadele edip güvenliği sağladıktan sonra Rumeli'ye geçerek buranın da güvenliğini sağlamaya çalışacaklardı¹⁷⁶. Belirlenen güzergahta hareket edecek donanma, Çanakkale üzerinden yola çıkmıştı¹⁷⁷.

Bu arada Sakız'da da İpsaralı Rumların gemileriyle izbandit gemileri ayaklanma başlatmak için oradaydı. Bunun üzerine Ege Adalarının güvenliği için gönderilen donanma Sakız'a gelip bu girişimi de engellenmeye çalışacaktı. Adaya giden yollar asilerin eline geçmişti¹⁷⁸. Fakat 18 Mayıs'ta donanma adaya ulaştığında asilerin gemileri adanın çevresini terk etmiştir. Asilerin adadan ayrılışı ile Sakız'daki güvenlik problemi çözülmüş ve 20 Haziran'da donanma Sakız'dan ayrılmıştı¹⁷⁹.

Ancak donanma Sakız'dan ayrılınca adanın güvenliği yeniden tehlikeye girmişti. Asi gemileri tekrar Sakız'a gelip Çeşme-Sakız bağlantısına engel olmuş; İzmir, Foça ve Limni'den donanmaya katılmak için gelen kayıkların bazılarını asiler ele geçirmişti. Bunun üzerine donanma geri dönmüş, donanmanın döndüğünü gören asiler Venedik Kayası arkasından dolaşarak adadan uzaklaşmıştı. Donanma Venedik Kayası açıklarından dönüp Sakız önüne demir atmıştı. Asilerin hala Sakız'ın etrafında dolaşıyor olma ve karaya asi çıkarma olasılığına karşı askerler tetikte bekliyorlardı.¹⁸⁰ Asilerle olan

¹⁷⁵ BOA., HAT., No: 40614, 23 Şaban 1236 (M. 26 Mayıs 1821).

¹⁷⁶ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 251.

¹⁷⁷ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.43.

¹⁷⁸ BOA., HAT., No: 40614.

¹⁷⁹ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.44.

¹⁸⁰ BOA., HAT., No: 38511, 6 Ramazan 1236 (M. 7 Haziran 1821).

bu ilk çatışmada donanma doğrudan doğruya Sakız adası için gönderilmemişti. Ancak adadaki çatışmaların sona ermesi donanmanın gelişiyle olmuştu.

Her seferinde asiler, donanmanın gelişi üzerine adayı terk etmişlerse de bu asilerin ayaklanmadan ya da adayı ele geçirmekten vazgeçtikleri anlamına gelmemektedir. Bu bir anlamda asilerin stratejisi olarak da nitelendirilebilir. Buna göre asiler donanmanın gelişi ile adadan uzaklaşıp donanmanın adayı terk etmesini beklemişler ve donanmanın hareket etmesi üzerine çatışmaya yeniden başlamışlardı.

Nisan 1822'de içlerinde Sisamlı Rumların da bulunduğu dört bin izbandit Sakız adasına gelmiş ve Sakız reayasıyla birlikte kaleyi karadan ve denizden kuşatmışlardı. Sakız Muhafızı Vahid Paşa'nın emrindeki askerler 20 gün boyunca kaleyi savunmaya çalışmışlardı¹⁸¹. Ne var ki kuşatmanın kaldırılması için kaledeki savunma yetersizdi. Bu nedenle donanmaya ihtiyaç duyulmaktaydı.

Bu ihtiyacın merkeze bildirilmesi üzerine donanma gönderilmişti. 11 Nisan 1822 (19 Recep 1237) günü saat dörtte Rumlar kaleye saldırmak üzere iken donanma kalyonları gelip kale önüne demir attılar¹⁸². Kaptan-ı Derya Nasuhzade Ali Paşa komutasındaki donanmanın tüm gemileriyle Sakız'a ulaşması ise bir gün sonra gerçekleşmişti¹⁸³. Sakız adasına yardım etmek ve adayı kuşatmadan kurtarmak için gelen donanma, iskeleye ulaşır ulaşmaz karaya asker çıkarmaya¹⁸⁴ ve asilerin üzerine top ve humbara atmaya başlamıştı. Sisamlı ve Sakız'lı Rumlar, donanmaya karşı koyamayınca¹⁸⁵ izbandit tekneleri saldırı için donanmaya yaklaşmaya başladı, donanma gemileri bir araya

¹⁸¹ BOA., HAT., No: 40198.

¹⁸² BOA., HAT., No: 39476 F, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822); 39476 E, 21 Recep 1237; BOA., HAT., No: 40198; BOA., HAT., No: 39476 A, 21 Recep 1237; BOA., Cev. Dah., No: 4227, Cemazie'l-ahir 1237 (M. Şubat/Mart 1822); *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.43-44.

¹⁸³ BOA., HAT., No: 39476 B; Ali Fuad, *Adalarımız*, Kastamonu Vilayeti, 1338, s.27; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.43-44.

¹⁸⁴ BOA., HAT., No: 39476 F; 39476 E; BOA., HAT., No: 40198.

¹⁸⁵ BOA., HAT., No: 39476 A.

gelerek eşkiya üzerine yelken açtı.¹⁸⁶ Rumların mavna ve diğer gemileri donanma karşısında güç duruma düştüler. Çatışma sonunda Rum tekneleri zarar görmüş ve adayı terk ederek Sisam taraflarına doğru gitmişlerdi¹⁸⁷. Sakız'daki çatışmalar donanmanın adaya gelmesiyle Osmanlı'nın lehine dönmüştü. Donanmanın gemilerinin Sakız'a ulaştığı gün çok sayıda eşkiya ve yerli Rum toplam yirmi adet tekne ve kayığa binip, adayı terk etmişti¹⁸⁸. Bu olay donanmanın asiler üzerindeki etkisini göstermektedir. Yalnız ilk çatışmada olduğu gibi donanma gittikten sonra Rumların adaya tekrar gelme, dış etkilerin Sakız reayasını tahrik etme ve çatışmaların yeniden başlaması olasılığı devam etmekteydi. Bu yüzden, *Akdeniz ihtilali* sona erinceye kadar kaleye en az 5.000 asker gönderilmesi, kale mühimmatı temini ve siperlerin tamiri için çözüm bulunması istenmişti. İstenenler merkez tarafından bir an önce karşılanmaya çalışılmıştı¹⁸⁹. Bu tutum, ilk kuşatmada yaşanan donanma sonrası saldırıları önleme çabasıydı. Alınan tedbirlerin yanı sıra olası bir saldırıya karşı adada birkaç Paşa gemisi de bekletilmişti. Donanmanın *Akdeniz*'den ayrılışının ardından ada önünden gelip geçmekte olan Rum gemilerine rastlanmış ancak bunların *Devlet-i Aliyye'nin kaidelerine* uymalarından dolayı, sorun yaratacaklarından şüphelenilmemiştir. Ancak Rum tekneleri Sakız'ı korumakla görevli gemilere ateş gemileriyle saldırarak bir kalyonun yanmasına neden olmuştur¹⁹⁰. Dolayısıyla bir çok önlem alınmasına rağmen bu kez de Rum saldırılarına engel olunamamıştır.

1822 kuşatmasında, donanmanın görevi kuşatmanın sona erdirilmesi ile sınırlı değildi. Donanmayla adaya mühimmat ve Vahid Paşa'ya da 100 bin kuruş harçlık

¹⁸⁶ BOA., HAT., No: 40417.

¹⁸⁷ BOA., HAT., No: 39476 B; BOA., HAT., No: 39476 F.

¹⁸⁸ BOA., HAT., No: 40382, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 40342 İ, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822); *Adalarımız*, s.27.

¹⁸⁹ BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B; BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

¹⁹⁰ BOA., HAT., No: 38582 B, 1237.

gönderilmişti¹⁹¹. Donanmanın bir görevi de askerlerin adaya sevkiyatına yardımcı olmaktır. Sakız adası için gönderilmesi emredilen askerler Çeşme'de toplanmışlardı ve donanma ile adaya geçirilmeyi beklemekteydiler. Donanma bu askerleri parça parça adaya geçirmiştir¹⁹². Sakız'daki ayaklanma bastırılınca ve bir süre sonra asker sevkiyatı da sona erince donanmanın Sakız sularında bulunmasına gerek kalmadığını ve Mora'ya doğru hareket etmesi gerektiğini belirten emir geldi. Bunun üzerine donanma Mora'ya doğru yola çıktı¹⁹³.

Kuşatma sona erip donanmanın geri dönmesinden beş altı ay sonra asilerin yeniden harekete geçmesi ile padişah, 16 Kasım 1822 (H.1 Rebiü'l-evvel 1238) tarihinde gerekirse donanmayı tekrar göndereceğini söylemişti¹⁹⁴. Sonuçta adanın asiler tarafından yeniden kuşatılma tehlikesi üzerine donanma gönderilmesine karar verilmişti.

Donanmanın gecikme tehlikesi karşısında, Sakızlı Rumların kaleye girip oradaki Müslümanlara zarar verebileceği endişesinden dolayı donanmanın bir an önce gönderilmesi istenmişti¹⁹⁵. Donanma 1-2 Kasım (15-16 Safer) günleri Bozcaada önüne demir atmıştı. Gece saat dört sularında büyük bir fırtına çıktı. Korvet süvarisi Şaban Kaptan demir alıp 5 Kasım'da havanın uygun oluşu nedeni ile Çeşme Limanı'na gelmişti. Fırtına nedeni ile ufak bir demire top bağlayarak limana demir attı. Fırtına birkaç gün uzayınca demir ve topa bağlanan gumanaya güvenmediklerinden ve hava muhalefeti nedeni ile Sakız'a da gidemediklerinden, Çeşme halkı geminin durumunu bir ilam ile İzmir Muhafızı Hasan Paşa'ya bildirmişti¹⁹⁶.

¹⁹¹ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 43-44.

¹⁹² BOA., HAT., No: 39476 A.

¹⁹³ BOA., HAT., No: 29067 C.

¹⁹⁴ BOA., HAT., No: 38768.

¹⁹⁵ BOA., HAT., No: 39235. (Tarih Yok).

¹⁹⁶ BOA., HAT., No: 38768.

1826 yılında Sakız Kalesi yeniden kuşatılmak üzereydi. Bu durum karşısında adanın karşı koyacak yeterli güce sahip olamaması, görevlilerin ve askerlerin çaresiz kalması üzerine adaya donanmanın gönderilmesi istenmişti. Bunun üzerine 14 Eylül 1826 (H.11 Safer 1242) tarihinde donanmanın yola çıkarıldığı haberi geldi¹⁹⁷.

24 Ekim 1827'de Sakız adasındaki Ok Meydanı'na demir atmış Rum tekneleriyle kale, denizden ve karadan top atışına tutulmuştu. Çatışma nedeniyle Çeşme'den ve diğer yerlerden yardım gönderilemeyeceği de anlaşılınca gelmekte olduğu söylenen donanmaya olan ihtiyaç iyice artmıştı. Donanmanın gelmesiyle hem isyan etmiş olan Rumlar etkisiz hale getirilecek hem adadaki Müslümanların güvenlikleri sağlanmış olacak hem de yiyecek ve mühimmat ihtiyacı sağlanacaktı.¹⁹⁸

11 Aralık 1826'da Sakız, her taraftan ateş altında kalmış kale kuşatılmış ve birçok yönden gelen top atışlarıyla zarar görmüştü. Hatta burç limanının büyük bölümü yakılıp yıkılmıştı. Kaledeki topların bitmek üzere olması nedeniyle İstanbul'a donanma gönderilmesi gerektiği haber verildi¹⁹⁹. Bunun üzerine merkezden kısa bir süre içerisinde donanmanın ve askerlerin geleceğini haberi geldi²⁰⁰.

30 Ocak 1828 tarihinde İzmir Muhafızı Hasan Paşa, merkeze Sakız'ın Rumlar tarafından kuşatılmış olduğunu ve bu kuşatmadan ancak donanmanın yardımı ile kurtulabileceklerini bildirmişti²⁰¹. Donanma, Tahir Paşa komutasında İstanbul'dan hareket etti. Fakat donanmanın adaya gidişi gizli tutulmaktaydı²⁰². Donanma, 28 Şubat 1828 (12 Şaban 1243) günü Lapseki Limanı'na ulaşmış ve 4 Mart'ta Nara Burnu'na demir atmıştı. Tahir Paşa, ertesi gün yanına yedi gemi daha alarak boğazdan çıkmıştı. Donanmanın adaya

¹⁹⁷ BOA., HAT., No: 40236 B.

¹⁹⁸ BOA., HAT., No: 38925.

¹⁹⁹ BOA., HAT., No: 40236 B.

²⁰⁰ BOA., HAT., No: 406681 A.

²⁰¹ BOA., HAT., No: 40059.

²⁰² BOA., HAT., No: 38016.

gidişi gizli olduğundan emir gereğince boğazdan ne yabancı gemilerin, ne tüccar teknelerinin ne de küçük kayıkların geçmesine izin verilmeyecekti. Bunun üzerine 24 saat boyunca yabancı ve sivil kayıklar boğazdan geçirilmemişti.²⁰³

14 Mart'tan itibaren donanma parça parça Sakız'a ulaştı. Aynı gece asiler kuşatmayı kaldırdıklarını ilan ettiler. Fakat Rumlarla askerlerin çatışmaları sona ermemişti. Donanma ile gelen askerlerle birlikte tüm birlikler Rumların üzerine saldırı düzenleyerek onları etkisiz hale getirirdiler. 27 Mart'ta donanmanın diğer gemileri adaya ulaştığında son kalan Rum gemileri de her seferinde olduğu gibi adadan ayrılmıştı²⁰⁴. Asiler etkisiz hale getirilinceye kadar donanma Sakız'da kalmıştı²⁰⁵. Görüldüğü gibi donanmanın adaya gelmesi, ilk başvurudan itibaren beş ayı bulmuştu.

Daha önceki kuşatmada olduğu gibi donanma gemileri ile yiyecek ve mühimmatın Çeşme'den Sakız'a geçirilmesi düşünülmüştü²⁰⁶. Kale sakinleri ve kaleye sığınmış olan bir çok kişi, zahire ve mühimmat gibi birçok malzemeye ihtiyaç duyduklarını ve bu malzemenin Sakız'a gönderilmesi gerektiğini belirtmişler ve bu malzemelerin aktarılmasını sadece donanma gemilerinin sağlayabileceğini bildirmişlerdi²⁰⁷. Donanma, Çeşme'den istenen asker, mühimmat ve yiyecek de donanma gemileriyle adaya geçirilmiştir²⁰⁸. Daha önce de bahsedildiği gibi donanma sadece Sakız'daki izbanditleri etkisiz hale getirmek için görevlendirilmemiş aynı zamanda Anadolu'dan adaya geçirilmesi gereken malzemeleri de taşımıştır.

Donanmanın Sakız adasına gönderilişi genellikle kuşatmalar sonrasında olmuştur. Fakat donanma 1821 Mayıs'ında Ege Denizi'ndeki ayaklanmaları engellemek

²⁰³ Aynı belge.

²⁰⁴ BOA., HAT., No: 39018, (Tarih Yok); BOA., HAT., No: 38101 E.

²⁰⁵ BOA., HAT., No: 40681 D, 17 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 7 Kasım 1822).

²⁰⁶ BOA., HAT., No: 40059; BOA., HAT., No: 38016.

²⁰⁷ BOA., HAT., No: 40681 D.

²⁰⁸ BOA., HAT., No: 38016.

için gönderildiği zaman Sakız adasına da uğramıştır. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun donanmayı Sakız'a göndermesi olayların adadaki askerlerce ve görevlilerce baş edilemez bir hal aldığı dönemlere rastlamaktadır. Asilerle baş edilebildiği dönemlerde, adaya asker sevk edilmiş, adanın mühimmat ve yiyecek ihtiyaçları karşılanmış ya da adaya görevliler atanmıştır.

Donanma geldiği zaman asilerin çekilmesi Osmanlı Devleti'yle doğrudan doğruya karşı karşıya gelmeye hazır olmadıklarını göstermektedir. Asiler, sadece yerel güçlerle kolaylıkla baş edebileceklerine inanmaktaydılar. Bu yüzden donanma adayı terk eder etmez yeniden harekete geçmişlerdir. Dolayısıyla Osmanlı tarafından *Akdeniz İhtilali* sona erinceye kadar Sakız Kalesi'nde güçlü ve sıkı askerlerin bulundurulması ve kaleye gerekli olacak mühimmatın gönderilmesi kararı alınmıştır²⁰⁹.

Yukarıda da bahsedildiği gibi donanmanın gelişi sadece askeri açıdan bir rahatlama yaratmamış, aynı zamanda yiyecek ihtiyacını gidererek yararlı olmuştur. İleride de değinileceği gibi kalenin kuşatma altında kaldığı dönemlerde ada kıtlık tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Donanmanın yiyecek ihtiyacını karşılaması ile bu sorun giderilmiştir. Aynı şekilde çeşitli savaş malzemeleri de donanma ile gönderilmiştir. Dolayısıyla donanmanın gerek Anadolu'dan veya merkezden getirdiği yiyecek, asker veya mühimmat ile Sakız için can kurtaran niteliğinde olduğu söylenebilir. Aynı zamanda da merkezin adaya müdahale şekillerinden biridir. Sonuç olarak donanma her seferinde *adanın maslahatını* sağlamış, birçok ihtiyacını gidermiş olarak adadan ayrılmıştır. Bir çok kez donanmanın adadan ayrılması ile saldırılar yenilenmiş ancak bu saldırılar, önlenemez hale gelmeden donanma geri dönerek asileri etkisiz hale getirmiştir.

²⁰⁹ BOA., Cev. Ask., No: 45033.

III.6.1. Donanmanın Yaşadığı Problemler: Ateş Gemileriyle Saldırı ve Donanma Kalyonunun Yanması

Kaptan-ı Derya Ali Paşa kumandasındaki donanma 11 Nisan 1822 (H. 19 Recep 1237) tarihinde Sakız'a gelmiş²¹⁰ ve ayaklanmayı bastırmıştı. Düzenin sağlanmasıyla donanma adadan ayrılmış ancak adanın güvenliği için ada kıyılarında karakol (gözcü) gemileri bırakılmıştı. Donanma, *Akdeniz*'den çıktıktan sonra Rum tekneleri kurallara uygun bir şekilde ada yakınlarında dolaşmakta iken Ramazan'ın 29. günü (M. 19 Haziran 1822, bayram gecesi) akşam ezanı vaktinde Avusturya bayraklı üç gemi, Timyana sahilinde dolaşmaya başlamıştı. Rüzgarla birlikte hareket eden gemiler ada kıyılarındaki on iki karakol gemilerinin filikalarına gelip "kaide-yi mer'iyye" üzere (kurallara göre) kontrol edilmiş ve ellerinde olan pasaportlara bakılarak düşman gemileri olmadıkları düşünülmüştür.²¹¹ Fakat bu gemiler Rumlarla işbirliği içindeydi ve karakol gemilerine saldırmayı planlamaktaydı. Bu saldırıyı Amiral Kanaris idare etmekteydi²¹².

Paşa gemisindeki mühendislerden biri dürbünle bu gemileri inceleyip, gemilerin şekil ve tarzından şüphelenmiş ve Kaptan Paşa'ya gemilerin kontrol edilmesini önermiştir. Ancak Kaptan Paşa bu öneriyi ciddiye almamıştır. Zaten Avusturya gemisinin kaptanı, Kaptan Paşaya ertesi gün gideceklerini söylemişti²¹³. Ateş gemileriyle saldırmayı planlayan asiler, gece yarısına kadar dolaşıp hileli keşifle²¹⁴ karakol gemilerine saldırmak amacıyla üç ateş gemisi göndermiştir²¹⁵. Ateş gemileri savaş zamanında düşman gemilerini yakmak için özel olarak yapılırlardı. Gemiciler, bu gemileri düşman üzerine sevkedip,

²¹⁰ BOA., HAT., No: 39476 A; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 43; Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliyye-yi Osmaniyye*, C.3, Matbaa-i Ahmet İhsan, İstanbul, 1235, s. 80.

²¹¹ BOA., HAT., No: 38582 B. (Tarih yok); *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.46; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 80.

²¹² Cengiz Bektaş, "Sakız", *Yapı*, Sayı: 188, Temmuz-1997, İstanbul, s. 67.

²¹³ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.46; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 80.

²¹⁴ Fahrettin Seyfi, age., s.15.

²¹⁵ BOA., HAT., No: 38582 G; BOA., HAT., No: 38582 B, 1237; BOA., HAT., No: 38582 K, 29 Ramazan 1237 (M. 19 Haziran 1822); BOA., HAT., No: 38582 A, 29 Ramazan 1237.

hedefe yaklaştıkları sırada gemiyi ateşe verip geminin arkasına bağlı kayığa binerek uzaklaşmışlardı²¹⁶.

Bu gemiden şüphelenen bazı kaptanların *bu gece hareket halinde durma* önerisi karşısında Kaptan Paşa'nın "kafir ateş olsa cürmü kadar cesaret eylesün" diyerek kaptanları önemsemediği ve hatta Ali Paşa'nın subaylarıyla beraber sarhoş olup sızdığı söylenmektedir²¹⁷. Rumlar, ateş gemilerinin içini ot ve barut ile doldurmuş, fark edilmemek için siyah yelken açmış ve bu gemileri donanma gemileri üzerine göndermişlerdi. Gemidekiler de küçük sandallara binerek gizlice kıydan gelip, gece saat altı (24.00) sularında donanmaya yaklaşmışlar ve donanmaya ulaşır ulaşmaz, ateş gemilerine tabanca ile birer el ateş etmişlerdi. Hava soğuk ve karanlık olduğundan donanma mürettebatı ne ateş gemilerini ne de kendilerine yaklaşan kayıkları fark etmişti²¹⁸.

Ateş gemilerinden biri donanma kaptanı Ali Paşa'nın bulunduğu kalyona (Paşa gemisine), biri Kuh-u Revane (Yürüyen Dağ) kalyonuna, diğeri ise Kara Ali Kaptan'ın bulunduğu kalyona²¹⁹ çarpmıştı²²⁰. Yangının sıçramaması için diğeri donanma gemileri yelken açıp uzaklaşmışlardı²²¹. Kuh-u Revane ile Ali Kaptan'ın gemisine çarpan ateş gemileri söndürülmüştü. Paşa gemisi söndürülmeye çalışılmış ancak gemi kargir olduğundan geminin her taraf tutuşmuş ve cephanenin de ateş almasıyla yangının söndürülmesi mümkün olmamıştı²²².

²¹⁶ Uzunçarşılı, age., s.466.

²¹⁷ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s.46.

²¹⁸ BOA., HAT., No: 38582 G; BOA., HAT., No: 38582 B; BOA., HAT., No: 38582 K; BOA., HAT., No: 38582 A.

²¹⁹ BOA., HAT., No: 38582 B. Bu gemiden "patrona yelken gemisi" diye de bahsedilmektedir.

²²⁰ BOA., HAT., No: 38582 B; BOA., HAT., No: 38582 G; BOA., HAT., No: 38582 K; BOA., HAT., No: 38582 A.

²²¹ *Tarih-i Siyasi*, C.3, s.80.

²²² BOA., HAT., No: 38582 G; BOA., HAT., No: 38582 A.

Kaptan-ı Derya Ali Paşa kendini gemiden filikaya, filikadan denize atmış ve ölmüştür²²³. Paşa'nın cesedi Sakız yakınlarında Değirmen Altı'nda bulunmuş ve Sakız Kalesi içine gömülmüştü²²⁴. Eski Sakız muhafızı Mehmet Vahid Paşa yeni kaptan gelene kadar geçici olarak birini atamış,²²⁵ daha sonra ise bu iş için Balyabadre seraskeri Kara Mehmet Paşa görevlendirilmiştir²²⁶. Kaptan-ı Derya Ali Paşa'nın *mihallefat* (miras) ve eşyası ailesine gönderilmişti²²⁷.

Kuh-u Revane biraz hasar görmüş, diğer gemilere de ateş düşmüşse de bunlar çok fazla hasar görmemişlerdi²²⁸. Merkeze diğer gemilerin hepsinin güvende olduğu haber verilmişti²²⁹. Yanan kalyonun içindeki paşalardan ve askerlerden ise sadece iki yüz kişi kurtulmuş gerisi ölmüştür. Bu saldırıyı düzenleyenler ele geçirilemediğinden bunların hangi ada halkından oldukları öğrenilememiştir²³⁰.

Bu tür saldırı ve tuzakların tekrar edebileceği endişesiyle daha şüpheli davranılmaya başlanmıştır. Olayın hemen ardından asi Rumların Suğra açıklarında dolaştıkları haberi alınca bütün gemiler ile asiler üzerine gidilmişti²³¹. Bu olaydan sonra Sakız önünde donanmanın demir atmasına izin verilmemiş²³², donanmadaki gemiler gece gündüz hareket etmişlerdir. Bu ani saldırı, bundan sonra Rumlara karşı her an tetikte beklemeye neden olmuştur. Ayrıca Anadolu'dan 1.000 asker gönderilmesi istenmiş ve askerler gelene kadar asilerin gelip konuşlanmaması ve sevkiyata engel olmaması için Sakız-Çeşme arası sürekli kontrol altında tutulmuştur.²³³

²²³ BOA., HAT., No: 38582 K.

²²⁴ Aynı belge; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s.80.

²²⁵ Aynı belge.

²²⁶ *Tarih-i Siyasi*, C.3, s.80.

²²⁷ BOA., MD., 240 174/592, Evail-i Şevval 1237 (M. 21 Haziran-1 Temmuz 1822).

²²⁸ BOA., HAT., No: 38582 B. (Tarih Yok).

²²⁹ BOA., HAT., No: 38582 K.

²³⁰ BOA., HAT., No: 38582 G.

²³¹ BOA., HAT., No: 38582 C; BOA., HAT., No: 38582 B, (Tarih Yok).

²³² BOA., HAT., No: 38582 B. (Tarih yok).

²³³ BOA., HAT., No: 38582 C; BOA., HAT., No: 38582 G.

Aslında bu saldırının çok da ani bir baskın olmadığı düşünülebilir. Yaklaşık bir ay önce İzmir Muhafızı Hasan Paşa, asilerin ateş gemileriyle donanma üzerine saldırı planı hazırladıklarını haber vermişti²³⁴. Osmanlı görevlileri buna karşı tedbirli olup hazırlıklı davranmamışlardı. Görevliler böyle bir haber almalarına ve her seferinde olduğu gibi donanmanın gidişyle asilerin yeniden saldıracaklarını bilmelerine rağmen karakol gemilerini sabit bir yerde bekletmeyi göze almışlardır.

Ateş gemileriyle saldırılar sadece Sakız adasıyla sınırlı kalmamıştır. Asi Rumların özellikle izbanditlerin, birçok kez ateş gemileriyle saldırılar düzenledikleri, görülmektedir. Ateş gemileriyle olan baskınlarda başarı kazanan izbanditler iki yıl sonra 1824'te Sisam'daki ayaklanmada da ateş gemilerini kullanmışlardır²³⁵. Ayrıca izbanditler İskenderiye Limanı'na da ateş gemisi ile saldırmışlardır²³⁶. Ateş gemileriyle saldırılar bunun gibi daha birçok kez Osmanlı gemilerini güç duruma sokmuştu. 1821 yılında da Sakız sularında benzeri bir saldırı yaşanmıştı. *Akdeniz*'e gönderilen Mansuriye kalyonu Sakız adası yakınlarında korsanlar tarafından sarılınca, Suğra Limanına girmişlerdi. Bunun üzerine izbanditler limanın girişini kapatarak kalyona üç ateş gemisi göndermişti. Paşa gemisinde olduğu gibi geminin cephaneliğinin ateş alması üzerine gemi, havaya uçmuştu²³⁷. Görüldüğü gibi ateş gemileri ile düşmanı etkisiz hale getirme izbanditlerin saldırı tarzlarından biriydi. Osmanlı gemileri de ayaklanma sırasında bir çok kez bu saldırılara maruz kalmıştı.

Sonuç olarak Osmanlı idaresi, her şeyden önce adanın asker ihtiyacını gidermeye çalışmış, adaya birçok kez ve farklı yerlerden asker sevk etmiştir. Bu anlamda Anadolu'daki yerleşim merkezlerinin ve özellikle de İzmir ve Çeşme'nin ihtiyaçların

²³⁴ BOA., HAT., No: 40417.

²³⁵ Kurtoğlu, age., s. 51-52.

²³⁶ Kurtoğlu, age., s. 56.

²³⁷ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 258.

giderilmesinde önemli katkıları olmuştur. Kullanılan savaş malzemelerinin eksikliği ve adada görevlendirilen askerler, kimi zaman askeri güçlükler yaratmışsa da asilerle baş edilebilmiştir. Adanın Anadolu ile olan tüm alışverişlerinin deniz yolu ile gerçekleşme zorunluluğu donanmanın ayaklanmanın bastırılmasındaki önemini arttırmaktaydı. Donanma gemileri sayesinde ada karası ve kıyıları güvenlik altına alınabilmişti.

IV. BÖLÜM: SAKIZ AYAKLANMASI'NIN YÖNETSEL VE SİYASİ BOYUTU

IV.1. Ayaklanma Yıllarındaki Yönetsel Yapılanma

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Rum Ayaklanmasının bütün Rumları içine alan ayrılıkçı bir eylem olduğunun farkına varamadığı ilk günler ile bunun genel bir ayaklanma olduğunu fark ettiği dönemdeki tutumu çok farklı olmuştur. Rumların ayaklanma sırasında ele geçirmiş oldukları bölgelerde Osmanlı İmparatorluğu yavaş yavaş kontrolü kaybetmeye başlamıştı. Bu durumda hala elde kalan ve savunması diğer bölgelere oranla daha kolay olan yerlerde ise çok sıkı tedbirler alınarak buraların elden çıkmamaları sağlanmıştır.

Sakız Adası ilk günlerde, ayaklanmış diğer bölgelere oranla daha sakindi. Sakız, ayaklanmaya diğer adaların çoğundan daha sonra ve hazırlıksız olarak katılmıştı. Zaten merkez de Sakız'ı ciddi bir şekilde takip ediyordu ve sürekli iletişim halindeydi. Öyle ki asilerin deniz yolunu kapattığı ve ada ile iletişimin kesildiği anda Sakız ile bağlantı merkezden gizli olarak gönderilen bir görevli aracılığıyla sağlanmıştı. 1827 Aralık ayında kuşatma dolayısıyla adaya yardım gönderilemiyor, görevliler ile çok güç iletişim kuruluyordu. Bunun üzerine Çeşme ve çevresinin durumunu öğrenmek üzere İstanbul'dan bir "tebdil haseki" gönderilip Sakız Muhafızı ile iletişim kurması, daha sonra oraların durumunu padişaha anlatması kararlaştırılmıştı¹. Görüldüğü üzere bu kadar şiddetli bir ayaklanma olacağını tahmin edemeyen devlet, ayaklanmanın daha da büyümesini engellemek ve daha fazla kayıp vermemek için oldukça titiz davranmaktaydı. Merkezin adadaki ayaklanmayı önlemek için sert tedbirler almasına bakarak halkın ayaklanma

¹ BOA., HAT., No: 40236, 15 Cemazie'l- evvel 1243 (M. 4 Aralık 1828).

öncesinde böyle bir plandan habersiz oluşu² nedeniyle merkezin burayı kurtarılmış bölge olarak gördüğü düşünülebilir.

Daha önce de bahsedildiği gibi Osmanlı İmparatorluğu ayaklanan bölgelerde düzeni yeniden sağlamaya ve buraların Osmanlı sınırından çıkmalarını engellemeye çalışmıştı. Sakız adasında da bu amaçla bir takım önlemler alarak adanın asker, yiyecek malzeme ihtiyacını karşılamıştı. Ayaklanmanın giderek büyümesi ve adanın elden çıkması tehlikesi üzerine de donanma göndererek isyan eden Rumları etkisiz hale getirmişti. Böylece Sakız adasındaki ayaklanma sona ermişti. Bu müdahaleler sırasında adaya güçlü yöneticiler ve komutanlar atanmış, ayaklanmanın kontrol altına alınması sağlanmıştı. Bu bölümde ayaklanma sırasında görevlendirilen ve daha önce adada görev yapan yönetsel görevliler ve bunların faaliyetleri ele alınacaktır.

Adanın ayaklanma öncesindeki yönetim yapısından bahsetmiştik. Sakız Ayaklanması' sırasında adanın yönetim yapısında değişiklik olmamıştır. Ayaklanmada adanın yönetim yapısında değişiklik olmamakla birlikte ayaklanma nedeniyle adanın yönetsel bölgelerindeki görevlilerle ilgili bir takım değişiklikler olmuştur. Merkez, ayaklanmanın yarattığı sorunları giderebilmek amacıyla adada kimi zaman görev değişiklikleri yapmış kimi zaman da yeni görevliler atamıştır.

IV.1.1. Sakız Adasına Atanan Yönetsel Görevliler ve Bunların Ayaklanmadaki Rollerini

IV.1.1.1. Vahid Paşa'nın Sakız Muhafızlığı

Adanın güvenliği, ihtiyaçları ve idaresinden sorumlu olan idari amir muhafızdır. Piyale Paşa, Sakız'ı fethettikten hemen sonra buraya muhafız tayin edilmişti³.

² Christophorus Plato Castanis, *The Greek Exile*, Cultural Chapter of the Chian Federation Press. , Newyork, 2002, s. 22.

Böylece Sakız muhafızlığı görevi bu tarihten itibaren başlamış oldu. 1821 yılı Eylül/Ağustos aylarında⁴ Sakız adası Muhafızlığı'na vezir payesindeki Mehmet Emin Vahid Paşa atanmıştır⁵. Bu dönemde diğer adaların muhafızlarında da değişiklik yapılmıştı. Vahid Paşa'nın atanmasından kısa bir süre önce Limni adası muhafızı olarak Nurullah Paşa atanmıştı⁶. Ayvalık ve Yund adaları için de Denizli voyvodası Tavaslı Osman Ağa görevlendirilmişti. 1821 Mayıs'ında da İzmir muhafazasına Kayseri Sancağı mutasarrıfı Hasan Paşa atanmıştır⁷. Dolayısıyla Sakız, Limni, Ayvalık, Çeşme ve İzmir aynı anda ve aynı amaca yönelik olarak yeni görevlilerine tevcih edilmişlerdir. Bu atamalar ayaklanmaların ilk aylarına rastladığından ayaklanmaları engelleyebilecek daha güçlü kişilerin görevlendirildiği düşünülebilir.

Vahid Paşa'dan önce Sakız'da kimin görevli olduğu konusunda bilgi sahibi değiliz. Paşanın atanması ile bir topçu ortası, çok sayıda humbaracı ve adanın savunmasından sorumlu olarak, İlyas Ağa onun emrinde görevlendirilmiştir⁸. Vahid Paşa 18 Eylül 1821 tarihinde adaya delil (kılavuz), tüfekçi, sekban gibi görevlilerden oluşan yaklaşık 800 kişilik "daire halkı" (kendi emrinde görevli olan kişiler) ile gelir⁹. Görevinin ilk günlerinde Vahid Paşa'ya gelen bir fermanla adanın savunmasına, asker ve yiyecek durumuna ve diğer işlere çok dikkat etmesi ve bu konularda uyanık olması gerektiği bildirilmiş ve sık sık merkeze adadaki durumla ilgili açıklayıcı yazılar göndermesi tembih

³ Katip Çelebi, *Tuhfetü'l Kibar, Fi Esfari'l Bihar*, (Basım yeri ve yılı yok), s. 38.

⁴ *Tarih-i Cevdet*'de bu tarihi "Hilal-i Zi'l-hicce" diye belirtirken *Tarih-i Vak'a-yı Sakız* adlı eserde 1236 "Zi'l-kadesi evailinde" diye belirtilir. Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.11, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1301, s. 264; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, Dersaadet, 1290, s. 8.

⁵ BOA., HAT., No: 16676, (Tarih Yok); Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.12, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1301, s. 264.

⁶ Aynı belge.

⁷ Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", 3. *Askeri Tarih Semineri*, Genel Kurmay Yayınları, Ankara, 1988, s. 140.

⁸ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 8-9.

⁹ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 9; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 40.

edilmiştir¹⁰. Bu anlamda adanın ayaklanmaya karışmaması için muhafıza geniş yetkiler verilmiş ve ayaklanma süresince muhafızın belirlediği asker, yiyecek ve diğer ihtiyaçlar gecikmeksizin yerine getirilmeye çalışılmıştı.

Önceki yıllarda muhafızların mutfak masrafları ada halkı tarafından karşılandığı için yeni muhafız Vahid Paşa'nın mutfak masrafını da Sakız halkı karşılamıştır. Bunun yanısıra Sakızlılar, Vahid Paşa ile daha sonra gelecek olan İlyas Ağa'nın 1.000 askerinin *katık bahasını* da ağaya vermeyi kabul etmişlerdi¹¹.

Vahid Paşa, adaya gelir gelmez adanın genel durumunu tespit edip ihtiyaçlarını belirlemiştir. Sakız Kalesi'ndeki askerlerin çok iyi durumda olmalarına karşın adada malzeme ve yiyecek eksikliği olduğu görülmüştü¹². Vahid Paşa göreve başladığında ilk olarak ayaklanma olasılığına karşı bir takım önlemler almaya çalışmıştır. Öncelikle adadaki asker ve savaşabilecek Müslüman halkın sayısını tespit etmiş, adanın savunması için yeterli kuvvetin olmadığı sonucuna varmış ve adaya asker gönderilmesini istemişti¹³. Oysa Vahid Paşa'nın atandığı sırada adanın asker ve malzeme ihtiyacı giderilmişti¹⁴. Ancak Vahid Paşa, Sakız'daki iç ve dış problemlerden dolayı adada diğer zamanlardan daha fazla askere sahip olmak gerektiğini belirtmişti¹⁵. Paşa'nın belirlediği ihtiyaçlar yerine getirilse de, alınan önlemler ne ayaklanmanın başlamasını engel olmuş ne de Rumlara karşı koymaya yeterli olmuştu.

Vahid Paşa 1822 yılı kuşatmasında diğer görevliler ve askerlerle birlikte adanın savunmasında etkili rol oynamıştır. Ancak ayaklanma çok ani ve şiddetli olduğundan ayaklanmaya karşı koymak için yeterli imkan yoktu ve çatışmalar aralıksız devam

¹⁰ BOA., HAT., No: 40548, 21 Muharrem 1237 (M. 18 Ekim 1821); BOA., Cev. Dah., No: 2267, (Tarih Yok).

¹¹ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 10; Stephanopoli, age., s. 57.

¹² BOA., HAT., No: 40548.

¹³ Aynı belge.

¹⁴ BOA., HAT., No: 16676.

¹⁵ BOA., HAT., No: 40548.

etmekteydi. Adadaki asker sayısının yetersiz olması üzerine Paşa, yeni askerler istemişti. Fakat bu kez de gönderilen askerlerin acemiliği problem yaratıyordu, askerleri kontrol etmek ve çatışmalarda organize etmek çok güçtü. Muhafız, acemi askerlerin yerine daha nitelikli ve uzman askerler istemiş, adanın yiyecek ve malzeme ihtiyacı için de merkezden ve çevre illerden yardım gönderilmesini sağlamıştı. Sonunda donanmanın gelişiyile kuşatma kaldırılmıştı.

IV.1.1.1. Vahid Paşa Hakkındaki İddialar

1822 ayaklanmasında Sakız adasındaki Rumların ayaklanmaya katılması üzerine ayaklanan halkın “aman dileyip” geri dönmesi halinde affedilmeleri kararı alınmış, Sakızlı Rumların köyelerine geri dönmeleri veya ayaklanma kararından vazgeçmeleri halinde affedilecekleri ilan edilmişti¹⁶. Dolayısıyla silahlandırılarak ayaklanmaya hazırlanmış Rum köyleri, devletin sözüne güvenerek köyelerinde kalmışlar ve ayaklanmaya katılmamışlardı. Dağlardaki isyan etmiş kaçak Rumlar da af ilanı üzerine köyelerine dönmeye başlamıştı. Fakat Rumların geri dönmesi ve ellerindeki silahları bırakmaları üzerine askerler köylere saldırarak birçok Rum’u öldürmüşlerdir. Köylülerin ellerindeki silahlara da el konduğundan askerlere karşılık verilememiştir.

Bu olayla ilgili olarak adanın savunulması nedeniyle gönderilen donanma kaptanı Ali Paşa tarafından Vahid Paşa’nın görevini kötüye kullandığı ve askerleri kontrol edemediği, bu nedenle de Rumların katline neden olduğu şeklinde iddialar ortaya atılmıştır. Kaptan Paşa bu durumu yazışmaları sırasında merkeze iletmiştir. Ona göre bu olayları Vahid Paşa organize etmiş ve “katliama” o sebep olmuştur.

¹⁶ Bu konu bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Rumlar yukarıda bahsedildiği gibi devlete sadakatlerini bildirmişken 11 Mayıs 1822 tarihinde Kaptan Paşa'ya, Vahid Paşa'nın, "rey veren" Mastaki Köyleri halkını "vurdurup, kırdırdığı" haberi gelmiştir. Bu haberi özel olarak gönderen Mastaki Emîni Ömer Ağa: "...bu ne garip keyfiyet ve ne cesarettir bilmem.." diye olayı kinamaktadır. Ali Paşa da bu köyler devlete sadık iken Vahid Paşa'nın bu cesaretini anlamlandıramayıp durumu merkeze bildirmiştir. Ali Paşa, yazısında öldürülen ("kırdırılan") Rumların hepsinin "rey vermek"¹⁷ üzere iken "kırdırıldığını" belirtmekte ve eğer Osmanlı reayasının tamamen "katline irade-yi aliyye" göz yumup Vahid Paşa'ya gizlice emir verdi ise bu haberin kendisine de bildirilmesi gerektiğini kinayeli bir şekilde dile getirmektedir.¹⁸

Olaylar sırasında Vahid Paşa, Ali Paşa'dan asker istemiş fakat Ali Paşa karşı çıktığı bu olaya destek olarak asker göndermek istememiştir. Ancak Ali Paşa, Vahid Paşa'ya yardımda bulunmaz ve onunla ittifak etmezse Vahid Paşa'nın, kendisine, reayaya arka çıktığı gerekçesiyle, iftira edeceğinden korktuğu için istenen askeri gönderdiğini belirtmektedir.

Ali Paşa bu olayın çok kötü sonuçlar doğuracağını tahmin etmektedir. Her şeyden önce bu köylüleri kırdırmanın devleti alçaltacağını belirtmiş ve konsolosların bu olayı kendi devletlerine bildireceğini ve bu devletlerin de bundan rahatsızlık duyacaklarını eklemiştir. Bunun ötesinde bu tutumun isyan eden diğer reayanın "rey vermemesine" neden olacağını düşünmektedir. Kaptan, Vahid Paşa'ya; "niçin buna izin verdiniz" diyenlere ise Vahid Paşa'nın, askerın söz dinlemediğini bahane ederek özür dileyip kurtulacağını belirtmektedir. Kaptan, merkeze aktardığı durumun gereken yerlere özellikle

¹⁷ Bu ifadenin Türkçe karşılığını bulamadık ancak; affetmek veya affedilmek anlamına geldiğini düşünüyoruz. Ayrıca bu ifadenin bir çok kez, itaat etmek anlamına geldiğini düşündüğümüz, "aman dilemek" terimi ile beraber kullanıldığını görüyoruz.

¹⁸ BOA., HAT., No: 38209 E, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822).

iletilmesini rica etmiştir¹⁹. Kaptan Paşa bu yazışmalardan 18 gün sonra gemisine isabet eden bir ateş gemisi saldırısı sırasında yaşamını yitirmiştir²⁰.

Vahid Paşa ise olayı çok daha farklı anlatır. Vahid Paşa'nın bu olayı merkeze yansıttığı yazılarına rastlayamadık ancak kendisinin kaleme aldığı ve görevlendirilmesinden ayrılışına kadar Sakız adasındaki olayları anlattığı *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*²¹'da bu konu ile ilgili açıklamalar yer almaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi 1822 kuşatması sonlarında Abdi Paşa, emrine İzmir ve civarından gönderilen 7-8 bin gönüllü asker ile adanın ayaklanma çıkaran köyleri üzerine yürümüştü. Rumlar, askerlere karşı koyamayınca bir kısmı asi gemilerine binerek adayı terk etmek için sahile, bir kısmı da dağlara kaçmıştı. Bunun üzerine askerler önce sahildekilerle savaşmış onları etkisiz hale getirmiş, sonra da dağlardaki firarileri ele geçirmek üzere dağlara yönelmişlerdi. Vahid Paşa, Kaptan Ali Paşa'nın ifadesinin tersine, bu eylemler sırasında "Osmanlı bayrağını güçsüz ederek isti'man" edenlere dokunulmadığını söylemektedir²². Bunun dışında askerlerin Rumların evlerini ve mallarını "yağma [ve] talan" ettikleri ve kendisinin de buna göz yumduğu iddialarına karşı, askerlerini savunarak, onların asilerin sığınmış oldukları köylere ve manastıra saldırıp buraları yakıp yıktığını belirtmektedir. Vahid Paşa, askerlerin bu şekilde "eşkiyadan gereği gibi ahz-ı intikam" aldığını düşünmektedir²³. Bu söylem aslında Paşa'nın 'yağma ve talan hareketini' normal karşıladığını yansıtmaktadır.

¹⁹ BOA., HAT., No: 38209 E.

²⁰ BOA., HAT., No: 38582 K, 29 Ramazan 1237 (M. 19 Haziran 1822); BOA., HAT., No: 38582 A, 29 Ramazan 1237. Bu konu 3. Bölümde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

²¹ Bu kitabın üzerinde yazarının ismi yoktur ancak F. Babinger: "1237 (1822) yılı Sakız olaylarını anlatan ve 'Vaka-yi Sakız' ya da 'Tarihce-yi Vaka-yi Cezire-yi Sakız' adıyla tanınmış ve basılmış olan eser her ne kadar onun adını taşıyorsa da Vahid Paşa'nın olduğu muhakkaktır" diyerek bu konuya açıklık getirmiştir. Ayrıca kitapta olayların Vahid Paşa'nın adaya atanması ile başlayıp adadaki görevinin bitmesiyle son bulması iddiayı doğrulamaktadır. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev: Prof. Dr. Çoşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982. s. 378.

²² *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 43.

²³ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 44.

Dolayısıyla, iddia edilen saldırıların da Vahid Paşa tarafından normal karşılanıp karşılanmadığı da sorgulanabilir.

Vahid Paşa ile Kaptan Paşa'yı karşı karşıya getiren bir başka olay ise askerlerin Sakız'daki asileri etkisiz hale getirdikten ve buradan bir çok esir ve ganimet elde ettikten sonra daha fazla ganimet elde edebilmek için Sisam ve İpsara Adalarına saldırmak istemeleri sırasında yaşanmıştır. Vahid Paşa, askerlerin bu teklifini ganimet elde etmekten çok oralardaki asileri etkisiz hale getirmek amaçlı olduğunu öne sürmüştür. Hatta askerlerin Sakız'dan elde ettikleri ganimetleri “yok bahasına” sattıklarını öne sürerek bu açıklamasını desteklemiştir. Ahmet Cevdet Paşa ise askerlerin daha fazla ganimet ve esir elde etmek için böyle bir öneride bulunduğunu iddia etmektedir²⁴. Askerlerin bu konuda izin istemeleri karşısında Vahid Paşa, “asakir-i gayret-şîâr”ın teklifine olumlu bakmıştır²⁵. Kaptandan askerleri bir an önce İpsara'ya geçirmek için donanmanın tüm gemilerini veya donanmadan birkaç gemiyi göndermesini istemiştir. Vahid Paşa'ya göre; Ali Paşa, kendisini “mahzar-ı iltifat-i âli olduğunu ber vechle çekemeyüb tedbiri semeresiz bırakmak” istediği için teklifine olumsuz bir yanıt vermiştir²⁶. Görüldüğü üzere Kaptan Paşa'nın, Vahid Paşa'nın askerleri organize ederek Rumları öldürdüğü iddialarına karşılık, Vahid Paşa, Ali Paşa'nın kendisiyle kişisel bir sürtüşme içerisinde bulunduğunu iddia etmektedir.

Kaptanın olumsuz yanıtı üzerine Vahid Paşa, kaptana “her vakit böyle havahişli asker ele geçmez bu sırada İpsara'yı dahi uralım” diye tekrar yazı göndermiştir²⁷. Kaptan Paşa'dan kendisi bizzat gelmese de askerlerin nakli için birkaç gemi göndermesini

²⁴ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 44; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45-46

²⁵ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 44.

²⁶ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 44.

²⁷ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 45; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45-46.

rica etmiştir²⁸. Vahid Paşa'nın ifadelerinde dikkat çeken bir başka nokta ise bu adalara saldırmayı askerlerin kendiliğinden istediklerini ve saldırının askerinin ortaya koyduğu bir plan olduğunu belirtmesidir. Bu durum da Ali Paşa'nın, Vahid Paşa'yı askerlere saldırı emri verdiği veya bu saldırıları düzenlediği için suçlamalarını doğrulamamaktadır. Ancak bu saldırının askerlerce talep edilmesi, Vahid Paşa'nın bu konudaki istekliliğini görmezden gelmemize neden olamaz. Saldırı düşüncesi her ne kadar Sakız'daki zaferi İpsara ve Sisam'da da gerçekleştirmek isteyen askerlerce ortaya atılmışsa da Vahid Paşa'nın bu konuda askerleri desteklediği ve bu planı gerçekleştirmek istediği gözden kaçmamaktadır. Nitekim yukarıda görüldüğü gibi Paşa, kaptanı ikna etmek için iki ayrı yazı göndermiştir.

Kaptan Ali Paşa ise Vahid Paşa tarafından gönderilen yazıların yanıtında, İpsara ve Sisam adalarının asker çıkarılabilecek yerlerinin asilerin mekanı olup, buraların asilerle dolu olduğunu ve bu bilgileri casuslar aracılığıyla öğrendiğini belirterek "mevsim-i deryayı" oralarda uğraşarak geçirmenin Mora'daki görevini geciktireceğini ifade etmiştir. Zaten Ali Paşa, Mora'ya gitmek üzere görevlendirilmiş ancak asiler Sakız adasını sıkıştırınca buraya gelmişti. Buradaki görevi sona erince yine Mora'ya hareket edecekti. Vahid Paşa'nın bu teklifinin kendisini geciktireceğini ve bir an önce Mora'ya gitmek zorunda olduğunu belirtmişti. Ayrıca donanma gemilerinin ayrılmasının da hoş karşılanmayacağını düşündüğü için donanma gemilerden birkaçının gönderilmesinin de uygun olmayacağını vurgulayarak bu teklifi reddetmişti. Vahid Paşa, Kaptan Paşa'nın teklifi kabul etmeyişine pek memnun olmamış ve kaptanın askerdeki bu isteği öldürdüğünü, askeri çatışmalara karşı soğuttuğunu ve böyle bir fırsatın kaçmasına neden

²⁸ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 45.

olduğunu ileri sürmüştür²⁹. Buna karşılık Kaptan Ali Paşa ise Vahid Paşa'nın hırsıyla hareket ettiğini ve bu şekilde davranarak askeri zaptedemeyeceğini Dersaadet'e bildirmiştir³⁰.

Bu iddiaların ikisinde de Vahid Paşa merkezli bir eylemden söz ediliyor oluşu dikkat çekmektedir. İlk olayı, Ali Paşa'nın merkeze gönderdiği bir yazı üzerinden değerlendiriyoruz. Ancak bu saldırılarda kaptanın emrindeki askerler de vardı. Dolayısıyla Ali Paşa'nın olayda Vahid Paşa'yı suçlayıp merkeze karşı kendisini suçsuz göstermeye çalıştığı da düşünülebilir. Nitekim kısa bir süre önce Vahid Paşa, askerlerin yağma ve talan hareketleri nedeniyle merkezden yeni asker istemiştir. Hatta yeni askerler gelene kadar tüm imkanları ile korumakla görevli olduğu yerlerde çok dikkatli olacağını temin etmiştir³¹. Buna göre Vahid Paşa'nın, askerlerin köylere saldırılarını organize etmesi bir yana, onlara destek olması bile söz konusu değildir. İkinci olayda da yine olaydan tek sorumlu kişi olarak Vahid Paşa karşımıza çıkmaktadır. Yalnız bu kez Kaptan Paşa, Vahid Paşa'nın saldırı teklifini, saldırılacak bölge tehlikeli olduğu, kendisinin Mora'da görevli olduğu ve gemileri donanmadan ayıramayacağı gibi nedenlerle kabul etmediğini belirtmektedir.

Kaptan Ali Paşa'nın bu tepkisi iki ihtimale kapı açmaktadır. Birincisi Ali Paşa'nın, kendisinin daha önceki olayda da bahsettiği gibi Vahid Paşa'nın teklifini doğrudan reddetmekten korkmuş ve bu tür bahaneler öne sürmüş olmasıdır. İkincisi ise kaptanın gerçekten öne sürdüğü nedenlerden dolayı teklife sıcak bakmadığı şeklindedir. Şöyle ki kaptanın ilk olayda açıklamaya çalıştığı gibi olayı kınadığı ve bunun kurallara uygun olmadığını düşündüğü için değil, gerçekten bahsettiği nedenlerden dolayı olaya katılmamıştır. Buradan hareketle kaptanın bu engeller olmasa olaya katılabileceği düşünülebilir. Bu da kaptanın görüldüğü kadar masum olmadığını ortaya koyar. Bu durumda, birinci varsayım ile Kaptan Paşa'nın bu kez de Vahid Paşa'yı suçladığını

²⁹ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 45; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45-46.

³⁰ "Zabt ü rabt-ı askere muktedir olamadığından bahsle", *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45-46.

³¹ BOA., HAT., No: 38998, 10 Şaban 1237 (M. 2 Mayıs 1822).

düşünmek mümkünken, ikinci varsayım ile Kaptan Paşa'nın kendini yine suçsuz göstermeye çalıştığı düşünülebilir.

Vahid Paşa ile Ali Paşa arasındaki problemler bununla da sınırlı değildir. Her iki görevli arasındaki bir diğer sorun da Vahid Paşa tarafından ortaya atılmıştır. Adaya asi saldırıları söz konusu olduğunda Sakız'daki Metropolit ve bazı ileri gelenler, kaleye kapatılarak rehin alınmıştı. Bunlar ayaklanma hazırlıklarından haberdar oldukları halde devlete haber vermedikleri ve asilere her türlü yardımda buldukları iddiasıyla suçlanıyorlardı. Vahid Paşa, kalede tutuklu olan 62 rehinin idam edilmeleri için merkezden yazı gönderildiğini söylemektedir. Bu yazı üzerine bunlar asılmak üzere iken Kaptan Paşa, Vahid Paşa'ya bu tutuklulara "temessük"³² imzalatılarak "katle bedel" bir miktar para alınarak bunların serbest bırakılmalarını önermişti. Vahid Paşa ise bu konuda sadrazamdan idam emri geldiğini ve emre karşı gelemeyeceğini söyleyerek bu tutukluları idam ettirmiştir³³. Vahid Paşa, Kaptan Paşa'nın bu konudaki önerisinin yersiz olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Vahid Paşa kaptanın bu tutukluları korumak ve kollamak için bu öneride bulunduğunu da düşünmüş olabilir. Böyle bir olasılıkta Vahid Paşa'nın Kaptan Paşa hakkında Dersaadet'e göndereceği bir rapor Kaptan için hiç de olumlu sonuçlar vermezdi. Dolayısıyla Kaptanın Vahid Paşa ile ilgili iddialarının kökeninde bu olasılığın yaratacağı tehlikenin yattığı da düşünülebilir.

Kaptan ise merkeze gönderdiği yazıda olayı daha farklı değerlendirmektedir. Kaptan öncelikle temessükün sadece tutuklulara değil tüm asi reayaya uygulanmasını önerdiğini belirtmektedir. Asilerin affedilmesinin devlete yarar sağlayacağını düşündüğü için bu öneriyi yaptığını iddia etmektedir. Çünkü bu uygulamayla devlete maddi anlamda

³² Temessük: Borç senedi. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 19. Baskı, Ankara, 2002, s. 1073.

³³ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 46.

kaynak sağlanmış olacaktı³⁴. Ancak önerinin asilerin lehine olması nedeniyle Ali Paşa çok kolay suçlanabilirdi. Dolayısıyla Vahid Paşa bu konuda suçlayıcı olmasa da elinde Ali Paşa'yı asilerle işbirliği yaptığını ve onları korumaya çalıştığını söyleyerek suçlamaya yetecek bir koz vardı. Kaptan Paşa önerisinin devlete kazanç sağlayacağına dikkat çekerek olası bir ihanet iddiasına karşı tedbir almayı düşünmüş olabilir. Nitekim daha önce anlatılan olayda da kaptan, Vahid Paşa'nın kendisi hakkında ihanet dedikodusu çıkaracağından korktuğu için askerlerini göndermek zorunda kaldığını belirtmişti³⁵.

Bahsedilen olayda her iki ifade karşılaştırıldığında çelişkili durumlarla karşılaşyoruz. Örneğin Vahid Paşa bu uygulamanın sadece tutuklular için önerildiğini belirtirken Ali Paşa tüm Sakız reayasını kapsadığını belirtmektedir. Aynı şekilde Vahid Paşa Ali Paşa'nın idam emri sonrasında böyle bir teklif götürdüğünü söyler. Oysa Ali Paşa, merkeze gönderdiği yazıda, idam emrinin temessükler imzalanmak üzereyken geldiğini söylemektedir.

Vahid Paşa bu teklifi kabul etmediğinde kaptanın buna çok kızdığını art niyetli hareket ederek ve kendisini suçlayarak lekelemeye çalıştığını belirtmektedir. Hatta Kaptan bu konuda kale komutanına, Vahid Paşa hakkında şikayet dilekçesi yazmayı teklif eder. Ancak komutan buna yanaşmayıp Vahid Paşa'ya bağlılığını dile getirince Kaptan Paşa'nın kendisinin bu girişimde bulunduğunu belirtir³⁶.

Bütün bu olaylar üzerine Vahid Paşa yaklaşık 7 aylık görevinin ardından "mizacsızlık"³⁷ nedeniyle Sakız Muhafızlığı görevinden ayrılmak ister³⁸. 21 Mayıs 1822 tarihli yazısında Sakız'daki görevine devam edemeyeceğini, kuşatma ve savaşlar nedeni ile sağlığının bozulduğunu ateşli bir hastalığa yakalandığını ve sağ ayağında da problem

³⁴ BOA., HAT., No: 39067 B, 9 Şaban 1237 (1 Mayıs 1822).

³⁵ BOA., HAT., No: 39067 B.

³⁶ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 46-47.

³⁷ Mizacsızlık: Sui mizac; sıhhat bozukluğu. Devellioğlu, age., s. 654.

³⁸ BOA., HAT., No: 38209 G, 29 Şaban 1237 (21 Mayıs 1822); *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 47.

olduğunu ve bu olaylar devam ettikçe sağlık sorunlarının daha da artacağından korktuğunu bildirerek kendisinin yerine Abdi Paşa'nın veya uygun birinin görevlendirilmesini kendisinin de Anadolu'da yakın bir yere tayinini ister³⁹. Bunun üzerine Vahid Paşa'nın istifası kabul edilir⁴⁰.

Vahid Paşa'nın olayların ardından istifa etmesi, hakkındaki şüpheleri daha da arttırır. Ancak Paşa'nın yerine atanan Seyyit Mehmet Abdi Paşa da Vahid Paşa'nın sağlık sorunları nedeniyle görevden ayrıldığını ve kendisinin Sakız Muhafızlığı görevine atandığı belirterek Paşa'yı doğrular⁴¹.

Vahid Paşa'nın ardından 17 Haziran 1822 tarihinde Abdi Paşa, Sakız Muhafızlığına atanır⁴². Bu tarihte Abdi Paşa'nın Sakız Muhafızlığına atandığı kesinleşmişse de Vahid Paşa'nın bir süre daha adada kaldığı görülmektedir. Merkezden gelen emre göre, Edirne taraflarından adada görevlendirilmek üzere bir miktar asker gönderilmiştir. Bu askerlerin adaya ulaşmasına kadar Vahid Paşa'nın adada ikamet etmesi bildirilmiştir⁴³. Bu tutumda adanın o sıralarda çok ağır bir kuşatma altında oluşu etkili olabilir. Böylece Vahid Paşa 35 gün daha adada kalmıştır⁴⁴.

IV.1.1.2. Adadaki Diğer Yönetmel Görevliler ve Ayaklanmadaki Roller

Vahid Paşa'nın ardından Sakız Muhafızı olan Abdi Paşa'nın daha önceki görevi Çeşme muhafızlığı idi. Abdi Paşa, 1822 yılında "özel bir komutan" olarak Çeşme Kasabası'nı ve çevresini korumak için görevlendirilmişti⁴⁵. Abdi Paşa Çeşme'deki askerlerin kumandası ve o civarın korunması için görevlendirilmiş ve oradaki durumu ifade eden

³⁹ BOA., HAT., No: 38209 G. : *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 46.

⁴⁰ BOA., HAT., No: 38977 B, 27 Ramazan 1237 (M. 17 Haziran 1822).

⁴¹ Aynı belge.

⁴² Aynı belge; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 47; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 46.

⁴³ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 47.

⁴⁴ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 47.

⁴⁵ BOA., HAT., No: 39476-D, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

yazılarını iletmesi için de maiyetine bir tatar verilmiştir⁴⁶. Dolayısı ile Abdi Paşa bölgeyi ve bölgedeki gelişmeleri iyi bilen bir kişi idi.

Paşa'nın muhafızlık görevi 30 Ekim'e kadar devam etmiştir. Daha sonra ise Karesi Sancağı mirmiranı Yusuf Paşa, eski görevi de üzerinde kalması kaydıyla Sakız muhafızlığına atanır⁴⁷. Yusuf Paşa adadaki ayaklanma sona erene kadar bu görevde kalmıştır. 1828 yılında adada düzen sağlanınca Sakız muhafızı iken de devam ettirdiği Karesi Sancağı mirmiranlığına geri döner⁴⁸. Yusuf Paşa'nın ardından Sakız Muhafızlığına kimin getirildiği tespit edilememiştir.

Vahid Paşa'nın atanmasının hemen ardından Paşa'ya askeri konularda yardım edecek ve adadaki tüm askerleri komuta edecek bir görevlinin atandığından söz etmiştik. Bu iş için Suğla sancağı mütesellimi İlyaszade Hacı İlyas Ağa uygun görülmüştü ve 1821 yılı Eylül ayında emrindeki askerlerle birlikte Sakız adasının savunması için Vahid Paşa idaresinde görevlendirilmişti⁴⁹. İlyas Ağa aslında eskiden beri çiftçilikle uğraşan rençber ağasıdır. Bu anlamda "harb eri" olmadığı özellikle belirtilmiştir⁵⁰. İlyas Ağa, Sakız adasından önce Kuşadası Muhafızlığı da yapmıştı⁵¹. İlyas Ağa Sakız muhafızlığına atandığı için Çeşme'ye geldiğinde, Sisam Adası halkının ayaklandığı haberi (H. Şaban 1236, M. Nisan-Mayıs 1821) alınca Kuşadası'na geri dönmüştür. Buradan da Sisam adasına gitmek üzere görevlendirilmişti⁵². İlyas Ağa Kuşadası'nın korunması için

⁴⁶ BOA., HAT., No: 39476 A, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

⁴⁷ BOA., HAT., No: 33878, 13 Safer 1238 (M. 30 Ekim 1822).

⁴⁸ Aynı belge. Yusuf Paşa'nın eski görevine geri döndüğü bilinse de Serasker Paşa'dan merkeze gönderilen 33154 Numaralı Hatt-ı Hümayun tasnifli yazıda: "Sakız Muhafızı sabık Yusuf Paşa'nın Antalya Kalesine Muhafız olarak tayin edildiği ve Antalya muhafazası ile görevlendirilişinin gereği olarak da Antalya'ya gidip, "hilat iksa" edip, görevine başlanması için bir an önce Bab-ı Aliyye gitmesi gerektiği belirtilir. Tarihi belli olmayan bu yazıda isim karışıklığı olduğunu, Vahid Paşa yerine Yusuf Paşa denildiğini ve bu nedenle bir karışıklık olduğunu düşünüyoruz. BOA., HAT., No: 33154. (Tarih Yok).

⁴⁹ BOA., HAT., No: 16676; BOA., HAT., No: 40342 A, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 40342 B, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822); *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 4; *Tarih-i Cevdet*, C.II, s. 214.

⁵⁰ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 4; *Tarih-i Cevdet*, C.II, s. 228.

⁵¹ BOA., HAT., No: 38971. (Tarih Yok).

⁵² *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 4; *Tarih-i Cevdet*, C.II, s. 228. Mayıs 1821'de Sisam halkı adanın hakim ve voyvodasını hapsedmişti, s. 228.

görevlendirilmişti ancak bütün sahili kontrol altında tutamadığı için tekrar Sakız adasına geri dönmüş ve yerine Maraş Valisi Kalender Paşa atanmıştır⁵³. Tarih-i Cevdet'te ise İlyas Ağa'nın görevini yerine getiremeyişinden değil, ada için daimi birinin görevlendirilmesinden dolayı Çeşme'ye geri döndüğü ifade edilmektedir⁵⁴.

Adanın asker ve yiyecek ihtiyacını karşılamakla ve askerlere komuta etmekle görevlendirilmiş İlyas Ağa 7-10 Ekim 1821 tarihleri arasında emrindeki yaklaşık 600 savaşı ile adaya ulaşmıştır⁵⁵. Ancak adaya gelişi beklenenden daha geç olmuştur⁵⁶. Gecikmemesi için uyarılmış olmasına rağmen İlyas Ağa'nın görevine gecikmesi ve getirdiği askerlerin eksik oluşu Sakız'ın savunmasını zor duruma sokmuştu. Bu nedenle İlyas Ağa geciktiği için ve eksik askerlerin yerine asker gönderilmesi için merkeze birkaç yazı gönderilmişti⁵⁷. İlyas Ağa'ya Sisam'daki görevinden sonra bir an önce Sakız'a gitmesi emredilmişti. Hatta İlyas Ağa kendisi gitmeyip birkaç derme-çatma adam göndermeyi planlamıştı. Fakat İlyas Ağa'nın yavaş hareket etmesi ve bu şekilde planlar kurması hiç hoş karşılanmamış ve bir an önce Sakız'a gitmesi için yeniden emir gönderilmiştir. İlyas Ağa nihayet 15 Ekim 1821 (27 Muharrem 1237) tarihinde Sakız adasına geçebilmiştir⁵⁸.

İlyas Ağa kuşatma sona erene kadar bu görevde kalmış, kuşatmanın ardından 27 Nisan 1822 tarihinde Mastaki ve Muhassılık hassı köylerinden 24 köyün halkını, askerlerin rahatsız etmesi nedeniyle korumakla görevlendirilmişti⁵⁹. Bu görevlendirme devletin, kendi halkını, kendi askerlerinden koruması gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Ayaklanma sırasında askerlerin köylerdeki taşkınlıkları böyle bir önlem almayı gerekli kılmıştır.

⁵³ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 228; Kütükoğlu, agm., s. 141.

⁵⁴ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 228.

⁵⁵ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 40.

⁵⁶ BOA., HAT., No: 40614, 23 Şaban 1236 (M. 26 Mayıs 1821).

⁵⁷ BOA., HAT., No: 38031, (Tarih yok); BOA., HAT., No: 40614.

⁵⁸ Kütükoğlu, agm., s. 150.

⁵⁹ BOA., Cev. Ask., No: 45033, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822); BOA., Cev. Ask., No: 45033/2, 5 Şaban 1237; BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 41.

Ayaklanma başlayınca asilere karşı koymak zorlaştığından adaya gönderilen görevlilerin miktarı artmıştır. Görevlilerin büyük bir bölümü çatışmalar sırasında askeri komuta etmek üzere gönderilmişti. Bu memurlar, adanın yönetim yapısından çok askeri yapısındaki sorunlara duyulan ihtiyacı gidermeye yönelik olarak merkezden ve çevre vilayetlerden gönderilmişti. Bunların çoğu asayiş sağlandıktan sonra yerlerine geri dönmüşlerdi. Bunun dışında adada naib, nüzul emini ve muhassıl gibi yönetsel görevliler de bulunuyordu ve bunların görev değişiklikleri konusunda her hangi bir bilgiye sahip değiliz⁶⁰. Yalnız 1822 yılında adaya nüzul emini ve muhassıllık görevleri için iki kişinin gönderilmesi istenmişti⁶¹.

1823 yılında Sakız Muhafızı Yusuf Paşa'dan daha uygun biri olmadığı için Yusuf Paşa'ya Çeşme voyvodalığı da verilir. Ancak buranın Sakız'dan korunması güç olacağından Yusuf Paşa, Ali Bey adında bir adamını⁶² voyvoda olarak görevlendirmiş ve emrine de yeteri kadar asker vermiştir⁶³. 28 Mayıs 1823 tarihinde Çeşme'ye bir saat uzaklıktaki Ovacık Köyü'ne Sisam Rumların saldırısını köy halkı doğrudan Sakız'a haber vermişlerdi. Yusuf Paşa da köyün etrafının ve sahilin korunmasını Çeşme Voyvodasına tembih ederek sorunu halletmeye çalışmıştır⁶⁴. Vahid Paşa döneminde Çeşme Voyvodalığı görevi Paşa'ya verilmemişti. Bu işlerle görevli başka kişiler vardı⁶⁵.

Adadaki yönetsel görevlilerden biri de 1822 yılında gönderilen, adadaki firar etmiş veya ölmüş Rumların mallarının kaydı ve bunlara el konulması ile görevli katiptir.

⁶⁰ Bu görevlilerle ilgili ayrıntılı bilgilere sahip değiliz ancak bunların merkezle olan yazışmalarından burada görev yaptıkları anlaşılmaktadır. BOA., HAT., No: 40342 B; BOA., HAT., No: 40614; BOA., HAT., No: 40681 D. 17 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 7 Kasım 1827); BOA., HAT., No: 38570, 24 Cemazie'l-evvel 1237 (M. 16 Şubat 1822); BOA., HAT., No: 38582 K, 29 Ramazan 1237 (M. 19 Haziran 1822); BOA., HAT., No: 40544 İ, Evahir-i Şevval 1237 (M. 10-20 Temmuz 1822); BOA., MD., No: 240, s. 184. Hüküm No:867, Evahir-i Şevval 1237.

⁶¹ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

⁶² BOA., HAT., No: 40681 H, 27 Rebiü'l-ahir 1243 (17 Kasım 1827).

⁶³ BOA., HAT., No: 38971.

⁶⁴ BOA., HAT., No: 38673, 17 Ramazan 1238 (M. 28 Mayıs 1823).

⁶⁵ BOA., Cev. Ask. No: 31237, 20 Muharrem 1237 (17 Ekim 1821)

Adada görülen geçici görevlerden biri olan bu görev ayaklanma sırasında ortaya çıkmıştır. 10 Temmuz 1822'de Divan-ı Hümayun katiplerinden İbrahim Şeref Efendi Sakız adasında isyan eden maktul ve firar eden Rumların bahçe ve arazilerinin “canib-i miriden zabt olunması” konusunda görevlendirilir. Baş muhasebeden İzzet Mehmet Efendi ve adamları da İbrahim Şeref Efendi yanında “muharrir” olarak görevlendirilmişti⁶⁶. 1827-1828 yılında ise İzmir ve çevresindeki Sakız'lı ve yerli Rumların firar etmiş ve ölmüş olanlarının mal, eşya, hayvan, emlak, arazi, gibi mallarının “canib-i miriye aid olarak” yazılması için Katipzade Ahmet Bey görevlendirilmişti⁶⁷.

1822 kuşatmasında donanmayı idare etmek için Kaptan-ı derya Ali Paşa, Muhtar Paşa ve Ali Paşa (Kapudane-yi Hümayun Kaptanı) görevlendirilmişti. 13 Nisan 1822 tarihinde adaya gelen Kaptan Paşa, 19 Haziran 1822 tarihindeki vefatına kadar adada kalmıştı⁶⁸. 1828 Kuşatması'nda adaya kuşatmaları kaldırabilmek ve asilere karşı koyabilmek amacıyla askeri görevliler gönderilmişti. Merkez ilk olarak bir silahtar ve binbaşı rütbesinde bir subay (İbrahim Paşa) görevlendirerek acele bir şekilde adaya göndermişti⁶⁹. Aynı yıl kuşatmanın kaldırılması için donanma gönderilmesine karar verildiğinde donanmaya kumanda etmek amacıyla mirmiran Tahir Paşa görevlendirilerek adaya gönderilmişti⁷⁰.

Adaya yakın bölgelerden gönderilen görevliler de genelde askeri komuta etmekle yükümlüydüler. Örneğin 1822'de Manisa'dan Tüfekçibaşı Kara Mustafa Ağa, Aydın'dan mütesellim Küçük Ahmet Bey, İzmir'den Kestellizade Ahmet Ağa askerleriyle birlikte Sakız adasında görevlendirilmişlerdi⁷¹. Bu gibi görevliler genelde Manisa, Aydın,

⁶⁶ BOA., HAT., No: 40544 İ; BOA., Cev. Dah., No: 2802, Şevval 1237 (M. Haziran/ Temmuz).

⁶⁷ BOA., HAT., No: 16453, (Tarih Yok).

⁶⁸ BOA., HAT., No: 40198, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 38582 B, (Tarih Yok).

⁶⁹ BOA., HAT., No: 39093, (Tarih yok).

⁷⁰ Aynı belge.

⁷¹ BOA., HAT., No: 38977 B; BOA., HAT., No: 38031.

İzmir gibi adaya yakın olan vilayetlerden seçilmişlerdi. Bu konuda dikkatimizi çeken bir nokta da bu tür görevlilerin kendi memleketlerinin ileri gelenlerinden olmalarıdır. Adadaki yönetsel ve askeri görevliler arasında İzmir Muhafızı'nın emrindeki memurlardan seçilmiş kişiler de vardı. 1828'de İzmir muhafızı Hasan Paşa'nın kethüdası Salih Bey, Çeşme muhafızlığında görevlendirilmişti⁷².

Adadaki görevlilerin askeri ve yönetsel açıdan yetkin oldukları söylenebilir. Komutanlar, gerek birbirleriyle iletişim ve işbirliği içerisinde olmaları gerekse çatışmalarda gösterdikleri başarılar ile dikkat çekmiştir. Adaya gönderilen askerlerin geliş güzel seçilmiş olmasına rağmen komutanların nitelikli oluşu bu sonucu doğurmuş olmalıdır. Örneğin, asiler, Çeşme'deki askerlerin donanmayla adaya geçmelerine engel oldukları sırada Binbaşı İbrahim Paşa'nın, askerleri başka bir şekilde Sakız'a geçirmeyi başardığını görmekteyiz⁷³.

Yönetsel görevlilerin de ayaklanma süresince birbirileri ile sürekli iletişim halinde oldukları görülmektedir. Bu iletişim İzmir, Çeşme ve Sakız üçgeninde yoğunlaştığı gibi diğer adalar ve yönetsel bölgelerdeki görevlileri de kapsamaktadır. Özellikle yardım ihtiyaçları sırasında gerek diğer Ege Adaları'ndaki gerekse Anadolu'nun adaya yakın bölgelerindeki devlet görevlileri Sakız ile sürekli iletişim halinde olmuşlardı. Asker ve savaş malzemesinin yanı sıra her türlü ihtiyaç bu iletişim ve işbirliği sayesinde çok fazla vakit kaybetmeden karşılanmıştır. Bu işbirliği sayesinde bir bölgeden beklenen yardımın gönderilememesi halinde, bir başka bölgeyle irtibat kurularak ihtiyacın karşılanması sağlanmıştır. 1828 yılında Çeşme'den Sakız'a yapılacak sevkiyatta Midilli'den gönderilecek gemi kullanılacaktı ama Midilli Nazırı'nın gemiyi gönderemeyeceğini bildirmesi üzerine bu ihtiyaca yanıt verecek başka bir yerle iletişim kurulmuş ve İzmir'den

⁷² BOA., HAT., No: 40681 H.

⁷³ BOA., HAT., No: 38101 D, 11 Ramazan 1243 (M. 27 Mart 1828).

gönderilen gemi ile sevkiyat gerçekleşmiştir⁷⁴. Bunun yanı sıra ihtiyaçların kimi zaman da ada için görevlendirilmiş kişilerce karşılandığı bilinmektedir. Örneğin İzmir muhafızı kethüdası Salih Bey, Sakız Kalesi'ne asker ve yiyecek yardımı sağlamakla görevlendirilmişti⁷⁵. Bu anlamda Çeşme muhafızlığıyla görevlendirilen Salih Bey aynı zamanda adanın yiyecek ihtiyacı sorunuyla da ilgileniyordu. Dolayısıyla görevliler sadece yönetsel işlerden sorumlu olmayıp başka görevler de üstlenebiliyorlardı.

Yerel bölgelerdeki görevliler de aynı birliktelik içerisindeydiler. Örneğin 1822 kuşatması sonrasında Mastaki ve Muhassıllık Köylerinden 24 muhtar Sakız Muhafızı ile ayaklanmanın yeniden yaşanmamasına çalışacaklarını taahhüt etmişlerdi⁷⁶. Böylece muhafız, muhtarlar aracılığıyla bazı köyleri kontrol altına almaya çalışmıştır.

Görevlilerin büyük bir bölümü çatışmalar sona erince memleketlerine geri dönmüşlerdir. Nitekim 1822 yılında Aydın ve Saruhan Sancaklarından gelen komutanlar, kuşatmanın sona ermesi ile geri dönmüşlerdi. Kuşatma kaldırılıp çatışmalar sona erince adada düzen sağlanmıştı ve bu durumda bu görevlilerin daha fazla burada kalmasına gerek duyulmamıştı. Dolayısıyla adadaki askerlerle düzenin devam edeceği düşünülmüş ve İlyas Ağa da dahil başka yerlerden gelen görevlilere ihtiyaç kalmamıştır⁷⁷. Oysa adadaki Rumların ayaklanma düşünceleri tamamen sona ermemişti ve birkaç yıl sonra yeniden ayaklanmışlardı. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Sakız'daki görevlilerin böyle bir olasılığı düşünmediği ortaya çıkmaktadır. Ayaklanma yıllarında adada görev yapan kişiler ve görev süreleri Tablo 4'te gösterilmiştir⁷⁸.

⁷⁴ BOA., HAT., No: 38929, Gurre-i Recep 1243 (M. 18 Ocak 1828).

⁷⁵ BOA., HAT., No: 40681 H.

⁷⁶ BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B.

⁷⁷ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

⁷⁸ BOA., HAT., NO: 40342-E; 38977 B; 39018; 40263; 38971; 40188; 33154; 38673; 38209; 40614; 38768; 16453; 40544 B; 40544 İ; 38582 K; 40681 H; 38582 A; 39476 D; 38016; 38101 D; 40558 D; 40104 A; 39476 B; 37993; 39476 B; 38582 B; 40059; 38016; BOA., MD., No: 240, s. 174, Hüküm no: 592; BOA., Cev. Ask., No: 45033.

Görevi	Görevlinin Adı	Görev Yeri	Görev Süresi	Eski Görevi
Muhafız	Seyyid Mehmed Vahid Paşa	Sakız Adası	1821-22. 05.1822	(?)
Muhafız	Seyyid Mehmed Abdi Paşa	Sakız Adası	17.06.1822-30.10.1822	Çeşme Muhafızı
Muhafız	Yusuf Paşa	Sakız Adası	30.10.1822-1828	Karesi Sancağı Mirmiranı
Komutan	İlyaszade Hacı İlyas Bey	Sakız Adası	15.10.1821-Mayıs 1822	Suğla Sancağı Mütesellimi
Muhafız	Hacı İlyaszade Bey	Sakız adasındaki 24 Köy	27.04.1822-Mayıs 1822	Suğla Sancağı Mütesellimi
Muhassıl	Ahmet Bey	Sakız Adası	1821*	-
Nüzul Emni	Ahmet Bey	Sakız Adası	-	-
Katip	İbrahim Şerif Efendi	Sakız Adası	10.07.1822- ?	Divan-ı Hümayun Katibi
Katip	İzzet Mehmed Efendi	Sakız Adası	10.07.1822- ?	Divan-ı Hümayun Baş Muhasebe Katibi
Katip	Katipzade Ahmed Bey	İzmir ve Sakız Adası	1827/1828- ?	Katip
Naib	Mehmed Emin	Sakız Adası	1822*	*
Muhafız	Seyyid M. Abdi Paşa	Çeşme	1821-17.06.1822	-
Muhafız	Salih Bey	Çeşme	1828*	İzmir Muhafızı Kethüdası
Voyvoda	Yusuf Paşa	Çeşme	1823-1828	Mirmiran ve Muhafız
Voyvoda	Ali Bey	Çeşme	1823-1828	Yusuf Paşa tarafından
Naib	İdris Efendi	Çeşme	1822- ?	-
Muhafız	Hasan Kelami Paşa	İzmir	Mayıs 1821- ?	Kayseri Mutasarrıfı
Muhafız	Mustafa Paşa	Çanakkale Boğazı	1822*	-
Muhafız	Hafız Ali Paşa	Çanakkale Boğazı	1828*	-
Vali	İbrahim Paşa	Mora	1821-1828*	-
Muhafız	Mustafa Reşid Paşa	Kuşadası	1821-1828*	-
Muhafız	Mustafa Paşa	Akdeniz	1821-1828*	-
Mütesellim	Ali Bey	Saruhan	1821-1828*	-

	Mutasarrıf	İbrahim Paşa	Hüdavendigâr	1821-1828*	-
Askeri Görevliler	Kaptan-ı Derya	Ali Paşa	Donanma (Paşa Gemisi)	11.04.1822-19.06.1822	-
	Kaptan	Muhtar Paşa	Donanma (Kaptane-yi Hümayun)	13.04.1822-7.06.1822	-
	Kaptan	Tahir Paşa	Donanma	1828*	Mirmiran
	Binbaşı	İbrahim Paşa	Sakız Adası	1828*	Komutan
	Silahtar	?	Sakız Adası	1828*	Silahtar
	Komutan	Salih Bey	Sakız Adası	1828*	Kethüda

Tablo 4: Ayaklanma Sırasında Sakız Adası ve Çevresinde Görev Yapan Devlet Görevlileri

IV.2. Sakız Ayaklanmasının Siyasi Boyutu

IV.2.1. Avrupa Devletlerinin Sakız Ayaklanmasına Yönelik Tutumları ve Ayaklanmadaki Etkileri

Bu dönemde yabancı devletlerin Sakız'daki olaylara tepkileri de oldukça dikkat çekicidir. Daha önce de bahsedildiği gibi Rum Ayaklanması'nın başlangıcında Avrupa Devletleri'nden kimileri Osmanlı Devleti'ne destek verebileceğini kimileri de tamamen uzak kalacağını belirtmişti. Rum Ayaklanması sırasında bazı devletler Osmanlı İmparatorluğu'nu bazı devletler de Rumları destekliyordular. Daha önce de belirtildiği gibi Rusya ve Fransa açık bir şekilde ayaklanmaya yardım ediyordu⁷⁹. Avusturya kendi siyasi yapısının Osmanlı İmparatorluğu'na yakın oluşunun da etkisiyle İmparatorluğun yanında yer alıyordu. İngiltere'nin ayaklanmanın ilk yıllardaki tutumu ile sonraki yıllardaki tutumunda farklılıklar vardı. Bu devletler, Sakız adasındaki olaylara karşı kimi zaman genel tutumlarına paralel bir tutum sergilerken kimi zaman da farklı bir tutum sergilemişlerdir.

* Bu görevlilerin göreve başlama ve görevlerinin sona erme tarihlerini kesin olarak bilemiyoruz. Belirtilen tarihler bu görevlilerin buralarda görevli olduğu tarihtir.

⁷⁹ Mehmet Mansur, *Rum Fetretine Dair Tarih*, C. 1, Mehmet Çamlı Harında Basılmıştır, 1288, s. 7.

Rum Ayaklanması'nı gerek düşünsel gerekse siyasi anlamda belirgin bir şekilde destekleyen Fransa'nın Sakız Ayaklanması'nda da Rumlara destek olduğu görülmektedir. Çatışmaların oldukça yoğun olduğu 1827 yılında kale kuşatma altında iken Rumlar, Çeşme-Sakız iletişimini kesmiş, adaya yardım gelmesini engellemişlerdi. 17 Kasım 1827 (H. 27 Rebiü'l-ahir 1243) tarihinde ise asiler adadan uzaklaşmış, asilerin yarısı Sisam Adası yarısı da Ada Arası taraflarına gitmişti⁸⁰. Fakat asıl dikkat çeken nokta ise asilerin bu sırada bir Fransız gemisiyle iletişim halinde olmalarıydı. Bir kaç gün önce kuşatmanın devam ettiği sırada bir Fransız firkateyni gelip asilerin olduğu yere demir atmış ve üç gün boyunca burada kalmıştı. Bu süre içinde Fransız firkateyni kuşatmayı izlemekteydi. Asilere ait filika ve kayıklar da sık sık firkateynin yanına gidip, dönmekte idi⁸¹. Bu olay, Rum Ayaklanması'nın en güçlü destekleyicilerinden olan Fransa'nın Sakız Ayaklanması'nda da bu desteğini esirgemediğini ortaya koyar. Rumların kuşatma sırasında firkateynin yanına gidip gelmeleri gemiden Rumlara savaş malzemeleri veya yiyecek verildiğini düşündürmektedir. Bu durumda Fransa Sakız'daki Rumları bir şekilde desteklemekteydi. Bunun yansıması Fransız gemisinin gidişinden birkaç gün sonra Rum gemilerinin kendiliğinden geri çekilmesi Rumların firkateyn içerisinde bir takım görüşmeler yaptığını ve böyle bir karar alındığını da düşündürmektedir.

Fransa'nın Sakız adasındaki Rumlara destek olduğu bilinmesine rağmen kimi zaman da farklı tavırlar görülmektedir. Yukarıda bahsedilen olaydan çok daha önce Sakız'daki Fransa Konsolosu ile Sakız Muhafızının görüşmesinde Fransa'nın Osmanlı'ya yardım teklifi olmuştu. 9 Nisan 1822 günü kale önüne demir atmış brik modeli bir Fransız beylik gemisine ait filikayla Fransa Konsolosu Sakız Kalesi'ne gelip Sakız Muhafızı Vahid Paşa ile görüşmüştür. Görüşmede Sakız'ın içinde bulunduğu durum ve Rumların saldırı

⁸⁰ BOA., HAT., No: 40681 H. Ada Arası'nın Sakız adası ile ona bağlı adaların arasındaki bölge olduğunu düşünüyoruz.

⁸¹ Aynı belge.

için yaptığı hazırlıklar değerlendirilmiştir. Görüşme sırasında konsolos, Fransa ve Osmanlı arasındaki dostluk nedeniyle, Vahid Paşa, Sakız Muhassılı Ahmet Bey ve Baş Komutan (Sergerde) İlyas Ağa'yı istedikleri zaman Fransa'nın sahildeki gemisiyle Anadolu yakasına geçirebileceklerini söylemiştir. Ayrıca kale mühimmatında eksik varsa Fransa Devleti'nin bu konuda yardım edebileceğini ifade etmiştir. Vahid Paşa konsolosun tekliflerini kabul etmemiş ve yiyecek, malzeme ve askerlerin yeterli olduğunu söyleyerek bu yardımları reddetmiştir. Ayrıca asi saldırısı ihtimali konusunda: "bizim başımız sıkılıverirse cebehanelere ateş virüb memleketi zîr ve zeber itdiğimizizi görürsünüz" diyerek konsolosu göndermiştir⁸².

Paşa'nın konsolosun tekliflerine bu şekilde sert çıkması, konsolosun asilerle işbirliği içinde olduğunu düşünmesinden kaynaklanmış olabilir. Dolayısıyla Paşa konsolos aracılığıyla Rumlara gözdağı da vermek istemiş olabilir. Oysa bu görüşmenin yapıldığı gün ada asilerce sıkı bir kuşatma altına alınacak ve aynı gün adaya Anadolu'dan ve merkezden yardım gönderilmesi istenecektir. Dolayısıyla aslında kalede yeterli miktarda mühimmat ve yiyecek yoktu. Böylesi bir sıkıntıya rağmen Vahid Paşa'nın konsolosun tekliflerini kabul etmeyişinin nedeni Fransa'nın böyle bir yardımda bulunacağına inanmaması olabilir. Vahid Paşa bu yardım teklifleriyle Sakız konsolosu aracılığıyla adanın askeri durumunun ve eksiklerinin tespit edilmeye çalışıldığını da düşünmüş olabilir.

Esasen Fransa'nın yardım önerisi genel tutumuyla da çelişmektedir. Ayaklanmanın başından beri Rumlara yanında yer alan bir devletin teklifine güvenilmemiştir. Bu nedenle Sakız Muhafızı Fransız Konsolosu'nu ciddiye almamıştır. Bu anlamda yukarıda bahsedilen diğer olay da Vahid Paşa'nın Fransa'nın yardım teklifini kabul etmeyişini haklı çıkarmaktadır. İlginç bir nokta da Fransa'ya güvenilmemesine

⁸² *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 30-31; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 43.

rağmen Fransız gemisinin Sakız sahilinde bekliyor olmasıdır. Bu geminin yardım önerisi nedeniyle mi ada sahilinde bulunduğu, yoksa sürekli mi olarak burada beklediği bilinmemektedir.

Diğer taraftan Avusturya Osmanlı'yı destekler bir tutum sergilemekteydi. Bu yardımlar çoğu kez gıda sorunlarını çözmeye yönelikti. 7 Kasım 1827 (H. 17 Rebiü'l-ahir 1243) tarihinde yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere Sakız Adası yakınlarına bir Avusturya gemisi yanaşmıştı. Ancak bunu fark eden asiler gemiyi top atışına tuttu. Sonunda gemi Sakız sularında daha fazla duramadı ve getirdiği yükü indiremeden geri döndü. Bu durumda adanın ciddi bir şekilde yardıma ihtiyaç duyduğu ve kalenin kuşatma altında olduğu bir sırada askerler ayaklarına kadar gelmiş olan yardımdan mahrum kaldı. Adanın çok ciddi yardıma ihtiyaç duyduğu bu sırada bu yardımın Avusturya gemisi ile karşılanmaya çalışılması Avusturya'nın desteğini göstermektedir. Bu yardım teklifi, Avrupa Devletleri'nin *Rum Sorununu* Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhinde çözmeye çalıştığı bir sırada Avusturya'nın tersi bir tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Rum Ayaklanması sırasında diğer devletlerden daha farklı bir tutum izleyen Avusturya'nın Sakız Ayaklanması'nda pek rolü olmamıştır. Bilindiği gibi Avusturya, Viyana Kongresi'nde ayrılıkçı eylemlere destek olmama kararı almıştı. Avusturya'nın ayaklanma sonlarına kadar aynı tutumu sergilediği ve Osmanlı ile sürekli yazışma ve görüşme içinde olduğu görülmektedir⁸³. Akdeniz'deki Avusturya donanması kumandanının İstanbul'daki Avusturya elçisine yazdığı tarihi belli olmayan mektupta.⁸⁴

Mora ceziresinde bu def'a vuku' bulan havadisden taife-yi Rumiyan maksad-ı iksaları olan serbest[iyet] hususundan kati' ümid eyledikleri halde cezire-yi mezkure ahalisi kendilerinin izale olunacaklarından havf üzere oldukları ve kumandan-ı mümaileyhin zannı üzere salefü'z-zikr cezire ahalisi mukavemet

⁸³ Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", 3. *Askeri Tarih Semineri*, Gen. Kur. Yayınları, Ankara, 1986, s. 129.

⁸⁴ BOA., HAT., No: 16500, (Tarih Yok).

muktedir olamadıkları halde kendilerine emlak ve eşyalarına taraf-ı devlet-i Aliyyeden emniyyet-i külli ihsan buyrulmak üzere.... istimanları adem-i kabul ile Sakız misillü katliam olunması kabul olunub haklarında inayet ve himayet icra olunmadığı takdirde niyetleri sakin oldukları evler ve top ve mühimmat-ı mezküre-yi lağm ile atub badehu sefine-yi mezkurlara rukub ve kabul olunur mülahazasıyla Fransa ve İtalya ve Sicilya taraflarına azm eylemek olduğu.....

belirtilmektedir. Çamlıca adasının durumunun anlatıldığı mektup, Sakız'daki olayların diğer adalardaki etkisini ortaya koyması ve bu durumun yabancı devletlerin de dikkatini çekmesi açısından oldukça önemlidir.

Sakız'daki olaylar, çevre adalarda ve diğer yerlerde yaşayan Rumlar tarafından duyulmuştu. Fakat bunun ötesinde Sakız'daki ayaklanmanın ve çatışmaların Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan diğer Rumlar üzerindeki etkisi konumuz açısından daha önemlidir. Nitekim, Akdeniz'de dolaşan Avusturya donanması, Çamlıca adasında da diğer adalarda olduğu gibi ayaklanmalar yaşandığını belirtmektedir. Ada korunaklı ve güvenli olduğundan Osmanlı, buradaki asilerin üzerine saldıracak olursa Rumların bu saldırıya karşı koyacak top ve mühimmata, yaklaşık 100 adet gemiye ve yeterli sayıda ateş gemilerine sahip olduklarını tespit etmişti. Ayrıca adadaki elebaşları böylesi bir saldırıyı tahmin ettiklerinden tedbirli davranarak zahire ve gerekli mühimmatı toplamışlardı. Ada halkı Mora'da ortaya çıkan olaylarla paralel olarak serbestlik amacı ile yapılan olaylardan da haberdardı. Bunun yanı sıra olayların Sakız Adası ile olan bağlantısı da dikkat çekicidir.

Adı geçen mektupta belirtildiğine göre adadaki Rumların ayaklanmalardan etkilenerek eyleme geçecek olurlar ise devletin Sakız adasında yaptığı gibi kendilerine sert bir şekilde engel olacağından korktukları ifade edilmektedir. Sakızlıların maruz kaldığı olayların kendi memleketlerinde de yaşanacağından korkmakta oldukları açıktır. Bu mektuptan anlaşıldığı gibi Çamlıcalı Rumlar Sakızlı Rumların durumuna düşmekten korkuyorlardı. Bu anlamda Sakız adasındaki olaylar isyan eden Rumların cesaretini kıran bir örnekti. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu açısından da ayaklanmalara ders olması

açısından önemli bir örnektir. Nitekim Çamlıcalılar devlete karşı koymaya güçlerinin yetmeyeceğini düşünmüşlerdi. Bu nedenle emlak ve eşyaları devlet tarafından güvence altına alınırsa “aman” dileyebileceklerini ama kabul edilmezse de evlerini top ve mühimmatı imha edip, gemilere binerek, kabul edileceklerini düşündükleri; Fransa, İtalya ve Sicilya taraflarına gideceklerini belirtmişlerdi.

Çamlıca adasındaki Rumların Fransa, İtalya ve Sicilya adalarına sığınma düşünceleri ve kabul edileceklerine inançları, bu devletlerin, ayaklanan Rumları desteklediklerini ve onlara sahip çıktıklarını düşündürmektedir. Dolayısıyla bu durum birçok Avrupa Devleti'nin doğrudan veya gizlice adalardaki ayaklanmalara destek olduğunu akla getirmektedir. Öte taraftan Sakız adasında yaşanan çatışma ve kuşatmaların bastırılmasının diğer ada halklarına göz dağı verdiğini ve henüz ayaklanmamış adaların cesaretini kırdığını da göstermektedir. Ayaklanan Rum halkının askerler tarafından sert bir şekilde cezalandırılmasının batılı kaynaklarda “Sakız Katliamı” olarak yer alması olayların, Avrupa devletlerinin o dönemden beri dikkatini çektiğinin göstergesidir.

İngiltere'nin ayaklanma sırasında kimi zaman Sakızlılara veya diğer Rumlara kimi zaman da Osmanlı İmparatorluğu'na yardım ettiğini görmekteyiz. Örneğin 1821 yılı başlarında Çamlıca ve Sisam Adaları'nın Sakız adasına saldırma planı hazırladıkları İngilizler tarafından Osmanlı'ya haber verilmişti⁸⁵. İngilizlerden başka kaynaklar aynı bilgiyi vermişlerdi. Aynı istihbaratın ikinci kez de İngilizlerce yapılması, bu haberi doğruladığından Sakız'daki görevliler gereken tedbiri alarak saldırıya karşı hazırlıklı olmuşlardı⁸⁶. Ayrıca daha önce de, ayaklanma henüz başlamamışken İngiliz Sefareti tarafından Mora halkının ayaklanmak üzere olduğu Osmanlı Devleti'ne bildirilmişti⁸⁷. Bu

⁸⁵ Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliyye-yi Osmaniyye*, C.3, Matbaa-yı Ahmet İhsan, İstanbul, 1235, s. 79; *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41.

⁸⁶ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 41. İlk ihbarın kimler tarafından gerçekleştirildiği tespit edilememiştir.

⁸⁷ *Rum Fetretine Dair Tarih*, C. 1, s. 32.

tutum İngiltere'nin ayaklanmada siyasi anlamda farklı dengeleri gözeterek Osmanlı'nın karşısında değilmiş gibi bir izlenim uyandırmaya çalışarak aynı zamanda Rumlara da yardım ettiğini göstermektedir.

İngiltere'nin bu tavrını ortaya koyan bir diğer olay da Sakız'dan ayaklanan bölgelerdeki Osmanlı askerlerine ve görevlilerine gönderilen yiyecek yardımı sırasında yaşanmıştır. 1822 sonlarında kuşatma sona ermiş ve uzunca bir rahatlama dönemi yaşanmıştı. Sakız'daki olayların dinmesi üzerine İzmir muhafızı Hasan Paşa Mora'ya buğday ve un gönderir. Bu yardım İngiliz bandıralı iki gemi ile gönderilmişti. Fakat bu sırada ele geçirilen bir Rum, Mora'ya gönderilmek üzere gemilere yüklenen gıda maddelerini İpsara Rumlarının satın aldığını söylemiştir. Bu kişi, yiyeceklerin kilesinin kaçta satıldığını tam olarak bilemese de İpsaralıların buğday ve unu oldukça yüksek fiyata satın aldıklarını söylemiştir⁸⁸.

İngiltere'nin bu tutumu tamamen ticari amaçlı olarak değerlendirilmelidir. İngilizlerin savaş dönemlerinde herhangi bir tarafı tercih etmeden ticari eylemlerde buldukları bilinir. Bu dönemde de İngiliz tüccarları ve ticaret gemileri savaş bölgelerindeki alışverişlerine devam etmiş, bunun yanı sıra savaş dolayısıyla Rumlarla ve Osmanlı ile daha yoğun ticari ilişkiler kurmuşlardı. Özellikle ürünlerin, satın alındığından daha yüksek fiyatla satılması, bu olayda, taraf olmaktan öte ticari kaygılarla hareket edildiğini göstermektedir. İpsaralı ve Sisamlı Rumlardan Osmanlı İmparatorluğu'na başkaldırmış ve Sakız adasındaki ayaklanmaları da organize etmiş olduğu göz önünde bulundurulursa bu ada halklarının her türlü ihtiyaçlarını yabancı ülkelere karşılamak zorunluluğu içinde olduğu düşünülebilir. Çünkü buralardaki Rumlar devlete isyan etmişti ve adalar artık Osmanlı Devleti'nden yardım alamıyordu. Sakız adasındaki olaylardan da

⁸⁸ BOA., HAT., No: 38768, Gurre-i Rebiü'l-evvel 1238 (M. 16 Kasım 1822).

bilindiği gibi adalarda isyan sırasında yaşanan en önemli problemlerden biri de yiyecek ihtiyacı ve kıtlık tehlikesiydi. Bu anlamda bu tür ticari etkinlikler İngiltere için güzel bir fırsattı. Görüldüğü gibi İngiltere, bu ticari ilişkilerini sadece Rumlar ile yürütmüyordu. Osmanlı idarecileri, Mora'ya göndermek istedikleri yardımı İngiliz gemileriyle sağlamaya çalışıyordu. Buradan hareketle tüccarların, ticaret gemilerinin Sakız adasındaki ayaklanmada siyasi rolünün yanı sıra ekonomik rolünün olduğu göze çarpmaktadır.

Avrupa devletlerinin Sakız adasındaki siyasi etkileri daha çok konsolosluklar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Konsolosluklar Sakız'daki ayaklanma sırasında tarafsız değildi. Konsoloslukların, isyan etmiş ve ayaklanmaya katılmış Rumların destekleyicisi olduklarını görmekteyiz. Fakat aynı zamanda Osmanlı ile de iyi ilişkiler içerisinde olmayı başarıyorlardı. 1822'deki kuşatma sona erince Rusya konsolosu dışındaki tüm konsoloslar Sakız muhafızını tebrik etmişti⁸⁹. Bu anlamda konsolosluklar ne tam anlamıyla Osmanlı'dan uzaklaşmış ne de ayaklanmaya karşı tarafsızlıklarını koruyabilmişlerdi.

Elimizdeki verilerde Rum Ayaklanması'nın en büyük destekçisi olan Rusya'nın Sakız adasındaki ayaklanmada rolü olmadığı ortaya çıkmaktadır. Birinci bölümde de bahsedildiği gibi Avrupa Devletleri içerisinde ayaklanmayı en fazla destekleyen devlet Rusya idi. Buna karşın Sakız adasındaki olaylarda bir çok devletin müdahalesi söz konusu olduğu halde Rusya'nın herhangi bir müdahalesine rastlanmamıştır. Bunun nedeni Sakız Ayaklanması başlayınca Rus Konsolosunun adayı terk etmesi olabilir⁹⁰. Rum Ayaklanması'na etki eden devletlerin Sakız'daki müdahaleleri konsoloslar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu anlamda Rusya'nın Sakız adasındaki eylemlerde etkinliğini kaybetmesi de bu şekilde açıklanabilir.

⁸⁹ *Tarih-i Vak'a-ı Sakız*, s. 40; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45.

⁹⁰ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45.

Sakızlı Rumlar konsoloslukları kendilerinin en büyük destekçileri olarak görmekteydiler. Devlete karşı isyan ettikleri için geri dönemeyenler konsolosluklara sığınmaktaydı. Nitekim 1822 yılında donanmanın gelişiyle saklandıkları kiliseleri terk etmek zorunda kalan Rumların bir kısmı konsolosluklara saklanmaya çalışıyordu. Castanis anılarında donanmanın geldiği haberi üzerine annesinin kendisini ve kardeşlerini alarak doğrudan İngiliz konsolosu John Giudice'nin evine gittiklerini ve buraya saklandıklarını anlatmaktadır. Yazar saklandıkları yeri şöyle anlatıyor:⁹¹

Evi yerli Katoliklerle ve Yunanlıyla doluydu. Diğer üç büyük aileyle birlikte ... evin kuzey yönündeki alt katlarındaydık, sadece kapıdan (açıldığında) bir pus ve kaçamak bir ışık geliyordu. Bu oda, çoğu zaman tamamıyla karanlıktı ve çakıl taşlarıyla döşenmişti, yaklaşık yirmi ayak genişliğinde ve yirmi beş ayak uzunluğundaydı. Burası yaklaşık otuz beş canlının yatağıydı...

Castanis ve ailesi askerlerin eline esir düşene kadar burada kalmıştı.

Adanın Rum halkı, konsoloslara kurtarıcı olarak bakmaktaydı. Donanmanın gelişiyle askerlerin isyanı bastırmak üzere asilerin üzerine yürüdüğü sırada bazı Rumlar yabancı konsolosların askerlere engel olabileceğini bile düşünmekteydiler⁹². Ancak bilindiği üzere konsolosların çok ciddi etkileri olmamıştı. Örneğin Sakız muhafızı ile görüşen Fransız konsolosu ne ayaklanmanın gidişatına ne de Sakız muhafızının düşüncelerine etki edebilmişti. Ayrıca Sakız'daki yönetsel görevliler Rumların konsoloslarla bu tür ilişkiler içerisinde olduklarının farkındaydılar.

Konsolosluklar içinde adada en etkin olanı İngiliz konsolosluğuydu. İncelendiği kadarıyla İngiltere'nin (konsolos aracılığıyla) etkileri Sakız Adası ile sınırlı değildi. Diğer Ege Adaları'nda da aynı konumdaydılar. Ege Adaları'ndaki duruma yönelik genel tavırları incelendiğinde Sakız'dakinden çok farklı bir tutum sergilemedikleri ortaya

⁹¹ *The Greek Exile*, s. 25-26.

⁹² *The Greek Exile*, s. 27.

çıkılmaktadır. İngiltere'nin konsolosluklar aracılığıyla Rumları desteklemesi, Şire Adasındaki İngiltere konsolosunun verdiği "Şahadetname Sureti"nde açıkça ifade edilmektedir. 8 Aralık 1821 tarihli bu yazıda İngiltere elçisinin serbestlik iddiasındakilere yardım edeceğini ve bu çerçevede Şire konsolosunun da bağımsızlık için teşvikte bulunduğu ifade edilmektedir⁹³. Ayrıca benzeri bir mektup da Nakşa Metropolitisi aracılığıyla Nakşa adasında bulunan İngiliz Konsolosu Frankopolo'ya iletilmişti. Bu mektupta da benzeri iddialar vardı⁹⁴. Bu durum İngiltere'nin ayaklanmada taraf olmaktan öte ayaklanmayı örgütleyici bir role sahip olduğunu göstermektedir. Bahsedilen adalardaki girişimler İngiliz konsoloslarının ayaklanmadaki rollerini açıkça ortaya koymaktadır.

Konsolosluklar ayaklanmayı açıkça destekliyor ve bu konuda din adamları ile işbirliğine giriyorlardı. Sakız Metropolitisi ayaklanma sırasında önce tutuklanmış sonra da idam edilmiş olduğundan bununla konsoloslar arasında böyle bir iletişim mümkün olamazdı ancak diğer kilise ve manastırlardaki din adamlarıyla diğer adalardaki konsolos-din adamı ilişkisine benzer bir ilişki muhtemeldir. Yalnız devlet bu konuda konsolosluklara her hangi bir müdahalede de bulunmuyorlardı. Askerler ayaklanmayı bastırmak için her yerdeki Rum halkı etkisiz hale getirmeye çalışırken doğal olarak konsolosluklara ve konsolosların evlerine dokunmuyordu. Bunun ötesinde kimi zaman konsoloslar aracılığıyla Rumlara ulaşılmaya çalışılıyordu. Örneğin Rumlar için çıkarılan af ilanını duyurmak için konsoloslara başvurulmuştu. Bu anlamda konsoloslarla kimi zaman işbirliği içerisine de girilmişti. Bu olayda konsoloslar af ilanını duyurmak için dağlara, mağaralara ve Rumların saklanabilecekleri her türlü mekana kendi bayraklarını asmışlardı. Böylece Rumların

⁹³ BOA., HAT., No: 38194 A, (Tarih Yok).

⁹⁴ Aynı belge; *The Greek Exile*, s. 32.

konsoloslara olan güvenleri kullanarak Rumların geri dönmeleri sağlanmaya çalışılmıştı⁹⁵.

Ayaklanmanın sonlarına doğru konsoloslar ile Rumların arası açılmıştır. Konsoloslar, af çerçevesinde Rumları evlerine dönmeye teşvik etmişlerdi. Fakat Rumların çağrıya uymalarına rağmen asker saldırılarının devam etmesi, Rumların, konsoloslara olan güvenlerini sarsmış ve Rumlar, konsolosların kendilerini ele verdiklerini iddia etmişlerdi⁹⁶. Konsoloslukların kimi zaman Osmanlı devletiyle çok yakın ilişkiler içerisinde olduğu da görülmektedir. Örneğin 1822 yılı ayaklanmasının sona erdiği günlerde rehin olarak alıkonulan 5 kişi hakkında idam kararı çıkmıştı. Bunun üzerine serbest bırakılmaları konusunda Fransa ve Avusturya (Frençe ve Nemçe) konsoloslarının çok fazla çaba harcadıkları bilinmektedir⁹⁷. Bunların idam edilip edilmediklerini bilmiyoruz ancak konsolosların bu kişiler için özellikle rica etmeleri hem asilerle hem de Osmanlı ile iyi ilişkilerinin göstergesidir.

Avrupa devletlerine ait tüccar gemileri ayaklanma boyunca Ege Denizi'nde bulunmuştu. Avusturyalı, İngiliz ve Fransız tüccar gemileri Ege denizinde dolaşıyordu. Bu devletlerin beğlik gemileri de kendilerine bağlı tüccar gemilerini koruma adı altında Ege denizindeydi. 1822 yılındaki çatışmalar sırasında bu gemiler Sakız adasındaki görevlilerini ve konsoloslarını koruma bahanesiyle birer ikişer Sakız sahillerine yanaşmaya başlarlar. Daha sonra ise yine kendi görevlilerini koruma amaçlı olarak mahalle aralarına ikişer üçer subay gönderip, reaya ve Franklardan üçer beşer kişi alarak İzmir taraflarına götürmüşlerdi⁹⁸. Yabancı devletlere ait beylik gemilerinin ayaklanma sırasında adanın bu kadar içine girmesi, hatta karaya asker çıkarması Osmanlı İmparatorluğu açısından oldukça

⁹⁵ *The Greek Exile*, s. 43.

⁹⁶ *The Greek Exile*, s. 49.

⁹⁷ BOA., HAT., No: 38209 B, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822).

⁹⁸ BOA., Cev. Dah., No: 9816, 27 Ramazan 1237 (M. 17 Haziran 1827); *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 29.

tehlikeli bir durumdur. Bu devletler bu sayede ayaklanmaya doğrudan müdahale etme şansı da elde edebilirlerdi. Bu dönemde yukarıda bahsedilen Fransa konsolosu ile Sakız Muhafızı görüşmesi gerçekleşmiştir. Vahid Paşa'nın konsolosa sert davranmasında yabancı devletlere ait gemilerin adanın bu kadar içine girmiş olmasının da etkisi olabilir.

Bu anlamda Avrupa devletlerinin Sakız Ayaklanması'ndaki tavırlarına bakarak net bir şey söylemek çok da mümkün olmamaktadır. Rusya, Fransa, İngiltere gibi devletlerin Rum Ayaklanması'na destek olduğundan bahsetmiştik. Bu devletlerle Sakız adasındaki Rumlar arasında bu tür bir alışveriş yaşanıp yaşanmadığını tam olarak tespit edemedik ancak ada yakınlarına gelen bu devletlere ait gemilerin yardım gönderdiği düşünülebilir.

Sakız'daki olaylarda Fransa ve Avusturya genel yaklaşımlarını ortaya koymuş ve Rum Ayaklanmasına gösterdikleri genel tepkiyi Sakız adasındaki ayaklanmaya da göstermişlerdir. İngiltere'nin ayaklanmadaki etkisi ise daha çok konsoloslar aracılığıyla olmuştur.

IV.2.2. Patrikhane'nin ve Din Adamlarının Sakız Ayaklanmasına Yönelik Tutumları ve Ayaklanmadaki Etkileri

Rum ayaklanması'nda Patrikhanenin tutumu konusunda çeşitli yaklaşımlar vardır. Rum Ayaklanması öncesinde Rum patriği, metropoliti, papaz ve diğer din adamlarının kiliselerindeki dua ve vaazlerin yanı sıra okullardaki dersleri ile Yunan ruhunu yeniden canlandırmaya çalıştığı ve ayaklanmada oldukça da etkili oldukları iddialarına karşı bunların bağımsızlık mücadelesine destek olmadığı iddialarının da var olduğundan bahsetmiştik. Din adamlarının hepsi aynı düşünce içerisinde değildi, kimisi ayaklanmayı

destekler ve örgütlerken kimisi de gelişmelerden uzak kalmaya çalışıyordu. Patrik ve patrikhane ise tarafsız kalmayı tercih etmekteydi.

Osmanlı Devleti patrikhanenin gücünü kullanarak Rumlar üzerinde etkili olmaya çalışmaktaydı. Rum Ayaklanması'ndan kısa bir süre önce Osmanlı Devleti patrikten Rum reayayı "fesada bulaşmaları" ihtimalinden uzak tutmak ve bu düşünceden vazgeçirmek için etrafa despot (piskopos) ve metropolit göndermesini istemişti. Bu görevliler sayesinde ayaklanma düşüncesindeki Rumların ayaklanmaya katılmasının engelleneceği düşünülmüştür⁹⁹. Fakat ayaklanma başlamıştı ve artık olaya müdahale etmek oldukça güçtü. Ne var ki Patrik, en azından kendi taraftarlarının ayaklanmaya karşı tarafsız kalmalarını sağlamaya çalışmaktaydı¹⁰⁰.

Ayaklanan Rumları ikna etmek hiç de kolay olmamıştı, bunlara patrik tarafından yazı gönderilerek ikna edilmeye çalışılmıştı¹⁰¹. Fakat Rumlar bu girişimlerden asla etkilenmemişlerdir. Bu anlamda patrikhane İpsilantis ile bütün asileri kilise olarak aforoz etmek üzere emir almıştı¹⁰². Fakat Rumların en yüksek dini otoritesi tarafından ilan edilen aforoza rağmen Rumlar, ayaklanmaya devam etmişlerdi. Açıkçası bu tepki ayaklanan Rumların Fener Patrikhanesi'ni tanımadığını da göstermekteydi. Bir devlet kurumu olan patrikhanenin devlete isyan eden halk üzerinde artık etkisi kalmamıştı.

Aynı tedbir ve aynı tepki Sakız'daki ayaklanma sırasında da yaşanmıştı. Sakız Ayaklanması sırasında devlet tıpkı daha önce olduğu gibi din adamlarının otoritesini kullanmaya çalışmıştı. 1822 yılında Sakız'daki Rumları örgütlemek ve ayaklanma başlatmak amacıyla Sisam adasından ve diğer adalardan gelen Rum saldırılarının yarattığı tehlikeyi önlemek amacıyla kalede tutuklu olan metropolit (başpiskopos) isyan eden

⁹⁹ BOA., HAT., No: 38031.

¹⁰⁰ Yorga, *Osmanlı Tarihi (1774-1912)*, (Çev: B. Sıtkı Baykal), Cilt: V, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1948, s. 257.

¹⁰¹ BOA., HAT., No: 38031.

¹⁰² Yorga, *age.*, s. 257.

Rumları aforoz ettiğini duyurmuştu¹⁰³. Fakat tıpkı patrikhanenin aforozu gibi bu da pek etkili olmamıştı. Üstelik bu ilan sırasında metropolit, Osmanlı görevlilerinin elinde esirdi. Dolayısıyla piskoposun ilanı baskı altında kalarak yayınladığı açıktı. Zaten Sakızlı Rumlar bunu ciddiye almamışlardı¹⁰⁴. Görüldüğü üzere Sakız'daki girişim de ayaklanan Rumları durdurmak için geçerli bir çözüm değildi.

Buna karşın kimi çevrelerde patrikhanenin birleştirici etkisinin kalmamasından ziyade patriğin asi Rumlarla işbirliği içerisinde olduğu hatta Osmanlı İmparatorluğu'na karşı beslediği kötü niyetini kamufle etmek için isyancıları aforoz eden bir beyanname yayınladığı düşüncesi doğmuştu¹⁰⁵. Rum Ayaklanması'ndan sorumlu tutulan patrik, "19 Recep" (22 Nisan) 1821 Paskalya günü ayaklanmadan haberdar olduğu iddiasıyla yargılanmış, İstanbul'da hapsedilmiş olan on iki metropolit ile birlikte idam edilmişti¹⁰⁶. Oysa Rum Cemaati, Patrik'i, Osmanlı Devleti ile işbirliği içerisinde olduğu iddiasıyla yargılamaktaydı¹⁰⁷. Kimi adalar patriğin bağımsızlık hareketini desteklemediğini vurguluyordu¹⁰⁸. Buna karşın Osmanlı çevrelerinde de patriğin gelişmelerden gerçekten haberdar olmadığı iddialarına karşı papazların ve kocabaşların haberdar oldukları halde patriğin haberdar olmayışının mümkün olamayacağı dile getiriliyordu¹⁰⁹. Osmanlı idaresi açısından bakıldığında ise Patrik aslında cemaatini "zapt u rapt" altında tutamadığı için idam edilmişti¹¹⁰. Ancak Şanizâde, patriğin öldürülmesinin devletin siyasi bir hatası

¹⁰³ *The Greek Exile*, ss. 24-25.

¹⁰⁴ *The Greek Exile*, s. 25.

¹⁰⁵ Kamil Paşa, age., C.3, s. 65.

¹⁰⁶ Şanizâde Mehmet Ataullah *Tarih-i Şanizâde*, C.4, Ceride-yi Havadis Matbaası, 1291, s. 32; *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 233; Yorga, age., s. 258-259.

¹⁰⁷ Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1839-1913)", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, C.1, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2001, s. 90.

¹⁰⁸ BOA., HAT., No: 38194 A.

¹⁰⁹ *Tarih-i Şanizâde*, C.4, ss. 29-30.

¹¹⁰ Richard Clogg, "The Grek Millet in the Otoman Empire", *Christians and Jews in the Otoman Empire*, (Edited by: Benjamin Braude and Bernard Lewis), Volume I, Holmes & Meiser Publishers Inc, Newyork, 1982, s. 192-193, Somel, agm., s. 90.

olduğunu iddia etmektedir. Patriğin Rumlar arasında “bir sözünün iki edilmediğini” belirterek onun idam edilmeyerek kullanılmasının Osmanlı'nın lehine olabileceğini savunmaktadır¹¹¹. Bu ihtimalin gerçekleşme olasılığı oldukça düşüktür. Çünkü ayaklanmaya katılmış adalar, patriğin bağımsızlık hareketlerini desteklemediğini biliyordu ve bu nedenle otoritesini kabul etmiyordu. Örneğin Şire adasındaki konsolos, metropolit ve ayaklananlar patriği kabul etmediğini açıkça söylemişlerdi. Bu konuda Şire Adasındaki İngiltere Konsolosunun verdiği şahadetname suretinde Şire Metropolitinin ifadesi şöyledir¹¹²:

Şimdiki Patrik gerek benim ve gerek bi'l-cümle serbestlik daiyesinde olan taifenin makbulu olmayub devlet-i Osmaniyye Patrik-i mersumun başına kavuk sarık takarak dilediği üzere kullansun biz bu tarafda bi'l-intihab diğerk patrik ta'yin ideriz ve Asitanede olan patrik varsun muallakda kalsun...

Bu örnekte de görüldüğü gibi ayaklanma yanlıları patriğin, Rum Bağımsızlık Mücadelesi'ne katılmayarak Osmanlı'nın yanında yer aldığını ve bir Osmanlı görevlisi gibi hareket ettiğini düşünmektedir. Bu nedenle de ayaklananların patriği kabul etmediklerini hatta gerekirse yeni bir patrik atayabileceklerini belirtmeleri, patrik aracılığıyla halka etki edilebileceği iddialarına ters düşmekteydi. Nitekim patriğin ayaklanmayı kınayan ve Rumları bundan uzak tutmaya çalışan girişimleri de bir sonuç vermemişti. Dolayısıyla bundan patriğin ayaklanmanın seyrini değiştirecek kadar etkili olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Patriğin ölümü, Rumlar arasında beklenen tepkiyi yaratmamıştır. İdamdan kısa bir süre sonra “onikiler” denen, Rumların ileri gelenlerinin oluşturduğu grup, patriğin yerine birini seçmek için¹¹³ işe koyulmuş ve Patrik daha idam edilmeden yeni patriğin

¹¹¹ *Tarih-i Şanizâde*, C.4, s. 33.

¹¹² BOA., HAT., No: 38194 A.

¹¹³ *Tarih-i Şanizâde*, C.4, s. 33.

seçildiği haberi gelmişti¹¹⁴. Yeni patrik de Rumlara kendisine itaat etmeleri için buyrulduklar göndermişti¹¹⁵. Bu da etkili olmayınca metropolit, piskopos ve baş papazlara nasihatnameler gönderdi¹¹⁶. Bu nasihatnamelerin ve buyruldukların birçok Ege adasına gönderildiği bilinmektedir¹¹⁷. Sakız adasına ait böyle bir bilgi bulamamamıza rağmen merkezdeki otoritenin adadaki din adamları üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim Sakız Adası gibi birçok adaya patrik tarafından yazı gönderilirse biraz olsun yola gelebilecekleri düşünülmüştür. Bu amaçla Ege Adaları'na kimi zaman görevliler kimi zaman da yazılar gönderilerek ayaklanmadan uzak tutulmaya çalışılmıştı¹¹⁸.

Sakız adasının önde gelen din adamları ise tarafsız bir tutum izlemişlerdir. Bir çok bölgede din adamlarının halkı ayaklanmaya karşı ikna girişimlerine rağmen Sakız'da böyle bir çaba söz konusu değildi¹¹⁹. Daha önce de bahsedildiği gibi ayaklanma öncesinde Ege Adaları'nın büyük bir bölümünde Rumlar ayaklanmaya hazırlanmıştı. Bu konuda özellikle din adamlarının yoğun çabaları dikkat çekmektedir. Örneğin Kıbrıs'ın Ayayani Köyü sakinlerinden Dimitri'nin anlattığına göre; her yerde olduğu gibi Paskalya Gecesi saat altıda (24.00) Lefkoşe'de top atılması, bu işaret üzerine bütün Rumlar'ın Lefkoşeye saldırarak "müslümanları katil" etmeye girişmeleri ve daha sonra kalenin ele geçirilmesi planlanmıştı. Adanın Başpiskoposu Kipriyanis, bu planın yazılı olduğu mektubu Kıbrıs'taki bir çok kiliseye göndermişti. Başpiskopos, kiliselerdeki papazlara planın uygulanması için çaba göstermelerini tembih etmişti¹²⁰. Görüldüğü gibi Kıbrıs Başpiskopos'u ayaklanma öncesinde Rumları organize etmiş ve ayaklanmayı örgütlemiştir.

¹¹⁴ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 233.

¹¹⁵ *Tarih-i Vak'a-yi Sakız*, s. 10.

¹¹⁶ Mansur, age., ss. 34-35.

¹¹⁷ *Tarih-i Vak'a-yi Sakız*, s. 10.

¹¹⁸ BOA., HAT., No: 38031.

¹¹⁹ *The Greek Exile*, s. 22.

¹²⁰ BOA., HAT., No: 37750 J, Ramazan 1236 (Haziran 1821).

Sakız adasındaki durum incelendiğinde din adamlarının ayaklanma öncesinde belirgin bir etkiye sahip olmadıkları söylenebilir. Ayaklanmalardan önce bunların devletin lehinde ve aleyhinde herhangi bir girişimine rastlanmamıştı. Ayaklanma öncesinde diğer Adalarda ve Rumların yoğun olarak bulunduğu bölgelerde din adamlarının aktif bir şekilde ayaklanmayı organize ettikleri görülmüştü. Ancak Sakız adasında buna benzer bir girişime rastlanmamıştır. Aksine 1821 yılında ayaklanmalar başladığında patrikhanenin tutumunu andırırcaasına ayaklanmaya karşı olumsuz tavırlar içerisine girmişlerdi. Rum Ayaklanması'nın başladığı, Sakız'da duyulunca adadaki yüksek düzeydeki din adamlarının adanın, tarafsızlığını sağlamak için çaba harcadığı görülmüştü¹²¹. Bu anlamda Sakız metropoliti patrik gibi devlete karşı değildi aksine devletin yanında yer almıştı. Yalnız buradaki tüm din adamlarını bu kategoriye sokmak doğru olmaz. Bahsedilen tutum adanın önde gelen din adamlarına aitti. Ancak kiliselerde görevli papazların özellikle Sakızlıların ayaklanmalarından sonra aynı tutum içerisinde olduklarını söylemek mümkün değildir. Papazlar veya rahipler ayaklanma sırasında kilise ve manastır kapılarını, isyan eden bütün Sakızlılara açmış ve kendileri de doğrudan ayaklanmalara katılmışlardı¹²².

Bir çok yerde olduğu gibi Sakız'da da alınan rehineler aracılığıyla asayiş sağlanmaya çalışılıyordu. Bu anlamda Sakız reayasının “fesada teşebbüs etmemeleri için ber muceb-i irade-i seniyye gereği” Sakız Metropoliti kalede tutukluydu¹²³. Rumlar arasında adadaki en büyük dinsel otorite metropolit idi. Bu nedenle Rumlar üzerinde oldukça etkili olabileceği düşünülmüştü. Sakız Metropolitlerinin eskiden beri dinsel çevrede saygınlığı vardı. 17. yüzyıl ortalarında Sakız piskoposluğunun ve tercümanlarının

¹²¹ *The Greek Exile*, s. 22.

¹²² *The Greek Exile*, ss. 22-50.

¹²³ BOA., HAT., No: 38031; BOA., HAT., No: 38979, 5 Cemazi'el-evvel 1237 (M. 30 Kasım 1821).

(dragoman) önemli bir konumdaydı¹²⁴. Öyle ki 1656'da Sakız Metropolitisi Partenious (III.) patrik seçilmişti¹²⁵. 18. yüzyılda da aynı yetkinliğin devam ettiği görülmektedir. Bu yıllarda Sakız piskoposluğu hiyerarşik açıdan 111 piskoposluk içinde 75. sıradaydı¹²⁶.

Metropolit, Sakız Ayaklanması'nda ciddi anlamda etkili olmamasına¹²⁷ rağmen devlet, önlem olarak Plato adındaki metropolit (başpiskopos) ve kilise görevlilerini rehin almış ve kaleye hapsedmişti¹²⁸. Başka yerlerde de benzeri uygulamalar olmuştu. Midilli, İstanköy ve Limni gibi adalarda da metropolit alıkonulmaktaydı¹²⁹. Sakız Metropolitisi bir süre tutuklu kalmış ve olayların kızıştığı bir anda alınan emir gereği tutukluların bir kısmı ile birlikte kilise mihrabı üzerinde idam edilmişti¹³⁰. Ancak Sakız Metropolitisi'nin idamı pek ses getirmemişti. Bu olay da tıpkı Fener Patriği'nin idamında olduğu gibi Rumları etkilememiş, Sakız'daki ayaklanmanın gidişatı değişmemiştir. Metropolit'in idamı patriğin idamından tam bir yıl sonra gerçekleşmişti. İdam Sakız'ın ilk büyük kuşatmasının olduğu yıl ve kuşatmanın çok sıkı olduğu bir dönemde gerçekleşmişti. İdam, kararı için olayların en çok kızıştığı dönemin tercih edilmesi, Rumlara göz dağı vermek amacıyla olabilir. Bunun yanı sıra tıpkı Fener Patriği gibi Sakız Metropolitisi de halkına sahip çıkamadığı ve ayaklanmaya engel olamadığı için idam edilmiş olabilir.

IV.2.2.1. Sakız'daki Dinsel Mekanların Ayaklanmadaki Rollerini

Ayaklanmada din adamlarından ziyade dinsel mekanların etkisi vardır. Kiliseler, ayaklanma sırasında sığınak görevi üstlenmiştir. Örneğin 1822 yılında Rumlar

¹²⁴ Halil İnalçık, "Ottoman Archival Materials on Millets", *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, (Edited by: Benjamin Braude and Bernard Lewis), Volume I, Holmes & Meiser Publishers Inc, Newyork, 1982, s. 442.

¹²⁵ Uzunçarşılı, age., C. III, s. 374, Dipnot 1.

¹²⁶ İnalçık, agm., s. 446.

¹²⁷ *The Greek Exile*, 23.

¹²⁸ Kaledeki tutukluların sayısı 90'ın üstündeydi. *The Greek Exile*, s. 23.

¹²⁹ BOA., HAT., No: 38031.

¹³⁰ BOA., HAT., No: 38209 B; BOA., HAT., No: 39067 B; *The Greek Exile*, s. 23.

adının büyük kiliselerinden Latomitissa adlı kilisede toplanma kararı almışlardı. Hatta burada toplanan asiler burayı üs gibi kullanarak buradan kaleyi top atışına tutmuşlardı. Kaledeki 1.500 asker dışarı çıkıp muharebe etmeye çalışsa da başarılı olamamışlardı. Fakat donanmanın gelişiyle kilisedekiler karşı koyamamışlar¹³¹, bunu fark eden Sakızlılar kiliseyi terk etmişlerdi¹³². Kilise askerlerin ayaklanmayı bastırma eylemleri sırasında ateşe verilmişti¹³³. Böylece ayaklanmanın yinelenmesi halinde kiliseye sığınılması engellenmişti.

Ayaklanmada dinsel mekanlara sığınma sadece Sakız adasında gözlenen bir durum değildi. Mora Ayaklanması'ndan çok kısa bir süre önce birçok Rum Piskopos, St. Laura Manastırına kapanmıştı¹³⁴. Manastırlar ve kiliseler ayaklanma sırasında Sakızlıların kendini güvende hissettiği mekanlardı. Bunun ötesinde buraları Rum Ayaklanması'na katılan Sakızlıların da buluşma ve barınma yeriydi. Ayaklanmaya katılmaya karar veren Sakızlı evini terk edip buralara geliyor, böylece ayaklanmaya katıldığını ilan etmiş oluyordu. Bu nedenle manastır çevrelerinde ciddi çatışmalar yaşanmıştı.

1822 yılında Sakız'ın dağ köylerinin en büyüklerinden olan Voliso adlı köye ve varoşuna üç saat uzaklıktaki "sarb" (dik) boğazda bulunan "cesim ve metin" (sağlam ve güvenilir) olan, güvenliği ile meşhur, 400 odalı büyük Ayamoni Manastırı (Ayamina-St. Mina) içinde isyan eden Sakızlıların saklanmış olduğu haberi alınmıştır. Manastır ve civarındaki köylerde gizlenen asiler üzerine gönderilmek üzere, Vahid Paşa tarafından Kaptan Paşa'nın askerlerinden ve başka yerlerden gönüllü olarak gelen askerlerden toplam

¹³¹ BOA., HAT., No: 40382, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822). Asilerin sığındıkları kilise ile belgede bahsedilenin yerin aynı yer olduğundan emin değiliz. Her ne kadar Castanis'in kilise diye bahsettiği mekan belgede manastır olarak geçse de olayların kronolojisi ve seyri bize aynı dinsel mekandan bahsedildiğini düşündürür. Her iki kaynakta da buralara Sisam ve diğer adalardan asilerin gelmesi üzerine saklanıldığı belirtilir. Ancak her iki kaynakta da bu dönemde bir tek dinsel mekana sığındığı ifade edilmektedir. Yine her iki kaynakta şehrin çok dışında olmayan bir mekan tarif ediliyor. Ayrıca belgede buranın büyük bir manastır olduğu vurgulanmaktadır.

¹³² *The Greek Exile*, s. 25.

¹³³ *The Greek Exile*, s. 28.

¹³⁴ Yorga, age., s. 253.

7.000 kişilik bir grup oluşturulurdu. Abdi Paşa, bu askerin dört günlük zahire, fişek ve levazimatını karşılaması için Çeşme yakasına gönderilmişti. Birkaç gün içinde bu ihtiyaçlar hazırlanarak Voliso adlı köyde bekleyen askerlere ulaştırıldı¹³⁵. Hasan Paşa bu askerleri komuta etmekle görevlendirilmişti¹³⁶. Ancak asiler askerlerin geleceğini duymuş olmalı ki gece Voliso köyünden kaçmışlardı. Bunun üzerine mansure askerleri köydeki binaları yakmışlar, yakındaki Bıçakçı Köyü'nde de asilerin bulunduğunu öğrenince o köye de saldırmışlardı. Bıçakçı Köyü'ndeki asiler, bu ani saldırıdan kaçamamışlardı. Köy yağmalanmış, asiler de esir edilmişlerdi¹³⁷. Daha sonra ise asilerin saklanma ve barınma mekanlarından olan ve içinde bir çok Rum'un bulunduğu Ayamoni Manastırı'na saldırmışlardı. Kaçamayıp manastırın içinde kalan Sakızlılar öldürülmüş, çocukları da esir edilmişti¹³⁸.

Sakız'daki Ayamoni Manastırı askerlerce ele geçirilmiş, belgelerdeki söylem ile "fethedilmişti". Ele geçirilen Manastır'da sim külâh üzerine Kıbrıs taşları ile süslenmiş bir taç bulunmuştu. Manastırdan biraz sim, biraz sırmalı papaz giysisi ve biraz da hırdavat ile toplam yaklaşık üç bin kuruşluk değerli eşya ele geçirilmiş ve Vahid Paşa'ya teslim edilmiştir. Bunun dışında Manastır'daki birçok değerli eşya telef olmuştu. Manastır'dan sonra askerler diğer binaları da yıkıp harap etmişlerdi. Sakız Muhafızı, askerlerin bu saldırısından rahatsız olduklarını ancak onları engelleyemediklerini ifade etmişti¹³⁹.

Bu olaydan da anlaşıldığı üzere asilerce sığınak olan kiliseler ve manastırlar aynı zamanda saldırılara hedef olan mekanlardı. Rumların dinsel mekanlara sığınmış

¹³⁵ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2; BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B; BOA., Cev. Ask., No: 45033; BOA., HAT., No: 38209, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822); BOA., HAT., No: 40342 E, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

¹³⁶ BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B.

¹³⁷ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2; BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B; BOA., HAT., No: 40342 E; BOA., Cev. Ask., No: 45033; BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

¹³⁸ BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B; BOA., HAT., No: 40342 E; *The Greek Exile*, s. 49.

¹³⁹ BOA., HAT., No: 38977 G, 25 Ramazan 1237 (15 Haziran 1822).

olduğunu bilen askerler özellikle buralara saldırmışlardı. Nisan 1822’de Ayamoni (“St. Mina”)¹⁴⁰ Manastırındaki 5.000 ve “Nea Mone” Manastırındaki 2.300 asi öldürülmüştü¹⁴¹. Ayrıca askerlerin buralara saldırma nedenlerinden biri de ganimet elde etmektir. Özellikle Ayamoni Manastırı’ndaki yağma bunu daha net ortaya koymuştur. Hatta askerlerin Ayamoni’nin ardından tekrar köylere saldırması ve buraları tahrip etmesi manastırdan elde edilmesi beklenen ganimeti alamamalarından kaynaklanabilir.

Sonuç olarak Sakız Ayaklanması sırasında adanın yönetsel ve siyasi boyutunun normal zamanlardakilerden farklı olduğu söylenebilir. Ayaklanma öncesindeki koşullarla ayaklanmaların yaşandığı 1821 ve 1828 yılları arasındaki yönetsel ve siyasi durum çok kapsamlı olmamakla birlikte değişiklikler geçirmiştir. Bu anlamda adanın yönetim yapısında her hangi bir değişiklik söz konusu olmasa da yönetsel görevlilerde ve görevlerde değişiklikler görülmektedir. Örneğin adanın yönetsel görevlilerinin büyük bir bölümünün ayaklanmalar sırasında değiştiğini görüyoruz. Bunun dışında tüm görevlilerin askeri yetkileri arttırılmış hatta yönetsel görevlerinden öte askeri görevleri ön plana çıkarılmıştır. Diğer taraftan ayaklanma konsoloslukların ve din adamlarının faaliyetlerine ve dini mekanların kullanımına farklılıklar getirmişti. Yabancı devletler de ayaklanma sonrasında yaklaşımlarını daha titiz bir şekilde ele almış ve çıkarlarına en uygun yolu seçmeye çalışmışlardı. Bütün bunların dışında ise Osmanlı İmparatorluğu hala adanın elden çıkarmaması için adada yönetsel ve siyasi otoriteyi elde tutmaya çalışıyordu. Sakız adasının asi saldırılarından kurtarılması ve ada halkının ayaklanmasına engel olunması için gerekli mücadeleyi veriyor, hatta belki de Sakız adasının *Kurtarılmış Bölge* olmasını sağlamaya çalışıyordu. Bu anlamda kurtarılmış bölgeye zarar verecek en ufak girişim bile çok ağır cezalandırılıyordu.

¹⁴⁰ Ayamoni Manastırı’nı kastettiğini düşünüyoruz.

¹⁴¹ *The Greek Exile*, s. 49.

V. BÖLÜM: SAKIZ AYAKLANMASI SIRASINDA ADANIN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

V.1. Ayaklanma Sırasında Adanın Ekonomik Yapısı

Sakız adası halkının temel gelir kaynağı denizcilik ve çiftçilikti. Denizcilik alanındaki uğraşlar, ticaret ağırlıklıydı. Tarım alanındaki en önemli etkinlik sakız maddesi üretimi idi. Bunun dışında az da olsa hayvancılık da vardı.

Sakız adası yerlilerinin en önemli gelir kaynağı denizcilikti¹. Sakızlılar özellikle deniz ticaretinde oldukça başarılıydı. Adanın ileri gelenleri de ticaretle uğraşan kişilerdi. Sakızlılar, İpsara ve Suluca gemilerinin çoğuna ortaklı². Ayaklanma sırasında Sakızlı Rum tüccarların iki farklı tutumu ile karşılaşılıyor. Birincisi; doğrudan taraf olarak Rumları desteklemeleri, diğeri ise tarafsız kalmaya çalışmalarıdır. Asilerin mühimmat ihtiyacı üzerine bunlar, Mora'dan mühimmat getiriyor, asilere yiyecek temin ediyorlardı³. Öte yandan tarafsız kalan bazı tüccarlar kendilerini korumayı düşündüklerinden olsa gerek, 1822 yılı kuşatması öncesinde kaledeki asker ve görevlilerin gıda maddesi ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmuşlardı. Ayaklanma nedeniyle ihtiyaç duyulan malzemelerin bir kısmı bu tüccarlardan satın alınmıştı⁴. Bu anlamda ayaklanmada önemli ekonomik etkinliklerde de bulunmuş olan tüccarlar, ortak bir tavır takınmayıp birbirlerinden bağımsız hareket etmişlerdir. Bunun dışında Sakız'lı Rumların *büyük kalpaklı* tüccarları, ayaklanma öncesinde bütün mal ve eşyalarını İpsara Adasına nakletmişti⁵. Böylece mal varlıklarını güvence altına almışlardı.

¹ Christophorus Plato Castanis, *The Greek Exile*, Cultural Chapter of the Chian Federation Pres. , Newyork, 2002, s. 29; Ali İhsan Gençer, " Sakız adasında Açılan Özel Bahriye Mektebi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8-9, Yıl: 1979-1980, İÜ. Edebiyat Fak. Basımevi, 1980, s. 104.

² *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, Dersaadet, 1290, s. 11.

³ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 11; Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.12, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet, 1301, s. 43.

⁴ *The Greek Exile*, s. 24.

⁵ BOA., HAT., No: 38924, 21Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

Ayaklanma yıllarında Ege denizindeki ticari etkinlikler devam etmekteydi. Bu anlamda özellikle Avrupa devletlerine ait ticaret gemilerine sıkça rastlanmaktaydı. Avusturya, İngiltere ve Fransız ticaret gemileri ayaklanma boyunca Ege Denizi'nde bulunmaya devam etmekteydi. Bu devletlere ait ticaret gemileri, Ege Adaları'ndaki ticaretin bu yıllarda da devam ettiğini göstermektedir. Ancak diğer taraftan bu devletlerin adalardaki halkın ayaklanmasını destekledikleri düşünüldüğünde Ege denizinde dolaşan ticaret gemilerinin sadece ticaret amaçlı seyirler düzenlemediğini düşünebiliriz. Daha önce de bahsedildiği gibi bu gemiler diğer adalara olduğu gibi Sakız adasına da yiyecek ve malzeme taşımaktaydı. Fakat kimi zaman da tam tersi bir şekilde Osmanlı'ya Rumlarla ilgili haberler vermekteydi. Dolayısıyla bunların ticaret dışında misyonları olduğunu görüyoruz⁶.

Daha önce de belirtildiği gibi halkın bir kısmı da toprakla uğraşmaktaydı. Yerli halk içerisinde bahçe tarımı ile uğraşanlar oldukça fazlaydı. Yerli Rum halk ile Müslüman halk arasında iş kolları açısından ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır. Genelde denizcilik ile uğraşan Rumlar içerisinde çiftçilik, bahçecilik ve esnafılık yapanlara da rastlamak mümkündür. Müslümanların yoğun olarak bulunduğu iş kolunu tam olarak tespit edilemedi fakat çoğunlukla köylere yerleşmiş olmaları⁷ dolayısıyla çiftçilik yaptıklarını düşünülebilir.

Adada geliri hazineye ait "Has Köyleri" vardı ve bu köylerin halkı çiftçiydi. Gelirinin doğrudan padişaha veya yüksek rütbeli görevlilere gittiği bu tür köyler çoğunlukla Mastaki köylerinde ve Sakız şehrine bağlı idi.

Eskiden olduğu gibi, ayaklanma yıllarında da çiftçiler arasında çok sayıda gayrimüslim bulunmaktaydı. Bunların arasındaki Rumlar köylerinde iskan eder, cizyelerini

⁶ BOA., HAT., No: 38768; BOA., HAT., No: 28108 D, 1245; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 29.

⁷ BOA., HAT., No: 38977 G, 25 Ramazan 1237 (M. 15 Haziran 1822); BOA., HAT., No: 40544 B, 13 Şevval 1237 (M. 3 Temmuz 1822), *The Greek Exile*, s. 29.

verir ve “*raiyeti*” kabul ederlerdi. Fakat ayaklanma sırasında ise diğer Rumlar gibi ayaklanmaya katılmışlardı⁸.

Tarım sektöründeki en önemli üretim kaynağı adaya ismini veren *sakız* maddesi idi. Ada halkı sakız üretenler ve üretmeyenler diye iki gruba ayrılmıştı. Sakız üreten köylere Mastaki köyleri denmekteydi. Bu köylerin ada ekonomisinde önemli bir yeri vardı. Dünyaca ünlü sakız üretimi 24 köyden oluşan bu Mastaki Köyleri’nde yapılırdı. Osmanlı yönetimi, sakız üreten bölgeye özerklik tanımıştı. Sakız emini her Ağustos ayında adaya gelip, 20.000 okka (26.000 kg.) sakız alırdı. Sakızlılar böylece diğer vergilerden muaf tutulurlardı⁹. Adada üretimi yapılan bir diğer ürün de zeytinyağı idi. Zeytin yağı üretimi de devlet tekelindeydi¹⁰. Bunun dışında limon ve portakal bahçeleri, üzüm bağları adanın diğer gelir kaynaklarıydı¹¹.

Esasen Ege Adalarından yüksek oranda vergiler alınmaktaydı. Hatta bazen bu adalardan *kürekçi baha* veya *kereste baha* gibi yeni vergiler de istenmişti¹². Sakız adasında buna benzer bir uygulama görülmemiş, aksine askere verilecek *katık bahası* dahi başka yerlerden karşılanmıştı¹³. Bu durumda Sakız adasının vergiler konusunda nispeten daha rahat olduğu düşünülebilir.

Ayaklanmada bu köylere en fazla zarar veren olay da askerlerin buraları ateşe vermeleri idi¹⁴. Böylece üretim alanları oldukça zarar görmüştü. Tarım alanlarının zarar görmesi üretimi baltalamaktaydı. Yukarıda bahsedilen yangında askerler, aynı zamanda

⁸ BOA., HAT., No: 40544 B.

⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IX., İstanbul, 1935, s. 114; Mücteba İlgürel, “Sakız’da Türk Vakıfları”, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Sayı: I, Yıl: 1972, İstanbul, 1972, s. 7; Cengiz Bektaş, “Sakız”, *Yapı*, Sayı: 188, Temmuz-1997, İstanbul, s. 67.

¹⁰ BOA., HAT., No: 26263 A, (Tarih Yok).

¹¹ Le Broyn Cornelle, *Voyages ou Levant*, Paris, 1725, s. 534.

¹² Saffet, “Koyun Adaları Önündeki Deniz Harbi ve Sakız’ın Kurtarılışı”, *Tarih-i Osmani Encümeni*, Sayı: 3, İstanbul, 1 Ağustos 1326 (14 Haziran 1910), s. 153.

¹³ BOA., HAT., No: 38971, (Tarih Yok); BOA., HAT., No: 38031, (Tarih Yok).

¹⁴ *The Greek Exile*, s. 63-64.

Sakız'daki evleri ve su kuyularını yakmıştı¹⁵. Kuyuların yakılması bahçe ve tarlaların sulama sorununu beraberinde getirmişti. Bununla birlikte askerler, çeşitli mal ve eşyaların yanı sıra dolap katırlarını da yağmalamışlardı. Kısacası çatışmalar sırasında üretim alanlarının yağmalanması üretime büyük bir sekte vurmuştu¹⁶.

Ayaklanmada Rumların yaşadığı köylerin ve şehrin bir kısmının boşalmış olması nedeniyle üretim durmuştu. Reayanın da dağlara kaçması üzerine tarlalar ve bahçeler, hem susuz hem de insansız kalmıştı. Emlak kaydı ile görevli Şerif Efendi, halkın asker saldırısı nedeniyle evlerine dönmeye korktuğunu ve güvenlik sağlanamadığı sürece de ortaya çıkmayacağını belirterek reayanın korku içinde beklediği sürece üretim yapılamayacağına dikkat çekmiş, merkezi bu konuda uyarılmıştı. Bunun üzerine üretimin yeniden başlaması için halkın evlerine dönmesi istendi ve çağrılar yapıldı. Bu duyurular sonucu bir kısım reaya geri getirilmiş, tarlalarda ziraata başlanmış ve bahçeler kiraya verilmişti¹⁷.

Üretim bu girişimlerle canlanmak üzere iken Paşa Gemisi, ateş gemileri saldırısına uğramıştı. Bunun üzerine aynı gece askerler halka ve mallara tekrar saldırmaya başlamıştı. Bu olay üzerine tüm emek boşa gitmiş, yeniden güvenlik sorunu başlamış, üretim durmuştur. Üretime hazırlanan bahçeler kurumuş, tarlalardaki ekinler zarar görmüştü. Şerif Bey, seneye bir şeyler üretmek için reayayı ikna etmeye çalışsa da onlar korkudan saklanmıştı, toprak sahipleri mallarını koruyamadıklarından şikayetle buna yanaşmamıştı¹⁸. Fakat daha sonra *aman dileyip* bahçelerinde üretime devam etmek istemişlerdir. Sakızlı Rumlar hakkında çıkarılan idam kararlarından bunların muaf tutulmaları istenmiştir. Bu konuda Sakız'daki emlakın kaydıyla görevli İbrahim Şerif

¹⁵ BOA., HAT., No: 40544 B; *The Greek Exile*, s. 63-64.

¹⁶ BOA., HAT., No: 40544 B.

¹⁷ Aynı belge.

¹⁸ Aynı belge.

Efendi, bahsedilen Rumların idam edilmesinin ekonomik sıkıntı yaratacağını savunmuştu. Çünkü bunların idam edilmeleri sonucunda işledikleri arazi ve bahçelerdeki üretim duracaktı. Şerif Efendi, *mülkün reayasız idare olunamayacağı* düşüncesinden yola çıkarak bu Rumların affedilmelerini ve köylerinde yaşamalarına izin verilmesini önermekteydi. Bu yüzden adı geçen görevli geri dönmek isteyen Rumların geri dönecekleri konusunda ilan çıkarılmasını önermiştir. Ona göre ancak bu şekilde üretimin devam etmesi sağlanacaktı¹⁹.

Çatışmalar sırasında üretim alanları dışında da bir çok mekan zarar görmüştü. Sakız adasının her tarafı *baykuş yuvasına* dönmüş, adada kale dışında oturacak yer kalmamıştı²⁰. Ayaklanma öncesinde adada 100.000 kuruş değerinde evler, büyük bağlar ve yalıya benzer bağ evleri vardı ancak ayaklanma nedeniyle çıkan çatışmalarda bunlar yanmıştı²¹.

Özellikle Sakız şehri tahrip olmuştu. Şehirdeki mahallelerin ve varoşların imarı, on beş yirmi sene süresince bile tamamlanamayacak kadar kötü durumdaydı²². Zaten çatışmalar sırasında buralarda yaşayan halk, barınacak yeri olmayışı nedeniyle Anadolu yakasına geçirilmişti²³. Adadaki tahribat hayatın durmasına neden olacak kadar ağırdı. Adada ekmek yapacak fırın da kalmamıştır. Üstelik bir fırının yeniden inşa edilebilmesi için ne yeterli sayıda işçi ne de kullanılabilir bina vardı²⁴. Adalıların ekmek ihtiyacını bile karşılayamayışı ayaklanmanın adanın sosyal ve ekonomik yapısına vurduğu darbeyi ortaya koymaktadır. Ayrıca Sakız zenginlerinin çoğu rehin alınmış ve bunlar bir süre sonra

¹⁹ BOA., HAT., No: 38977 D, 25 Ramazan 1237 (M. 15 Haziran 1822).

²⁰ BOA., HAT., No: 38209 G, 29 Şaban 1237 (M. 21 Mayıs 1822).

²¹ BOA., HAT., No: 38977 E, 25 Ramazan 1237.

²² BOA., Cev. Ask., No: 45033/2, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

²³ BOA., HAT., No: 37964, 17 Zi'l-kade 1243 (M. 31 Mayıs 1828)

²⁴ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

idam edilmişti. Bütün bu gelişmeler üzerine adanın ekonomisi sarsılmıştı. Sakız artık diğer adalar gibi emlak sahiplerinin ve tüccarın bol olduğu *mamur* bir belde değildi.²⁵

Ayaklanmanın ilk yıllarında sığınılacak sağlam mekanlardan biri olan Sakız Kalesi ayaklanmanın sonlarına doğru çok fazla zarar görmüş ve yıkılacak hale gelmişti. Bu durumda ayaklanma sona erdiğinde kalenin onarımı işiyle ilgilenmesi için Dergah-ı Ali kapıcıbaşlarından Yetim Ahmet Ağa görevlendirilmişti. Ahmet Ağa aynı zamanda kale varoşunun onarımını da yapacaktı²⁶.

Adanın ekonomik faaliyetlerinden biri de hayvancılıktı. Köylerde ve idari açıdan adaya bağlı olan Çeşme kazasında hayvancılık yapılmaktaydı²⁷. Adada büyük ve küçük baş hayvan yetiştirilmekteydi. Bunlardan en yaygın olanları; keçi, koyun, katır, öküz ve buzağıydı. Ayaklanma öncesinde adada, Rumların sahip olduğu hayvan sayısı şöyledir²⁸:

<u>Katır</u>	<u>Merkep</u>	<u>Koyun ve Keçi</u>	<u>Öküz ve Buzağı</u>
60.000	10.000	30.000	25.000

Ayaklanma sırasında diğer ekonomik faaliyetler gibi hayvancılığın da zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Örneğin İpsara Rumları 11 Mart 1822 Pazartesi gecesini Çeşme'ye bağlı Alaçatı köyünden Ovacık'a saldırmış ve buradan çok sayıda davarı çalmaya kalkışmışlardı. Ancak Alaçatı muhafızının ve buradaki askerlerin asileri etkisiz hale getirmesiyle asilerin ellerindeki dört yüz hayvan geri alınmıştı²⁹. Aynı yıl gerçekleşen ve aralarında Sakızlıların da bulunduğu benzer bir saldırı da Alaçatı'ya bağlı Zeytincik

²⁵ BOA., HAT., No:38977 E.

²⁶ BOA., HAT., No: 29042 A, 11 Recep 1246 (M. 26 Aralık 1830). Yalnız onarım işi biraz aksamıştı. Yetim Ahmet Ağa, varoşun üç hissesinden birini onarmış ise de Ağanın başka bir işe tayin olması üzerine işi tamamlayamayacağından geride kalan iki hissesi yarım kalmıştı. Ahmet Ağa, bu işlerin tamamlanması için çok sayıda işçiye ihtiyaç duyduğu belirterek bu konuda yardım edilmesini istemekteydi.

²⁷ BOA., HAT., No: 38805 A, 17 Cemazie'l-ahir 1239 (M.18 Şubat 1824); BOA., HAT., No: 38768, Gurre-i Rebiü'l-evvel 1238 (M. 16 Kasım 1822).

²⁸ BOA., HAT., No: 40544 E, (Tarih yok).

²⁹ BOA., HAT., No: 38805 A.

köyüne yapılmış ve buradaki hayvanlar kaçırılmaya çalışılmıştı³⁰. Rumların hayvan kaçırılmaya yönelik eylemleri başka yerlerde de görülmekteydi³¹. Sakızlıların saldırıları Anadolu içlerine de yayılmıştı. Nisan 1822'de saldırılar daha kuzeye yönelerek Manisa'ya kadar ilerlemişti. Sakızlıların Manisa'ya saldırıp buradaki hayvanları ele geçirip tarım alanlarına zarar verdikleri bilinmektedir³².

Görüldüğü üzere adanın ekonomik yapısı ticaret ve tarım ağırlıklıydı. Bunun yanı sıra hayvancılık da vardı. Fakat ayaklanma yıllarında bu üç alan da zarar görmüştü. Adadaki idari görevliler merkezle işbirliği içerisinde adada ekonomik canlanma yaratmaya çalışmışlarsa da savaş koşullarında bunu başarmak pek mümkün olmamıştır.

V.1.1. Ayaklanmalar Sırasında Yiyecek İhtiyacı ve Kıtık Tehlikesi

Ayaklanma sırasında adanın güvenlik, mühimmat ve beslenme sorunları yaşadığından bahsetmiştik. Gıda sorunu kimi zaman kıtlık boyutuna bile ulaşmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla kıtlık tehlikesi ada halkından çok askerlerin sorunu idi. Osmanlı askeri Sakız adasında birkaç kez kıtlık tehlikesi ile karşılaşmıştı. Haziran 1821 yılındaki izbandit saldırıları sırasında kalede mahsur kalan askerlerin yaşadığı kıtlık, canlarını tehlikeye atarak kalenin dışına çıkmasına neden olmuştu³³. Henüz uzun çatışmaların ve kuşatmaların yaşanmadığı 1821 yılında kıtlık yaşanması, yeterli yiyecek stoğunun hazırlanmamış olduğunu düşündürmektedir. Bundan sonra daha tedbirli davranılarak stoklar genişletilmişti.

Böylece 1822 yılı kuşatması, yiyecek sıkıntısı çekilmesine rağmen, kıtlık tehlikesi yaşanmadan atlatılmıştı. Bu dönemde Osmanlı idaresi, yiyecek sıkıntısı

³⁰ BOA., HAT., No: 40263, 25 Safer 1238 (M. 11 Kasım 1822).

³¹ BOA., HAT., No: 25223, (Tarih yok). Tarihi belli olmayan bu belgede Menemen'in Kozbeğli sahilinde buna benzer saldırıların olduğu belirtilmektedir.

³² BOA., Cev. Dah., No: 6431, 13 Recep 1237 (M. 5 Nisan 1822).

³³ BOA., HAT., No: 38986 F, 21 Ramazan 1236 (M. 22 Haziran 1821).

olduğunda ihtiyacı en kısa sürede karşılanmaya çalışarak kıtlığı engellemeye çalışmıştı. Örneğin, 1822 kuşatması sırasında kaledeki buğdayın azalması tehlikesi karşısında hemen İzmir ve çevresinden yedi bin kantar buğday gönderilerek sorun giderilmeye çalışılmıştı³⁴.

Genel olarak ayaklanma boyunca yiyecek sıkıntısı devam etti. Kuşatmadan birkaç ay sonra adanın yeniden asi tekneleriyle çevrelenmesi sonucu adaya yapılacak olan her türlü yardım engellenmiş ve yiyeceklerin tükenmesi sorunu yeniden yaşanmıştı. Bu durumda askerlerin yiyecek ihtiyacı stoklarla giderilmeye çalışılmaktaydı. Kasım 1822'de askerlerin yiyecek ihtiyacı nedeniyle Sakız'ın nüzul emini Ahmet Bey'in elindeki peksimetler dağıtılmış, fakat bir süre sonra bu stoklar da tükenmişti³⁵. Stoklar, tükenince adadakiler kıtlık tehlikesiyle baş başa kaldılar. Kıtlığı önlemek amacıyla adanın nüzul eminine 47 kantar peksimet gönderilmişti³⁶. Bu yardım yiyecek sorununu geçici bir süreliğine sona erdirmişti.

Yiyecek sıkıntısı, Ekim 1827'de de kıtlık boyutuna ulaşmıştı. 1826'da başlayan çatışmalar bir yıl sonra tüm stokların ve takviyelerin tükenmesine neden olduğundan askerler yiyeceksiz kalmıştı. Böyle bir durumda askerlerin yiyeceksiz kalmasına seyirci kalınamazdı. Osmanlı İmparatorluğu bazı yabancı devletlerle anlaşarak adaya onların gemileriyle yardım gönderip, bu sıkıntının giderilmesini sağlamıştı³⁷. Asilerin Osmanlı'ya ait gemileri adaya yaklaştırmaması nedeniyle bu devletlerin yardımına ihtiyaç duyulmuştu.

Kaledeki askerler, donanma gelene kadar kaleyi saldırılardan korumaya çalışıyordu. Kalede cephane ve humbarahanenin boşalmak üzere olmasının yanı sıra temel besin maddesi olan buğday da çok az kalmıştı. Üstelik İzmir'den gönderilecek yardım, asilerin adanın ulaşım yollarını kontrol altına almış olmaları nedeniyle ulaştırılamıyordu.

³⁴ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

³⁵ BOA., HAT., No: 38768.

³⁶ Aynı belge.

³⁷ BOA., HAT., No: 40681 D, 17 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 7 Kasım 1827).

Gönderilmesi beklenen malzemeler İzmir'den Çeşme'ye aktarılmıştı. Çeşme'de toplanan malzemeler fırsat buldukça adaya geçirilecekti. Yalnız bu kez de taşımada kullanılacak araç sıkıntısı yaşanmaktaydı. Sakız'daki gulet ve martikolar, Rumlar tarafından batırılmıştı. Bu nedenle sevkiyat, pek güvenli olmasa da Çeşme'deki kayıklarla yapılmaya çalışılıyordu. Fakat Rum teknelerinin sürekli ada etrafında dolaşıyor olması bu kayıkların geçişini de engellemekteydi. Sakız muhafızı ise merkeze gönderdiği yazılarda bu durum karşısında çaresiz kaldığını ifade etmekteydi: “Mukaddem beyan kılınan malumü'l-mikdar gavur tekneleri her bir tarafı kesüb böyle geşt ü güzar üzere iken mühimmat ve cephaneyi mezbur İzmir'den ve Çeşme'den geçirilmesi mümkünü ne vechle olabileceği hususuna şu'urum ber-taraf olmuş...”³⁸

Kuşatma ve çatışmaların çok şiddetli geçtiği 1828 yılında da yabancı devletlere ait gemiler ile beslenme sorunu giderilmeye çalışılmıştır. Sakız Muhafızı Yusuf Paşa, adada yiyecek ve cephanenin gün gün azalıyor olması nedeniyle donanmanın gelmesini daha fazla bekleyemeyeceklerini belirterek gerekli yardımın “düvel-i beğlik” gemileriyle gönderilmelerini önermiştir³⁹.

Adadaki kıtlıktan en çok etkilenen askerlerdi. Kaynaklarda halkın da aynı tehlikeyi yaşayıp yaşamadığı konusunda her hangi bir bilgiye rastlamadık. Yalnız yiyecek sıkıntısı tüm ada için geçerliydi çünkü gıda maddelerinin merkezden ve yakın çevrelerden sağlanıyor oluşu adada bu ihtiyaçların karşılanmasına yetecek yiyecek olmadığını göstermektedir. Adadaki üretimin savaş koşulları nedeniyle durması, halkın yiyecek ihtiyacının da kaledeki veya nüzul emininin elindeki stoklarla giderildiğini düşündürür.

³⁸ BOA., HAT., No: 40698, 27 Recep 1243 (M. 13 Şubat 1828).

³⁹ Aynı belge.

Yiyecek ihtiyacının giderilmesi ile Sakız'ın zahire nazırı ve defterdarı ilgilenmekteydi⁴⁰. Anadolu'nun yakın bölgeleri adanın sadece askeri ihtiyaçlarını değil, yiyecek ihtiyaçlarını da karşılıyordu. Sakız'a Kuşadası, Sığla, Lapseki ve Gelibolu gibi bir çok yerden yiyecek yardımı yapılmıştır⁴¹. Gıda maddesi yardımları deniz yolu ile yapılmaktaydı. Ancak adanın izbanditlerce çevrelenmiş olduğu dönemlerde yardımlar karayolundan Çeşme'ye aktarılmakta ve daha önce de anlatıldığı gibi buradan da bir şekilde adaya geçirilmekteydi⁴². Ancak karayolu üzerinden gerçekleşen sevkiyat daha fazla vakit almaktaydı. Bu nedenle bir engel olmadığında deniz yolu tercih edilmekteydi. Anadolu vilayetlerinden gönderilen yiyeceklerin yanı sıra donanma aracılığıyla merkezden veya adaya uzak bölgelerden gönderilen yiyecek yardımlarıyla da bu sorun halledilmeye çalışılmıştı⁴³.

Bunun dışında hükümet, kimi zaman da Sakız adasının bu sorunu gidermek amacıyla temel gıda maddesi satın almıştır. Örneğin, Selanik ve çevresinden beş bin kile buğday *mübayaa* edilmiş ve adaya sevk edilmişti⁴⁴.

Gıda malzemeleri sorunu, Osmanlı yönetimi açısından olduğu kadar Ege'de dolaşan asi Rumlar açısından da önemli bir sorundu. Rumlar, kimi zaman yiyecek elde etmek için Anadolu kasabalarına saldırmışlardı. Nitekim 16 Kasım 1822'de çok sayıda Rum, Foça yakınlarındaki Çandarlı kasabasında zahire olduğu haberini almışlardı, bu nedenle 5 büyük tarata ile saldırarak buradaki zahireyi almayı planlamaktaydılar⁴⁵. Rumların bunun dışında da benzer saldırılar planlamış olabilir. Kıtık, kimi zaman da ayaklananların *aman dilemesine* neden olmuştur. Örneğin, izbanditlerle birlikte dağlara

⁴⁰ BOA., HAT., No: 38031.

⁴¹ Aynı belge; BOA., HAT., No: 40548, 21 Muharrem 1237 (M. 18 Ekim 1821); BOA., HAT., No: 38016, 18 Şaban 1243 (M.5 Mart 1828).

⁴² BOA., HAT., No: 39048 Selh-i Cemazie'l-ahir 1237, (M. 23 Mart 1822).

⁴³ BOA., HAT., No: 38925, 11 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 1 Kasım 1827); BOA., HAT., No: 40681 A, (Tarih yok, Belgede 58 kişinin adı ve mührü vardır.); BOA., HAT., No: 39093, (Tarih yok).

⁴⁴ BOA., HAT., No: 30010, (Tarih Yok).

⁴⁵ BOA., HAT., No: 38768.

kaçan Sakızlılar yiyecekleri olmadığı için evlerine geri dönmek zorunda kalmışlardı⁴⁶. Daha önce de bahsedildiği gibi Sakızlı Rumlar da dahil olmak üzere asi Rumlara bu sorunların giderilmesi konusunda bazı Avrupa devletlerinin de yiyecek yardımında bulunduğu bilinmektedir.

Esasen bu dönemlerde mühimmat ve asker ihtiyacının karşılanamaması da Osmanlı yönetimini tehlikeye sokmuştu. Ancak gıda malzemeleri sıkıntısı hem askerleri hem de halkı ilgilendirdiğinden daha geniş kitleleri etkileyerek tehlikeli sonuçlar doğurmuştu.

V.1.2. Sakızlıların Mallarına El Konulması

V.1.2.1. Müsadereler

Ayaklanma nedeni ile devlet yeni uygulamalar başlatmıştı. H. 24 Recep 1236 (M. 27 Nisan 1821) tarihli fetva ile ayaklananların emlakine devletçe el konulması uygun görülmüştü. Bu nedenle ayaklanmaya katılıp ölenlerin veya geri dönmeye korkup kaçanların malları miriye geçirilmekteydi. El konulanlar; ev, dükkan gibi mekanların yanı sıra tarla, bahçe, bağ gibi üretim alanlarını da kapsamaktaydı⁴⁷.

Çatışmalar sonucunda birçok yerde olduğu gibi Sakız adasında da sosyal ve ekonomik hayat normal seyrinden çıkmıştı. İlerde de değinileceği gibi Sakızlı Rumların diğer Rumlarla birleşerek ayaklanmaya katılması sonucu askerlerle asi Rumlar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştı. Çatışmalar sırasında birçok Sakızlı Rum ölmüş veya kaçmıştı. 1822 kuşatması sonrasında Sakız Adası “yeniden fethedilmiş” olduğundan adadaki mülklerin ve limandaki asilere ait bir kaç kayığın “devlet-i aliyyenin mülkü”

⁴⁶ BOA., HAT., No: 40342 E, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

⁴⁷ Mübahat Küttükoğlu, “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Genel Kurmay Yayınları, Ankara, 1988, s. 143.

olmak üzere kaydı için birinin görevlendirilmesi konusunda merkeze yazı gönderilmişti⁴⁸. Bunun üzerine bu kişilere ait ev, evkaf, eşya, hayvan, emlak, eşcar ve arazi gibi malların kaydedilip *miriye* geçirilmesi uygun görülmüştü⁴⁹.

Bahsedilen emir İzmir’de de uygulanmıştı. Burada birçok Rum, adalardaki asi Rumlara yardım etmek için evini ve işini terk etmişti. Bu nedenle burada da miriye geçirilebilecek mallar bulunmaktaydı⁵⁰. İzmir ve çevresindeki Sakızlı ve yerli Rumların mallarını *canib-i miriye aid olarak* yazmakla Katipzade Ahmet Ağa, Sakız Adası için de *Hacegan-ı Divan-ı Hümayun*’dan İbrahim Şerif Efendi görevlendirilmişti⁵¹. Baş muhasebe kaleminden İzzet Mehmet Efendi ve adamları İbrahim Şerif Efendi’nin muharrirleri olarak tayin edilmişti⁵².

İbrahim Şerif Efendi, kısa bir süre içinde adaya gelip buradaki “menfaat-i miri olunacak şeyleri” araştırmaya başlamıştı. Adada üretim yapılamayan bahçe ve tarlaları tespit etmiş; ev, değirmen ve kuyulardaki hasarları belirlemişti⁵³. Sakız Adası önünde asilere ait bir kaç ufak kayık, bakımsızlıktan kullanılamaz hale gelmiş, bir kaç da çok fazla zarar görmüş veya batmıştı. Bunlar baş muhasebe defterine kaydedilmişti. Bunların onarımı için çok fazla masraf edileceğinden kayıklar, satılıp parası miriye geçirilmişti⁵⁴.

⁴⁸ BOA., HAT., No: 40342 İ, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822). Yazının kimin tarafından gönderildiği belli değilse de başka bir belgede (BOA., HAT., No: 38977 G.) Sakız Muhafızının böyle bir yazı gönderdiği belirtildiğinden yazının Vahid Paşa’ya ait olduğu tespit edilmiştir.

⁴⁹ BOA., HAT., No: 16453, (Tarih yok); BOA., Cev. Dah., No: 2802, (Tarih Yok).

⁵⁰ Kütükoğlu, agm., s. 143.

⁵¹ BOA., HAT., No: 40544 İ, Evahir-i Şevval 1237 (M. 10-20 Temmuz 1822); BOA., HAT., No: 16453; BOA., HAT., No: 40342 D, (Tarih Yok).

⁵² BOA., HAT., No: 40544 İ.

⁵³ BOA., HAT., No: 38977 B, 27 Ramazan 1237 (M.17 Haziran 1822).

⁵⁴ BOA., HAT., No: 38977 G.; BOA., HAT., No: 40342 İ.

	Gemi Cinsi	Adedi
Sahildeki Gemiler	Filika	26
	Martiko (büyük ve küçük)	18
	Preme (sandal)	10
Karadaki Gemiler	Preme (sandal)	52
	Yeni kayık	3
	Filika	1
TOPLAM		110

Tablo 5: Miriye Geçirilen Gemiler.

Şerif Efendi, sahihsiz taşınmaz malları miri defterine kaydetmişti. Ancak görevi sadece taşınmazları kaydetmek değildi. Taşınır malların da kaydedilmesi gerekiyordu. Bu konuda küçük bir sıkıntı yaşanmıştı. Bütün taşınır mallar, gümrük ve iskeleden geçmişti. Bu malların içlerinde miriye geçirilebilecek olanlar da vardı. Gümrüğe giren çıkan mallar, Vahid Paşa'nın elinde olduğundan bunlar miriye geçirilememekteydi. Bu nedenle Şerif Efendi, kayıt defterinde yanmış ve tahrip olmuş malların listesinden başka bir şey olmadığını belirtmektedir⁵⁵.

Rumlara ait mallara el konulmasının yanı sıra *temessük* ile halkın devlete borçlandırılıp buradan sağlanan gelirin devlet hazinesine aktarıldığı da görülmektedir. Kalede tutuklu olan Sakız'ın ileri gelenleri de kaçak veya ölümler gibi hazineye kazanç sağlamaktaydı. Çünkü reayaya *rey verilmesi* ile yaratılacak fırsatın devlete de gelir sağlaması gerektiği düşünülmekteydi. Böylece reayadan *temessük* yazıp Dersaadet'e sunmaları istenmişti. Rehinler, devletin masraflarını karşılamak için "bedel-i vahid" olarak darphane-yi amireye ücret ödeyeceklerdi. Bunun üzerine rehinler, bu ödemeyi 4 ayda bir

⁵⁵ BOA., HAT., No: 40544 B.

500 kese akçe olmak üzere toplam 6 taksit şeklinde yapmayı önermişlerdi⁵⁶. Böylece ödeme iki yıl içinde sona erecekti ve iki yıl sonunda 3.500 kese akçe ödenmiş olacaktı. Fakat rehinlerin idam kararı çıkması ile bu öneri hayata geçirilmemişti⁵⁷.

Bu sırada Sakız'ın yanı sıra Çeşme'deki emlak da kaydedilmişti. İdari açıdan Sakız'a bağlı olan Çeşme Kasabası ve köylerinde de bir çok reyanın firar ettiği öğrenilmişti. Bunun üzerine Kaptan Ali Paşa İbrahim Şerif Efendi'ye bir buyruldu gönderip, bir kaç kişiyi buradaki emlaki kaydetmekle görevlendirilmişti. Merkezden böyle bir emir gelmemesine rağmen Kaptan'ın emri ile oradaki malların kaydına başlanmışsa da Şerif Efendi merkezden Çeşme'deki malların kaydı için de ferman çıkarılmasını ayrıca istemiştir⁵⁸.

Tahrirat sırasında sadece Rumlara ait mallar kaydedilmiyordu. Örneğin Sakız'da yaşayan Latinlerin de ayaklanmaya katılması nedeniyle onlardan kalan mallar da miriye geçirilmişti. Latinlerin arasında kaçak ve ölümlerin emlakı tahrir defterine kaydedilmişti⁵⁹. Fakat bunlar arasında ayaklanmaya katılmış olduğu halde malının başına dönenlere belge diliyle; "isbat-ı vücud edenlerin" nasıl bir muameleye tabi tutulduğunu bilmiyoruz.

Müslümanların mallarına dokunulmuyordu. Örneğin, tahrirat sırasında Çeşme'de bulunan ve sahibinin ölmüş olduğu çiftliğe nasıl bir uygulama yapılacağı konusu tartışma yaratmıştı. Daha sonra ise çiftlikteki bağ, mera, tarla vs. mülk ve mahsulatın mütevellî Kadri Bey'in reyalarının elinde oluşu nedeniyle bu mallar yine onların tasarrufuna bırakılarak sorun giderilmişti⁶⁰. Latinlerin mallarının miriye geçirilmesine bakarak, bu uygulamanın yalnızca Rumlara yönelik olmadığını söyleyebiliriz fakat

⁵⁶ BOA., HAT., No: 39067 B, 9 Şaban 1237 (M.1 Mayıs 1822).

⁵⁷ BOA., HAT., No: 39067 B.

⁵⁸ BOA., HAT., No: 38977 G.

⁵⁹ BOA., HAT., No: 38977 D.

⁶⁰ BOA., HAT., No: 40544 B.

Müslümanların mallarına kesinlikle dokunulmaması uygulamanın sadece ayaklanmaya katılmış gayrimüslimleri kapsadığını düşündürmektedir.

Tahrirat sırasında bazı sorunlar yaşanmıştı. Sakız kocabaşlarının Çeşme, İzmir ve İstanbul'da çok fazla paraları olmasına rağmen onlar mal varlıklarının olmadığını beyan etmişlerdi. Etrafta da bunların mal varlıklarının çok fazla olduğu dedikodusu vardı fakat kayıt defterinin kayıp oluşu nedeniyle her hangi bir yazı veya evrak bulunamamıştı. Kocabaşlar, Şerif Efendi'ye mal varlıklarına dokunmaması karşılığında 3.800 kese akçe vermeyi vaat etmişlerdi. Bunlarda bu kadar para varken defter kaydının olmaması Şerif Efendinin canını sıkmış ve o, bu defterleri bulup getirene 1.000 kuruş ve 5 kese akçe vereceğini vaat etmiştir. Bunun üzerine birkaç defter ortaya çıktıysa da bunların mallarına ilişkin kayıtlara rastlanmamıştı. Bu defterlere ne olduğu hakkında halk arasında soruşturma başlatılmıştı. Kaptan Paşa'nın çatışmalar sırasında resmi binaların yandığını ve bunlarla beraber bir çok resmi belgenin de yok olduğunu belirtmesi üzerine soruşturma sona ermişti⁶¹. Bu durumda kocabaşlarla ilgili nasıl bir uygulama yapıldığı tespit edilemedi.

İzmir'de de Ahmet Efendi bu işlemler sırasında bir takım zorluklar yaşamıştı. Ahmet Efendi bahsedilen nitelikteki arazi, emlak ve malların kaydını yaparken sipahi ve zabitanın müdahalelerine maruz kalmaktaydı. İzmir şehri, Bornova, Hacılar, Pınarbaşı, Koğulca, Buca, Seydi, Urla ve Seferihisar nahiyeleri ve bunlara bağlı köylerdeki Sakızlı ve yerli Rumlar'dan firar eden ve ölenlerin mal, eşya, arazi, bağ, eşcar, emlak, koyun, keçi gibi servetlerinin miriye geçirilmesi sırasında sipahiler ve diğer zabitan kaydedilen mallara saldırmıştı. Bunun üzerine bu kişilerin müdahale etmemesi konusunda emir çıkarılarak düzen sağlanmıştı⁶². Ahmet Efendi'nin karşılaştığı bir başka sorun da farklı bir görevlinin ona engel olmaya çalışmasıdır. Örneğin, İzmir'de Haremeynü'-ş-Şerifeyn'in evkafından

⁶¹ BOA., HAT., No:38977 D.

⁶² BOA., HAT., No: 16453; No: 16453 A, (Tarih Yok).

Darü'l-Saadetü'l-Şerife Ağası Hanı, Köprülüzade Hanı ve Kara Mustafa Paşa Hanı içinde bulunan Rum milletine ve Sakız'lılara ait un, mahzen ve hane gedikleri bulunduğundan bunların da miriye geçirilmesi gerekmektedir. Fakat mütevelliler bunların evkafa ait olduğunu iddia etmekteydi, bu nedenle bunların kaydı ve zabtı yapılamıyordu. Bunun üzerine malların kaydı ve miriye geçirimi sırasında mütevellilerin engel olmaması konusunda emir gönderilmiştir⁶³.

El konulan malların bir kısmı satılırken bir kısmı kiraya veriliyor ve kira bedelleri hazineye devrediliyordu. Satılacak olan mallar, Müslüman veya reaya fark etmeksizin en yüksek fiyatı veren Osmanlı tebaasından kişilere satılıyordu. Çeşme'den elde edilen mallar, açık artırım sonrasında peşin 400.499 kuruşa satılmıştı. Sakız'daki mallar ise H.1240 (M.1824-25) yılından sonra emlak-ı hümayuna devredilmişti⁶⁴.

V.1.2.2. Yağma Edilen Malların Vergilendirilmesi

Çatışmalar sırasında yerli halkın malı mülkü etraftaki "Türk [ve] Yörük" ve çiftçilerce yağmalanmıştı. Yağmalama eylemleri devam ederken Şerif Efendi, adaya gelmişti. Şerif Efendi, Kaptan Paşa ile görüşerek fetva gereği bu kişilerin zahmetsizce aldıkları ganimetin "humsunu" (1/5'ini) miriye geçirmişti. Savaş sırasında miriye geçirilen mal, eşya ve gemileri değerleri üzerinden beşte biri devlete aktarılmaktaydı⁶⁵. Askerlerin ellerindeki ganimet ve bunlardan alınan vergiler tablo 6'da gösterilmiştir⁶⁶.

⁶³ BOA., HAT., No: 16453.

⁶⁴ Kütükoğlu, agm., ss. 144-145.

⁶⁵ BOA., HAT., No: 38977 G. 25 Ramazan 1237 (M. 15 Haziran 1822).

⁶⁶ BOA., HAT., No: 40544 G. 18 Ramazan 1237 (M. 8 Haziran 1822).

Cinsi	Sahibi ve Açıklamalar	Sayısı	Kıymeti	Humsu
Esir	Karacasulu Hafız İsmail	2	500	100
Esir	Hüseyin Efendi	1	300	60
Esir	İzmirli Osman	1	150	30
Esir	İzmirli Mehmet	1	150	30
Esir	Recep Ağa	1	100	20
Esir	Vahid Paşa'nın Alemdarı	5	1.500	300
Esir	Manisalı Hacı Mehmet	1	100	20
Esir	Alaiyeli Mehmet	2	400	80
Esir	Manisalı Hacı Mehmet	1	100	20
Esir	Konyalı Mustafa Beşe	3	265	53
Esir	Vahid Paşa'nın Ahkamiye Başısı	1	200	40
Esir	Molla Mustafa	1	100	20
Esir	Molla Hasan	1	150	30
Esir	Kızılhisari Hamit	1	115	23
Esir	Alaiyeli Osman	5	1.015	203
TOPLAM				1.117*
Filika	7 küp taşıyabilir	1	-	300
Preme	Kumkapısı'nda	1	-	30
Preme	10 küp taşıyabilir	1	-	100
Filika	700 küp taşıyabilir	1	-	200
Filika	700 küp taşıyabilir	1	-	200
Preme	-	1	-	25

Filika	200 küp taşıyabilir	1	-	100
Filika	500 küp taşıyabilir	1	-	130
Filika	-	1	-	50
-	Pazarbaşı Mustafa Ağa	-	-	90
-	Manisa Paşası	-	1690	326**
GENEL TOPLAM				2580

Tablo 6: Sakız Adasında Savaş Sırasında Ganimet Elde Edenlerin Elllerinde Bulunan Mal ve Esirlerin Kayıtları

Bunun dışındakilerden de kendilerine ganimet alımı için “ruhsat tezkeresi” verilmek üzere iki günde 1.500 kuruş toplanmıştı⁶⁷. Şerif Efendi’nin bu uygulaması hem reaya hem de idari görevliler arasında huzursuzluk yaratmıştı.

Sakız Naibi bu konuda en çok şikayetçi olan kişilerin başındaydı. Naib Efendi, Şerif Efendi’nin kurallar gereği elindeki görev emrini mahkemede ve konağında halkın önünde okuması gerektiğini fakat okumadığını, sadece kendisine gösterdiğini belirterek bu durumdan rahatsızlık duymuştu⁶⁸. Bilindiği gibi Osmanlı’da emir ya da görev uygulanmaya başlanmadan önce halka okunarak meşruluk kazanırdı. Nitekim birkaç ay önce Abdi Paşa, Çeşme’nin muhafazasıyla görevlendirilmiş, Abdi Paşa Çeşme’ye ulaşınca bu görev halka duyurulmuştu⁶⁹. Fakat Şerif Efendi göreviyle ilgili duyuruyu yapmaktan kaçınmıştı.

Naibin anlattığına göre emri halka duyurmaması için halktan kimse emri bilmiyordu. Şerif Efendi bundan yararlanarak *haric-i emr* iş görüyordu. Bir *hums* konusu çıkarmış ve “yevm-i fetihde mal alanlardan hums alacağım kapudan paşadan da buyruldu

*Gerçek toplam 1.119 etmektedir.

** 1.690’ın beşte biri 326 değil 338’dir.

⁶⁷ BOA., HAT., No: 38977 G.

⁶⁸ BOA., HAT., No: 40544 İ.

⁶⁹ BOA., HAT., No: 39476 D, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

vardır” diyerek bazılarında hums almıştı. Bu bilgiler Şerif Efendi’ye yardım eden muharririn defterinde kayıtlıydı. “Hums lakırdısı” üzerine asker *ayağa kalkıp* bu duruma itiraz etmişti⁷⁰.

Vahid Paşa da hums alınması konusunda Naip Efendi ile aynı fikirdeydi. Naibin belirttiğine göre, Kaptan Paşa da Şerif Efendi ile aynı doğrultuda düşünüyor, hatta onunla birlikte hums alıyordu. Kaptan, kendisine sorulduğunda hums almadığını söylese de damadını Çeşme’ye tayin edip “gürül gürül Çeşme’den hums...” almaktaydı⁷¹. Bu iddialarda Kaptan Paşaya ait açıklamalara rastlanmamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla malların kayıtları sırasında Müslümanlar arasında ganimet elde etmişlerden de hums alınmaktaydı. Bu olay sırasında Kaptan’ın hums alıp almadığı veya damadını bu işle görevlendirip görevlendirilmediği bilinmemektedir. Yalnız, Çeşme’deki malların kaydı için kendisinin buyrulduyuyla hareket edildiği de gözden kaçmamaktadır.

Bütün bunlara rağmen Şerif Efendi, ganimet üzerinden hums alıp ve bunları da miriye geçirebileceğini belirtmekteydi. Şerif Efendi’ye göre ortada anormal bir durum yoktu ve bu huzursuzluk bazı çevrelerce yaratılmıştı. Miri harcamaları için herkes gerek esir gerek katır için hums vermeye razı olmuş iken: “...bi’l-tahrik pençik demek penç yek demek ve penç yek demek hums dimektir pençik virildikten sonra hums virmek lazım gelmez...” diye pençik verince hums vermek gerekmez diye bir söylenti çıkmıştı. Şerif Efendi, bu iddiaları yanıtlamaya çalışarak “Pençik demek bendcik demektir” diye ısrar etmiş olduğunu ancak bu konuda bir ferman olmayışı nedeni ile yeterince ikna edici olamadığını belirterek merkezden bu konuda bir ferman-ı ali gönderilmesini istemişti. Böylece hem hums hem de pençik alınabileceğini düşünmekteydi⁷².

⁷⁰ BOA., HAT., No: 40544 İ.

⁷¹ Aynı belge.

⁷² BOA., HAT., No: 38977 G. Pençik Farsça beşte bir anlamındaki pençüyek kelimesinden gelmektedir. Savaşta elde edilen esirlerden 1/5’i devlet hazinesi adına alınarak asker yetiştirmek üzere acemi ocaklarına

Bu sırada muhafıza haber verilerek Çeşme'den de hums alınması engellenmiş ve daha sonra muharririn elindeki *ferman-ı ali* halkın önünde okunmuştu. Naib'in bildirdiğine göre emrin okunmamasını isteyen Şerif Efendi'nin muharrire kızarak onu "üç yüz değnek" cezası ile tehdit etmişti⁷³.

Bunların dışında Şerif Efendi'nin yolsuzluk yaptığı iddialarına da rastlanmaktadır. Bu iddiaların da sahibi olan Sakız Naibi, Şerif Efendi'nin aldığı şeyleri miri defterine yazdırmadığını iddia etmekteydi. İddiaya göre, gerek Sakız'dan gerekse Çeşme'den alınan katır, köle ve cariyelerin defterde kaydı yoktu. Hatta Şerif Efendi muharririn bunları kayda geçme önerisinden dolayı onu azarlamıştı. Şerif Efendi, hums olarak aldığı bütün katır sürülerini ve cariyeleri evine gönderip, mal-ı miriyi kendi emlakına katmaktaydı. Ayrıca adadaki hiçbir idari görevliyi de işe karıştırmıyordu. Daha sonra ise yarın öbür gün bu yolsuzluğun ortaya çıkmasından korkarak bahçeleri deftere yazmaya başlamıştı. Ancak onun da beşte birini yazmamış ve onun yerine kişi başına beşer yüz kuruş almıştır⁷⁴.

Bu konuda, yeni göreve başlayan Muhafız Abdi Paşa, Şerif Efendi'nin askeri yöntemleri tam olarak bilmemesi nedeniyle "mal-ı ganaimden hums" istediğini, bunun da askerin fesadına neden olduğunu belirtmiş ve kendisini bu konuda uyarmıştır⁷⁵. Aslında Şerif Efendi'nin daha başka yolsuzlukları da mevcut idi. Bölgeden çok fazla tayinat (maaş dışında alınan yiyecek ve diğer yardımlar) isteyerek uygunsuz hareketlerde bulunmaktaydı. Bu konuda nüzul emninden günlük 10 kıyye et, 10 kıyye pirinç, 100 ekmek, 5 kıyye

---

verilmekteydi. Bu beşte bir esirlere pençik denirdi. Ayrıca esirlerin sahibinde kalan beşte dördü için de vergi alınmaktaydı. Bu verginin adı da pençik idi. Esirlerin 1/5'i kimi zaman aynen esir olarak kimi zaman da esir başına 25'er kuruş olarak alınırdı. Esirin sahibinin bu ücreti ödemesi halinde üstünde yazılı olan ismin o kişinin malı olduğunu ifade eden bir belge alınırdı. Bahsedilen pençik tezkeresinin de aynı şey olduğunu düşünüyoruz. Bu konuda bkz. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 279; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, MEB. Yayınları, İstanbul, 1993, s. 766.

⁷³ BOA., HAT., No: 40544 İ.

⁷⁴ BOA., HAT., No: 40544 İ.

⁷⁵ BOA., HAT., No: 38977 B.

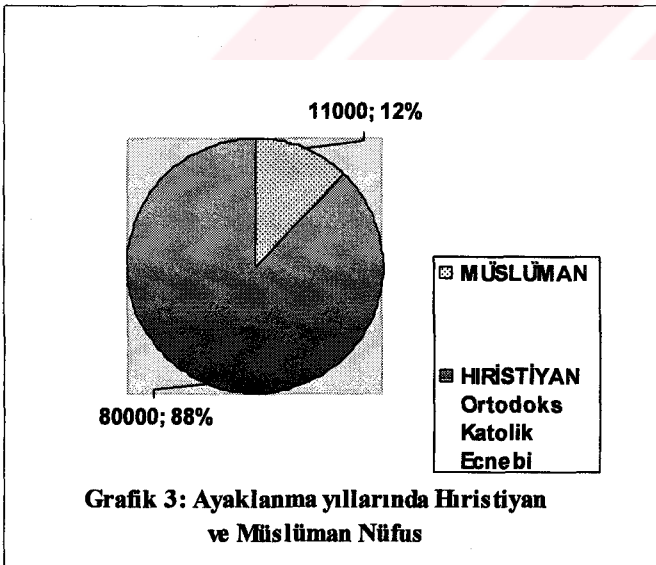
revgan-ı sade ve her ay 500'er kuruş istemişti⁷⁶. Abdi Paşa Şerif Efendi'nin "hiç sözden anlayacak" adam olmadığını, Şerif Efendi'ye tayinat olan 5 kese akçe için halkın beş kuruş verecek durumda olmadığını ileri sürerek kendisine nüzul vergisinden et ve ekmek vermek için izin verilmesi gerektiğini merkeze bildirir⁷⁷.

Görüldüğü gibi Şerif Efendi'nin bu tutumundan bir çok görevli rahatsızdı. Şerif Efendi ise emirleri yerine getirdiğini iddia ediyordu. Yolsuzluk iddialarını kabul etmeyerek hums vergisinin pençikten farklı bir uygulama olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca kendisinin üretim alanında yaptığı canlanmayı ileri sürerek askerın yağma ve talan ile üretimi baltadıklarını belirterek yağmaya karşı çıkmaktaydı.

V.2. Ayaklanma Sırasında Adanın Sosyal Yapısı

V.2.1. Ada Halkının Sosyal Yapısı ve Sakızlı Rumlar

Adada Müslüman, Rum, Yahudi ve Latinler gibi farklı etnik ve dini unsurlar bulunmaktaydı. Grafik 3'te de gösterildiği gibi ayaklanmadan kısa bir süre önce (1821 yılı)

yapılan bir tespitte adadaki Müslüman halkın ve askerlerin Rumlara oranla daha az sayıda oldukları ortaya konmuştur. Buna göre adadaki Müslüman halk yaklaşık 1.000 kişi iken Rumlar, 80.000 kişiydi⁷⁸. Ortodoks ve Katolik mezheplerinden oluşan Sakızlılar içerisinde Ortodoks

⁷⁶ BOA., HAT., No: 40544 İ; BOA., HAT., No: 38977 B.

⁷⁷ BOA., HAT., No: 38977 B.

⁷⁸ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 11; Ali Fuad, *Adalarımız*, Kastamonu Vilayeti, H. 1338, s. 27; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 40.

nüfus daha fazlaydı. Bununla birlikte Sakız Adası, Katolik nüfusun diğer adalara göre en fazla olduğu yerdi⁷⁹. Sakız'daki Katoliklere Latinler de denmekteydi. *Frenk denen Latin kefereleri* Sakız'ın fethi sırasında Osmanlı yönetimini kabul etmiş ve "cizyedar" olmuşlardı. Katolikler, Sakız'da ev, bağ ve bahçe sahibiydi⁸⁰. Bunlar, ayaklanmaya kadar Rumlardan ayrı bölgelerde yaşıyorlardı. Bazıları kendi evlerinde bazıları da Hıristiyan devletlerin konsolosları koruması altında yaşıyorlardı. Rumlarla çok fazla iletişimleri yoktu. Bunların 1822 yılında Rumlarla birlikte ayaklanmaya katıldıkları tespit edilmişse de⁸¹, bunlar arasında ayaklanma yanlıları çok az olduğu da belirtilmektedir. Hatta Katoliklerin ayaklanmayı çok fazla desteklememeleri sonucu Ortodoksların saldırılarına maruz kaldığı iddiaları da vardır⁸². Asker saldırıları sırasında devlet bunları ve konsolosluklara sığınmış olan katolikleri korumak için konsolosluklara ikişer okçu asker göndermişti⁸³. Devletin bunlara karşı korumacı yaklaşımı Katoliklerin ayaklanmayı tamamıyla desteklemediği iddialarını haklı çıkarmaktadır. Fakat sonuçta, sakızlı Katolikler, her iki ayaklanma sırasında, hem Osmanlı hem de Rumlar tarafından ekonomik ve sosyal açıdan zarar görmüşlerdi⁸⁴.

Osmanlı tebaasının dışında adada *ecnebi teba'ası* da bulunmaktaydı. Sakız'ın *ecnebi tebaası*, ayaklanmada Rumlara çok fazla destek olmamış, güvenlikleri nedeniyle

⁷⁹ Charles A Frazee, *Catolics And Sultans, The Church And The Ottoman Empire*, Cambridge University Press, London 1983, s. 127. Yazar, ayaklanma yıllarında adada 800 Katolığın yaşadığını ve ayaklanma sona erdiğinde adada sadece 456 Katolik kaldığını belirtir. (ss. 250, 251). Fakat bir başka kaynakta 19. yüzyılda adada 11.000 katolığın yaşadığı belirtilmektedir. İlber Ortaylı, "Tanzimat döneminde Balkanlar'da Ulusal Kiliseler, Rum Ortodoks Kilisesi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, s. 287.

⁸⁰ BOA., HAT., No: 38977 D.

⁸¹ BOA., HAT., No: 38209 B, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822).

⁸² Frazee, age., ss. 250-251. İlk ayaklanma sırasında St. Nikola Katedrali yıkılmış ve ayaklanmanın henüz sona ermediği 1826 yılında yeniden inşası için izin alınmıştı. Fakat savaş nedeniyle onarım yapılamamıştı.

⁸³ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 36-37; *Tarih-i Cevdet*, C.12, ss. 44-45.

⁸⁴ Frazee, age., ss. 250-251. İlk ayaklanma sırasında St. Nikola Katedrali yıkılmış ve ayaklanmanın henüz sona ermediği 1826 yılında yeniden inşası için izin alınmıştı. Fakat savaş nedeniyle onarım yapılamamıştı.

devlet korumasını tercih etmişlerdi. Dolayısıyla bunlar, gerek kasabalarda ve gerekse köylerde askerlerin koruması altındaydı⁸⁵.

Adada yaşayan bir diğer etnik unsur da Yahudilerdi. Haklarında çok şey bilmediğimiz Yahudilerin ayaklanmada tarafsız kaldıkları bilinmektedir⁸⁶. Ayaklanma sırasında adada yaşayan Katolik (“Frenk”) ve Yahudi taifesinin çok zengin oldukları söylenmektedir⁸⁷. Bunlar, esir ticareti veya karaborsacılık yaparak veyahut miriye geçirilen malları ucuza satın alarak bu tür bir zenginliğe ulaşmış olabilirler.

Bu farklı gruplardan ayaklanmaya katılanların kimisi can korkusu ile İzmir çevresine kaçmış, kimisi de Sakız’da gizlenmişti. Bazıları da çatışmalar sırasında ölmüştü. 1822 yılındaki ayaklanma sona erdiğinde adada kalan Latin halkı oldukça azdı. İlk ayaklanma sona erdiğinde devlete nankörlük ettikleri gerekçesiyle Latinlerden 5 kişi rehin alınarak İstanbul’da Bostancıbaşı gözetiminde tutuklanır. Bir süre sonra bu tutukluların idam emri gelir. Fakat bu rehinlerin “fetatda” rolleri olmadığından serbest bırakılmaları konusunda konsoloslar ve Sakız Muhafızı Vahid Paşa devlete ricalarda bulunmuşlardı⁸⁸.

Sakız adasındaki en kalabalık nüfus Rumlardı. Rum cemaatinin ileri gelenleri “onikiler” veya “kırklar” denilen seçkin kişilerden oluşmaktaydı. Sakız Rumları arasında onikiler ve kırklar yoktu.⁸⁹ Sakız’ın ileri gelen Rumları, ticaretle uğraşan, çok sayıda mal varlığına sahip adanın büyük ailelerine mensup kişilerdir. Bu “muteber” kişilerin büyük bir çoğunluğu da İstanbul’da yaşamaktaydı⁹⁰.

⁸⁵ *Adalarımız*, s. 27.

⁸⁶ *The Greek Exile*, s. 36.

⁸⁷ *The Greek Exile*, s. 37

⁸⁸ BOA., HAT., No: 38209 B.

⁸⁹ Rum cemaatinin ileri gelenleri “onikiler” veya “kırklar” denilen seçkin kişilerden oluşmaktaydı. Onikiler daha yüksek düzeydeydi, öyleki patrik tayininde onikilerden biri seçilirdi. Bunlar Rum Ayaklanması’nı destekliyorlardı. Hatta Patrik Gregoryos, yargılanırken, Rum Ayaklanması’ndan haberdar olmadığını ve bundan haberdar olacak kitlenin onikiler olduğunu söyler. Şanizâde Mehmet Ataullah, *Tarih-i Şanizâde*, C.4, Ceride-yi Havadis Matbaası, 1291, s. 30, 33.

⁹⁰ BOA., HAT., No: 38979 A, 5 Cemazie’l-evvel 1237 (M. 28 Ocak 1822).

Sakız adasının ileri gelenleri birçok konuda söz sahibiydi. Adanın sorunlarıyla da yakından ilgileniyorlardı. Sakız'ın "muteberleri" ayaklanma sırasında askerlerin yarattığı sorunlar karşısında Sakız Naibi'ne şikayette bulunarak merkezden asker istenmesi için yazılar göndermişlerdi⁹¹. Aynı şekilde Vahid Paşa'nın adaya geldiği günlerde adanın yiyecek ihtiyacının olduğu ileri gelenlerce ona bildirilmişti⁹². Bu anlamda adadaki ileri gelenlerin birçok konuda söz sahibi olduğu ve olaylara müdahale edip yön verdikleri söylenebilir. Adadaki idari görevliler ile de ilişki halinde oldukları görülmektedir. Rum ileri gelenlerinin idari veya askeri görevleri olmadığı halde bunlar adanın bu tür ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmiş ve onlara çözüm arayışı içerisine girmişlerdir.

V.2.2. Ada Halkının Ayaklanmaya Katılması ve Firar Olayları

Daha önce de bahsedildiği gibi Rum Ayaklanması'nın ilk başlarında Sakız'da ayaklanma söz konusu değildi. Mayıs ayına gelindiğinde Sakız'da ayaklanma başlatmak için yakın adalılar ve izbanditler harekete geçmişti⁹³. Sonuçta asiler adadaki askerlerle savaşırken Sakız köyleri halkı da ayaklanmaya katılmıştı⁹⁴.

Sakızlıların da ayaklanması üzerine padişah II. Mahmut: "Bundan sonra hiç birinden emniyet caiz olmayıp, itaat dahi me'mul değil, heman takririn mucibince ifate-yi dikkat etmeyüb icrasına müsadaat..."⁹⁵ için adaya ferman göndermiştir. Nihayet merkez, Rumların asıl niyetlerini anlamış, her yerde eyleme geçtiklerini fark etmişti. Bundan sonra onları tekrar itaat altına almak için çaba göstermenin bir anlamı olmadığı kabul edilmiştir.

⁹¹ BOA., HAT., No: 40544 K, Şevval 1237 (M. Haziran/ Temmuz 1822).

⁹² BOA., HAT., No: 40548.

⁹³ BOA., HAT., No: 39235, 1238 (M. 1822-1823); *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41; Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, C.3, Matbaa-i Ahmet İhsan, İstanbul, 1235, s. 79; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 13; *The Greek Exile*, s. 24.

⁹⁴ BOA., HAT., No: 40305 K, 11 Recep 1237 (M. 3 Nisan 1822); *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 41; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79.

⁹⁵ BOA., HAT., No: 39235.

Nisan 1822'ye gelindiğinde ada asiler tarafından kuşatılmıştı. Sakızlı asilerin de gerek Sakız içinde ve gerekse dışında asilerle işbirliği içerisinde olduğu açıkça anlaşılmıştı⁹⁶. Rumların yaşadığı köyler yavaş yavaş birleşerek ayaklanmaya katılmıştı⁹⁷. Daha sonra Sakız Kalesi'nin dışındaki sivil bölgeler de isyan etmişti⁹⁸. Sakız şehrindeki Müslümanlar çoğunlukla kale içinde yaşıyorlardı ve çatışmalarda kalede mahsur kalmışlardı⁹⁹.

Bilindiği gibi hükümet, ayaklanmayı bastırmak için adaya askeri kuvvet göndermişti. Her iki tarafın da zarar gördüğü çatışmalar sonrasında, askerlere daha fazla karşı koyamayan Rumlar, buldukları ve saklandıkları mekanları terk edip, yakın adalara ve ekseriyetle de dağlara kaçmışlardı¹⁰⁰.

Her dönemde olduğu gibi bu kez de devlete karşı gelenlerin mekanı dağlardı. Çoğunlukla "Epos", "Avroz" ve "Karadağ" adlı büyük dağlarda toplanılmıştı¹⁰¹. Buralarda askerlerin kendilerini bulamayacaklarını düşünüyor ayrıca kendilerini daha güvende hissediyorlardı. Bu firarlar 1822 yılı olaylarında karşımıza çıkmaktadır. Bunun en büyük nedeni yerleşim alanlarında Rumların can ve mal güvenliklerinin sağlanamamasıydı.

Ayaklanma büyüyünce hükümet adaya daha fazla asker ve kaynak sevk ederek ayaklanmayı bastırmaya çalışmış, bir süre sonra askerler, üstünlüğü ele geçirmişti¹⁰². Devlete karşı ayaklanmış Rumlar geri çekilmeye başlamış, Nisan 1822'de büyük küçük 26 köy halkı ve Sakız şehrinden bir kısım Rum, adanın kuzeyindeki Avroz adlı dağın

⁹⁶ BOA., HAT., No: 39476 C, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).

⁹⁷ BOA., HAT., No: 40342 E, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

⁹⁸ BOA., HAT., No: 40342 A, 5 Şaban 1237; BOA., HAT., No: 40342 B, 5 Şaban 1237.

⁹⁹ BOA., HAT., No: 40305 K.

¹⁰⁰ BOA., Cev. Ask., No: 45033; BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT., No: 40342 B.

¹⁰¹ BOA., HAT., No: 40417, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822); BOA., HAT., No: 40342 F, 5 Şaban 1237 (M.27 Nisan 1822); İlich, Miljan Peter, "Children of the Chios Massacre", Erişim tarihi 15 Haziran 2004, www adresi: <http://www.chianfed.org/mos/content/view/33/>; *The Greek Exile*, s. 31. Bahsedilen dağlarla ilgili coğrafi bilgilere sahip değiliz. Bu nedenle "Epos" adlı dağ diğer iki dağdan birinin Rumca ismi olabilir. Çünkü diğer iki dağdan biri Epos dağı ile aynı dağ olmakla birlikte kaynaklardan biri Rumca diğeri Türkçe adlarını kullanılmış olabilir.

¹⁰² *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45.

tepesinde toplanmışlardı¹⁰³. Yenilgi, Rumlarda devlet korkusu yaratmıştı. Çünkü bunlar açıkça devlete karşı ayaklanmışlardı. Dolayısıyla artık *Osmanlı vatandaşı* statüsünde değillerdi. Ayaklanmış olmaları nedeniyle de cezalandırılacaklarını düşünüyorlardı. Evlerinde ve köylerinde kendilerini güvende hissetmiyorlardı. Bu nedenle dağlara kaçmayı tercih etmişlerdi.

Rumların dağlara firarını zorunlu kılan diğer bir neden de askerlerin saldırı ve baskınlarıydı. Rumların askerlere karşı koyamaması askerleri malları yağmalama konusunda cesaretlendirmişti. Örneğin, Voliso Köyü baskınından sonra oradaki Rumlar da Avroz dağına kaçmıştı. Bunlarla beraber burada 20.000'i aşkın Rum bulunmaktaydı¹⁰⁴. Görüldüğü gibi şehir ve köylerdeki tehdit Rumların ¼'inin burada toplanmasına neden olmuştu.

Güvenlik problemi doğduğunda, ilk firar edenler, adanın dağ köyleri tarafında oturan Rumlardı. Çatışmalarda üstünlüğün Osmanlı askerinin eline geçmesi üzerine bunlar dağlara çıkmaya başlamışlardı¹⁰⁵. Bu köy halkı eteklerinde yaşadıkları, barınacak ve saklanacak yerlerini çok iyi bildikleri Karadağ'a kaçmıştı ve 3.500'den fazla asker ise buraya saklanmış asileri yakalamaya çalışmıştı¹⁰⁶. Dağlara kaçan asiler takip edilmiş, sonunda birçok köy halkı ele geçirilmişti¹⁰⁷. Asayişli sağlamak için bu Rumlar, dağlardan indirilip köylerinde iskan edilmişlerdi. Dağlarda 20 gün kalan asiler vardı. Dağda en büyük sıkıntı yiyecek konusunda yaşanmaktaydı. Asiler, otlar ve meyve ile besleniyorlardı. Açlık bir çoğunun *istiman* ederek köyelerine gelmesine neden olmuştu¹⁰⁸.

¹⁰³ BOA., HAT., No: 40342 F.

¹⁰⁴ BOA., HAT., No: 40342 F.

¹⁰⁵ BOA., HAT., No: 40342 E, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822).

¹⁰⁶ BOA., HAT., No: 40417.

¹⁰⁷ BOA., HAT., No: 40382, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822)

¹⁰⁸ BOA., HAT., No: 40342 E; *The Greek Exile*, s. 42

Rumların dağlara kaçıışı sadece güvenlik sorunundan kaynaklanmıyordu. Bunun bir başka nedeni de ayaklanmayı sürdürmek istemeleriydi. Kısacası devlete karşı ayaklanan ve ayaklanmada direnenler de dağlara kaçmıştı. Devlet *aman dileyeni* affedeceğini açıkladığında istiman etmeyen asiler de dağlara kaçmıştı¹⁰⁹. Şehirdeki asiler kısa bir süre sonra itaat edeceklerini bildirirken, köylerde ayaklanmada ısrar edenler vardı ve bunlar birer birer dağlara kaçmaktaydı¹¹⁰. Teslim olmak istemeyenler arasında dağ köyleri halkı da vardı. Bunların büyük bir çoğunluğu dağlardaydı ve teslim olmayıp kalmayı tercih etmişlerdi. Bunlar arasında az sayıda şehir reayası da vardı. Bunlar, köylerdeki Rumlarla birlikte dağlara kaçıp gizlenmekteydi¹¹¹.

Dağlara kaçan Sakızlılar yalnız değildi; yanlarında Sisamlı, İpsaralı Rumlar ve izbanditler vardı. Timyana Köyü yakınlarındaki çatışmalarda Sakızlılarla birlikte bahsedilen asi Rumlar da kaçmaya başlamıştı. Fakat askerler asilerin peşini bırakmak istemiyordu. Bunlardan bazıları Sakız'ın arka kıyısından gizlice kayıklara binerek başka yerlere kaçmışsa da büyük bir çoğunluğu dağlara kaçmıştı¹¹².

Buldukları bölgelerde kalmak istemeyen Rumların bir kısmı da adayı terk etmişti. Hatta kimi zaman asiler donanma gemilerinin geldiğini gördükleri an kaçmaya başlamışlardı. Bu kaçışlar özellikle donanmanın adaya gelmesi ile olurdu. Örneğin donanmanın adaya ikinci gelişinde (1822 yılında) gemiler henüz ada sularına girmemişken izbanditler filikalarına binip kaçmışlardı¹¹³. İzbanditler ve Rumlar adayı terk edip kendileri için daha güvenli bölgelere çekilirken birçok yerli Rum'un da onlarla birlikte gittiğini görmekteyiz.

¹⁰⁹ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45.

¹¹⁰ *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 80.

¹¹¹ BOA., HAT., No: 40342 A; BOA., HAT No: 40342 B.

¹¹² BOA., Cev. Ask., No: 45033, 5 Şaban 1237 (M. 27 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 40342 E; BOA., HAT., No: 39476 A, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822); *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 43.

¹¹³ BOA., HAT., No: 38511, 6 Ramazan 1236 (M. 7 Temmuz 1821); BOA., HAT., No: 33878, 13 Safer 1238 (M. 30 Ekim 1822).

Yakın adalar da asilerin kaçıp saklandığı yerlerdendi. Bunlar Sisam ve İpsara gibi ayaklanmada Rumların kontrolünde olan adalardı. 1822 kuşatması daha sona ermemişken firarlar başlamıştı. Asi teknelerine dolan yerli ve dışardan gelen Rumlar, Sisam, İpsara gibi yakın adalara kaçıyorlardı¹¹⁴. Bunun dışında Sakızlıların bir kısmının da ayaklanma nedeniyle adayı terk edip Avrupa'ya ve Amerika'ya gittiği bilinmektedir. Bunlar gerek kaleme aldıkları anılarıyla ve gerekse savaş mağduru olmalarını önplana çıkararak gittikleri yerlerde dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmışlardı. Hatta bunların aktardığı olaylar üzerine Avrupa ve Amerika kamuoyunun Yunanistan lehine çevrildiği ileri sürülmektedir¹¹⁵.

Bu kaçışlar üzerine köy ve şehirler boşalmaya başlamıştı. Osmanlı yönetimi kaçan Rumları geri döndürmeye çalışmıştı. Dağlara ve ada dışına kaçışlar Osmanlı iskan politikasında dengesizlik yaratmıştı. Daha önce de bahsedildiği gibi reyanın toprağını terk edişi üretimi durdurmuş, yerleşim birimlerini boşaltmıştı. Tekrar eski düzenin sağlanması için Rumların geri döndürülmesine karar verilirdi. Bu amaçla etraftaki adalara ve dağlara kaçmış olanlara Rumca duyuru yapılmış, geri dönenler Sakız muhafızı Yusuf Paşa tarafından iskan ettirilmiştir. Bu iskanlar sırasında Rum halkın bir sorun çıkarmadığı görülmektedir. Muhafız Yusuf Paşa, iskan ettirirken bir sorun yaşanmadığı konusunda merkeze iki yazı göndermişti¹¹⁶. Yusuf Paşa, Vahid Paşa'nın muhafızlığı sırasında yaşanan tatsız olayların yaşanmadığını göstermeye çalışmaktaydı.

¹¹⁴ BOA., HAT., No: 39476 F, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822); BOA., HAT., No: 33878.; BOA., HAT., No: 40417, 9 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822).

¹¹⁵ İlich, agm., www adresi: <http://www.chianfed.org/mos/content/view/33/>.

¹¹⁶ BOA., HAT., No: 33878.

V.2.3. Ayaklanmış Sakızlıların Devlet Tarafından Affedilmeleri

Yukarıda bahsedildiği gibi devlet adada ekonomik ve sosyal dengenin bozulması üzerine etrafa kaçmış olan *suçsuz* reayanın geri dönmesi için münadiler (tellal) dolaştırmaya başlamıştı. Bu girişimden kısa bir süre sonra elçilikler ve patrikhane *asi* reayanın da affedilerek memleketlerine dönmesine izin verilmesini istemişti. İsyan edip kaçan Rumların yerel idareciler aracılığıyla affedilmeyi talep etmeleri üzerine devlet, *aman dileyen* Rumların affedileceğini ilan etmişti¹¹⁷.

Sakız'daki af olayları yoğun olarak 1822 yılını kapsamaktadır. Çatışma ve kuşatmaların ardından af talepleri ile adadaki ilk büyük ayaklanma sona ermişti. Görevliler aracılığıyla saklanmış reaya af edilecekleri duyurulmuştu¹¹⁸. Bu konuda konsolosların da büyük yardımları olmuştu. Elimizdeki verilerden af talebinde bulunan Rumların, iki farklı kategoride değerlendirilebileceğini ortaya koyduk. Birincisi af duyuruları veya kendi talepleri üzerine *aman dileyenler*, ikincisi ise şartların zorlaması üzerine *aman dilemek* zorunda kalanlar.

Kendi istekleri ile teslim olan Rumlar, daha çok yapılan duyurular aracılığıyla af talebinde bulunmuşlardı. Devletin af ilanı üzerine Sakız adasında da af talebinde bulunan asiler, teslim olup silahlarını bırakmışlardı. Yönetim de asilerin bu taleplerini kabul etmiş ve bunları yeniden egemenliği altına almıştı¹¹⁹. Bunlar Osmanlı yöneticilerine aftan yararlanmak istediklerini belirterek yeniden Osmanlı vatandaşı statüsüne geçmek istemişlerdi. Nitekim, dağlarda bulunan reaya “raiyyet-i Devlet-i Aliyyeyi kabul ve istiman [etmek]” istediklerini bildirmişlerdi. Bunun üzerine teslim olup geri dönecek olurlarsa veya *istiman* ederlerse affedilecekleri konusunda muhafız tarafından kendilerine mektup

¹¹⁷ Kütükoğlu, agm., s. 153.

¹¹⁸ BOA., HAT., No: 40342 F.

¹¹⁹ BOA., HAT., No: 16500, (Tarih Yok); *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45.

gönderilmişti. Biraz tehditkar olan mektupta geri dönmeleri halinde mallarına yeniden sahip olacakları belirtilmekteydi¹²⁰.

Bunun üzerine birçok Rum daha teslim olmuştu. Örneğin, Vahid Paşa 'nın gönderdiği mektup ve yazıların ardından altı köyün reayası "istiman" için muhtarlarını göndererek *itaat* edeceklerini bildirmişlerdi¹²¹. Af talebi sadece etrafa kaçmış veya saklanmış reaya ait değildi. Kendi istekleri ile *raiyeti kabul eden* bir diğer grup da rehinelere. Kalede tutuklu olan rehinelere beş altısı ile yapılan görüşmede: "bizler isyanımız gereği cezayı hakk idsek de içimizde rey ve aman talep edenlere ve devlet-i aliyye kemal-i rahm ve şefkat ve rey vermekte olduğuna binaen" affedilmek istemişlerdi¹²². Ancak ayaklanmış reaya *aman dilemesi* karşılığında affedilmesine rağmen, rehinelere affedilmemişti.

Ayrıca Çeşme Rumları çatışmalar sırasında Sakız'a kaçmışlardı. Bunlar da adada çok fazla duramamış affedilmek suretiyle geri dönmüşlerdi¹²³. Başka yerlerde de reyanın af talebi olmuştu¹²⁴. Ancak af talepleri her zaman anlaşma veya Rumların tercihleri doğrultusunda olmamıştır. Yukarıda da değinildiği üzere bazı durumlarda Rumlar, zorunlu olarak af talebinde bulunmuşlardı. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre af talebinde bulunan Sakızlı Rumların büyük bir kısmı, teslim olmak istemedikleri halde şartların zorlaması ile af talebinde bulunmuşlardı. Kaçak Rumlar için şartları zorlayan en önemli nedenlerden biri, askerlerin köylere yaptıkları baskınlar ve saldırıydı. Bu durum karşısında daha fazla direnemeyen birçok köy topluca *istiman* etmiş (af talebinde bulunmuş) ve devlet tarafından kendilerine *rey verilmişti* (affedilmişlerdi).

¹²⁰ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.; BOA., HAT., No: 40342 A ; BOA., HAT., No: 40342 B.; BOA., HAT., No: 38998, 10 Şaban 1237 (M. 2 Mayıs 1822); *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 18.

¹²¹ BOA., HAT., No: 38998.

¹²² BOA., HAT., No: 39067 B.

¹²³ Kütükoğlu, agm., s. 153.

¹²⁴ Nitekim, Selanik'e bağlı Kesendire halkı *istiman* etmiş ve devlet tarafından da affedilmişlerdi Vak'anüis Lütü Efendi, *Tarih-i Lütü*, C.1, YKY. Yayınları, İstanbul, 1999, s. 47.

Mastaki Köylerinden 24 köy halkı *aman ve afv talebinde* bulunmuş, Sakız Muhafızı ile bu konuyu görüşmek üzere köylerden muhtarlar gelmişti¹²⁵.

Asker saldırıları ve baskınlar nedeniyle af dileyen köylerin büyük bir kısmı Mastaki köyleriydi. Bu köylerden öncelikle Mesa Dima, Oksa Dima ve Kiti adlı köy halkı af talebinde bulunmuştu ve bunun üzerine Sakız Muhafızı 3 gün içinde silahlarını teslim etmeleri şartıyla af taleplerinin kabul edileceğini söylemişti¹²⁶. Köylüler, silahlarının olmadığını ileri sürmüşlerdi. Fakat görevliler, silahların saklanmış olduğunu düşündüklerinden askere tüm evleri tek tek arattılar. Ellerindeki silahların bulunmasını istemeyen köylüler, silahlarını denize atmış veya bir yerlere gömmüş oldukları düşünülmektedir. Askerler buldukları az sayıda silah, barut ve diğer mühimmatı kaleye sevk etmişlerdi¹²⁷.

Bu köylerin teslim olmalarının ardından yaklaşık 20 Mastaki köyü kocabaşları ellerinde kırmızı bayraklarla¹²⁸ muhafız ile görüşüp silahlarını ve aralarında suç işlemiş olanları (ayaklanmaya katılmış olanları) teslim edeceklerini belirterek affedilmelerini istemişlerdi¹²⁹. Buradaki reaya af dilemiş olsa da yönetim, bunların silahlarının olduğunu ve onları gizlediklerini düşünmekteydi¹³⁰. Teslim olan toplam 24 köye *rey verilmişse* de bunların üzerlerinde bulunan silahların bulunarak yeniden ayaklanma olasılıklarını ortadan kaldırmaya çalışılmıştı. Güvenliğin tamamen ancak böyle sağlanacağına inanılmaktaydı. Vahid Paşa'nın belirttiğine göre toplanan silahlar işe yaramayacak kadar eskimiş ve yıpranmışlardı¹³¹. Bu köylerin de affedilmeleriyle Mastaki köyleri tamamen teslim

¹²⁵ BOA., HAT., No: 40342 A ; BOA., HAT., No: 40342 B; BOA., Cev. Dah., No: 5686; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45.

¹²⁶ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 39-41.

¹²⁷ BOA., HAT., No: 38209, 9 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822); *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 39-41; *The Greek Exile*, s. 23.

¹²⁸ Kırmızı bayrağın *teslim* veya *barış* anlamına geldiğini düşünüyoruz.

¹²⁹ BOA., HAT., No: 38998.; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 39-41.

¹³⁰ BOA., HAT., No: 40417, 19 Şaban 1237 (M.11 Mayıs 1822).

¹³¹ Aynı belge.

olmuştu¹³². Mastaki ve Has köyleri reayalarının da teslim olmaları ile diğer reayada da *itaat ve istiman* etmeye başlamıştı¹³³.

Asker baskınları dışında da reayanın *aman dilemek* zorunda olduğu görülmektedir. Örneğin, Sakız şehrinde veya etrafındaki Ayayorgi Köyü, Ayamoni Manastırı ve Bıçakçı Köyü civarında defalarca gerçekleşen çatışmalarda Rumlar, Osmanlı askerlerine yenilip teslim olmuşlardı. Bu durumda ayaklanmaya devam etmeleri imkansızdı çünkü askerin eline düşmüş olan bu Rumların af dilemekten başka şansları yoktu¹³⁴. Ele geçirilene kadar askerlerle mücadele edenlerin yakalanınca devlete tabi olduklarını belirtmeleri kendi tercihleri olamazdı zaten şartlar onları buna zorlamıştı. Kuşatma sonrasında dağlarda ve deniz kenarındaki köylerde saklanmış asiler tek tek bulunmaya çalışılıyordu. Bunlardan af dileyen olursa “rey ve aman” verilmesi emri gelmişti¹³⁵. Bir öncekinden farksız olarak devlete karşı gelmiş ve ele geçmemek için gizlenmiş olan bu Rumların *aman dilemeleri* kendi tercihleri değildi. zaten böyle bir tercihleri olsa af duyuruları üzerine teslim olurlardı.

Rumların af taleplerini zorunlu kılan nedenlerden biri de yiyecek sorunuuydu. Dağlardaki Rumlar, yiyecek bulmakta zorlanıyorlardı ve bunların bir çoğu açlık nedeniyle köylerine geri dönmüşlerdi. Köylere dönenlerin yeniden kaçmamaları için tüm görevliler uyarılmıştı¹³⁶. Geri dönen Rumlar, bir süre sonra af talebinde bulunmak zorunda kalmıştı. Örneğin, adanın kuzeyindeki dağ köylerinin Rumları teslim olmuş ve affedilmişlerdi¹³⁷. Sonuçta zorunlu veya gönüllü çok sayıda Rum, Osmanlı yönetiminden affını istemiş ve devlet tarafından affedilmişti.

¹³² BOA., HAT., No: 38998; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 39-41.

¹³³ BOA., HAT., No: 38209.

¹³⁴ Aynı belge.

¹³⁵ BOA., HAT., No: 38101 E, 11 Ramazan 1243 (M. 27 Mart 1828).

¹³⁶ BOA., HAT., No: 40342 A.; BOA., HAT., No: 40342 B.

¹³⁷ BOA., HAT., No: 40417.

Devlet affedilen reayanın can ve mal güvenliğini sağlamaya çalışmıştı¹³⁸. Bu konuda diğer vatandaşları gibi Rumları da korumaya çalışmıştı. Örneğin, Mastaki köylerindeki halkın memleketlerine gelmeleri, işleri ile evlerine ve işlerine geri dönmelerine yardımcı olmak amacıyla bazı memurlar görevlendirilmişti Ancak af dilemiş reayayı yeniden ayaklandırmaya çalışacak izbanditlere ve diğer adalardaki Rumlara karşı koymak amacıyla bazı yerlere Osmanlı askeri yerleştirilmişti¹³⁹. Bunun dışında affedilen Rumları askerlerin sataşmasına karşı korumak için Sığla mütesellimi İlyas Ağa görevlendirilmişti¹⁴⁰. Zira askerlerin uygunsuz hareketleri, düzenin sağlanmasını engelleyerek hem Osmanlı yönetimini hem de Rumları zor durumda bırakmıştı. Örneğin Aydın komutanı Ahmet Bey'in emrindeki askerlerin yolda reayaya saldırıp bir çoğunu öldürmeleri, diğer köylerdeki halk üzerinde kaygı yaratmış böylece köylünün af talepleri gecikmiş, devlete olan güven sarsılmıştı¹⁴¹. Bu nedenle devlet burada görevlendirdiği memurlar ile kendi askerinin yaratacağından korktuğu asayişsizliğe engel olmaya çalışmıştı. Teslim olup evlerine yerleşecek reayanın güvenliği için gereken köylere on beşer, yirmi beşer asker, subaşı ve birer yeniçeri bayrağı gönderilerek, *reaya serseri asker tasallutundan* korunmaya çalışılmıştı¹⁴².

Ancak sorun, Rumların affedilerek geri dönmeleri ile halledilmiş olmuyordu. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi kaçakların mallarına el konulmuştu. Bunların bir kısmı satılmıştı, bir kısmının geliri hazineye devredilmişti. Bunun üzerine Sakızlı Rumlar, geri döndüklerinde ne kalacak yerleri ne de geçimlerini sağlayacakları gelir kaynakları

¹³⁸ İleride de değinileceği üzere güvenlik önlemleri kimi zaman devletin kontrolünden çıkmıştı. Örneğin askerler aman dileyen Rumları esir almaya çalışmıştı.

¹³⁹ BOA., HAT., No: 38209.; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45.

¹⁴⁰ BOA., Cev. Ask., No: 45033.; BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

¹⁴¹ BOA., HAT., No: 40417.

¹⁴² BOA., HAT., No: 38511.

kalmıştı. Bunun üzerine malları müsadere edilen Rumlar, mallarının geri verilmesini talep etmişlerdi. Yönetim de kendilerine mallarını ve mülklerini iade etmeyi kabul etmişti¹⁴³.

Af duyuruları üzerine bütün köylerin *aman dilediğini* söylemek doğru olmaz. Asilerin bir kısmı kuşatmanın kaldırılması ile Mastaki Köylerinden Pirgi Köyüne firar etmişti. Askerlere köy halkından *raiyyet edip, istiman* talep edenlerin rahat bırakılması emri verilmişti. Köylülerden teslim olmak istemeyenler bütün mal mülk, çoluk çocukları ile Fökne Limanı'ndan kayık, preme ve teknelere binerek İpsara ve diğer adalara firar etmişlerdi¹⁴⁴. Geride kalanlar ise teslim olmuştu.

V.2.4. Ayaklanma Sırasında Askerlerin Halka Zarar Vermesi

Askerler ayaklanan Rumları yola getirmek ve onlara ders vermek için saldırılara başlamıştı. Bu olaylar, teslim olmuş köylerin reayasını ve korunmasız Rumları da içine alınca Sakız'daki asayiş tamamen kontrolden çıkmıştı. Örneğin, 6 Mayıs 1822'de yaklaşık 4.000 gönüllü askerinin Abdi Paşa komutasında toplanarak, karşılaştıkları birkaç yüz silahsız Rum'u öldürmeleri¹⁴⁵ savunmasız Rumlara güvenliklerinin tehlikede olduğunu fark ettirmişti.

Bu olaydan birkaç gün sonra teslim olan köylere yapılan saldırılar askerlerin taşkınlıklarının artık son noktaya ulaştığını göstermektedir. 11 Mayıs günü alınan habere göre *rey verilen* Mastaki köyleri basılarak Rumlar öldürülmüş, malları yağmalanmıştı¹⁴⁶. Daha önce de bahsedildiği gibi askerlerin Sakız Muhafızının emri ile hareket ettiği iddia edilmekteydi. Asi Rumların *aman dilemeye* başladıkları bir sırada yaşanan tatsızlıklar, Osmanlı askeri ve dolayısıyla idaresine olan güvenlerini iyice sarsmıştı. Adanın

¹⁴³ Kütükoğlu, agm., s. 156.

¹⁴⁴ BOA., HAT., No: 38101 E.

¹⁴⁵ BOA., HAT., No: 40417.; *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45.

¹⁴⁶ BOA., HAT., No: 38209 E, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822).

idarecilerinin askerlere engel olamayıp saldırıları kontrol altına alamamaları büyük bir kıyımına neden olmuştu. Batı kaynaklarında “Sakız Katliamı” olarak isimlendirilen¹⁴⁷ bu olay asker komutan ilişkisindeki disiplinsizliklerden ileri gelmekteydi.

Savaş alanındaki çatışmalar sona erip Rumlar çekilmeye başladığında bile askerlerin Rumlara karşı saldırıları devam etmekteydi. 1822 kuşatması sonrasında asilerin yeniden saldıracağı haberi üzerine askerler saldırıya geçerek karada rastladıkları asileri öldürmüşlerdi¹⁴⁸. Askerlerin taşkınlıklarının artmasında *Paşa Gemisine* yönelik saldırının da etkileri vardı. Osmanlı görevlileri (askerler) böyle bir emir almamalarına karşılık galeyana gelip önlerine geleni öldürüp, her şeyi yakıp yıkmışlardı¹⁴⁹. Askerlerin asileri etkisiz hale getirmeye başlamaları üzerine Sakızlılar, korkuyla etrafa kaçıp saklanmıştı. Fakat askerler asi Rumları bulup cezalandırmakta kararlı olunca kovalamaca başlamıştı. Askerler buralardaki Rumları etkisiz hale getirdikten sonra şehri ele geçirmiş, evleri ve işyerlerini yakmış ve bir çok Rum’u da esir etmişlerdi¹⁵⁰. Askerlerin daha çok kadınlara zarar verdiği iddia edilmektedir¹⁵¹.

Askerler ele geçirdikleri Rumların bir kısmının kafalarını ve kulaklarını keserek kaleye getiriyorlar, Sakız Muhafızı’na teslim ediyorlardı. Bunun karşılığında da Vahid Paşa ve Kaptan Paşa’dan bahşiş alıyorlardı. Kesik baş ve kulaklar buradan da İstanbul’a gönderiliyordu¹⁵². Örneğin, Mayıs 1822’de Rumlardan 500’ün üzerinde kelle ve

¹⁴⁷ Frazee, age., 251; Donald Quatert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 114. Her iki eserde de katliamın 1822 yılında yoğunlaştığı belirtilmektedir. İlich agm., www adresi: <http://www.chianfed.org/mos/content/view/33/>; “An Episode Of The Greek War Of Independence (1822)”, (1886), *Stirring Events of History*, London, Erişim tarihi 15 Haziran 2004, www adresi: <http://www.chianfed.org/mos/content/view/39/43/>. Hatta bu kaynaklarda öldürülen Sakızlıların 80.000-90.000 civarında olduğu iddialar da vardır. Ayaklanma yıllarında Rum, Yahudi, yabancı uyruklu, Katolik ve Müslüman unsurların hepsinin toplamının 80.000 olduğu düşünülecek olursa bu rakamların çok abartılı olduğu ortaya çıkmaktadır.

¹⁴⁸ *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 79.

¹⁴⁹ Bektaş, agm., s. 67.

¹⁵⁰ BOA., HAT., No: 39476 C; Charles Mc. Farlane, “Çeşme ve Sakız’da Birkaç Gün” *Donanma Mecmuası*, 8 Muharrem 1330-25 Teşrin-i evvel 133, s.1482.

¹⁵¹ *The Greek Exile*, s. 32.

¹⁵² BOA., HAT., No: 38923, 21Recep 1237; *Tarih-i Vak’a-yı Sakız*, s. 36; *The Greek Exile*, ss. 33-34.

1.000'in üzerinde de kulak kesilerek İstanbul'a gönderilmişti. Bunlar İstanbul'da ibret olsun diye teşhir edilmişti¹⁵³. Çatışmalar sırasında da asilerin baş ve kulakları kesilmişti. 1822 yılındaki çatışmalarda ölü veya diri ele geçirilen asilerin belli başlılarından iki yük kelle ve kulaklar ile birkaç çeşit bandıra alınarak İstanbul'a gönderilmişti¹⁵⁴. Çatışmalarda özellikle Rumlara liderlik edenlerin kesik başları getirilmekteydi¹⁵⁵.

Donanmada yaşanan idamlar bu olayların benzeridir. Aynı yıl (1822) Mora'ya hareket eden donanmanın Sakız'da bulunduğu sırada izbandit teknelerinin donanmaya saldırısı sırasında ele geçirilen ve donanmada bulunan kocabaşı, tüccar ve önceden ele geçirilmiş izbandit keferesinden toplam 39 eşkiya emir gereği sahile yakın geminin direklerine bağlanıp idam edilip teşhir edilmişti¹⁵⁶.

Askerler, saldırı sırasında sadece halka zarar vermiyordu. Etraftaki ev, işyeri, mal ve eşyaları da tahrip ediyorlardı. Sakız şehri yağmadan oldukça fazla zarar görmüştü¹⁵⁷. Özellikle büyük çiftlikler, bahçeler ve zenginlerin evleri yağmalanıyordu¹⁵⁸. Hatta askerler daha fazla ganimet almak için İpsara adasına da saldırmak istemişlerdi¹⁵⁹.

Bu saldırılarda *gaza* anlayışının da etkisi vardı. Askerler, *gaza* niyetiyle şehrin mahallelerine saldırmış ve bir çok yeri ateşe vermişlerdi¹⁶⁰. Bütün bunları *gaza* anlayışına dayanarak yaptıklarından kendilerini suçlu görmüyorlardı. Devletin de bu konudaki tepkisi aynıydı. Yalnız af kararı sonrasında teslim olan veya savunmasız reayaya yönelik saldırılar hoş karşılanmıyor, bu konuda askerin *itaatsizliğinden* yakınılıyordu¹⁶¹. Anadolu'dan gelen

¹⁵³ BOA., HAT., No: 38209 D, 19 Şaban 1237 (M. 11 Mayıs 1822).; BOA., HAT., No: 38209.

¹⁵⁴ BOA., HAT., No: 40198, 21 Recep 1237 (M. 13 Nisan 1822).; BOA., HAT., No: 40156; BOA., HAT., No: 39476 C.

¹⁵⁵ BOA., HAT., No: 40198, 21 Recep 1237; BOA., HAT., No: 40156, (Tarih Yok); BOA., HAT., No: 39476 C.

¹⁵⁶ BOA., HAT., No: 40417.; BOA., HAT., No: 38209 B.

¹⁵⁷ BOA., HAT., No: 40198; BOA., Cev. Ask., No: 45033; BOA., HAT., No:40188, 1243 (M. 1827-1828)

¹⁵⁸ *The Greek Exile*, s. 31.

¹⁵⁹ *Tarih-i Cevdet*, C.12, ss. 45-46.

¹⁶⁰ BOA., HAT., No: 40198.

¹⁶¹ BOA., HAT., No: 38209 E.

askerlerin, Mastaki köylerine saldırımları üzerine, adadaki idari görevliler, bu durumu engellemek ve buna son vermek için buyruhdular gönderip özel adamlar görevlendirmişlerse de askerlere söz dinletememişlerdi. En sonunda askeri durdurmak için muhafız ve hakim tarafından ferman yazılması önerilmişti¹⁶².

Saldırıların en önemli nedenlerinden biri de adaya azar azar gönderilen ama sonradan oldukça fazla sayıya ulaşan acemi askerlerin ganimet ve esir peşinde olmasıdır¹⁶³. Askerlerin büyük bir kısmı ganimet almak istiyordu ve nitekim büyük bir çoğunluğu da Sakız'dan zengin olarak ayrılmıştı. Cevdet Paşa, Sakız'a gelirken hiç parası olamayan zeybeklerin adadan zengin olarak ayrıldıklarını vurgulamaktadır¹⁶⁴. Askerler Sakız'dan *mal, eşya, hayvan, kart-kız* olarak ayrılmıştı¹⁶⁵. Aslında askerlerin bu niyetle adaya geldikleri daha ilk günlerde belli olmuştu. Anadolu'dan gönderilen askerler daha Sakız'a yetişmeden Urla, Çeşme kasabalarında *insan katli rezaletine* cesaret etmişlerdi. Adaya gelir gelmez 5-6 reisi idam etmiş ve etraftaki Rumlara sataşmaya başlamışlardı. Reaya ise çarşı ve pazarları kapatarak evlerine gizlenmek zorunda kalmıştı.

Bu askerlerle adanın korunamayacağı başından beri anlaşılmıştı. Bu nedenle gönderilecek askerler konusunda daha seçici olunması konusunda merkeze yazılar gönderilmişti¹⁶⁶. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi daha sonra gönderilen askerler bu tür problemler yaratmamış, hem askerlerin daha nitelikli oluşu hem de komutanların daha dikkatli olması sonucu bu tür taşkınlıklar 1822 kuşatması ile sınırlı kalmıştı. 1826-28 kuşatmasında bu konuda ciddi bir sorun yaşanmamıştı.

Rum Ayaklanması sırasında bu tür askerlere başka yerlerde de rastlamak mümkündür ve buralarda da Sakız'dakine benzer yağma ve talan hareketleri görülmüştü.

¹⁶² BOA., HAT., No: 38582 A, 9 Ramazan 1237 (M. 19 Haziran 1822).; BOA., HAT., No: 38977 D.

¹⁶³ BOA., Cev. Ask., No: 45033/2.

¹⁶⁴ *Tarih-i Cevdet*, C. 12, s. 45.

¹⁶⁵ BOA., HAT., No: 38209 G; BOA., HAT., No: 40198.

¹⁶⁶ BOA., HAT., No: 38570, 24 Cemazie'l-evvel 1237 (M. 16 Şubat 1822).

Örneğin, Galata'daki Lazlardan toplanan denizciler Çanakkale Boğazı'nda karaya çıktıklarında evlere, dükkanlara saldırmış, fırınları istila etmişlerdi. Bununla kalmayıp köylere girmiş, buralarda buldukları hayvanlara el koyup bunları satmaya kalkışmışlardı¹⁶⁷.

Benzeri saldırıların Rum ayaklanmacılar tarafından da yapıldığı görülmektedir.

Örneğin, Sisamlı Rumlar ayaklanma sırasında adada yaşayan Müslümanlara ekonomik açıdan zarar vermişler ve korku yaratmışlardı. Bunun dışında adaya ticaret için gelen Müslümanlara saldırmışlardı¹⁶⁸. 1822 yılında yoğunlaşmış olan Rum saldırıları Sakız Adası sınırları dışına da çıkmış, özellikle Çeşme'ye yönelik olmuştu¹⁶⁹. Bunun yanı sıra Manisa ovası gibi Anadolu içlerinde de Sakızlıların bu girişimlerine rastlamak mümkündür¹⁷⁰. Bunun dışında Rumların kendi aralarında yağma ve talan görülmüştür.

Örneğin 1822 yılı adadaki ayaklanmayı başlatan Sisamlılar, kendilerini desteklemedikleri için Katoliklerin evlerini yağmalamışlardı¹⁷¹. Sonuç olarak, ayaklanmanın meydana getirdiği kargaşa ortamında hem Rumların hem de Osmanlı askerlerinin yağmalama olaylarına karıştığı görülmektedir. Bu durum, her iki tarafın da ayaklanmadan kazanç elde etmek istediğini ortaya koymaktadır.

Ayaklanma sırasında 6.000-7.000 Sakızlı yaşamını yitirmiş,¹⁷² 4.000'i köleleştirilmiş, geride kalanlar ise kıtlıktan ve kırimdan çok fazla zarar görmüştü. Hastaneler, okullar, ipek fabrikaları, bahçeler, üniversite, konaklar, manastırlar ve 24 kilise

¹⁶⁷ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 257. Bu askerlerin Rum halka ait mallara mı saldırdıkları yoksa Müslüman Rum fark etmeksizin her yere mi saldırdığını tam olarak tespit edemedik.

¹⁶⁸ *Tarih-i Cevdet*, C.11, ss. 150-160.

¹⁶⁹ BOA., HAT., No: 38805 A; BOA., HAT., No: 40263

¹⁷⁰ BOA., Cev. Dah., No: 6431.

¹⁷¹ Frazee, age., s. 251.

¹⁷² BOA., HAT., No: 38209.; *The Greek Exile*, s. 64. Belgede yaklaşık 7.000 Sakızlının öldürüldüğü yazarken; Castanis, 6.000 kişiden bahseder. Aynı kitapta askerlerin 12.000 kesik baş getirildiği belirtilir (s. 35). Bunların bir kısmı izbandit veya başka yerlerden gelen Rumlar olmalıdır.

tahrip edilmişti¹⁷³. Ayaklanma henüz sona ermemişken Sakız'a gelen Charles Mc. Farlane adlı gezginin aktardığına göre Sakız şehri oldukça harap olmuştu¹⁷⁴:

Sakız'ın cesim-i kargir haneleri seyyahların zannettiği gibi Çeşmeden geçen başıbozuklar yüzünden değil Sakızlıların ihtilali esnasında kalede taht-ı muhasarada olan kuvve-yi osmaniyyenin bilhassa yaptıkları hurucda yakılmışdır Sakızlılar haricden gelen Yunan asileriyle muhafız Vahid Paşa'yı kalede muhasara ettikleri esnada Rumlar kale etrafındaki bu cesim-i kargir binaları adeta murur-u istihkam-ittihaz ederek Osmanlıları kale bendleri üzerine çıkartmayacak surette kurşun yağmuruna tuttuklarından [evlerin bu hale geldiğini vurgular].

Ayrıca ihtilalin toplanma mekanı olduğu belirtilen metropolid konağı ve okul isyanın asıl yuvası olarak nitelendirilerek büsbütün harap olmuştu¹⁷⁵. Adada 4 hastane vardı. Ayaklanma sırasında bunlar yıkılmıştı. Asker saldırıları sırasında Rumlar için de barınak kalmamıştı. Evsizlerin hepsi "casarma" olarak adlandırılan tophaneye yerleştirilmişlerdi¹⁷⁶. Burası şehir ve kale arasında bir yerdeydi. Askerler buradaki tutsakları esir edilmeleri için kaleye götürüyordu¹⁷⁷.

V.2.5. Sakızlı Rumların Esir Edilmeleri

İzbanditlerin ve dışardan gelen Rumların saldırılarına karşı koymaya çalışan askerler bir anda Sakızlı Rumları da karşılarında görünce, korumak için geldikleri halkın kendilerine düşman olduğunu fark ettiler. Rumların ayaklanmaya katılmaları, kadın ve çocuklarının esir, erkeklerinin ise idam edilmesine yol açmıştı¹⁷⁸. Esir alma genellikle çatışma ve kuşatmalar sonrası malların yağmalanması sırasında olmuştu. Örneğin, Ayamoni Manastırı, Voliso ve Bıçakçı Köyü baskınları sırasında epey Rum ele

¹⁷³ *The Greek Exile*, s. 64.

¹⁷⁴ Farlane, agm., s.1482, Dipnot 1.

¹⁷⁵ Farlane, agm., s.1482.

¹⁷⁶ *The Greek Exile*, s. 32.

¹⁷⁷ *The Greek Exile*, s. 33.

¹⁷⁸ *The Greek Exile*, s. 35; İlich, agm., www adresi: <http://www.chianfed.org/mos/content/view/33/>.

geçirilmişti. Bunların malları yağmalandıktan sonra kadın ve çocukları da esir edilmişti¹⁷⁹.

Cristophorus Castanis, bu baskın sonrası esir edilmişti. Esir edilmesini şöyle hikaye etmektedir¹⁸⁰:

Ben hala ellerinde idim. Efendim sonunda beni bir ipe bağladı ve beni satılığa çıkardı, “bu aslan için ne kadar veriyorsunuz?” diye bağırıp, çağırarak açık arttırmaya çıkardı. Güzel bir hayvanın ya da kölenin övgüsüyle .... Efendim bir arkadaşıyla karşılaşınca ona bir teklif yapması için yalvardı ve fiyat yeterli bulununca [...] satın alındım ve param ödendi. [Yeni] Efendim Süleyman Ağa adında bir Türktü, beni 50 kuruşa ve koyunun pırzola etine satın aldı. Christophorus yerine bana Türk ismi olan Mustafa verildi...

Bu tutum geleneksel *cihad* anlayışından ileri gelmekteydi. Daha önce de bahsedildiği gibi savaş şartlarındaki durumların aynen uygulanması, halkın esir edilmesi veya malların ganimet olarak alınmasını haklı çıkarmaktaydı.

Askerlerin Rumları esir almaları sadece çatışmalar sırasında gerçekleşmiyordu. Savaş koşullarının yarattığı yağma ve ganimet ile kazanç elde etme isteği, halkın esir edilmelerine olanak tanımıştı. Nitekim 1822 kuşatmasının bastırılması ile Vahid Paşa'dan izin alan askerler Paşa Limanı önündeki “Aritis” adlı köye saldırarak buradaki kadın ve çocukları esir etmişlerdi¹⁸¹. Askerler, Paşa gemisinin yakılmasının ardından “rey ve aman” verilen Mastaki köylerini basıp buradaki kadın ve erkekleri esir olarak almışlardı¹⁸². Esir alma sadece 1822 kuşatması sonrasında gerçekleşmiştir. Sonraki ayaklanmada böyle bir olaya rastlanmamaktadır.

Özellikle adadaki gönüllü askerler esir ve mal elde etme konusunda çok daha hırslıydı. Bu durum, adaya gelme nedenlerinin de kazanç sağlamak olduğunu ortaya

¹⁷⁹ BOA., Cev. Ask., No: 45033.; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 80.

¹⁸⁰ *The Greek Exile*, s. 36.

¹⁸¹ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 36.

¹⁸² BOA., MD., No: 240, s. 185, Hüküm No: 688, Evahir-i Şevval 1237 (M. 10-20 Temmuz 1822); *The Greek Exile*, s. 62.

koymuş¹⁸³, Rumların askerler tarafından çok fazla saldırıya maruz kalmalarına ve esarete mahkum olmalarına neden olmuştur.

Sonuçta askerlerin eline beklediklerinden daha çok ganimet ve esir geçmişti. Esirleri satmak için yola çıkan askerler, donanmada 50 kuruşa köle ve cariye satmaktaydı¹⁸⁴. Bunlar açık arttırma ile satılıyordu¹⁸⁵. Askerler bazılarını, gizlenmiş veya dağlara kaçmış Rumları ararken rehberlik etmeleri için serbest bırakmışlardı¹⁸⁶.

Sakızın fethi (ayaklanmanın bastırılması) sırasında ele geçirilen esirler için Sakız Muhafızı ve Kaptan Paşa tarafından askerlere birer pençik tezkeresi¹⁸⁷ verilmişti. Sahipleri bu esirleri bir yerden bir yere götürdüklerinde pençiklerine bakılır ve götürecekleri yerlere ulaştırılmaları için onlara ‘ruhsat’ verilirdi¹⁸⁸. Böylece askerler esirleri İstanbul veya Anadolu’ya götürmek için Çanakkale Boğaz’ına getirdiklerinde askerlerin pençiklerine bakılıyor ve pençikleri varsa esirlerini beraberinde götürmelerine izin veriliyordu¹⁸⁹.

Sakızlıların esir edilmesi konusunda bazı sorunlar da yaşanmıştı. Örneğin askerler, affedilen köyleri basıp buralardan kadın ve erkekleri pençikleri olmadığı halde esir olarak almışlardı. Sakız muhafızı esirlerin pençikleri olmadığından askerlerin tutuklanmaları gerektiğini, askerlerin pençiksiz esirleri boğazdan geçirmeye çalışırken problem yaşayacaklarını merkeze iletmişti. Bu konu bab-ı fetavapenahide görüşülür, reayanın *aman* istemesi üzerine alınmış olan esirlerin durumunun ne olacağı hakkında şeyhülislam fetva verir. Fetvaya göre: Osmanlı devletinden “aman” dileyen ve “aman buyrulan” yerlerden askerlerin kendi kendine aldıkları kadın ve erkeklerin ellerine “pençik

¹⁸³ BOA., HAT., No: 40417.

¹⁸⁴ *Tarih-i Cevdet*, C.12, s. 45; *Tarih-i Siyasi*, C.3, s. 80.

¹⁸⁵ *The Greek Exile*, s. 36.

¹⁸⁶ *The Greek Exile*, s. 47.

¹⁸⁷ Belgelerde “pençik tezkeresi” yerine “pençik” de kullanılmıştır. Biz de aynı şekilde kullandık.

¹⁸⁸ BOA., HAT., No: 37993, (Tarih Yok); BOA., MD., No: 240, s. 185, Hüküm No: 688.

¹⁸⁹ BOA., MD., No: 240, s. 185, Hüküm No: 688.

itası” olmayacaktır. Bunlar hür ve reayadır. Bunların satılması veya satın alınması yasal değildir¹⁹⁰. Bu durumda Sakız’dan pençiksiz esirler alındığı ve pençiksiz esiri olan askerlerin tutuklanmaları veya geri gönderilmeleri konusunda Boğaz Muhafızı’na emir gönderilmişti¹⁹¹.

Askerler, pençiksiz esirleri satmak için başka yerlere götürmüşlerdi. İstanbul’da bu tür esir alışverişlerine rastlamak mümkündü. Bunun üzerine pençiksiz esir alınıp satılmaması için ‘bilad-ı selase kadılıklarına’ ve gümrük eminine buyrulduklar gönderilmişti. Bunun yanı sıra bazı Hıristiyan reayanın İstanbul’da esir sahiplerine akçe vererek reaya esirlerini, kurtarmak için satın aldıkları öğrenilmişti. Osmanlı idaresi tarafından esirlerin gavurlara satılmaması emredilmiş, bu konularda esirciler kethüdası ve ilgili görevliler de dikkatli olmaları konusunda uyarılmıştı¹⁹².

Bazen kuralların çiğnenip pençiksiz geçişlerin olduğu da görülmekteydi. Sakız’daki donanma askerlerinin ve Anadolu’dan gönderilen askerlerin esirleri için *pençik tezkeresi* isteyenlerin, “*izn-i hümayun*” gelene kadar sabretmedikleri ve içlerinde bir gün bile beklemeyecek kişilerin olduğu ve bunların acele ettikleri konusunda merkeze yazı gönderilmişti. Hatta Vahid Paşa hükümete bu konuda “zaruri tezkere itası” gerektiğini belirtmiş ve pençik tezkereleri ile ilgili emrin bir an önce gönderilmesini istemişti¹⁹³.

Daha önce boğaza getirilen esirlerin pençiklerine bakılarak sahipleriyle beraber gitmelerine izin verilirdi. Fakat pençikleri olmayan esirlerin de alınıp satıldığı oluyordu. Bunun üzerine hükümet bunların tutuklanmaları veya geri gönderilmeleri konusunda iki fetva yayınlamıştı¹⁹⁴:

¹⁹⁰ BOA., HAT., No: 37993.

¹⁹¹ BOA., MD., No: 240, s. 185, Hüküm No:688.

¹⁹² BOA., HAT., No: 37993.

¹⁹³ BOA., HAT., No: 38998.

¹⁹⁴ BOA., MD., No: 240, s. 185, Hüküm No: 688.

[1] Harbi kefereden bir taife padişah ile müsalaha [barışma, uzlaşma] ettikten sonra müslümanlardan birkaç kişi padişahın izni olmadan o taifenin vilayetine gidip bir Hind'i zorla alıp müslüman memleketlerine getirip Zeyd'e [...] Hind Zeyd'in cariyesi olup, hindin vatani Zeyd'e helal olur mu [?] el cevap olmaz ....

[2] Zeyd kızı ile zevcesi Hind'i bazı kişilerin zorla alıp, müslüman memleketlerine getirip satmaları caiz olur mu [?] el cevap olmaz.

İlk fetva izinsiz ve zorla alınan esirlerin alınıp satılmasına ikincisi ise aman dileyen yerlerdeki Sakızlıların esir edilmelerine karşı çıkarılmıştı. Osmanlı idaresi bu fetvalara uyulması gerektiğini “Hilaf-ı şer” olarak esir alınan kadın ve erkekleri bulunduranların tutuklanacağını bildirmişti¹⁹⁵.

Fetvaların yayınlanması ile Biga Sancağı mutasarrıfı ve Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızı Vezir Mustafa Paşa'ya bir ferman-ı ali gönderildi. Fermana göre, bu şekilde esir alınan kadın ve erkeklerin hiç bir şekilde alınıp satılmasının caiz olmadığı, bunlar, kimin elinde bulunursa onların elinden alınıp kendisinin tutuklanması emri bildiriliyordu. Yine fermana göre esir bulundurduğu haberi alınanların elinden esirleri alınmalı, daha sonra ise bunların “vatanlarına nakl ve tesrib” olunması konusunda Sakız muhafızı ile görüşülmeliydi¹⁹⁶.

Bu olaylar sonrasında Sakız Muhafızı sık sık dikkatli olması konusunda uyarılmıştı. Bazı askerlerin esirleri vermek istememesi ya da bu konuda *üç kağıtçılık* yapmaya kalkışması durumunda esirlerin zorla da olsa bunların ellerinden alınması emri Sakız Muhafızı'na bildirilmişti. Ayrıca muhafızdan da askerlere bunların alınıp satılmasının ve kadınların odalık yapılmasının haram olduğunu anlatması istenmişti¹⁹⁷.

Müslüman askerlere fetva gereğince Sakız adasından aldıkları esirler için “pençik kağıtları” verilmişti. Sahiplerine esirleri diledikleri yere götürme izni verilmişti. Fakat askerler köylere saldırıp buralardan aldıkları Sakızlıları esir diye satmaya

¹⁹⁵ Aynı belge.

¹⁹⁶ BOA., HAT., No: 37993.; BOA., MD., No: 240, s. 185, Hüküm No: 688.

¹⁹⁷ BOA., HAT., No: 37993.

kalkışmışlardı. Askerlerin Sakızlıları pençiksiz olarak boğazdan geçirip satacakları yerlere götürdükleri bilinmekteydi. Buralardaki görevlilere bu konuda dikkatli olmaları gerektiği bildirilmiştir¹⁹⁸.

Bu konuda yaşanan diğer bir sorun da Rumların yine Rumlara satılması idi. Osmanlı idaresi esirlerin daha fazla ücret ile *keferelere* satıldığını fark etmişti. Örneğin, Sakızlı Yahudilerden biri genç bir kızı üç, dört “dolara” satın alıp akrabalarına bin “dolara” satmıştı¹⁹⁹. Aynı şekilde Kostaki ve Theon adlı iki sakızlı esir alınarak İstanbul’a getirilmiş, burada Rumlar tarafından satın alınarak bağımsızlıklarına kavuşmuşlardı²⁰⁰. Ayrıca bu konuda Osmanlı görevlilerinin rüşvet ile iş gördüğü iddiaları da vardır. Osman Ağa isimli esirlerden sorumlu Osmanlı görevlisi, bol fidye karşılığında bir kız çocuğunun, esir edilmesini engellemiştir²⁰¹. Osmanlı İmparatorluğu esir alım satımı sırasında gerçekleşen uygunsuz olaylara dikkat edilmesi konusunda gerekli yerlere yazılar göndermişti²⁰². Esirlerin satışı konusunda bir başka sorun da Rumların başka yerlere götürülüp Çerkez diye satılmaya çalışılmasıydı. Bu yüzden Çerkez oldukları iddiasıyla bazı Rumların Anapo taraflarına götürülerek satılmaya çalışıldığı öğrenilince Anapo ve Soğucak Kalesi ve Gelincik ili Muhafızı Ahmet Paşa’ya “...bey ü şirası hilaf-ı şer’-i şerif olan zükur ve inas her kimin yedinde bulunur ise ahz ve tevkif ile vatanlarına iade ve irsal olunması hususu[nda]...” emir gönderilmişti²⁰³.

Geleneksel yapıda Sakızlı Rumların Osmanlı’nın tebaası olması dolayısıyla esir edilmeleri doğru değildi. Ancak görüldüğü gibi bunun tersi uygulamaları da olmaktadır. Gerek Sakızlı Rumların esir edilmeleri, gerekse çatışmalarda mallarının ganimet olarak

¹⁹⁸ BOA., MD., No: 240, s. 185-186, Hüküm No: 689, Evahir-i Şevval 1237 (M. 10-20 Temmuz 1822).

¹⁹⁹ *The Greek Exile*, s. 36.

²⁰⁰ “An Episode Of The Greek War Of Independence (1822)”.

²⁰¹ *The Greek Exile*, s. 42.

²⁰² BOA., MD., No: 240, s. 185-186, Hüküm No: 689.

²⁰³ Aynı belge.

alınması bu ortamın Osmanlı yönetimi tarafından savaş gibi değerlendirildiğini göstermektedir. Nitekim Osmanlı yönetimi Sakız'ın içinde bulunduğu durumdan kurtarılmasını *Sakız'ın fethi* olarak nitelemekteydi. Bu anlamda devlet, adada savaş olduğu kanısındaydı ve bu nedenle de savaş koşullarındaki uygulamaların gerçekleşmesinde sakınca görmemişti. Bu çerçevede Sakızlı Rumların esir edilmelerine ve buradan ganimet alınmasına izin vermişti.

Esirlerin zorla müslümanlaştırıldığı iddiaları da söz konusuydu. Ele geçirilen bir çok esirin İstanbul'a ve Mısır'a yollandığı söylenmektedir. Bunlar götürüldükleri yerlerde ya zorla müslümanlaştırılmış ya da satılmıştı. Daha sonra ise çoğu kadın olan Sakız üreten köylüler bağışlanmış, adalarına dönme izni almışlardı²⁰⁴.

Aynı şekilde Müslümanlar da asilerin eline esir düşüyordu. İzbanditler gerek tüccar teknelerine gerekse hacı gemilerine yönelik saldırılarda ele geçirdikleri kişileri esir olarak almışlardı. Ayrıca onun dışında da denizlerde rastladıkları Müslümanları esir etmişlerdi²⁰⁵.

Esir alma her savaş ortamında rastlanılan bir durumdur. Kısacası Sakız Ayaklanması, Osmanlı yönetimine göre bir ayaklanmadan çok bir savaştı, dolayısıyla savaşın gerekleri yerine getirilmeliydi. Fakat burada istisnai bir durum vardı. Sakızlılar *zımmi* dahi olsalar aslında Osmanlı vatandaşıydılar. Osmanlı vatandaşının da esir edilmesi yasaktı. Zaten bu nedenle teslim olanların esir edilmelerine karşı çıkılmıştı.

V.2.6. Sakızlılar'ın Ayaklanmaları Üzerine Alınan Sosyal Önlemler

Sakız Ayaklanmaları konusunda merkeze önceleri çok doğru haberlerin gelmediği belirtilir. Ayaklanmanın başladığı günlerde merkezin duyduğu rivayetlere göre

²⁰⁴ *The Greek Exile*, s. 45; Bektaş, agm., s. 67

²⁰⁵ BOA., HAT., No: 40681 H, 27 Rebiü'l-ahir 1243 (M. 17 Kasım 1827).

izbanditler, Sisam'dan Sakız'a giderek Sakız köylerinden bazı ayak takımını zorla ayaklandırmaya çalışmış fakat reaya buna razı olmamıştır. Sadrazam, Kaptan Ali Paşa ve Vahid Paşa'dan yazı gelip, gerçekler anlaşılınca kadar merkez, Sakız sorununa pek önem vermemiştir. Bu nedenle de merkezde 'Sakızlılar konusunun görüşülmesi' gecikmiştir. Vahid Paşa'nın ve Kaptan Paşa'nın yazılarının geldiği gün adadaki durum anlaşılmiş ve *Sakız meselesi* masaya yatırılmıştır. Sakız'dan gelen yazılara bakılarak Sakız reayasının *fesad ve isyanı* kesinlik kazanmıştır.

Yönetimin ilk tepkisi fesad ve isyana karışanların "[gerek] siyaset gerekse tard ve def" edilmeleri gerekliliğiydi. Ayrıca diğer adalardan İstanbul'a gelen bekar Rumların hepsinin Anadolu'ya gönderilmesi planlanmıştı. Bunun dışında Bostancıbaşı emriyle üç Sakızlı rehinin kütüğe bağlanması, tutuklu olan yedi Sakızlı vekilin, diğer gavurların, evli bekar Sakızlıların ve Sakız'ın muteber (ileri gelen) Rumlarının bulunup bir yerde hapsedilmesi uygun bulundu²⁰⁶. Görüldüğü üzere *Sakız meselesi* merkezde çok ciddiye alınmış ve hemen bir takım çözüm önerileri getirilmiştir. Daha sonra ise bu çözüm önerileri uygulanmaya başlandı.

Anlaşıldığı kadarıyla ayaklanan Sakızlılar için her türlü sert önlem alınabilecek, hatta bunların gerektiğinde öldürülmeleri bile mümkün olabilecekti. Bu anlamda adanın yerli Rum halkının bu tür bir şiddete maruz kalacağı çok da uzak bir ihtimal değildi. Çünkü devletin her türlü yola getirme yöntemiyle bastırmaya kararlı olduğu ayaklanmayı, Sakızlılar da her şeyi göze alarak başlatmışlardı. Bu durumda birçok insan bu uğurda yaşamını yitirmeyi göze almış olmalıydı.

²⁰⁶ BOA., HAT., No: 39235.

V.2.6.1. Sakız'ın İleri Gelenlerinin Tutuklanması

Ayaklanmanın başlamasından bir yıl sonra taşrada ve İstanbul'da olan Rumlar hala *istiman* etmemişti. Bu yüzden hükümet, her taraftan alınan rehinlerin bostancıbaşı gözetiminde saklanmasına karar vermişti. Bu çerçevede merkez, metropolid, kocabaşı gibi kişilerin görevine bakmaksızın yakalanmasını ve tayinlerin durdurulmasını emretmişti²⁰⁷. Ayrıca, 1821 yılında Rum Ayaklanması ortaya çıkınca Osmanlı idaresi önlem olarak her yerden muteberlerden birer ikişer kişiyi rehin olarak almış, bostancıbaşı dairesinde birer yıl tutuklu olarak alıkoymuştu. Bir yıl süresince tutuklu olan muteber, bir başkasıyla değişerek bu kez diğer gruptan biri tutuklanırdı²⁰⁸.

1821 yılı Şubat ayında başlayan genel ayaklanma, yaklaşık iki üç ay içerisinde Sakız adasında da etkisini göstermişti. Nisan ayında Paşa Limanı'na Rum tekneleri gelmeye başlar. Bunun üzerine Sakız'a yönelik saldırıları önlemek için Sakız Metropolidi, Sakız kocabaşları, kilise görevlileri ve başta tüccarlar olmak üzere adanın ileri gelenlerinden oluşan toplam 90 kişilik bir grubun rehin alınmasına karar verilmişti. Öncelikle bunlardan 40 kişilik bir grup alınarak kaleye hapsedilmişti. Böylece Rum teknelerinin adayı terk etmesi sağlanmıştı²⁰⁹. Ayrıca Sakız reayasının “fesada teşebbüs itmemeleri için ber mucib-i irade-i seniye gereği” Sakız metropolidinin kale içinde tutuklu bulundurulması uygun görülmüştür²¹⁰. Bu önlem ile Sakızlılar'ın ayaklanmalarının engelleneceği düşünülmüştü, hatta 1821'deki izbandit girişiminin sonuçsuz kalmasını

²⁰⁷ BOA., HAT., No: 38031.

²⁰⁸ BOA., HAT., No: 38979 B (Tarih Yok); *Tarih-i Lûtfî*, C.1, s. 47.

²⁰⁹ *Tarih-i Cevdet*, C. 11, s. 229; *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, ss. 3-4; *The Greek Exile*, s. 23.; Yorga, *Osmanlı Tarihi (1774-1912)*, (Çev: B. Sıtkı Baykal), Cilt: V, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1948, s. 254; Fahrettin Seyfi, age., s. 12. Kurtoğlu, age., s. 13.

²¹⁰ BOA., HAT., No: 38031.

metropolidin alıkonulmasına bağlamak²¹¹ da mümkündür. Ancak sonraki süreçlere baktığımızda bu tedbirin çok da etkili olmadığı görülmektedir.

Daha önce de bahsedildiği gibi metropolidin alıkonulması onun dinsel kimliğinden ileri gelmekteydi. Metropolid ile birlikte adanın ileri gelenlerinin de tutuklanması her şeyden önce halka gözdağı vermek içindi. Bunun ötesinde adanın ileri gelenlerinin halkın ayaklanmaya katılmasında etkili olabilecekleri de düşünülmüş olabilir. Bu amaçla bunların kalede tutuklu kalmaları Osmanlı İmparatorluğu ve devletin idari görevlilerince daha uygun görülmüştü

Metropolit ve ileri gelenlerin yerel bölgelerdeki rehin alımların yanısıra merkezde de aynı tedbirlerin alınmasına karar verilmişti. Ege Adaları'nın da ihtilale katılması tehlikesi üzerine adaların seçkin reayalarından üç beş kişinin rehin alınarak İstanbul'a gönderilmesi emri görevlilere iletilmiştir.²¹²

Vahid Paşa kendisine: "Sakız reayasının kırklar tabir olunanları içinde on ikiler denilen gavurlardan en muteberleri olan iki üç gavur alınub etrafın fesadı yatışincaya kadar Dersaadet'te ikame olunmak üzere irsaline dikkat eylemem [eylemesi] babında" bir emirname geldiğini belirtmiştir²¹³. Emre göre Sakız reayası içinde kırklar denen itibarlı kişiler arasında bulunan onikiler içerisinde en muteberlerinden (seçkin, ileri gelen) birkaç kişi, düzenin korunmasına yardımcı olmaları gerektiği konusunda Rumlara bazı şeyler tembih etmesi için Dersaadet'e çağırılmışlardı²¹⁴. Bunun üzerine Vahid Paşa, halka, böyle bir emir geldiğini ve istenen kişilerin kimler olabileceğini sormuştu. Reaya da Sakız'da muteber ve saygın olanların ne ekonomik ne de sosyal açıdan tüm topluma egemen olacak kadar güçlü olmadıklarını söylemişti. Artıca reaya, adadaki muteber kişilerin ekonomik

²¹¹ Yorga, age., ss. 254.

²¹² BOA., HAT., No: 38979 A.

²¹³ BOA., HAT., No: 38031.

²¹⁴ BOA., HAT., No: 38031.; BOA., HAT., No: 38979 A.

anlamada işlerinde çok ortaklı (kesret şirka) olmaları, sosyal anlamda ise çok akrabalı olmalarından dolayı herkesin üzerinde etkili olabilecek bir güçte olmadıklarını belirtmişlerdi. Sakızlı muteberlerin sadece kendi çevresinde etkili olduklarını, herkese hakim birinin olmadığını ifade etmişlerdi²¹⁵.

Görülen o ki Sakız'da kırklar ve onikiler deneilen reaya bulunmamaktaydı. Sakız'da kocabaşılık hizmetinde bulunanlar sadece kocabaşı oldukları sene adanın en muteber kişisi olurlardı. Bir başkası kocabaşı olarak seçildiğinde, eski kocabaşıları kendi işlerine dönerdi. Bunlar Sakız'ın ileri gelenleri arasındaydı ama kırklar veya onikiler olarak isimlendirilmezlerdi. Sakız'ın ileri gelenleri, adada reaya ile ilgili düzenlemelerde ve kocabaşının tek başına halledemeyeceği işlerde görüşmelere çağrılır, onların düşünceleri ve onayları alınır²¹⁶.

Bu durumda Vahid Paşa Dersaadet'e; "Sakız'da sizin istediğiniz muteber kimse yoktur, her muteber kişi kendi akraba ve mahalle halkı içinde olmak hasebiyle bayağı birbirlerine muhaliflerdir bu nedenle falan gavur falan da muteberdir diyemeyiz malum ve meşhur olanlarından hala Dersaadet'te olanlar ile Sakız'da bulunanların esamileri defterini takdim [ettiğini]" söylemiştir²¹⁷. Böylece Sakız'dan istenen özellikte Rumlar gönderilemeyeceği anlaşılmış olur. Daha önce Rumlarla ittifak yaptıkları iddiasıyla kaleye alınan muteberler, ticaret ile uğraşıp çok sayıda malı olan, nüfuzlu kişilerden seçilmişti. Vahid Paşa bunların çoğunun İstanbul'da oturduğunu belirtir. Bunların da isim ve unvanları merkeze gönderilir²¹⁸.

Gönderilen isim listesinde "bazirganlar" 3 gruba ayrılmıştı; 1. ve 2. gruplarda Sakız Kalesi'nde alıkonulacak Sakızlıların, diğer grupta da İstanbul'da bulunanların adları

²¹⁵ BOA., HAT., No: 38979, 5 Cemazi'el-evvel 1237 (M. 28 Ocak 1822); BOA., HAT., No: 38031.

²¹⁶ BOA., HAT., No: 38979.

²¹⁷ Aynı belge.

²¹⁸ BOA., HAT., No: 38979.

yer almaktaydı. İstanbul'daki Sakızlılar listesinde 10, 1. grupta 46, 2. grupta da 40 Sakızlı muteberin adı yazılıydı. Listede belirlenen kişilerden kimisi, mal varlığının çok fazla olması kimisi de akraba ve nüfuzunun çok fazla olmasından dolayı muteber sayılmaktaydı. 1. ve 2. gruptaki Sakızlı bazirganlar sıra ile kalede hapsedilecek, bir ay 1. grup, diğer ay 2. grup kalede alıkonulacaktı²¹⁹. Bu isimlerden hangileri istenirse onların İstanbul'a gönderileceği bildirilir. Yalnız daha ziyade İstanbul'daki muteber Sakızlıların İstanbul'dan ayrılmamasının uygun olacağı belirtilmişti. Çünkü bunlar İstanbul'da durdukça Sakız'da yaşayan çocuklarının ve akrabalarının olay çıkarmayacakları düşünölmekteydi²²⁰.

Bütün bu gelişmeler üzerine bahsedilen kişiler 2 ayrı grup olarak kalede alıkonulup ve isim listesi merkeze gönderilmişti. Gönderilen "esami defteri"nde adları Vahid Paşa tarafından işretli olan "muteber bezirgan[lar]" arasında: "Bandeli Rodokanaki, Todori Rali ve Mikele Araya nam zımmi[ler]" merkezdeki değerlendirmede en seçkin ve söz sahibi kişiler olarak belirlenmişti. Bunların bir an önce asayiş sağlanıncaya kadar Bostancıbaşı Ağa tarafından "tevkif ve hıfz olunmak" (alıkonulmak) üzere İstanbul'a gönderilmesi için Sakız Muhafızı'na yazı gönderilmesi uygun görölmüştü. Ayrıca gönderilen defterin ekinde yazıldığı gibi hala İstanbul'da bulunan Sakızlı muteberlerin durumunun araştırılacağı belirtilmişti²²¹.

Alınan kararlar ve emir yerine getirilmiş ve Sakız muteberlerinden belirlenen kişiler İstanbul'da bostancıbaşı gözetiminde hapsedilmişti. Listede belirtilen kocabaşı ve bazirganlar da "münavebeten" (sıra ile) kalede hapsedilmişti. Bu arada Sakız Metropolitidi

²¹⁹ BOA., HAT., No.: 38979 B. İsim listesini içeren belge Ek VI'da verilmiştir.

²²⁰ BOA., HAT., No: 38979.

²²¹ Aynı belge.

ise hala Sakız Kalesi'nde tutukluydu²²². Bundan sonra muteberler de metropolid ile birlikte rehin olarak kalede bulundurulmuştu.

Ayaklanma öncesinde Rumlar, Osmanlı tebaası oldukları için rahatça dolaşabiliyorlardı. Böylece ayaklanma başladığında isyan bölgelerine geçip ayaklanmaya katılabiliyor veya oralardan Rumları tahrik edecek kişiler gelebiliyordu. Bu durumu önlemek amacıyla ayaklanma sırasında Anadolu'ya geçişler için Rumlara *tezkere* almak mecburiyeti getirilmişti²²³. Bu konuda Vahid Paşa'nın, Sakızlıların İstanbul dışına çıkmaması önerisi İstanbul'da bulunan Sakızlıların izbanditlerin saldırısına uğraması üzerine kabul edilmişti. İstanbul'daki Sakızlılar'ın kadıdan alacakları izin tezkeresinin Akdeniz'in güvenliği sağlanıncaya kadar verilmemesi emredilmişti²²⁴.

Bu uygulama sadece Sakız ile sınırlı kalmamış, Sadrazam'ın önerisiyle Patrikhane'nin de onikiler adlı seçkinlerinden dört kişi seçip bostancı başına göndermesi istenmişti.²²⁵ Bu dönemde diğer Ege adalarındaki reyanın izbanditlerle birleşip isyan etmesi yakın bir ihtimaldi. Böyle bir gelişme ortaya çıktığında buralardaki Rumların hepsinden rehin olarak birkaç kişinin Dersaadet'e çağrılıp bostancı başı tarafından el altında tutulmalarının uygun olacağı düşünülmekteydi²²⁶.

Sakız'ın hemen ardından bu emir diğer adalara da gönderilmişti. Midilli Muhafızı'na da metropolit ile bir iki muteber kocabaşının İstanbul'a gönderilmesi konusunda yazı gönderilmişti. Aynı emir Rodos, İstanköy ve Limni gibi adalara da gönderilir. Bahsedilen adalar gibi "cemaatli cezireler[deki]..." (Rum Cemaatinin olduğu adalardaki) muteber Rumların İstanbul'a gönderilmesi istenmişti²²⁷.

²²² BOA., HAT., No: 38979.; BOA., HAT., No: 38031.

²²³ Kütükoğlu, agm., s. 148.

²²⁴ BOA., HAT., No: 38979.

²²⁵ BOA., HAT., No: 38031.

²²⁶ Aynı belge.

²²⁷ Aynı belge.

Muteberlere ve ada halklarına, İstanbul'da rehin tutulan bu muteberlerin bazı sorulara yanıt vermeleri için gönderildiği söylenmişti²²⁸. Ancak bunların gönderilmelerindeki asıl amaç Dersaadet'te rehin tutularak halkın ayaklanmasını önlemektir. Bununla birlikte bu şekilde alıkonularak bunların adanın ileri gelenleri olarak halkı etkileyip ayaklanmaya katmalarını sağlamalarının da engellenmeye çalışıldığı düşünülebilir. İstenen kişiler metropolitler ve kocabaşlar arasından seçilmekteydi. Bunların toplanmaları ve gönderilmeleri için gerekli masraflar ve korunmaları için gerekli tedbirler devlet tarafından karşılanmaktaydı²²⁹. Rum Ayaklanması uzadıkça rehin alınma işlemleri de devam etmişti²³⁰.

Kalede rehin olan Sakızlılar, bir süre sonra 'aman dileyerek' affedilmelerini istemişlerdi. Ancak kısa bir süre sonra haklarında idam emri çıkmıştı²³¹. Vahid Paşa'ya gönderilen bir yazıda Sakız reayası içinden rehin edilmek üzere daha önce sıra ile kaleye alınan metropolit, kocabaş ve bazirganların şu anda tutuklu bulunanlarının idam edilmesi ve bir an önce işe başlanması gerektiği bildirilir. Bu emir üzerine Vahid Paşa, kalede bulunan 61 Mastaki köyü vekilleri, metropolit ve ikinci kocabaşı ile birlikte toplam 63 kişiyi kale meydanında ve iskele kenarında astırmıştır²³².

Vahid Paşa'nın merkeze gönderdiği yazıda yerli ve yabancı reyanın idamlara karşı tepkisini şöyle dile getirir: "Bu hususda yerlü ve yabancı Sakız'da bulunan zümre-i muvahharının cümlesinden şevket-meab efendimize aliyye-i avnullah zemzemeleriyle duavat-ı hayriyye aldırılmışdır allah zülcelal-i hazret-i ada-yı din-i devlet-i [...] ve makhur

²²⁸ Aynı belge.

²²⁹ BOA., HAT., No: 38031.

²³⁰ *Tarih-i Lûtfî* C.I, s. 47.

²³¹ BOA., HAT., No: 39067 B.

²³² BOA., HAT., No: 38209 B.; BOA., HAT., No: 38209 A, 13 Şaban 1237 (M. 5 Mayıs 1822) İsim Listesi. Ek VII'de verilmiştir.

eylesün amin...”²³³. Yazıya göre Sakız’daki reayanın hepsi idam sonrasında, bunlardan kurtulduk, diye padişaha dua etmiştir. Ayaklanmaya katılmış Sakız reayasının bu idamlar karşısında böyle bir tavır takınmış olması garip ve akıl almaz bir durumdur. Eğer bu doğruysa, Sakız reayasının tepki göstermek konusunda tedbirli davrandığı düşünülebilir. Aksi takdirde bu yazının gerçeği yansıtmadığı öne sürülebilir. Üstelik Vahid Paşa’nın yazısına göre halkın, ayaklanma fikrinden tamamen vazgeçmiş olması gerekir. Halk gerçekten ayaklanmaya karşysa o zaman da gözdağı vermek için yapılan bu idamların hiçbir anlamı yok demektir. Sonuç olarak ayaklanmayı organize edecekleri veya halkı ayaklanmaya teşvik edecekleri olasılığı ile kalede hapsedilen kişiler, devlete haber vermeyip asilere yardım ettikleri gerekçesiyle merkezden gelen emir gereğince idam edilmişlerdi²³⁴.

H.1242 (M. 1827-1828) yılında merkezdeki rehinlerin yenilenmesi vakti geldiğinde patriğin bu konudaki yazısı üzerine padişah bu uygulamanın artık bir şey ifade etmediğine karar vermişti. Ayaklanma nedeniyle gerekli görülen yerlerden kocabaş ve rahiplerin rehin olarak alınmalarına rağmen ayaklananların bu saate kadar yapacağını yaptığını belirten padişah, asıl isyan edenlerin cezasını bulduğunu ve rehin alımlarının da hiçbir şey değiştirmedini vurgulamıştı. Ayrıca bunlara *merhamet* edilmesinin ileride düzeni sağlamak için kolaylık sağlayacağını öne sürmüştü. Böylece bu konunun başkalarına (Frenklere) söz söyleme hakkı tanımadan devlet tarafından çözümleneceği düşünülmekteydi²³⁵.

²³³ BOA., HAT., No: 38209 B.

²³⁴ *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, s. 46; *The Greek Exile*, s. 23.

²³⁵ *Tarih-i Lûtfi* C.1, s. 47.

V.2.6.2. Sakızlıların Anadolu'ya Gönderilmeleri

Sakız adasını asilerden korumak için asker toplanırken Sakız halkından bazılarının çoluk çocuğuyla başka yerlere gittiği konusunda merkeze haber gelmişti. Bu haber araştırılıp doğru olduğu öğrenilince hükümet, Sakız Muhafızı'nı, naibini ve diğer görevlileri uyararak adada bulunan Müslümanlardan çoluk çocuğu ile beraber adadan gitmek isteyenleri "zinhar ve zinhar salıvermeyüb memleketlerinde sebat ve kararları esbabının istihsaline bi'l-ittifak ihtimam ve dikkat" etmeleri konusunda onları uyarılmıştı. Bu konuda bir de ferman yayınlanmıştı. Fermanda çoluk çocuğuyla başka yerlere gitmek isteyenler olursa onların derhal engellenmesi ve hiç birinin gönderilmemesi konusunda ihmal ve müsamahaya izin verilmemesi bildirilmişti²³⁶.

Osmanlı yönetimi savaş sırasında Sakızlı halkın evini terk edip başka yerlere göç etmesine tamamen karşıydı. Ancak çatışmaların ve kuşatmanın çok şiddetli geçtiği 1828 yılında bu tutumda bazı esneklikler gösteriliyordu. Örneğin Mart 1828'de Sakız Kalesi beş aya yakın bir süredir kuşatma altındaydı. Kale içindeki evler ve menziller yıkılmış, kalede oturacak yer kalmamıştı. Kale varoşundaki evler de kullanılacak durumda değildi. Adada barınabilecek yer kalmadığından bir an önce mesken bulunması sorunu doğmuştu. Bunun üzerine barınak sıkıntısı içerisindeki halkın Çeşme'ye götürülmesi düşünülmüştü. Ancak merkezin yerlilerin bir yere gönderilmemesi konusundaki emri nedeniyle sadece kadın, çocuk ve yaşlıların geçirilmesi düşünüldü. Bunun üzerine bu düşünce merkeze, Çeşme'ye geçirilmesi planlanan kale sakinleri arasında asker olmayacağı, yerlilerden ise işe yarar kişilerin gönderilmeyeceği güvencesi verilmiş, Sakızlıların evleri onarıncaya ve düzen sağlanıncaya kadar Çeşme'de ikamet etmeleri için merkezden izin istenmişti. Bu arada Sakız Muhafızı Yusuf Paşa kendi dairesinin ve

²³⁶ BOA., MD., No: 240, s. 184, Hüküm No: 867, Evahir-i Şevval 1237 (M.10-20 Temmuz 1822).

hareminin kale içindeki mekanlarının yıkılmış olmasından dolayı buradan Çeşme'ye geçirilerek İstanbul'daki evlerine gönderilmelerini istemişti²³⁷.

Mayıs 1828'de kuşatmanın bastırıldığı günlerde merkeze bu konuda bir yazı daha gönderildi. Bu yazıda da aynı şekilde halkın, savaşıardan dolayı perişan olduğundan, kadınların ve çocukların barınacak yerlerinin kalmadığından yakınılmaktaydı. Üstelik bu kez yiyecek sıkıntısı da dile getirilmekteydi. Kuşatmanın bir kez daha yenilenmesi halinde kaledeki yiyeceğin tüm nüfusa yetmeyeceği, bu yüzden de adadaki ihtiyarların, hastaların, çoluk-çocukların ve kadınların Anadolu'ya ve Çeşme yakasına gönderilmelerine izin verilmesi istenmişti²³⁸.

Hükümet, koşulları göz önünde bulundurarak halkın yaşadığı toprakları terk etmesine sıcak bakmamasına rağmen Çeşme'nin Sakız'a çok yakın olması dolayısıyla bahsedilen kişilerin buraya götürülmesinde bir sakınca görmemişti. Bunun üzerine Sakız'da eli silah tutan ve savaşabilecek olanlar adada bırakılmış, diğerleri karşıya geçirilmişti²³⁹. Yaşlı, kadın ve çocukların adadan gönderilmeleri ile stoklardaki yiyeceğin sadece askerler tarafından kullanılarak daha uzun süre idaresi mümkün olabilmişti²⁴⁰.

Bu konuda iki ayrı yazı gönderilmiş olması, durumun aciliyetini ve önemini ortaya koymaktadır. Fakat ilk yazıya nasıl bir yanıt verildiği bilinmemektedir. İkinci yazının ilk yazıdan birkaç ay sonra gönderilmiş olması ilk yazıya yanıt verilmediğini

²³⁷ BOA., HAT., No: 38101 B, 11 Ramazan 1243 (M. 27 Mart 1828). Bu konuda Nedim İpek, aynı belgeden hareketle Osmanlı yönetiminin savunmayı kolaylaştırmak ve yiyecek darlığını gidermek amacıyla adayı boşaltmakta olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Nedim İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", *XII. Tarih Kongresi, Ankara, 4-8 Ekim 1999, Kongereye Sunulan Bildiriler*, C. III, I. Kısım, TTK Yayınları, Ankara, 2002, ss. 473-474. Oysa bu belgeden yola çıkarak böyle bir genelleme yapmak doğru olmaz. Yukarıda da anlatıldığı gibi devlet, halkın toprağını terk etmesine kesinlikle karşı çıkmıştı. Bu olay şartların zorlaması sonucu alınan istisnai bir tedbirdir. Bu tutumu Osmanlı'nın genel tavrına yansıtamayız.

²³⁸ BOA., HAT., No: 37964, 17 Zi'l-kade 1243 (M. 31 Mayıs 1828).

²³⁹ BOA., HAT., No: 37964; *Tarih-i Lûtfî* C.1, s. 56.

²⁴⁰ Kütükoğlu, agm., s. 139.

düşündürmektedir. Üstelik ilk yazının kabul edilmiş olması halinde aynı talepte bulunan ikinci yazının daha önceki yazıyı öne sürerek izin istemiş olabileceği düşünülebilir.

V.2.6.3. İstanbul'daki Sakızlıların Sürgün Edilmeleri

Ayaklanma sırasında Osmanlı İmparatorluğu elinden geldiği kadar hem Müslümanların hem de Rumların topraklarından ayrılmalarına engel olmuştu. Bu anlamda Rum Ayaklanması'nda halkın bir yerden bir yere göç ettirilmesine pek rastlanmamaktaydı. Buna karşın, ayaklanma başlayınca Mora'ya geçmek isteyen bakkal, bahçıvan ve işsiz bir çok Rum Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderilmişler, sürgün edilmişlerdi. Sürgünler genelde orta Anadolu kentlerine olmuştu.²⁴¹

Bu önlemlerin bir parçası olarak İstanbul'daki bekar Sakızlılar da asayiş sağlanıncaya kadar Anadolu'daki çeşitli yerlerde ikamet etmeye zorlanmışlardı²⁴². Sakız Ayaklanması gibi bir olay İstanbul'da da yaşanırsa bütün Müslüman milleti ayaklanıp, Rumları tamamen *kılıçtan* geçirebilirdi. İstanbul'da sıkı önlemler alınmalıydı. Görülen oydu ki Sakız Ayaklanması'nın gittikçe büyüyor oluşu İstanbul'daki Sakızlıları harekete geçirebilirdi. Başkentini böyle bir durumda bırakılmaması için buradaki Sakızlıların harekete geçmesine olanak verilmemeliydi.

Rumların kayıt defterlerinde, İstanbul'da Rum Milletinden on beş bini aşkın bekarın yaşadığı anlaşılmıştı. Akdeniz ve Karadeniz boğazlarından izbandit tekneleri gelecek olsa Rumların Dersaadet'te de ayaklanma olasılıkları vardı. Bu nedenle bunların azar azar İstanbul'dan gönderilmeleri gerekmekteydi²⁴³.

Bekarların gönderilmesi konusunda; "...bunların umumen Dersaadet'ten tard ve def'leri hususuna bundan böyle bi'l-müzakere bir suret ve karar verilmek lazım gelür ise

²⁴¹ Kütükoğlu, agm., s. 145-146.

²⁴² BOA., HAT., No: 39087, (Tarih Yok).

²⁴³ BOA., HAT., No: 38979 A; BOA., HAT., No: 39087.

de elhaletü'l-hazihi mukteza-yı irade-yi isabetade mülükane üzere evvel-be-evvel Sakızlıların bekarlarının def'i çaresine bakılmak icab eylediğinden..." şeklinde bir düşüncenin ileri sürüldüğü yazıda bekarların İstanbul'dan gönderilmesi durumunda her şeyden önce Sakızlı bekarların gönderilmesi gerektiği belirtilmişti²⁴⁴.

Bekarların evlilere göre daha önce deftere kaydedilmiş olması nedeniyle önce onların toplanıp Anadolu'ya gönderilmesi fikrine karşı Sadrazam, Anadolu'ya gönderilmek üzere toplanacak Sakızlıların bir kısmı gönderilirse diğerlerinin gizleneceği veya kaçacağı endişesiyle, bahsedilen Rumların hepsinin toplanıp sürgün edilmesini önermişti. Bu durumun Rum patriğine söylenmesini tavsiye eden sadrazam, bu iş için harbeci hasekilerin de görevlendirilmesini tavsiye etmişti. Patrikhane bu işi yapamayacağını belirtirse hükümetin görevlendirileceği kişilerin yürütülmesi önerilmişti²⁴⁵.

Kayıtlı olan bekar Sakızlılar, başka bir deftere yazılacak ve bu defter Rum Patriğine verilecekti²⁴⁶. Bu defterin düzenlenmesi için Sakızlılardan birinin görevlendirilmesi ve gerekirse Bab-ı Ali'den de harbeciler toplatılıp bostancıbaşı emrine gönderilmesi önerilmişti. Sakızlı bekarların yüzer, yüz ellişer kişi oldukça bostancıbaşı kontrolünde mübaşirler aracılığıyla Anadolu'ya götürülmeleri planlanmaktaydı. Bunlar Kütahya, Konya-Karahisar, Ankara, Tosya (Kastamonu merkeze bağlı kaza) ve Çankırı gibi Rumların bulunmadığı bölgelere gönderilecekti²⁴⁷. Padişahın da uygun bulması üzerine Sakızlı evli ve bekarların Anadolu'ya sürgün edilmesi kararı kesinleşti²⁴⁸. Bu sürgün sürecini Rum Patriği de kontrol edecekti²⁴⁹. Rum Patriğine Sakızlı bekar Rumların

²⁴⁴ BOA., HAT., No: 39087.

²⁴⁵ BOA., HAT., No: 39235.

²⁴⁶ BOA., HAT., No: 39087.

²⁴⁷ BOA., HAT., No: 39087.; BOA., HAT., No: 39235.

²⁴⁸ BOA., HAT., No: 39235.

²⁴⁹ BOA., HAT., No: 38010, (Tarih Yok).

isimlerini içeren defter verilmiş, papazların yardımıyla bunların takım takım toplanıp Anadolu'ya gönderilmesi kararlaştırıldı²⁵⁰.

Toplanacak bekarların daha önce yüzer yüz ellişer kişilik gruplar halinde sevki planlanmıştı. Ancak bu grupların kalabalık olduğu düşünülmüş olsa gerek ki sonradan bu gruplar 40-50 veya 50-60 kişilik olarak belirlenmişti²⁵¹. Bostancıbaşı emrinde, haseki kontrolünde yola çıkmaları kararlaştırılan bekarlar, toplandıkça kendilerine yol fermanı çıkarılıp, harcırah verilmişti. Mübaşirlerle hasekilere göreve başlama yazıları verilmiş, bu konu gidilecek yerlerin vali, mütesellim ve hakimlerine de bildirilmişti²⁵². Bunların gönderildikleri yerlerin idari görevlilerine gönderilen yazılarda bunların rençperlik gibi işlerde kullanılmasında bir sakınca olmadığı fakat bir tarafa kaçmamalarına dikkat edilmesi gerektiği, firar eden olursa yakalanıp idam edilmesi tembih edilmekteydi²⁵³.

İstanbul'daki Sakızlı bekar Rumların farklı hizmetler karşılığında kimi zaman İstanbul'da kalıp Anadolu'ya gönderilmediklerini de görüyoruz. Örneğin, tersane sorumlusu yeni bir inşaatın başlamış olması nedeniyle işlerin çok olduğunu, bu nedenle çok sayıda işçiye ihtiyaç duyduğunu belirterek Anadolu'ya gönderilecek yaklaşık yedi sekiz yüz Sakızlı'nın tersane hizmeti, havuz inşası gibi işler için kullanılmak üzere İstanbul'da bırakılmasını önermişti. İstanbul'daki Sakızlı Rumlar, tersanede marangozluk ve burguculuk hizmetlerinde de bulunuyorlardı. Burada Sakızlılar dışındaki 100 Rum da hamallık hizmetinde bulunmaktaydı. Bunların ve Sakızlı bekarların ücretleri Rum milleti tarafından karşılanmaktaydı²⁵⁴. Bu konunun Bab-ı Ali'de görüşülüp onaylanması ile Sakızlılardan bir kısmı tersaneye sevk edilmişlerdi. Padişah, Sakızlı Rumlardan bekar olanlarının Anadolu'ya gönderilmektense İstanbul'da zorla hizmet etmelerini daha uygun

²⁵⁰ Aynı belge.

²⁵¹ BOA., HAT., No: 39235; BOA., HAT., No: 39087.

²⁵² BOA., HAT., No: 39235; BOA., HAT., No: 39087.

²⁵³ BOA., HAT., No: 39235; BOA., HAT., No: 39087.

²⁵⁴ BOA., HAT., No: 24614.

bulmaktaydı. Çünkü bunların Anadolu'ya gönderilmeleri halinde buralardaki Rumlarla iletişime geçecekleri ihtimali nedeniyle bir kısmının İstanbul'da kalmasında sakınca görmemişti²⁵⁵.

Tersane'dekiler gibi hapisteki Sakızlılar da sürgüne gönderilmemişti. Zindan defterinde kayıtlı 58 Sakızlı bekar vardı. Buralarda birkaç defa sorun yaşanmış olması nedeniyle tersanede alıkonulacak bekarlara dikkat edilmesi gerektiği konusunda patrik uyarılmıştı. Buralardaki taşkınlıklara fırsat verilmemesi için bekarların ayaklarına esirlerde olduğu gibi prangalar bağlanıp başlarına çok sıkı gardiyanlar konulması ve çalıştırılmaları emri verilmişti²⁵⁶.

Dersaadet'te bulunan evli ve bekar Sakızlılar, başka deftere kaydedilmişti. 571'inin evli 846'sının bekar olduğu kayıt, toplam 1147²⁵⁷ kişiydi²⁵⁸. Bunların büyük bir kısmı Anadolu'ya gönderilmişti. Evli ve bekar Rumların İstanbul'dan toplandıkları bölgelere göre dağılımı Tablo 7'de gösterilmiştir²⁵⁹.

Evli ve Bekar Sakızlıların Toplandıkları Semtler	Evli	Bekar
Kumkapı, Gök Paşa, Bali Paşa, Nişancı, Çukur Çeşme, Laleli, Şehzade, Sultan Bayezid ve çevredeki çarşı ve hanlar	24	215
Davut Paşa, Samatya, Koca Mustafa Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa, Topkapı, Yedi Kule ve çevreleri	53	14
Bahçe Kapısı, Eminönü, Zindan Kapısı, Limon İskelesi, Kaptan Vefik, Cibali, At Pazarı, Karaman, Saraçhane, Ayazma, [...] Kapısı	8	87
Ayvansaray, Eğrikapı, Tekfur Sarayı, Salma Tomruk, Edirne Kapısı, Sarmaşık, Kara Gümrük ve çevreleri	5	20

²⁵⁵ BOA., HAT., No: 24614, (Tarih Yok); BOA., HAT., No: 38010; BOA., HAT., No: 38979 A.

²⁵⁶ BOA., HAT., No: 38010.

²⁵⁷ Bekar ve evlilerin toplamı 1.417 yapmaktadır. Belgede yanlış bir toplam yapılmış ve 1147 sonucu elde edilmiştir.

²⁵⁸ BOA., HAT., No: 39087.

²⁵⁹ BOA., HAT., No: 39087 A, (Tarih Yok).

Fener Kapısı haricinden yemin ve yesar Balad Kapısı'na varınca, Kiremit Mahallesi, Nişancı, Parmak Kapı, Sinan Paşa ve çevresi	40	29
Hasköy, Kasım Paşa, Tatavla köyleri ve çevresi	80	51
Galata'da eski Bağ Kapanı, Balık Pazarı, Kürkçü Kapısı ve çevresi	27	94
Beyoğlunda Kamer Han'dan [...] Mahallesi, Emin Cami-i Şerif, Mahallesi'nde olan Tophane-yi Amire	35	47
Tophane-yi Amire dışındaki yerler	17	30
Beşiktaş'da Uzunca Abad, Sinan Paşa-yı Atik ve Cedid Mahalleleri, Edirne Köy	108	75
Arnavut Köy, Kuru Çeşme, Yeni Köy, İstinye, Mirgün, Yeni Mahalle ve çevreleri	94	62
Tarabya, Büyük Dere, Sarıyer ve çevreleri	28	26
Üslüar, Yeni Mahalle, Selimiye, Kadıköy, Kuzguncuk, İstavroz, Beylerbeyi, Çengel Köy ve çevreleri	52	96
Toplam	571	846
Genel Toplam	1.417	

Tablo 7: Evli ve Bekar Sakızlıların İstanbul'un Yerleşim Bölgelerindeki Dağılımı.

Sonunda Sakız'dan İstanbul'a gelmiş olan Sakızlı evli ve bekarlardan ele başı olduğu düşünülenler yakalanıp öldürülmüş, geriye kalanlar da İstanbul'dan sürülmüşlerdi. Diğer adalardan gelip İstanbul'da bulunan bekar Rumlara da benzer bir çözüm üretilmesi gerektiği gündeme gelmişti. Bunun üzerine bazı adaların bekar takımı için de bu tür uygulamaların başlatıldığı tespit edilmiştir. Bu adalardaki bekar Rumların isimlerinin daha önce hazırlanan reaya defterinden öğrenildiği ardından da ayrı bir deftere kaydedilerek işlemlere başlandığı bilinmektedir²⁶⁰.

İstanbul'da tutulan evli Rumların serbest bırakılmaları için bir süre sonra Rum patriğinin girişimlerde bulunduğu görülmektedir. 1822 tarihli bir belgeden anlaşıldığına

²⁶⁰ BOA., HAT., No: 39235.

göre sultan, bir senedir göz altında tutulan Sakızlı Rumların serbest bırakılmasını uygun görmüştü. İstanbul'da oturanların kendi alış verişlerine başlamaları, adaya dönecek olanların da yola çıkmaları kararının²⁶¹ nasıl uygulandığını tam olarak bilemiyoruz. Fakat bu kararda evli olan altı kişinin hemen serbest bırakılması özellikle belirtilmektedir.

Sonuç olarak ayaklanma Osmanlı yönetimine olduğu kadar adada yaşayanlara da zor günler yaşatmıştı. Bu durumdan Sakız'da yaşayan, Rum, Müslüman, Latin, tüm halk ve görevliler olumsuz etkilenmişti. Ayaklanma öncesindeki sosyal ve ekonomik yapı, sarsılmış ve olağanüstü bir hal almıştı. Her şeyden önce gelir kaynakları zarar görmüş halk yoksullaşmıştı. Bunun ötesinde açlık ile karşı karşıya kalınmıştı. Ekonomik ve sosyal yapı savaş koşullarına göre şekillenmişti. Bu anlamda ayaklanan Sakızlıların bir bölümünün mallarına el konulmuş, bir bölümü esir edilmişti. Sakızlı Rumların eski düzenleri bozulmuş, evlerini ve topraklarını terk etmeye başlamışlardı. Devlet kimi zaman göçü yasaklayarak kimi zaman da af ilan ederek halkın toprağını terk etmesine engel olmak istemişti. Bunun yanı sıra halkın ayaklanmasına engel olmak amacıyla Sakızlıların ileri gelenleri tutsak alınmış, İstanbul'dakiler de sürgün edilmişti. Sonuçta ayaklanma adanın sosyo ekonomik yapısını çok fazla etkilemişti. Ada, hem nüfus hem mimari hem de ekonomik açıdan çok fazla zarar görmüştü.

---

²⁶¹ BOA., HAT., No: HH 24614, Gurre-i Şaban 1237 (M. 23 Nisan 1822)

SONUÇ

19. yüzyılın başları, Osmanlı İmparatorluğu'nun değişim sürecine rastlamaktadır. Rum Ayaklanması da bu değişimin bir parçası ve ilk meyvelerindedir. 18. yüzyıl başlarından 20. yüzyıl başlarına kadar geleneksel Osmanlı sisteminin hukuksal, siyasal, sosyal ve düşünsel ilkeleri birer birer aşınmaya başlamıştı. Bunun sonucunda Hıristiyan reayada ulus olma akımı ortaya çıkmıştı¹. Rum cemaatinin ulus olma mücadelesi Sakız Adası özelinde incelendiğinde bu ayrılıkçı eylemle ilgili bir takım tespitler ortaya çıkmıştır.

Rum ayaklanması her şeyden önce toplumsal değişimin göstergesiydi. Toplumsal değişimin temel dinamiği, değişim sürecinin altındaki birikimdir. Bu birikim, maddi kültür alanında teknoloji, manevi kültür alanında da ideolojidir². Bu gelişme, ideoloji ve teknoloji ilişkisi bakımından doğal seyrini takip etmediği dönemlerde devrim veya uzlaşmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ani değişimler hiçbir zaman ve hiçbir toplumda sarsıntısız bir biçimde olmamıştır³. Bu anlamda Fransız Devrimi ile gelişen bağımsızlık düşüncesi Osmanlı topraklarında bu ayaklanma ile ortaya çıkmıştı. Ayaklanmanın kısa sürede Sakız'da da kabul görmesi bu toplumun düşünsel değişiminin gerçekleşmiş olduğunun göstergesidir. Ayaklanmanın daha Sakız'da başlamamış olduğu bir anda Sakız'daki öğrencilerin *yaşa özgürlük* sloganları ile ayaklanmayı desteklemesi, daha sonraki süreçte din adamlarının karşı çıkışına rağmen halkın bağımsızlık mücadelesi başlatması bu düşünsel altyapının sağlanmış olduğu olasılığını güçlendirmektedir.

Rum Ayaklanması başlama koşulları incelendiğinde ortaya dört temel faktör çıkmıştır. Birincisi, Rumların batı kültürü ile tanışmaları, ikincisi güçlü devletlerin

¹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz: Ahmet Kuyaş), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 33, 147.

² Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 60.

³ Kongar, age., s. 349-350.

desteğini almaları, üçüncüsü bu halk içerisinde ekonomik alanda kalkınmış bir sınıfın ortaya çıkması, sonuncusu ise Fransız devriminin yaydığı ideolojinin benimsenmesidir⁴. Rumların bu koşulları birer birer sağlaması ayaklanmayı kaçınılmaz kılmıştı.

Bazen, toplumsal değişim için koşulların tamam oluşu da yetmez, bu koşulların anlaşılması, değerlendirilmesi, iyice kavranması da gerekir. Bu, toplumdaki fikir oluşumu evresidir. Düşüncelerin görünür yada görünmez müdahalesi olamayan bir eylem olanaksızdır. Her ayaklanma bu düşünceler temelini örülüşünden ve hareketinden oluşur. Sakız halkının diğer Ege adalarında olduğu kadar ayaklanmaya hazırlanmış olduğu gözlenirse de zamanla gelişen tarihsel, kültürel koşullar ve insanların etkileşimi Sakızlıların bu hareketi kısa sürede benimseyip kabullenmesine yol açan ana faktörlerden biriydi.

Belirtilen koşullardan hareketle Osmanlı toplumunun iç dinamiğiyle kendi kendini yenileme olanağına kavuşmamış olduğu fark edilmektedir. Osmanlı toplumu çevresindeki toplumsal evrimin etki alanı içine girmiştir⁵. Yalnız yukarıda bahsedilen dört temel unsurun üçünün dış faktör oluşu bu iddiayı haklı çıkarsa da iç dinamiklerin de varlığı dikkat çekmektedir. Bu ortamı sağlayan en temel etken olan Fransız devrimi tamamen dış dinamikti. Aynı şekilde bu harekete güç kazandıran yabancı devletler de aynı türde etkenlerdi. Yalnız gözden kaçırılmaması gereken iç faktör ise ayaklanmanın halk hareketi olduğu ve bunu da 1821 yılı Şubatına kadar Osmanlı vatandaşı olan kişilerin gerçekleştirmesidir. Ayrıca ayaklanmanın tetikleyici unsurlarından olan tüccar ve din adamları sınıfı da aynı şekilde bir iç dinamikti ve İmparatorluğun içsel gelişimiyle şekillenmişti.

⁴ Berkes, age., s. 151.

⁵ Taner Timur, *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, İmge Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 297-298.

Ayaklanmayı sürükleyen temel faktör toplumsal yapıydı ve kültürel ve siyasal boyuttaki değişimleri içine almaktaydı. Toplumsal değişim iki temel sürece dayanır; birincisi tarihsel, ikincisi ise insanların birbiri ile ilişki ve etkileşim sürecidir⁶. Sakız ayaklanmasında her iki sürecin de etkisi gözlenebilmiştir. Osmanlı sistemi içerisinde gayrimüslimlerin cemaat sistemi içinde yıllarca kültürel kimliklerini korumaları Avrupalılarla iletişim halinde olmaları ulusal mücadele için doğal bir ortamın gerçekleşmesine neden olmuştur. Nitekim ayaklanma başladığında, yıllardır kendi dillerini kullanan, hukuksal işlemlerini kendi yerel meclislerinde yürüten Sakızlılar, kendi kimliğini korumayı başarmış olmalarıyla birlikte deniz ticareti ile ilgilenen ada halkının Avrupa ile gerçekleşen bu ilişkileri toplumsal değişimi beslemişti. Bu nedenle Osmanlı Sakız'daki tüccar sınıfının oluşturduğu adanın ileri gelenlerinin ayaklanmada etkisinin kırılması için bunlar, tutuklanarak kaleye alınmış, sonra da büyük bir kısmı idam edilmişti. Bu anlamda Sakız'daki olaylarda bu sınıfın çok ciddi bir etkisi olmamıştı.

Görüldüğü gibi imparatorluk içindeki Hıristiyan tebaa, ekonomik ve ideolojik anlamda boyun eğdikleri siyasi yapılanmadan uzaklaşarak Avrupa'ya yakınlaşıyordu⁷. Buradan hareketle ayaklanmada devletin tebaası ile olan ilişkileri, bu ilişkide devletin Rumlara Rumların da devlete bakışı ve karşı tutumları incelendiğinde, ortaya iki farklı bakış açısı çıkmıştır. İmparatorluğun yaklaşım ve bakış açıları ile Rumların amaçları karşılaştırıldığında, imparatorluğun geleneksel yapının dışına çıkmadığı ve hakim olduğu coğrafyadaki değişimlerin farkına varmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sakızlılar için bu olay, ayaklanmadan öte bağımsızlık savaşıydı. Bunlar da artık cemaat değil, ulus olmak istiyordu. Fakat devlet, milliyetçi bir söylemle hareket eden unsurun bağımsızlık yanlısı çabalarını anlamakta güçlük çekmiş ve uzun bir süre bunun sadece memnuniyetsizlikten

⁶ Kongar, age., s. 56.

⁷ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Kitap 2, (Çev: Babür Kuzucu), Belge Yayınları, İstanbul, Ekim 1987, s. 38.

doğan bir başkaldırı olduğu düşünölmüştür. Ancak, bunun sadece başkaldırı olmadığı ve bağımsızlığı amaçladığı fark edildiğinde, devlet, düzeni yeniden sağlayıp kendinden kopmaya çalışan tebaasını kontrol etmeye çalışmıştı. Bunu yaparken de olayı bir savaş, Rumları da düşman olarak değerlendirmiştir. Belgelerde sıkça karşılaştığımız *Sakız'ın fethi* kavramı, asilerin esir alınmaları veya mallarının ganimet sayılması gibi bir çok yaklaşım da bunu yansıtmaktadır.

Osmanlı'nın genel tutumu ayaklanmanın bastırılması yönündeydi. Devlet öncelikle Anadolu kıyılarının güvenliğini sağlamaya önem vermişti. Bu nedenle ilk müdahaleler Anadolu'daki bölgelere yapılmıştı. Anadolu'ya hele Çeşme'ye çok çok yakın olan ada, Anadolu'nun bir uzantısı ve kıyısı sayılır. Bu nedenle Osmanlı, Ayvalık'ta olduğu gibi Sakız ayaklanmasını da çok ciddiye almış ve hemen bastırmıştır. Ayrıca Sakız'daki ayaklanmada Çeşme'yi üs olarak belirleyip olayları kontrol altına almaya çalışmıştır. Benzeri bir ilişkinin Sisam-Kuşadası için de geçerli oluşu nedeniyle Osmanlı'nın Anadolu kıyısından en yakın yerlerde üsler kurarak adaları denetim ve koruma altına aldığını düşünöyoruz. Osmanlı'nın Sakız Adası'ndaki olayları bastırmak için çok çaba sarf etmesinin temel nedenlerinden biri de Anadolu'nun güvenliğini sağlamaktır.

Sakız'daki olayların da bu açıdan gelişimi incelendiğinde ayaklanma geneli ile olan paralellikleri ve farklılıkları bulunmaktadır. Her ne kadar Sakızlılar, bu mücadele için yeterli düşünsel gelişimi tamamlamışlarsa da eylemsel anlamda diğer bölgelerden biraz geri kalmışlardı.

Adanın ayaklanma öncesinde ayaklanmadan habersiz oluşu oldukça ilginçtir. Bir çok adaya paskalya gecesi gerçekleştirilecek plan gönderilmesine ve halkın ayaklanmaya hazırlanmasına rağmen Sakız'da böyle bir girişime rastlanmamıştır. Ancak adanın yanbaşındaki İpsara ve Sisamlıların ayaklanmaya hazır oluşu ve bu anlamda

çalışmalar yapması Sakız'da da benzeri girişimlerin olması gerektiğini düşündürür. Nüfus açısından diğer adalardan farksız olarak Hristiyan yoğunluğuna rağmen ayaklanma öncesinde buraya dokunulmamış oluşunun özel nedenlere bağlı olduğunu düşünüyoruz. Örneğin Sakız'da Katolik mezhebine inanan hristiyanlar diğer adalara göre daha çoktu.

Diğer taraftan isyan organizasyonu adalardaki din adamları tarafından yürütülmekteydi. Bir çok yerde ayaklanma öncesinde halkın bu konuda bilgilendirilmeleri ve örgütlenmeleri metropolid veya başpiskoposlarca yapılmaktaydı. Fakat bilindiği gibi Sakız metropolidi böyle bir girişimde bulunmamıştı. Aksine metropolid devlete bağlılığın devam etmesini istiyordu. Bu anlamda ayaklanma öncesinde gerçekleşebilecek donanım metropolid izin vermemiş hatta engel olmuştur. Bunun dışında bir çok adaya ayaklanma öncesinde Rum liderler gelerek ayrılıkçı eylemin zeminini yaratmaya çalışmıştı. Sakız'da böyle birine de rastlanmamıştı. Bütün bunlardan hareketle öncesinde ayaklanmanın Sakız Adası'nı içine alması planlanmamıştı, en azından bu ilk aşamadaki plan değildi.

Adada 1821-1828 yılları arasında çok yoğun çatışmalar yaşanmıştı. Bu çatışmalarda Osmanlı askerlerinin çok başarılı olduğu söylenemese de asilerin de dağınık hazırlıksız oluşu Osmanlı açısından avantajdı. Kimi zaman her iki tarafta da toprak, hayvancılık veya denizcilikle uğraşan sıradan insanların karşı karşıya gelmesidir. Osmanlı ordusundaki gönüllü askerler de yerli Rumlar gibi savaşçı nitelikten uzak insanlardı.

Bu olayların en önemli etkileri ekonomik ve sosyal açıdan yaşanmıştı. Adadaki ekonomik hayat tam anlamıyla durmuş, gündelik hayat ise saldırı ve kovalamalarla geçmişti. Ayaklanma sona erdiğinde her iki taraf açısından sonuç büyük bir kayıptı. Sakızlı Rumlar ya esir edilmiş ya başka yerlere kaçmış veya ölmüştü. Diğer yandan adadaki olaylar, Müslüman, Yahudi ve diğer etnik unsurları da Rumlar kadar olmasa da ekonomik, sosyal ve idari ve siyasi açıdan olumsuz etkilemiştir.

Adadaki olaylar, yabancı literatürde *Sakız Katliamı* olarak nitelendirilmektedir.

Hiç kuşkusuz ayaklanmadaki insan kaybı çok büyüktür. Ancak bu ölümler bir milletin yok edilmesinden öte, ayaklanmacıların etkisiz hale getirilmesi ve ayaklanmanın bastırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu konuda olaya nereden bakıldığı çok önemlidir. Ayaklanmanın Rumların lehine sonuçlanması ile ayaklanmada yaşamını yitirenleri *şehid* ilan edecekti, oysa Osmanlı lehine sonuçlanması ile katliam ilan edilmiştir. Bu durum tüm ayaklanma, ihtilal, darbe ve devrimlerin taşıdığı bir risktir. Ayaklanmanın başarıyla sonuçlanmasının bağımsızlık gibi bir kazancı olmasıyla birlikte, bastırılmasının bedeli de esaret veya ölüm olmuştur.

Sonuçta ise Sakız özelinde incelenmeye çalışılan bağımsızlık savaşı veya diğer bir deyişle ayaklanma, başarıya ulaştığı veya ulaşamadığı tüm bölgelerde, hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Modern Yunanistan tarihi açısından dönüm noktası olmayı başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısında çatlardamalar yaratmış ve imparatorlukta daha önceden başlamış olan modernleşme sürecine hız kazandırmıştır. Bu olayların ardından imparatorluğun gayrimüslimlere yönelik yeni girişimlerde bulunması ve onları elde tutabilme çabası ayaklanmanın yaratmış olduğu sonuç olabilir.

Bağımsızlık savaşının Rumlar açısından anlamı daha da büyüktür. Sakız'da olmasa da ayaklanmada genel olarak başarıya ulaşılmış ve sonucunda Bağımsız Yunan Krallığı kurulmuştur. Yunanistan'ın kuruluşu sürecine damgasını vuran bu olay, modern Yunan tarihinde yeni bir döneme damgasını vurmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları; Başbakanlı Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Askeriye Tasnifi: Cev. Ask. No: 1882- 8439- 9280- 11848- 12314- 22236- 31237- 35564- 45033- 45033/2.

Cevdet Dahiliye Tasnifi: Cev. Dah. No:1046- 2267- 2802- 3120- 5686- 6431- 6685- 9816- 9928.

Cevdet Hariciye Tasnifi: Cev. Har. No:750

Hatt-ı Hümayun Tasnifi: HAT. No: 16453- 16453 A- 16500- 16676- 24614- 25223- 26263

A- 28108 D- 28530- 28730- 29042 A- 29042 B- 30010- 30361- 32109- 32459- 32954- 33024- 33024 A, 33154- 33375 A- 33878- 37750 J- 37795- 37820- 37964- 37993- 38010- 38016- 38031- 38031- 38100 A- 38101- 38101 B, D, E- 38194 A-38209- 38209 A, B, D, G- 38466- 38511- 38544 C- 38554- 38570- 38570 E- 38580- 38580 A- 38582 A, B, C, G, K- 38582- 38673- 38675- 38768- 38805 A, B- 38923- 38924- 38925- 38925 C- 38929- 38971- 38977 A, B, C, D, E, G- 38979- 38979 A, B- 38986 F- 38998- 39015- 39018- 39024- 39036- 39048- 39067- 39067 B, C- 39087- 39087 A- 39093- 39235- 39391- 39476- 39476 A, B, C, D, E, F- 40059- 40073 A- 40089- 40104 A- 40156- 40165- 40188- 40198- 40236- 40236 B- 40263- 40287- 40305 H, İ, J, K, L- 40342 A, D, E, F, İ- 40382- 40417- 40523- 40544 B, E, F, G, H, İ, J- 40558 D- 40614- 40661- 40681 A, D, H- 40698.

Mühime Defterleri No: 240

II. Kaynak Eserler

- Ahmed Lütfi Efendi, (1999), *Vak'anüvîs Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi*, (Editör: Nuri Akbayrak), Cilt I, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ahmet Cevdet Paşa, (1301), *Tarih-i Cevdet*, Cilt 11, 12, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet.
- Ali Cevad, (1313), *Memalik-i Osmaninin Tarih ve Coğrafya Lûgatı*, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet.
- Ali Fuad, (1338), *Adalarımız*, (Basımevi yok), Kastamonu Vilayeti.
- CASTANİS, Christophorus Plato, (2002), *The Greek Exile*, Cultural Chapter of the Chian Federation Press., Newyork.
- CORNEİLLE, Le Broyn, (1725), *Voyages du Levant*, Paris.
- CUİNET, Vital, (1894), *La Turquie d'Asie*, Paris.
- Evliya Çelebi, (1935), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt IX., İstanbul.
- FARLANE, Charles Mc., "Çeşme ve Sakız'da Birkaç Gün" *Donanma Mecmuası*, 8 Muharrem 1330-25 Teşrin-i evvel 1330, ss. 1482-1483.
- Hacı Beyzade Ahmed Muhtar, (1314), *Osmanlı Memleketleri*, Alim Matbaası, (Basım yeri yok).
- Kamil Paşa, (1235), *Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliyye-yi Osmaniyye*, Cilt 3, Matbaa-yi Ahmet İhsan, İstanbul.
- Katip Çelebi, (1973), *Tuhfetü'l-Kibar Fî Esfari'l Bihar*, (Yayına Hazırlayan: Orhan Şaik Gökay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Katip Çelebi, *Tuhfetü'l Kibar, Fî Esfari'l Bihar*, (Basım yeri ve yılı yok).
- MANSUR, Mehmet, (1288), *Rum Fetretine Dair Tarih*, Cilt 1, Mehmet Çamlı Hanında Basılmıştır.
- Mehmet Şükrü, (1306), *Esfar-ı Bahriyye-i Osmaniyye*, Cilt I, İstanbul.

Şanizâde Mehmet Ataullah, (1291), *Tarih-i Şanizâde*, Cilt 4, Ceride-yi Havadis Matbaası, Dersaadet.

Şemsettin Sami, (1894), *Kamusü'l- A'lam*, Cilt IV, (Basımevi Yok), İstanbul.

TOURNEFORT, Pitton, (1717), *Relation D'un Voyage Du Levant*, Paris.

[Vahid Paşa], *Tarih-i Vak'a-yı Sakız*, (1290), Mekteb-i Sanayi Matbaası, Dersaadet.

III. Araştırma ve İnceleme Eserler

ADIYEKE, Nuri, (1999), “ İslahat Fermanı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.255-261.

_____, (2003), “Rum Cemaat Örgütlenmesi Olarak “Dimoyerandiya”lar: Girit Örneği”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri*, 2003, Yayınlanmamış bildiri.

Ahmet Refik, (1931), *Eski İstanbul*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.

ARIKAN, Zeki, (1987), "1821 Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, 12/22, ss. 97-133.

_____, (1988), “1821 Ayvalık İsyanı”, *Belleten*, Cilt LII, Ağustos 1988, Sayı, 203, Ankara, ss. 571-601

AVUNCAN, Çetin, (1976), “Ege Adaları” *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 495, Ekim 1976, İstanbul, ss. 24-30.

AYOĞUZ, Şengül, (1989), *Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

BABİNGER, Franz, (1982), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çeviren: Prof. Dr. Çoşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- BEKTAŞ, Cengiz, (1997), “Sakız”, *Yapı*, Sayı: 188, , İstanbul, ss. 65-77.
- BERKES, Niyazi, (2002), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyaş), İletişim Yayınları, İstanbul.
- BOSTAN, İdris- KURUMAHMUT, Ali, (2003), *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine Göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi Yayını, Ankara.
- BOZKURT, Gülnihal, (1989), *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- CLOGG, Richard, (1997), *Modern Yunanistan Tarihi*, (Çeviren: Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____, (1982), “The Grek Millet in the Otoman Empire”, *Christians anda Jews in the Otoman Empire*, (Edited by: Benjamin Braude and Bernard Lewis), Volume I, Holmes & Meiser Publishers Inc, Newyork, , ss. 185-209.
- ÇOPUR, İzettin, (1999), “Ege Denizi, Ege Adaları, 12 Ada ve Girit Adasının Stratejik ve Jeostratejik Önemi ile Türkiye’nin Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi”, *Stratejik Etütler Bülteni*, Sayı: 93, Yıl: 33, Ankara ss. 33-43.
- DANIŞMENT, İ. Hami, (1972), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınları İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (2002), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 19. Baskı, Ankara.
- DROULIA, Loukia, (1989), “La Révolution Française et L’Image De La Grèce: De L’Hellénisme Au Philhellénisme”, *La Révolution Française et*

L'Hellénisme Moderne, Actes Du IIIe Colloque D'Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987), Centre de Recherches Néohelléniques F.N.R.S., Athènes, ss. 49-58.

DUKAS, (1956), *Bizans Tarihi*, (Çev: V.L. Mirmiroğlu), İstanbul Matbaası, İstanbul.

Ege Denizi ve Ege Adaları, (1995), Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.

EKSERTZOGLU, Haris, (2004), *Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati, Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi*, (Çeviren: Foti-Stefo Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ERKSAN, Metin, (1997), *Mare Nostrum: Bizim Deniz Yunan Sorunu*, Hil Yayınları, İstanbul.

Fahrettin Seyfi, (1934), *1820-1827 Mora İsyanı*, İstanbul.

FORTESCUE, Adrian, (1911), *The Orthodox Eastern Church*, Catholic Truth Society, London.

FRAZEE, Charles A., (1983), *Catolics And Sultans, The Church And The Ottoman Empire*, Cambria University Press, London.

GALLANT, Thomas, (2001), *Modern Greece*, Arnold Press, London.

GENÇER, Ali İhsan, (1980), “ Sakız Adası'nda Açılan Özel Bahriye Mektebi”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8-9, Yıl: 1979-1980, İÜ. Edebiyat Fakültesi Basımevi, ss. 103-109.

GÖKAÇTI, Mehmet Ali, (2001), *Geographika: Yeniden Keşfedilen Yunanistan*, İletişim Yayınları, İstanbul.

GÜREL, Ş. Sina, (1993), *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayınları, Ankara.

- HATİPOĞLU, Murat, (1988), *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- HUGO, Victor, (1949), *Chiox de Poésies Lyriques*, Classiques Larousse, Paris.
- İLDEM, Arzu Etensel, (2000), *Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlar*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- İLGÜREL, Mücteba, (1972), "Sakız'da Türk Vakıfları", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Sayı: I, Yıl: 1972, İstanbul, ss.7-18.
- İNALCIK, Halil, (1982), "Ottoman Archival Materials on Millets", *Christians and Jews in the Otoman Empire*, (Edited by: Benjamin Braude and Bernard Lewis), Volume I, Holmes & Meiser Publishers Inc, Newyork, , ss. 437-449.
- _____, (1999), "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı 1*, Yeni Türkiye Yayını, Ankara.
- İPEK, Nedim, (2002), "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", *XII. Tarih Kongresi, Ankara, 4-8 Ekim 1999, Kongereye Sunulan Bildiriler*, Cilt III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 473-474.
- Istoria tou Ellinikou Ethnous*, [Yunan Milletinin Tarihi], (1975), Ekdotike Athenon, c.12, Atina.
- ISSAWİ, Charles, (1982), "Transformation of the Economic Posititon of the Millets in the Nineteenth Century", *Christians and Jews in the Otoman Empire*, (Edited by: Benjamin Braude and Bernard Lewis), Volume I, Holmes & Meiser Publishers Inc, Newyork, ss. 261-287.

- İŞGÜVEN, Hazım, (1984), “Koyun Adaları Deniz Muharebesi ve Sakız Adası'nın Kurtarılması (11-27 Şubat 1695)”, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 16, Şubat 1984, Ankara, ss. 1-24.
- KARAL, Enver Ziya, (1983), *Osmanlı Tarihi*, Cilt V., 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Yayınları, Ankara.
- _____, (1943), *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara.
- KARPAT, Kemal, (2003), *Osmanlı Nüfusu, (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, (Çeviren: Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- KOCABAŞ, Süleyman, (1984), *Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi*, İstanbul.
- KOÇU, Reşat Ekrem, (2003), *Tarihimizde Garip Vakalar*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul.
- KONGAR, Emre, (1985), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KURAT, Akdes Nimet, (1987), *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- KURTOĞLU, Fevzi, (1944), *Yunan İstaklal Harbi ve Navarin Muharebesi*, İstanbul.
- KÜÇÜK, Cevdet, (1998.), “Ege Adalarında Türk Hakimiyeti Dönemi”, (Yayına Hazırlayan; Kurumahmut), *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.6-83.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, (1986), “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, 3. *Askeri Tarih Semineri*, Genel Kurmay Yayınları, Ankara, ss.133-161.
- LACHATRE, Maurice, (Yayın tarihi yok), “Grec, Grèce” *Nouveau Dictionnaire Universal*, Tome II (G-Z), Docks de la Librairie, Paris.

LAFONT, Robert, (1984), "Grec, Gréce", et Sté des Encylopedies Quid, 6, Place St-Sulpice, Paris.

LEWIS, Bernard, (2000), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

MANSEL, Arif Müfit, (1988), *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MİLLAS, Herkül, (1999), *Yunan Ulusunun Doğusu*, İletişim Yayınları, İstanbul.

MORDTMAN, J.H, (1989) "Sakız", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt X, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

ORTAYLI, İlber, (2002), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul.

_____, (2000), "Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitabevi, Ankara, ss. 353-365.

_____, (2000), "Tanzimat döneminde Balkanlar'da Ulusal Kiliseler, Rum Ortodoks Kilisesi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Turhan Kitabevi, Ankara. ss. 285-291.

_____, (2002), "Ermeni Sorunu: Soykırım İddialarının Ardındaki Gerçekler", *Popüler Tarih Dergisi*, Sayı: 8, Dünya Yayınları.

OSTROGORSKY, George, (1995), *Bizans Devleti Tarihi*, (Çeviren: Fikret İşıltan), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.

ÖZKAN, Cemal, (1987), "Yunan Bağımsızlık Savaşından Günümüze Kadar Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Ülkelerinin Tutumu", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 310, Yıl: 106, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss.11-22.

- ÖZKAYA, Yücel, (1986), “1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyancıları ve Avrupalıların İsyancı Karşıısındaki Tutumları”, 3. *Askeri Tarih Semineri*, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 114-132.
- PAKALIN, (1993), Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- PANAYOTOPOULOS, Vassilis, (1989), “La Formation De La Pensée Politique Moderne Dans la Grèce du XIXe Siècle”, *La Révolution Française et L’Hellénisme Moderne*, Actes Du IIIe Colloque D’Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987), Centre de Recherches Néohelléniques F.N.R.S., Athènes, ss.247-259.
- PİDONİA, Komnini, (1989), “ La Traduction Grecque D’un Manifeste Turc de 1798”, *La Révolution Française et L’Hellénisme Moderne*, Actes Du IIIe Colloque D’Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987), Centre de Recherches Néohelléniques F.N.R.S., Athènes, ss. 119-120.
- PİTCHER, Edger Donald, (1999), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası*, (Çeviren: Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- QUATAERT, Donald, (2002), *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Saffet, (Rumi 1 Ağustos 1326, Miladi 14 Haziran 1910), “Koyun Adaları Önündeki Deniz Harbi ve Sakız’ın Kurtarılışı”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, Sayı: 3, İstanbul.
- SERTER, V. Zeki, (1976), *Yunan Emperyalizmi ve Türk Ulusu (1821-1976)*, Kıbrıs Türktür Derneği Yayınları, Lefkoşe.
- SERTOĞLU, Midhat, (1986), *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

- SOMEL, Selçuk Akşin, (2001), “Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1839-1913)”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, Cilt 1, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, ss. 88-116.
- SONYEL, Salahi, (1998), “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora’daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?” *Bellekten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 107-120.
- STEPHANAPOLİ, Z. Jeanne, (1912), *Iles de l’Egee Avec Documents et Notes Statistiques*, Athenes.
- SVORONOS, Nikos, (1988), *Hellen Tarihine Bakış*, (Yunanca’dan çeviren: Panoya Abacı), İstanbul.
- Şemsettin Sami, (1996), *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, (1996), *Oniki Ada’nın Dünü ve Bugünü*, Genel Kurmay ATASE Yayını, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.
- THEVENOT, Jean, (1965), *L’Empire du Grand Turc*, Calmann-Levy.
- TİMUR, Taner, (1994), *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- TODOROVA, Maria, (2000), “Balkanlar’daki Osmanlı Mirası”, *İmparatorluk Mirası Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası*, (Derleyen: L. Carl Brown), İletişim Yayınları, İstanbul, ss.70-113.
- TSOKOPOULOS, Vassias, (1989), “Influences de la Révolution Française Sur L’Idéologie de L’armée Grecque”, *La Révolution Française et L’Hellénisme Moderne*, Actes Du IIIe Colloque D’Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987), Centre de Recherches Néohelléniques F.N.R.S., Athènes, ss. 247-258.

TUĞLACI, Pars, (1985), *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

TURAN, Şerafettin, (1986), “Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu; Boyutlar, Taraflar”, *Türk Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, ss.35-53

_____, (1965), “Rodos ve 12 Ada’nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı” *Belleten* , Sayı: 29/113, Ankara, ss.77-119

_____, (1966), “Sakız’ın Türk Hakimiyeti Altına Alınması”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6-7, Ankara, ss.174-199.

Türkçe Sözlük Türk Dil Kurumu, (1998), C.1, (A-J), TTK. Yayınları, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, (1986), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (1983), *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, III, IV-1,2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

YAVUZ, Celalettin, (2001), “Ermenilerin Arkasında Hep Birileri mi Olacak?” *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt III, Sayı: 1, ss. 1-25.

YERASİMOS, Stefanos, (1987), *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Kitap 2, (Çeviren: Babür Kuzucu), Belge Yayınları, İstanbul.

Yorga, (1948), *Osmanlı Tarihi (1774-1912)*, (Çeviren: B. Sıtkı Baykal), Cilt: V, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

YURTSEVEN, Refik, (1976), “Osmanlı İmparatorluğunda Yunan Ayaklanması (1821-1829)”, *Askeri Tarih Dergisi*, Sayı: 2, yıl: 1, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, ss. 31-46.

IV. Elektronik Kaynaklar

AKGÜN, Mensur, (2002), “Amerika Keşifleri”, *Hürriyet Gazetesi*, www adresi: http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/abd_dehseti/19_mensur.asp, Erişim tarihi 24 Aralık 2002.

“An Episode Of The Greek War Of Independence (1822)”, (1886), *Stirring Events of History*, London, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2004, www adresi: <http://www.chianfed.org/mos/content/view/39/43/>.

ILICH, Miljan Peter, “Children of the Chios Massacre”, Erişim tarihi 15 Haziran 2004, www adresi: <http://www.chianfed.org/mos/content/view/33/>.

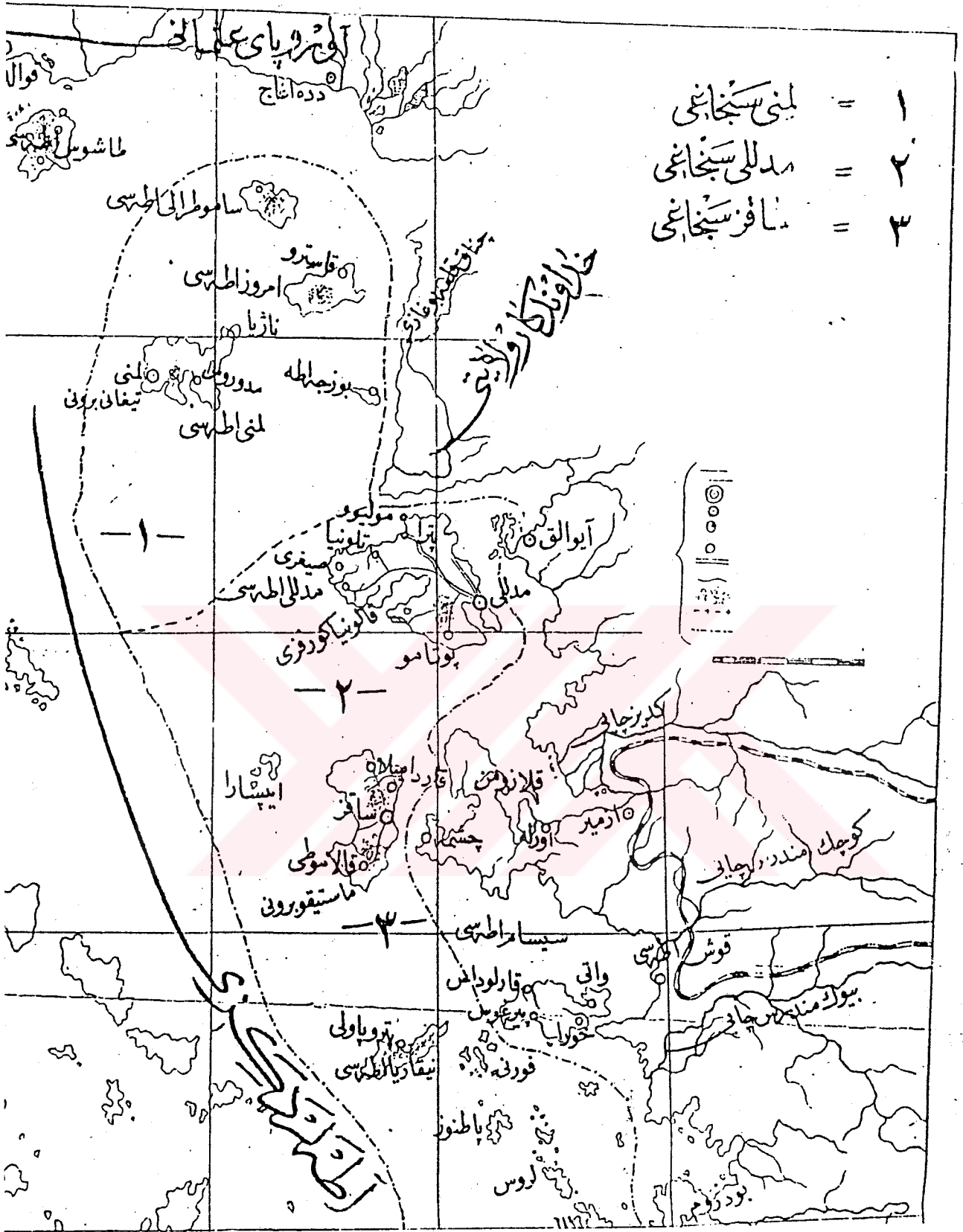
Erişim tarihi: 24 Aralık, 2002, www adresi: <http://www.Balkan.gen.tr>.

“Paskalya”, Erişim tarihi: 20 Nisan 2004, www adresi: <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=paskalya>.

YERASİMOS, Stefanos, “Avrupalıların Gözünde Truvalılar ve Türkler”, *Toplumsal Tarih*, Ekim 2004 Sayısı, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2004, www adresi: <http://www.tarihvakfi.org.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=239>.

EKLER

EK I: 19. Yüzyılda Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Sancaklarını Gösterir Harita.

EK IV: Eugène Delacroix. The Massacre of Chios, 1824. Oil on canvas. Louvre, Paris, France.

L'ENFANT

Les Turcs ont passé là. Tout est ruine et deuil.
Chio, l'île des vins, n'est plus qu'un sombre écueil,
Chio, qu,'ombrageaient les charmilles,
Chio, qui dans les flots reflétait ses grands bois,
Ses coteaux, ses palais, et le soir quelquefois
Un choeur dansant de jeunes filles.

Tout est désert. Mais non; seul près des murs noircis,
Un enfant aux yeux bleus, un enfant grec, assis,
Courbait sa tête humiliée.
Il avait pour asile, il avait pour appui
Une blanche aubépine, une fleur, comme lui
Dans le grand ravage oubliée.

— Ah! pauvre enfant, pieds nus sur les rocs anguleux,
Hélas! pour essayer les pleurs de tes yeux bleus
Comme le ciel et comme l'onde,
Pour que dans leur azur, de larmes orageux,
Passe le vif éclair de la joie et des jeux,
Pour relever ta tête blonde,

Que veux-tu?... Bel enfant, que te faut-il donner,
Pour rattacher gaîment et gaîment ramener
En boucles sur ta blanche épaule
Ces cheveux, qui du fer n'ont pas subi l'affront,
Et qui pleurent épars autour de ton beau front,
Comme les feuilles sur le suale?

Qui pourrait dissiper tes chagrins nébuleux?
Est-ce d'avoir ce lis, bleu comme tes yeux bleus,
Qui d'Iran borde le puits sombre?
Ou le fruit du tuba, de cet arbre si grand,
Qu'un cheval au galop met, toujours en courant,
Cent ans à sortir de son ombre?

Veux-tu, pour me sourire, un bel oiseau des bois,
Qui chante avec un chant plus doux que le hautbois,
Plus éclatant que les cymbales?...
Que veux-tu? fleur, beau fruit, ou l'oiseau merveilleux?
— Ami, dit l'enfant grec, dit l'enfant aux yeux bleus,
Je veux de la poudre et des balles.

ÇOCUK

Türkler geçti oradan. Her şey harabe ve ardında yas.
Şarap adası Sakız, şimdi bir kayalık yalnızca,

Sakız, gürgen ağaçlarının gölgelediği ada,
Sakız, yükselen dalgalarda yansırdı geniş ormanları,
Tepecikleri, sarayları ve akşamları bazı kez
Kızlar korusu, dans ederek şarkı söyleyen

Her şey artık çöl. Ama hayır; kararmış duvarların dibinde,
Mavi gözlü bir çocuk, bir Yunan çocuğu oturmuş,

Başı önde, aşağılanmış,
Sığınmak için, yardım için beklemede
Bir akdiken, bir çiçek gibi
Unutulmuş büyük yıkımda.

— Ah! zavallı çocuk, sert kayalar üstünde ayakları çıplak,
Ne acı! Silmek için, gökyüzü gibi, dalgalar gibi

Mavi gözlerinin yaşlarını
En derin maviliklere dökülür, sicim gibi,
Geçer sevincin ve oyunların aydınlığında dipdiri
Ve kaldırır sarışın başını havaya.

Ne istersin güzel çocuk, ne vermek gerekir sana?
Yeniden bağlamak için hayata ve döndürmek için geriye neşeyle

Ak omzuna dökülen buklelerle
Bu saçlar, yok olmadı çatışmada
Ve şimdi salkım söğütler gibi
Yapışmışlar güzel alınına, gözyaşlarıyla

Kim dağıtabilir senin derin acılarını?

İran'daki derin kuyudan gelen

Mavi gözlerin gibi mavi bu zambak mı?

Kocaman bir ağaçtan koparılan tuğba meyvesi mi yoksa
Hiç durmadan dört nala giden bir at,

Yüz yılda çıkar ancak kendi gölgesinden

İster misin bana gülümsemek için, güzel bir kuş, ormanlardan,
Obuadan daha tatlı, bando zillerinden daha canlı

Şarkı söyleyen?

Ne istersin çocuk? çiçek mi, güzel bir meyve mi,
sevdiğin bir kuş mu yoksa?

— Dost, dedi, mavi gözlü Yunanlı çocuk,
Barut ve kurşun isterim yalnızca.

Tükçeleştirilen: Ali DEMİR

Handwritten notes at the top left, including the name 'Mehmed Ali Paşa' and other illegible text.

Handwritten header text: 'Mevzu: ...' and 'Tarih: ...'

Handwritten list of names and titles, including 'Mehmed Ali Paşa', 'Mehmed Emin Paşa', and 'Mehmed Rıza Paşa'.

Handwritten text: 'Mevzu: ...' and 'Tarih: ...'

Handwritten list of names and titles, including 'Mehmed Ali Paşa', 'Mehmed Emin Paşa', and 'Mehmed Rıza Paşa'.

Handwritten text: 'Mevzu: ...' and 'Tarih: ...'

Handwritten list of names and titles, including 'Mehmed Ali Paşa', 'Mehmed Emin Paşa', and 'Mehmed Rıza Paşa'.

Handwritten text: 'Mevzu: ...' and 'Tarih: ...'

Handwritten list of names and titles, including 'Mehmed Ali Paşa', 'Mehmed Emin Paşa', and 'Mehmed Rıza Paşa'.

Handwritten text: 'Mevzu: ...' and 'Tarih: ...'

Handwritten list of names and titles, including 'Mehmed Ali Paşa', 'Mehmed Emin Paşa', and 'Mehmed Rıza Paşa'.

Handwritten text: 'Mevzu: ...' and 'Tarih: ...'

Handwritten list of names and titles, including 'Mehmed Ali Paşa', 'Mehmed Emin Paşa', and 'Mehmed Rıza Paşa'.

Handwritten text: 'Mevzu: ...' and 'Tarih: ...'

Handwritten list of names and titles, including 'Mehmed Ali Paşa', 'Mehmed Emin Paşa', and 'Mehmed Rıza Paşa'.

Sakız Ceziresi kalesinde rehin tarikiyle alınmış olub münavebe tarikiyle kale-yi merkume derununda mevkuf olunan iki takım Sakızlı muteber bazirganların esamilerini natık defterdir.

Sürhle sayım vaz' olunanların ba'zıları kesret-i ticaret ve bazıları vefret-i akraba ve sürü savb cihetiyle sairlerinden ziyadece muteber idüğü haber virilmekle işaret olundu.

Bir takım

Despot

İş bu Şubat ibtidasında müddeti tekmlil olub bi'l-intihab diğeri kocabaş nasb olunacağını haber virirler Mike Vilasto baş kocabaşı

Bu dahi Şubat ibtidasında tebdil olunacağını haber virirler İkinci kocabaşı Yanni

Bu dahi Üçüncü kocabaşı Poli Hironi

Bu dahi Dördüncü kocabaşı Frenk Frango

Bu dahi Beşinci kocabaşı Dömeniko Frenk

Bu dahi Usta başı Aleksandri Padori Bazirgan

Pandeli Rodokanaki Bazirgan

Nikoli Yorgola

Mike Melira

Corci İşkura Manka

Konstantin Kova Bazirgan

Todori Rali Bazirgan

Nikoli Taya Bazirgan

Parişko Gaşkari Bazirgan

Meni Çihaniye Bazirgan

Andreya Petro Kokino Şira Bazirgan

İstimati Graba Bazirgan

Kuzi Voro Bazirgan

Nikoli İrindi

Kostanti Paki

Miki Graba Bazirgan

Yanni İspinha Bazirgan

Lorenzo Graba Bazirgan

Nikoli İskuramanka Bazirgan

Acı Yorgi Rankolok Zımmi

Aleksandri Mastranami Bazirgan

Acı Todori Petro Kokino Bazirgan

Dimitri Rali

Yanni Parmeli Bazirgan

Dimitri Kalati Stefani Bazirgan

Nikoli Amartolo Bazirgan

Acı Pandeli Soyika Bazirgan

Mike Kapari

Dimitri Petro Kokino Bazirgan

Anton Kovula Bazirgan

Manol Ankreto

Françesko Kornati

Nacio Markopulo

Andoli Kokali

Antoni Yanuso Bazirgan

Andreya Kokino Bazirgan

Mike Mavrokordato Bazirgan

Zani Mamuka Bazirgan

Pandeli Petro Kokino Bazirgan

Balâda tahrirü'l-esami bazirganlar bir mah kalede durub sonra bunlar kaleye idhal ve anlar ihrac olunmak ve badehu yine bir mah mürurunda balâda tahrirü'l-esami olanlar kaleye girüb bunlar çıkmak üzere münavebeleri olduğu ve beher gice beş nefer bazirgan ile bir kocabaşı hanelerine gidüb geldiği ma'lum olmak için şerh virildi.

Diğer Bir Takımı

Todori Rali Beşinci Bazirgan	Acı Frasi Rorkanaki Bazirgan	Corci Galati Bazirgan
Paspati Yanni Bazirgan	İstefani Rali Bazirgan	Acı Lorenci İskilinci Bazirgan
İstrati Petro Kokino oğlu Zani Bazirgan	Petro İskaramenka Bazirgan	Corci Tabako Bazirgan
Mastra Yanni Dimitri Bazirgan	Todori Petro Kokino Bazirgan	Yanni Peçino Bazirgan
Petro Rodokanaki Bazirgan	Acı Pavli Rodokanaki Bazirgan	Jorji Avriyano Bazirgan
Petro Makrona Bazirgan	İstrati İskaramenka Bazirgan	Sergi Galati Bazirgan
Corci Malya Bazirgan	Aleksandri Piçi Bazirgan	İstarti Vesila Bazirgan
Levko Vilasto Bazirgan	Nikoli Eskilinci Bazirgan	Acı Nikoli Nikoli Arnavut Bazirgan
Acı Pandeli Eskilinci Bazirgan	Alyondo Eskilinci Bazirgan	İsfrage Mike Bazirgan
Acı Yanni Arasimu Bazirgan	İstarti Kazanova Bazirgan	Yanni Makro Pulo Frenk
Zani Nikoli Bazirgan	Yakomi Viramokiti Bazirgan	Nikoli Dandoro Bazirgan
Nikoli Mavro Bazirgan	Frankoli Manoli Ulaho Bazirgan	Zani Çelebi Bazirgan
Manoli Malya Bazirgan		Manoli Lanka Bazirgan
Liyondi Renoti Bazirgan		Mike İstakine Bazirgan

Elan âsitane-yi saâdette olan Sakızlu bazirganlardan indlerinde pek muteber olanların isimlerini natık defterdir

Sabıka nazır-ı bazirgan-ı

Sakız

Acı İstimat İpsiha

Pandeli Pilati

Mike Mavro Bazirgan ve
Mavro Gortado takımı

Sabıka Sakız Vekili

Mike Grava

Halâ Sakızlular vekili

Corci Mariyoloki

Nefere Ponta takımı

Mike Cifata

Hala Sakız Vekili

Antoni Pankola

Konstantin Eklimi

Galata Takımı

**EK VI: Sakız Kalesinde Alınan Sakız Muteberlerinin İsim Listesi
BOA., HAT., No: 38979 B**

سازگرمه سنده محفوظ ادلوب بودقمه بااراده عینه صیب واعدام اونان کاوردربان اولین

۱۳۰۲ سال

متر و پولید	سانوایی قومه بنای بانی باظرفیت	نیقولی بورغالی	مردی اسفندی	قطنی توغا
طردوری تای بیج	منی جینا	انرویانرو تورن	قطنی راف	بانی اسپنا
لورنچی عرد با	نیقولی اسفندی	ای برک زنگا لونه	ای طردوری پرو توکنو	دیزج زای
بانی بارجانی	نیقولی امارتور	بلزول سورینقا	بیکه قاری	دیزج پرو توکنو
اندول مانوسو	انزرا تورن	بیکه ماورو	زای مامقا	بانی اسپنا

استانی پروتور اوغلو زای	دیزج مسترانای	پرو زوروقاکی	پرو مامزونا	مردی مایا
لوک و لوتو	بلزول اسکلی	زای شفاک	نیقولی ماورو	ماندی مایا
لیونچی ارینچی	اسفندی راف	پرو اسفندی	طردوری پرو توکنو استانی	استانی اسفندی
عمکسانی ایجی	نیقولی اسکلی	لیونچی اسکلی	استانی زانرا	بایدی رود تانی
زایقولی ماری ولرمن	مردی مادوق	ای لورچی اسکلی	مردی طابا انا	بانی بیج
مردی لریز	برک مخلوق	استانی وینار	ای نیقولی پردتزی	اسفندی بیکه
زای ماری مارد موزرانی	مانزلی لوقانا	اسفندی بانیقوی	مردی مادوق	قومه بانیقوی

مردی لریز ماری لریز
ماری لریز ماری لریز

مصطفی کردی کبک

۱۳۰۲

۱۳۰۲

UMMUL HUKUMAT

Sakız kalesinde mahfuz olub bu def'a bi'l-irade-yi Aliyye salb ve i'dam olunan

gavurlar beyan olunur fi 13 Ş[aban] sene 237.

Metropolid	Eterya Konto	İstrati Franga
Sabık İkinci Kocabaşı Yanni Patrikosti	Mike Mavro	Yakomi Vromokati
Nikoli Yorgala	Zati Mamuka	Frankolin Manoli Vlaho
Corci İskaramenika	Yanni Paspati	Corci Glati
Kostanti Foga	İstrati Petro Kokino oğlu Zati	Acı Yorgi İskilis
Todori Rali [babası] Piçi	Dimitri Mastranami	Corci Tabako
Meni Çiçiyaneü	Petro Rodokanaki	Yanni Piçimeso
Andreya Petro Kokino	Petro Makrona	Corci İvrino
Kostandi Rali	Corci Malya	Yorgi Galani
Yanni İpsaniça	Yorgi Volasto	İstrati Vitala
Yorgi Groba	Pandeli İskilici	Acı Nikoli Kamburondi
Nikoli İskaramenika	Zati Nikaki	İskaraya Mike
Acı Yorgi Rangalak	Nikoli Mavro	Zati Çelebi Mavro Guzrato
Acı Todori Petro Kokino	Manoli Malya Liyotri Alindi	Manoli Lakani
Dimitri Rali	İstefani Rali	İspincar Osta Basitsi Yakomi
Yanni Parmabay	Petro İskaramenika	Metropolid hizmetkarı Makaryo
Nikoli Amartolo	Todori Petro Kokino İstrati	Kocabaşı hizmetkarı Yanni
Pandeli Soyka	İstrati İskaramenika	Metropolid Yazıcılarından Matyo Pozpura
Mike Kapari	Aleksandri Piçi	Mastaki köyleri vekilleri Çakale İstefani ve Kostanti
Dimitri Petro Kokino	Nikoli İskilias	
Endoni Manuso	Lyondi İskilici	

Yekun

Ruus

61

02

63

EK VII: Sakız Kalesinde İdam Edilen Rehinlerin İsim Listesi
BOA., HAT., No: 38209 A